Nikolai Gogol

OPERE

VOLUMUL I

NIKOLAI VASILIEVICI

GOGOL

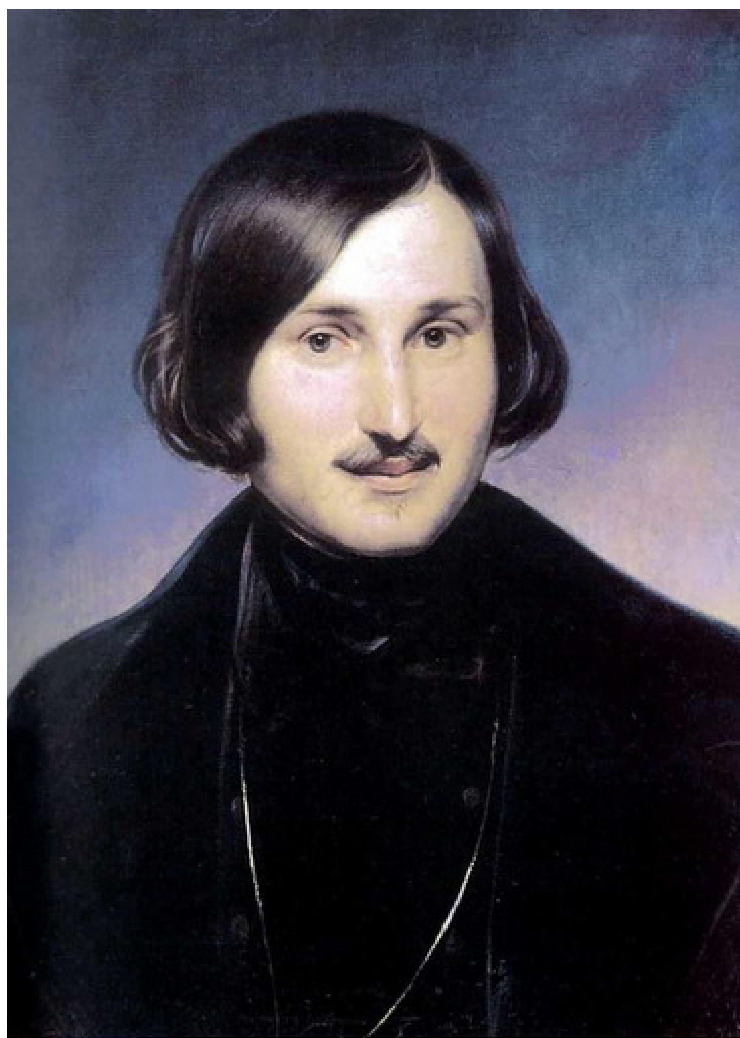
OPERE

VOLUMUL I

SERILE ÎN CĂTUNUL DE LÂNGĂ DICANCA

EDITURA CARTEA RUSĂ
BUCUREŞTI 1954

Proza tradusă de
AL. TEODOREANU, ANDA BOLDUR ŞI
ADA STEINBERG
Versurile traduse de
PETRE SOLOMON

Н. Гоголь

CUPRINS

PARTEA A DOUA

ANEXE

Din partea redacției ruse

Prezenta culegere de opere ale lui N. V. Gogol, care se publică în şase volume, cuprinde toate lucrările literare terminate ale marelui scriitor, precum şi articole şi scrisori alese. Operele lui Gogol apar în ordinea următoare: volumul I – „Serile în cătunul de lângă Dicanca", volumul II – „Mirgorod", volumul III – Povestiri, volumul IV – Opere dramatice, volumul V – „Suflete moarte" volumul VI – Articole şi scrisori alese.

În alcătuirea acestei culegeri de opere s-au folosit textele edițiilor publicate în timpul vieții lui Gogol, ținându-se seamă în acelaşi timp şi de munca textologică efectuată asupra volumelor din Operele complete ale lui Gogol editate de Academia de Ştiințe a U.R.S.S.

În anexele la diferite volume se publică poemul lui Gogol din adolescență „Hans Küchelgarten", „Taras Bulba" în forma din 1835, „Portretul" în forma din 1835, „Revizorul" în forma din 1836, drama istorică neterminată „Alfred", scene din comedia neterminată „Ordinul Vladimir clasa a treia", fragmente dintr-o dramă cu subiect din istoria Ucrainei etc.

Adnotările din fiecare volum sunt precedate de câte o notă introductivă care fac o caracterizare istorico-literară generală a operelor cuprinse în volumul respectiv, iar fiecare lucrare are de asemenea câte un scurt comentariu istorico-literar.

Toate notele explicative din text (în afară de traducerile cuvintelor şi a expresiilor străine) sunt ale lui Gogol.

Ortografia şi punctuația sunt cele actuale.

SERILE ÎN CĂTUNUL DE LÂNGĂ DICANCA

POVESTIRI SCOASE DE PRISĂCARUL PANCO ROŞCOVANUL

PARTEA ÎNTÂIA

Predoslovie

Ce bazaconie o mai fi şi asta: „Serile în cătunul de lângă Dicanca”? Ce fel de „Seri”, rogu-vă? Şi iată, colac peste pupăză, le-a mai scos la iveală şi-un prisăcar. Doamne fereşte! Se vede treaba că nu s-au jumulit destule gâşte pentru pene, că peticăria prefăcută în hârtie n-ajunge, că nu-s destui geanabeți care să-şi fi mânjit pân-acum degetele cu cerneală. A mai trebuit să-i vie şi unui prisăcar cheful s-o ia pe urma lor! De stăm şi judecăm, atâta hârtie de tipar s-a izvodit, că nu te mai taie capul ce să-nveleşti cu ea.

Întâmpinarea asta o aşteptam de-acum o lună. Adică, vreau să spun că e destul ca fratele nostru, săteanul, să-şi scoată capul din bârlogul lui şi să iasă în vileag, c-apoi ține-te Doamne! E tot una cum se-ntâmplă uneori când te duci la palatul vreunui pan din cei simandicoşi: s-adună toți în jurul tău şi încep a te lua peste picior. Şi-aş mai zice, dacă cei ce te iau la vale ar fi cel puțin dintre slugile mai breze! Dar nu, până şi-un plodan în zdrențe, un târâie-brâu care-şi pierde vremea în ograda din dos, până şi acela nu te iartă. Toți te încolțesc şi-ți dau copite. „Încotro o iei? Şi cu ce treabă ai venit, mă rog? Ian te cară de-aici, mujicule!” V-aş putea spune… Da’ ce să mai vorbesc? Mai lesne-mi vine să mă duc de

două ori pe an la Mirgorod, unde de cinci anişori n-am mai dat ochii nici cu pisarul de la judecătoria județeană, nici cu preasfinția sa arhiepiscopul, decât să mă arăt în lumea asta suspusă. Dar de întâmplat şi te-ai arătat, apăi vrei nu vrei, vorbeşte!

La noi, dragi cititori, iertați de-ndrăzneală că vă zic aşa (mai ştii, poate să mă bănuiți că un prisăcar vorbeşte cu dumneavoastră cum ar vorbi c-un cumătru sau cuscru de-al lui), la noi în cătun e obicei din vechi ca îndată ce şi-a gătit mujicul muncile la câmp şi s-a suit pe cuptor să hodinească cât mi ți-i iarna de lungă, iar noi ăştia, prisăcarii, am pus albinele în temnice la iernat, când cocostârc pe cer şi pară-n pom nu mai zăreşti, în fapt de seară, nu se poate să nu vezi pe undeva, în vreun fund de ulicioară, licărind o luminiță. De departe auzi cântece şi râsete, zdrăngănit de balalaică, uneori şi de scripcă, larmă de glasuri, tămbălău… Asta-i la noi şezătoare. Şezătorile noastre (iertați-mi vorba) seamănă şi nu prea cu balurile dumneavoastră. Dumneavoastră vă duceți la bal să dați din picioare şi să căscați în palmă. La noi, când s-adună grămadă fetele într-o odaie, nu vin cu gând de țupăială, ci vin cu fusul şi cu roata de tors. La început pare că-şi văd de treabă. Fusurile sfârâie, cântecele se țin lanț şi niciuna nu-şi ridică ochii de pe lucrul ei. E destul însă ca flăcăii şi scârțacul[1] să deie buzna în odaie, ca să înceapă larma, să prindă a zburda şi a se porni pe năzdrăvănii, că ți-e peste mână să le pomeneşti.

Dar şi mai frumos e când s-adună ciotcă[2] la ghicitori sau numai la taclale. Doamne Dumnezeule! Câte nu spun! Câte basme uitate nu dezgroapă! Şi ce de străşnicii nu izvodesc! Mă chitesc că nicăieri nu se povesteau atâtea minunății ca la şezătorile de la prisăcarul Panco Roşcovanul. De ce m-a poreclit lumea Panco Roşcovanul, zău nu pricep. Mie-mi pare că păru-mi e mai mult cărunt decât roşu. Dar să nu vă fie cu supărare, aşa-i obiceiul la noi. Dacă au apucat oamenii

să-i pună cuiva o poreclă, cu ea rămâne câte zile are. Se întâmpla ades, în ajun de sărbătoare, să se adune oamenii în coliba prisăcarului; când se aşezau în jurul mesei, ştiu c-aveai ce asculta. Ce-i drept că nu erau oameni de duzină, săteni de rând. De bună seamă, oaspeţi ca ei ar fi fost o cinste şi pentru unul mai dihai ca un prisăcar. Iaca, de pildă, îl ştiţi pe Foma Grigorievici, psaltul bisericii din Dicanca? Ehei, straşnic cap! Şi ce istorii mai ştia! Două din istoriile lui le găsiţi chiar în cartea asta. Nu punea niciodată pe el halat de pichire, după cum vedeţi la mulţi dintre psalţii de ţară. De veneai la el într-o zi de lucru, te primea totdeauna într-un caftan de postav scump, de culoarea chiselului rece, pentru care plătea la Poltava şase ruble arşinul. Nu era om în cătun să poată spune că ciubotele lui duhnesc a dohot[3]; în schimb, toţi ştiau că le ungea cu untura cea mai bună, pe care nu mă îndoiesc că mulţi ar fi pus-o bucuros în caşă. Aşijderea, nimeni nu putea spune că l-ar fi văzut vreodată ştergându-şi nasul cu poala caftanului, cum obişnuiesc unii din tagma lui; scotea din sân o basma albă, frumos împăturită, cusută pe margini cu arnici roşu, îşi sufla nasul într-însa, o împăturea la loc, în douăsprezece, cum îi era obiceiul şi o băga iar în sân. Unul dintre oaspeţi… Ei, acela era un cuconaş care fără tăgadă putea fi pus sfetnic de judeţ sau jude hotarnic. Cu privirea ţintă la vârful degetului, pe care-l ţinea în sus, unde mi-ţi începea să povestească cu vorbe înflorite şi meşteşugite, ca din carte. De multe ori rămâneai tiuliuliuc[4] ascultându-l şi boabă nu pricepeai. De unde scornea el asemenea voroave[5]? Foma Grigorievici a izvodit odată în legătură cu asta o snoavă cu tâlc: un învăţăcel, cică, fusese pentru învăţătură la un dascăl şi într-o bună zi se întorsese acasă ghiftuit de latinească. Băietanul mai că uitase pravoslavnicul grai părintesc. Nu era cuvânt să nu-i agaţe el de coadă câte un *us*. Lopata era *lopatus*, muierea – *muierus*. Se brodise odată că-l luase taică-său

cu el la câmp. Zărind o greblă, latinistul nostru îl întrebă pe taică-său: „Spune-mi, tătucă, rogu-te, cum îi ziceți voi la asta pe limba voastră?” Şi cum căsca gura, călcă cu piciorul în greblă. Nici n-apucase taică-său să-i răspundă, când deodată coada greblei se cumpăni, se ridică şi poc! în fruntea băietanului. „Afurisită greblă! răcni el sărind în sus de un arşin. Cumplit loveşte! Ducă-s-ar pe apa sâmbetei cu tot neamul ei!” Aferim, bobocule! Carevasăzică tot n-ai uitat! Snoava asta nu i-a prea plăcut meşterului în ale povestirii. Se sculă de la locu-i fără să zică pâs, se opri în mijlocul odăii, îşi răşchiră picioarele, îşi plecă puțin capul în jos, îşi vârî mâna în buzunarul de la spate al caftanului de culoarea mazării de unde-şi scoase tabachera rotundă şi lăcuită, apăsă cu degetul pe nasul unei paşale osmanlii zugrăvite pe capac, luă între degete o moviliță mai mărişoară de tabac frecat cu cenuşă şi leuştean, o puse în palmă, aduse palma făcută căuş şi trase din zbor pe nări toată movilița fără să-şi fi astupat cu degetul cealaltă nară şi fără să scoată o vorbă. Numai când îşi vârî mâna în alt buzunar, scoțând o basma albastră de bumbac, cu pătrățele, abia atunci bombăni, ca pentru sine, zicătoarea: „Degeaba pui mărgăritar dinaintea porcilor!”... „Buclucu-i gata!” îmi ziceam, văzând că degetele lui Foma Grigorievici se pregăteau de tiflă. Spre norocul nostru pe baba mea o duse capul să aşeze pe masă colaci fierbinți şi unt. Toți s-au pus numaidecât pe treabă şi mâna lui Foma Grigorievici, în loc să dea cu tifla, se întinse spre colaci şi toți începură, după obicei, să laude iscusința gospodinei. Mai aveam noi un povestitor, dar acela (n-ar trebui să-l pomenesc acum, la vreme de seară), iscodea nişte poveşti aşa de fioroase, că ți se ridica părul măciucă. Anume nu le-am spus aici. S-ar fi – Doamne fereşte – speriat oamenii cumsecade de prisăcar, ca de ucigă-l toaca. De mi-o da Domnul zile s-apuc şi cela an, oi scoate eu altă carte, speriind oamenii cu stafii şi cu minunile săvârşite în vechime în

pravoslavnicul nostru olat[6]. Se prea poate să găsiți printre ele şi niscaiva poveşti de-ale prisăcarului spuse de el însuşi nepoților. Numai de le-ați citi şi asculta, că din partea mea, de n-ar fi pârdalnica asta de lene care nu mă lasă să le caut, ştiu destule, să tot umplu cu ele zece cărțulii ca asta.

Da' na, c-am uitat tocmai lucrul cel mai de seamă: de-ți binevoi să poftiți la mine, apoi luați-o, boieri dumneavoastră, întins pe drumul de poştă care duce la Dicanca. I-am pus dinadins numele pe cea dintâi foaie a cărțuliei ca să nimeriți mai repede la noi în cătun. Despre Dicanca cred c-ați auzit destule. Casele de-acolo, nu zic, îs mai curate decât sălaşul unui prisăcar. Dar ce să mai vorbesc de livezi! Nici în Petersburgul dumneavoastră mai cilibii[7] nu se află. Cum intrați în Dicanca, întrebați pe cel dintâi băiețaş cu cămaşa slinoasă, care vă iese-n drum, ducându-şi gâştele la păscut: „Unde şade Panco Roşcovanul, prisăcarul?” „Uite colo!” o să vă răspundă arătând cu degetul şi, dacă binevoiți vă şi duce până în cătun. Numai că v-aş ruga să nu umblați cu mâinile la spate luând-o, ca să zic aşa, razna, pentru că drumurile noastre de țară nu-s chiar aşa oable[8] ca ulițele dinaintea palatelor dumneavoastră. Anțărț[9] i s-a întâmplat lui Foma Grigorievici, pe când venea la Dicanca, să se răstoarne-n şanț cu nadişanca lui cea nouă la care înhămase iapa murgă, cu toate că mâna singur şi că peste ochii lui îşi mai punea din când în când şi alții, de târg.

Şi de-o fi să veniți, o să vă dăm nişte zămoşi cum n-ați mâncat de când sunteți, şi miere cum jur că-n alt cătun nu aflați. Când aduc un fagure, aşa iscusită mireasmă face în toată odaia, că te lasă locului fără grai. Mierea-i curată cum îi lacrima sau cleştarul din cercei. Şi ce plăcinte are să vă deie baba mea! De-ați şti numai! Zahăr, nu altceva, curat zahăr! Cum le pui în gură, țâşneşte untul din ele şi-ți umple buzele. Stai şi te minunezi: la drept vorbind, la ce nu-s meştere muierile

noastre? Băut-aţi, rogu-vă, vreodată cvas de pere şi coarne? Dar votcă fiartă cu stafide şi prune? Întâmplatu-vi-s-a vreodată să mâncaţi din păsatul cu lapte care se face la noi? Doamne Dumnezeule, că multe mâncări mai sunt pe lumea asta! Să tot mănânci! Îţi lingi degetele, nu altceva. E o adevărată desfătare. Anul trecut… Da' ce m-a apucat, de tot trăncănesc despre asta? Cercaţi şi veniţi numai, şi cât mai curând. Ş-apoi avem noi grijă să vă ospătăm aşa ca s-aveţi de ce umple lumea cu laudele voastre.

Panco Roşcovanul prisăcar.

(În originalul rusesc urmează un glosar de cuvinte ucrainiene întocmit de însuşi autorul.)

Iarmarocul de la Sorocinți

I

Traiu-n casă mă-apasă,
Du-mă unde-s lăutari,
Unde joacă fete mari,
Unde-i chiot de flăcăi,
Trâmbițe şi zurgălăi.

Dintr-o veche legendă.

Cât de frumoase şi pline de farmec sunt zilele de vară în Malorusia[10]! Ce fierbinți şi toropitoare sunt ceasurile acelea când amiaza străluceşte neclintită, cuprinsă de arşiță, când nesfârşitul ocean de azur, boltindu-se leneş peste stepă, pare să fi adormit, cufundat în desfătare şi strângându-şi iubita într-o îmbrățişare cerească! Pe cer, niciun nor; pe câmp niciun murmur. Parcă totul ar fi murit.

Numai sus, în tăriile albastre, tremură câte o ciocârlie şi cântecele ei de argint lunecă pe treptele văzduhului spre glia îndrăgită. În răstimpuri, strigătul pescăruşului sau chemarea duioasă a pitpalacului răsună în stepă. Leneşi şi nepăsători, ca nişte călători fără țintă, stejarii se-nalță cu creştetul în nori, iar razele orbitoare ale soarelui, pe alocuri aprind minunate văpăi în frunzişul bogat, pe alocuri aruncă o umbră neagră ca noaptea, pe care numai când vântul se înteţeşte, scapără scântei de aur. Ca o ploaie de smaragde, topaze şi safire, se lasă în zbor gângănii străvezii peste grădinile pestrițe, umbrite de lujerele zvelte de floarea soarelui. Căpițele sure de fân

şi snopii aurii de grâu s-au aşezat ca o tabără pe câmpie, întinzându-se cât vezi cu ochii. Ramurile încărcate ale cireşilor, prunilor, merilor şi perilor se încovoaie sub greutatea poamelor. Într-un cadru de verdeață se vede, sus – cerul; jos – oglinda lui cristalină – râul. Cât de plină de încântări şi desfătare e vara în Malorusia.

O asemenea mândrețe strălucea într-o zi fierbinte a lunii August, din anul o mie opt sute… opt sute… să tot fie vreo treizeci de ani de atunci. Pe o întindere cam de zece verste, drumul ce duce spre Sorocințî mişuna de lume care se grăbea din toate cătunele, şi mai apropiate şi mai depărtate, spre iarmaroc. Dis de dimineață porniseră caravanele de ciumaci[11] cu sare şi peşte. Munți de oale învelite în fân înaintau încet, nemulțumite parcă de atâta închisoare şi întuneric. Pe ici-colo, câte-o oală sau vreo strachină zugrăvită în culori vii se ițea fudulă din coşul înalt cocoțat pe căruță atrăgând privirile înduioşate ale iubitorilor de asemenea frumuseți. Mulți drumeți aruncau priviri pizmaşe stăpânului acestor comori – un olar vânjos, care păşea încet alături de marfa lui, învelindu-şi cu grijă arătoasele odrasle de lut în fânul de care le era lehamite.

Mai la o parte, un car tras de nişte boi osteniți se târa singuratic, gemând sub saci, fuioare de cânepă, pânzeturi şi altele de-ale gospodăriei, iar îndărătul lui mergea alene stăpânul, în cămaşă curată de pânză albă şi şalvari tot de pânză, plini de pete. Omul îşi ştergea cu mişcări domoale sudoarea care-i curgea pe fața arsă de soare şi-i picura până şi de sub lungile-i mustăți, albite de acel necruțător meşter-bărbier care vine nepoftit şi la fetele frumoase, şi la cei hâzi, pudrând de milenii, cu sau fără voie, întregul neam omenesc. Legată de car, alături de el, păşea o iapă, a cărei călcătură potolită arăta vârsta înaintată. Mulți drumeți, şi mai ales flăcăi, trecând pe lângă mujic îşi scoteau cuşmele. Dar nu mustața lui căruntă, şi nici mersul lui țanțoş, nu-i

îndemnau la asta. Era de-ajuns să-ţi înalţi puţin privirea, ca să-ţi dai seama de tâlcul acestui respect: în vârful carului şedea mândreţea lui de fată. Era la faţă rotundă, cu sprâncene negre arcuite pe ochii căprui şi sclipitori, cu buzele ca trandafirul, zâmbind cu nepăsare. Avea în păr, ca o cunună împletită din cordele albastre şi roşii, laolaltă cu cozile, şi un mănunchi de flori de câmp pe capu-i drăgălaş. Toate o desfătau, toate i se păreau ciudate şi noi… şi ochişorii ei frumoşi cătau fără încetare în toate părţile. Şi cum să nu-i fugă ochişorii? Se ducea pentru întâia oară la iarmaroc! O fată de optsprezece ani, pentru întâia oară la iarmaroc!… Dar nu bănuiau trecătorii şi căruţaşii cât se zbătuse fata până să-l înduplece pe tată-său s-o ia cu dânsul. Cât despre el, ar fi luat-o demult, şi cu dragă inimă, dacă n-ar fi fost la mijloc şi maştiha, femeie rea, care-şi ţinea bărbatul în frâu cu aceeaşi iscusinţă cu care ţinea el hăţurile bătrânei iepe pe care, drept răsplată pentru atâţia ani de slujbă, o ducea acum s-o vândă. Îndărătnică femeie! Dar noi am şi uitat că şi ea se afla tot acolo, în vârful carului. Purta o frumoasă scurtă de postav verde pe care, ca pe blănile de hermină, erau cusute nişte codiţe, numai că erau roşii, o plahtă{12} scumpă, cadrilată, ca o tablă de şah, iar pe cap avea o scufie de cât, de o culoare aprinsă, care sporea fudulia chipului ei dolofan şi stacojiu. Din întreaga ei înfăţişare răzbătea ceva atât de neplăcut şi de amarnic, încât privirile speriate ale drumeţilor se îndreptau grabnic spre obrajii surâzători ai codanei.

În faţa călătorilor noştri începea să se ivească satul Psiol. De departe venea o boare răcoroasă, care se făcea şi mai simţită după căldura aceea copleşitor de năbuşitoare. Printre frunzele cu felurimi de verde ale arţarilor, mestecenilor şi plopilor împrăştiaţi la întâmplare prin luncă, se întrezăriră scânteieri strălucitoare, adiind răcoare, şi apa, crăiasa, îşi dezveli pieptul de argint pe care cădeau bogatele plete verzi ale

copacilor. Cu toane, ca o mândră crăiasă în clipa de încântare când îşi vede în oglinda credincioasă fruntea mândră şi luminoasă, umerii gingaşi şi gâtul de marmoră, umbrit de un văl întunecat, schimbându-şi nepăsătoare podoabele după nesfârşitele nazuri ale închipuirii – la fel şi ea îşi schimbă țărmurile mai în tot anul, alegându-şi altă albie şi împrejmuindu-se cu noi şi felurite privelişti. Şiruri de mori îi ridică pe roțile lor greoaie valurile mari, aruncându-le cu putere, sfărâmându-le în stropi şi acoperind de pulbere şi zgomot împrejurimile. În vremea asta, carul cu drumeții noştri trecea pe pod. Râul, în toată frumusețea şi măreția lui, se întindea în fața lor ca o oglindă. Cerul, pădurile verzi, oamenii, carele cu olărie, morile – tot ce cuprindeai cu ochii, răsfrânt în apă cu capul în jos, stătea locului sau mergea, fără a se prăbuşi în minunatele adâncuri albastre. Înaintea acestei privelişti, frumoasa fată căzu pe gânduri şi uită să-şi mai ciugulească roata de floarea soarelui cu care se îndeletnicise atât de sârguincios în tot timpul drumului; când, deodată, cuvintele: „Măi-măi, ce fată!” îi loviră auzul. Întorcând capul, zări pe pod o ceată de flăcăi, dintre care unul îmbrăcat mai ferches decât ceilalți, într-o svitcă[13] albă şi cu căciulă brumărie de astrahan în cap, ținea mâinile în şolduri şi privea cu îndrăzneală călătorii. Frumoasa nu putu să nu bage de seamă fața lui arsă de soare, plină de farmec, şi privirea lui focoasă, care căuta parcă s-o străpungă; îşi plecă ochii la gândul că poate chiar el să fi fost acela care rostise cuvintele de adineaori.

— Ce mândrețe de fată! spuse iar flăcăul cu svitca albă, fără a-şi lua ochii de la ea. Mi-aş da tot ce am numai s-o pot săruta. Hei, da' uite şi dracul!

Un hohot de râs răsună din toate părțile. Împopoțonatei neveste a gospodarului, care păşea agale pe lângă car, nu-i prea venea la socoteală asemenea întâmpinare; obrajii ei stacojii se aprinseră ca para

focului şi o ploaie de ocări se abătu pe capul cutezătorului curtezan:

— Îneca-te-ai să te-neci, derbedeule! Cădea-i-ar lui tat-tău o strachină în cap! Frânge-ş-ar gâtul pe gheață. Antihristule! Pârli-i-ar dracul barba pe ceea lume!

— Ia-auzi ce mai ocări! spuse flăcăul, uluit de acest potop de binecuvântări neaşteptate. Şi nici limba n-o ustură pe hoaşca{14} asta!

— Eu, hoaşcă? strigă frumoasa de altădată. Prăpăditule! Şterge-ți nasul întâi. Nemernicule! N-am văzut-o pe maică-ta, dar ştiu că-i o lepădătură şi tată-tău şi mătuşă-ta şi toți sunt lepădături! Eu, hoaşcă? Vezi că mai ai caş la gură…

În vremea asta, carul începuse a coborî podul, aşa că vorbele ei din urmă se pierdură, dar flăcăul nostru nici gândea să se lase bătut şi, fără să se mai codească, luă un glomotoc de noroi şi-l aruncă după car. Lovitura nimerise peste toate aşteptările; scufia nouă de cât fu mânjită toată şi râsul necuviincioşilor flăcăi răsună şi mai tare. Fercheşa dolofană clocotea de necaz, dar cum în vremea asta carul se depărtase destul de mult, toată răzbunarea ei se revărsă asupra fiicei vitrege, care n-avea nicio vină şi asupra blajinului ei soț care, obişnuit demult cu asemenea izbucniri, tăcea cu îndărătnicie, ascultând nepăsător furtuna de vorbe a mânioasei lui neveste. Cu toate acestea, limba ei neobosită tot îi mai umbla în gură duruind, până ajunseră la cumătrul şi vechea lor cunoştință, cazacul Țâbulea. Această întâlnire a cumetrilor, care nu se mai văzuseră demult, alungă pentru câtva timp amintirea neplăcutei întâmplări. Călătorii noştri începură să vorbească despre iarmaroc şi se mai odihniră puțin după drumul lung pe care-l făcuseră.

II

Doamne, Dumnezeule! Ce nu găseşti la iarmaroc: roţi, geamuri, dohot, tutun, curele, ceapă şi tot soiul de târgoveţi… aşa că de-ai avea şi treizeci de ruble în chimir, tot n-ai putea cumpăra tot iarmarocul.

Dintr-o comedie malorusă.

Aţi avut, desigur, prilejul să auziţi de departe o cădere de apă. Împrejurimile trezite vuiesc şi un haos de sunete minunate şi nelămurite trece, în iureş, prin faţa voastră. Nu-i aşa că aceleaşi simţăminte vă cuprind într-o clipă în iureşul unui iarmaroc de ţară, când toată mulţimea se încheagă într-o dihanie uriaşă, care-şi mişcă trupul prin piaţă şi pe uliţele înguste, strigând, vuind şi râzând în hohote? Zgomotele, gâlceava, mugetele, zbieretele, urletele – totul se contopeşte într-o larmă asurzitoare. Boi, saci, fân, ţigani, străchini, femei, turtă dulce, căciuli – tot ce ţi se perindă pe dinaintea ochilor e viu, colorat, pestriţ şi învălmăşit. Felurite voci se acoperă unele pe altele şi niciun cuvânt nu poţi prinde în această harababură. Din toate ungherele iarmarocului răsună numai pocnete. Precupeţii bat palma, căruţele se strică, fierul zăngăne, scândurile aruncate la pământ trosnesc, iar tu, ameţit, nici nu mai ştii încotro s-o apuci. Mujicul nostru, şi fata lui cu sprâncene ca pana corbului, au ajuns şi ei la iarmaroc şi demult îşi tot fac loc cu coatele prin înghesuială. Se apropie de o căruţă, se uită la alta, întreabă de preţuri, dar gândul lui e tot la cei zece saci de grâu şi la iapa bătrână pe care le-a adus să le vândă. Dar pe fată n-o prea trăgea inima la carele cu făină şi grâu. Asta i-o puteai ghici după faţă. Inima o trăgea spre corturile de pânză, unde erau frumos orânduite panglici roşii, cercei de cositor, cruci de aramă şi ducaţi pentru salbe… Totuşi şi aici erau multe lucruri care o ispiteau. Mare haz făcea când câte un ţigan şi un mujic îşi băteau palma aşa de vârtos că se strâmbau de durere, când vreun jidov[15] beat dădea cu genunchiul în spatele vreunei femei; când precupeţele se sfădeau

aruncându-şi înjurături şi raci, când câte un muscal, mângâindu-şi cu o mână barba ca de țap, iar cu cealaltă… Dar, deodată, fata simți că cineva o trage de mâneca înflorată cu arnici a cămăşii. Întoarse capul şi în fața ei văzu flăcăul cu svitcă albă şi cu ochii strălucitori. O trecu un fior şi inima începu să-i bată cum nu-i mai bătuse încă la nicio bucurie şi la nicio durere. I se păru şi neaşteptat, şi încântător şi nu-şi dădea seama ce-i cu ea.

— Nu te teme, inimioara mea, nu te teme, îi şopti el, apucându-i mâna. N-am să-ți spun nimic de rău…

„Poate că e adevărat că n-ai să-mi spui nimic de rău, se gândi frumoasa fată, totuşi mă simt nu ştiu cum… se vede că-i necuratul! Ştiu doar bine că nu se cade… şi totuşi n-am putere să-mi scot mâna dintr-a lui…”

Mujicul se întoarse ca să-i spuie ceva fetei, dar cuvântul „grâu” se auzi de undeva. Cuvântul ăsta fermecat îl făcu să se apropie îndată de cei doi negustori care sporovăiau[16] cu glas tare şi toată luarea lui aminte, odată prinsă de vorba lor, n-o mai putu abate nimic. Iată ce vorbeau negustorii despre grâu.

III

Ca el nu-i altu-n lumea-ntreagă!
Vezi ce mândrețe de flăcău?
Bea basamac de parcă-i bragă!

Cotlearevschi, „Eneida”.

— Crezi, fârtate, că n-a merge grâul nostru? spuse un om cu şalvari de pânză pestriță, unsuroşi şi pătați cu dohot, pasă-mi-te un târgoveț, venit de undeva dintr-un târguşor, către un altul, cu un cogeamite cucui în frunte şi îmbrăcat în svitcă albastră, peticită pe alocuri.

— Nici vorbă! De-om vinde mai mult de-o dimerlie[17] îmi prind ştreangul de gât şi mă spânzur de copacul ăsta, ca un cârnat din ajun.

— Ce tot băsneşti[18], fârtate? Nimeni n-a adus grâu, afară de noi, mai zise omul cu şalvarii pestriţi.

„Trăncăniţi cât vreţi... se gândea tatăl frumoasei noastre, fără să scape un cuvânt din vorba celor doi precupeţi, că eu am puşi de o parte zece saci".

— Vorba e că acolo unde-şi bagă dracul coada, mai mult folos ca de la un muscal flămând nu iese, spuse cu tâlc omul cu cucuiul în frunte.

— Care dracul? întrebă omul cu şalvarii pestriţi.

— Păi n-ai auzit ce zvon umblă printre oameni? urmă cel cu cucuiul în frunte, aruncându-i chiorâş o privire încruntată.

— Ei?

— Ei, ei. Asesorul[19] – n-ar mai ajunge să-şi şteargă gura de şliboviţă boierească – a ales pentru iarmaroc un loc blestemat, unde poţi să crăpi şi nu vinzi niciun bob de grâu. Vezi colo, sub deal, şopronul acela vechi şi dărăpănat? – La aceste vorbe, tatăl fetei, hulpav[20] să afle mereu câte ceva, se apropie şi mai mult. Era numai ochi şi urechi. – Prin şopronul cela se zbenguie dracul în voie şi niciun iarmaroc nu s-a isprăvit fără nenorocire. Aseară, târziu, trecea pe acolo pisarul[21] de plasă şi numai ce văzu în ferăstruica de la pod ieşind un rât de porc şi grohăind de-l trecură fiori de gheaţă. Ei, ce te faci acum dacă te pomeneşti iarăşi cu *svitca roşie?*

— Ce-i cu *svitcă asta roşie*?

La aceste vorbe, ascultătorul nostru simţi că i se ridică părul măciucă şi, întorcând înspăimântat capul, îşi văzu fata şi flăcăul îmbrăţişaţi, şoptindu-şi vorbe dulci, nepăsători la cele din jur, şi uitând de toate svitcele din lume. Asta îi alungă spaima, întorcându-l în obişnuita lui nepăsare.

— Da' ştiu că te pricepi la îmbrăţişat, fârtate! Eu abia a patra *zi* după nuntă am învăţat cum să strâng în braţe

pe răposata mea Hvesica, şi asta încă mulțumită cumătrului, care mi-a fost vornicel ia nuntă, şi m-a pus pe calea cea bună.

Flăcăul oblici[22] pe dată că tatăl dragei lui nu-i prea isteț şi se chibzuia cum să-l tragă de partea lui.

— Dumneata poate nu mă ştii, dar eu te-am cunoscut numaidecât.

— Se prea poate să mă fi cunoscut.

— Dacă vrei îți spun numele, şi porecla, şi multe altele: te cheamă Solopi Cerevic.

— Chiar aşa, Solopi Cerevic.

— Ia te uită bine, nu cumva mă cunoşti?

— Nu, nu te cunosc. Să nu-ți fie cu supărare, dar în viață mi-a fost dat să văd atâtea fețe, că dracu' le mai ține minte pe toate.

— Păcat că nu-ți mai aduci aminte de fecioru-lui Golopupenco!

— Cum, tu eşti feciorul lui Ohrim?

— Păi, cine să fiu dacă nu el? Ştiu că nu-s Zarzavela.

Prietenii îşi scoaseră căciulile şi se porniră pe pupat; dar feciorul lui Golopupenco era hotărât să nu piardă timpul şi să-l ia repede.

— Ei, Solopi, uite, după cum vezi şi dumneata, eu şi cu fiica dumitale ne-am îndrăgostit unul de altul atât de tare, încât am vrea să trăim împreună în veci.

— Ei, Parasca, spuse Cerevic, râzând şi întorcându-se spre fiică-sa. Mai ştii, poate, cum se spune… să mâncați din aceeaşi strachină. Ei, ce zici? Batem palma? Şi acum, ginere, de bine ce te-am găsit, hai să bem adălmaşul.

Şi toți trei se treziră într-o cunoscută cârciumă din iarmaroc, ținută de o nevastă de jidov, sub un şopron plin de o armată numeroasă de sticle, damigene şi garafe de toate soiurile şi de toate vârstele.

— Ehei, că vrednic mai eşti! De asta îmi placi! spuse Cerevic, puțin cherchelit, văzând că proaspătul ginere îşi turnase o ulcică de o jumătate de oca şi fără a clipi, o

golise până la fund, trântind-o apoi de se făcu țăndări. Ce zici, Parasca, de logodnicul pe care ți l-am găsit? Ia te uită, ia te uită ce voiniceşte suge!

Şi râzând şi clătinându-se, porni cu fata spre căruță, pe când flăcăul se îndreptă spre tarabele cu tot felul de găteli, aduse chiar şi de negustori din Gadeaci şi Mirgorod – cele două vestite oraşe din gubernia Poltava. Căuta o lulea de lemn mai arătoasă, cu încrustații de alamă; o basma roşie cu flori şi o căciulă, daruri de nuntă pentru socru şi toți ceilalți, după cuviință.

IV

Când bărbatul una vrea,
Şi muierea altceva,
Tu, tot ei să-i faci pe plac...

Cotlearevschi.

— Ei, nevastă! I-am găsit logodnic fetei!

— Numai de asta ne arde! Să căutăm logodnic! Tontule, aşa ți-e scris pesemne, tot tont să rămâi. S-a mai pomenit oare ca un om cumsecade să alerge după logodnici la vremea asta? Mai bine te-ai fi gândit cum să scapi de grâu! Frumos trebuie să mai arate logodnicul acela! Un coate-goale, un târâie-brâu, de bună-seamă!

— Ba să vezi că nu-i deloc aşa. E chiar o mândrețe de flăcău! Numai svitcă lui face mai mult decât scurteica ta verde şi ciubotele tale roşii. Şi să mai vezi ce straşnic dă de duşcă votca... Să mă ia dracu', şi pe tine la fel, dacă am văzut de când sunt ca un flăcău să bea dintr-o sorbitură o jumătate de oca, cât ai zice valeu!

— Nici vorbă! Fiindcă-i bețiv şi derbedeu îți e pe plac. Pun rămăşag că-i haimanaua ceia care s-a legat de noi, pe pod. Păcat că nu mi-a căzut în mână; i-aş fi arătat

eu!

— Ei şi, Hivrea, chiar dacă ar fi acelaşi, de unde ai scos tu că-i haimana?

— Cum de unde am scos că-i haimana? Of, căpățână fără minte ce eşti! Auzi! De unde am scos că-i haimana! Da' unde-ți erau ochii, nătărăule, când treceam prin fața morii? Ție puțin îți pasă dacă, sub nasul tău mânjit de tutun, îți batjocoreşte cineva nevasta.

— Ei şi ce-i cu asta? Aşa flăcău mai rar! Atâta numai că ți-a cam feştelit obrazul cu băligar.

— Ce? Nu mă laşi să spun nicio vorbă! Ce-nseamnă asta? Când s-a întâmplat aşa ceva cu tine? De vândut, n-ai vândut nimic, dar timp să tragi la măsea ai găsit...

Văzu atunci şi Cerevic al nostru că se întrecuse cu vorba şi, cât ai clipi din ochi, îşi acoperi capul cu mâinile, sigur fiind că furioasa lui nevastă e gata să-şi bage ghearele în chica lui.

„La dracu! Mai fă acum nuntă dacă poți! îşi spunea el, depărtându-se de femeia care se tot îndesa într-însul. Va trebui acum să alung de pomană un om cumsecade. Doamne, Dumnezeule! De ce-ai trimes aşa năpastă pe capul păcătoşilor de noi? Nu sunt destule năpaste pe lumea asta, trebuia să mai scorneşti şi nevestele!”

V

Nu-ți pleca, arțar, coroana,
Cât ți-e verde firea;
Cât eşti tânăr tu, cazace,
Să-ți alungi mâhnirea!

Cântec malorus.

Rezemat de car, flăcăul cu svitcă albă privea, cu gândul aiurea, mulțimea zgomotoasă din juru-i. Obosit,

soarele părăsea lumea, după ce o luminase liniştit dimineaţa şi amiaza; ziua care se stingea se nimenea viu şi fermecător. Vârfurile albe ale corturilor şi tarabelor sclipeau să-ţi ia văzul, scăldate într-o uşoară văpaie trandafirie. Geamurile ferestrelor aduse la vânzare şi îngrămădite unele peste altele ardeau; sticlele şi paharele verzui de pe mesele cârciumăreselor se prefăcuseră în aprinse făclii, grămezile de zămoşi, harbuji şi bostani păreau turnate în aur şi în aramă roşie. Vorbele oamenilor se auzeau tot mai rar şi mai slab. Gurile obosite ale precupeţilor, ale mujicilor şi ale ţiganilor se mişcau tot mai încet, mai leneş. Ici şi colo se aprindeau luminiţe, iar aburul mirositor al găluştelor se răspândea pe străzile tot mai puţin zgomotoase.

— De ce-ai căzut pe gânduri, Griţco? strigă un ţigan înalt, ars de soare, lovind flăcăul nostru pe umeri. Ei, îmi laşi boii cu douăzeci?

— Tu una ştii: boii şi iar boii! Neamul vostru umblă numai după pleaşcă! Să puneţi mâna pe un om cinstit şi să-l înşelaţi, atâta ştiţi!

— Ptiu, drace! Da’ furios mai eşti, fără glumă. Nu cumva de ciudă că ţi-ai luat singur logodnică pe cap?

— Nu, nu-i felul meu aşa: eu mă ţin de cuvânt; odată pornit, nu dau înapoi. Dar uite, după câte văd eu, hodorogul de Cerevic n-are obraz, nici de doi bani – a făgăduit şi acuma se codeşte… Da el, de altfel, n-are nicio vină, e un nerod. Astea toate-s mofturile bahadârcei[23], pe care am înjurat-o să-i ajungă, astăzi pe pod, când eram cu flăcăii! Hei, de-aş fi eu ţarul sau vreun boier de vază, ce! dintâi lucru pe care l-aş face, i-aş spânzura pe toţi nătărăii care se lasă duşi de nas de muieri…

— Ne laşi boii cu douăzeci dacă-l silim pe Cerevic să ţi-o dea de nevastă pe Parasca?

Griţco îl privi cu mirare. Obrazul tuciuriu al ţiganului arăta în acelaşi timp şi răutate, şi batjocură, şi ceva josnic şi semeţ; oricine l-ar fi privit, s-ar fi încredinţat

repede că în acest suflet de om clocotesc virtuţi care nu-şi află pe pământ decât o răsplată: spânzurătoarea. Gura adâncită, între nas şi bărbia ascuţită, pe care flutura, mereu un surâs veninos, ochii mici, dar vii ca para focului, şi râvnele şi gândurile lui ascunse, care scăpărau ca fulgerele pe chipul lui, toate acestea cereau parcă un vestmânt deosebit, ciudat, aşa cum îl şi avea. Un caftan cafeniu închis, pe care orice atingere l-ar fi putut parcă preface în pulbere, plete negre, lungi şi încâlcite, ce-i cădeau pe umeri, şi ciubote încălţate de-a-dreptul pe picioarele-i goale şi arse de soare. Totul părea contopit cu el însuşi şi făcând parte din fiinţa lui.

— Nu cu douăzeci, cu cincisprezece ţi-i las, numai dacă nu-ţi calci vorba! răspunse flăcăul, şi ochii lui iscoditori nu-l slăbeau o clipă pe ţigan.

— Cu cincisprezece? Bine. Vezi numai să nu uiţi: cu cincisprezece! Iaca şi o hârtie de cinci ruble arvună!

— Şi dacă minţi?

— Dacă mint, a ta-i arvuna!

— Bine. Hai să batem palma.

— Hai!

VI

Aoleu! Ce nenorocire! Vine Roman! Acum o să înceapă să-mi tragă o mamă de bătaie şi nici de dumneata, pane Homa, n-a să fie tocmai bine…

Dintr-o comedie maiorusă.

— Pe-aici, pe-aici, Afanasi Ivanovici! Uite, aici gardul e mai jos. Nu-ţi fie frică şi sai, nătărăul meu a plecat pentru toată noaptea cu cumătrul la căruţe, ca să nu şterpelească, Doamne fereşte, muscalii ceva.

În felul acesta, amarnica nevastă a lui Cerevic

îndemna cu blândețe pe feciorul popii, care se lipise cu frică de gard. Urcându-se apoi în grabă pe ostrețe, rămase un timp nehotărât, ca o vedenie lungă şi înspăimântătoare, în căutarea unui loc bun de sărit. În cele din urmă se prăvăli cu zgomot în buruieni.

— Doamne fereşte! Nu cumva te-ai lovit? Nu cumva ți-ai frânt gâtul? gângurea grijulie Hivrea.

— Sst! Nu-i nimic, nu-i nimic, prea cinstită Havronia Nichiforovna, şopti plângăreț feciorul popii, ridicându-se, numai că urzicile, buruiana asta şerpească, cum zicea răposatul părinte protopop, m-a cam pişcat.

— Să intrăm în casă, că nu-i nimeni. Şi eu crezusem, Afanasi Ivanovici, că ai prins gâlci sau că te-a durut pântecul, de nu mai veneai. Cum o mai duci? Am auzit că tatăl dumitale a pus mâna pe o seamă de bunătăți.

— Fleacuri, Havronia Nichiforovna. Tătuca a căpătat în tot postul numai cincisprezece saci cu grâu de primăvară, patru saci de mei, vreo sută de colaci, iar găinile, dac-ai sta să le numeri, nu-s nici cincizeci, şi ouăle, cea mai mare parte clocite. Daruri cu adevărat dulci rămâne să capăt numai de la dumneata, Havronia Nichiforovna, spuse feciorul popii, privind-o galeş şi apropiindu-se de ea.

— Poftim şi darurile, Afanasi Ivanovici! i-a răspuns, punând pe masă nişte străchini şi încheindu-şi cu prefăcută ruşine polcuța, care se descheiase ca din întâmplare. Pofteşte colțunaşi, găluşte din făină albă, gogoşele şi minciunele.

— Jur că toate acestea le-au făcut cele mai iscusite mâini din tot neamul Evei, spuse feciorul popii, şi se puse pe înfulecat, apucând cu o mână gogoşile şi cu cealaltă colțunaşii. Totuşi, Havronia Nichiforovna, inima mea înfometată doreşte de la dumneata o mâncare mai dulce decât toate gogoşile şi găluştele din lume.

— Ei, acuma zău că nu mai ştiu ce mâncare îți mai trebuie, Afanasi Ivanovici, răspunse frumoasa durdulie, prefăcându-se a nu înțelege.

— Bine-nțeles, iubirea dumitale, neasemuită Havronia Nichiforovna, şopti feciorul popii, ținând în mână un colțunaş, iar cu cealaltă cuprinzându-i mijlocul rotofei.

— Dumnezeu ştie ce-ți mai dă prin cap acum, Afanasi Ivanovici,

— Spuse Hivrea, plecându-şi ruşinată ochii. Mai ştii? Ți s-o năzări poate să mă şi săruți?

— În legătură cu asta am să-ți povestesc ceva despre mine, urmă feciorul popii. Pe când eram la seminar, mi-aduc aminte ca acum…

În clipa aceea se auzi în curte lătrat de câini şi bătăi în poartă. Hivrea ieşi repede şi se întoarse cu fața ca varul.

— Vai de mine, Afanasi Ivanovici, am pățit-o. O mulțime de oameni bat la poartă şi mi se pare că am auzit şi glasul cumătrului.

Colțunaşul i se opri feciorului popii în gâtlej… Şi ochii i se holbară ca în fața unui strigoi.

— Bagă-te aici, strigă speriată Hivrea, arătându-i nişte scânduri aşezate sub tavan, de-a-curmezişul peste două bârne, pe care erau îngrămădite tot felul de catrafuse.

Primejdia dădu curaj eroului nostru. Mai venindu-şi în fire, sări pe cuptor şi de acolo se furişă cu băgare de seamă sus, pe scânduri. Hivrea, ca scoasă din minți dădu buzna la poartă, unde bătăile se întețeau tot mai puternic şi mai nerăbdătoare.

VII

Păi, aici se-ntâmplă minuni, Luminăția Voastră!

Dintr-o comedie malorusă.

La iarmaroc se petrecuse o întâmplare ciudată. Se răspândise zvonul că undeva, printre mărfuri, s-ar fi arătat *svitca roşie*. Bătrânei vânzătoare de covrigi i se păru că-l vede pe satana cu chip de porc, scormonind printre căruțe, ca şi când ar fi căutat ceva. Această veste se răspândi ca fulgerul în toate ungherele taberei, care abia ațipise. Toți socoteau că ar fi o nelegiuire să n-o creadă, cu toate că vânzătoarea de covrigi, a cărei tarabă se învecina cu a cârciumăresei, făcea plecăciuni fără niciun rost cât era ziulica de mare, împleticindu-şi picioarele după chipul şi asemănarea covrigilor pe care-i vindea. La asta se mai adăugară şi zvonurile tot mai umflate despre minunea văzută de pisar la şopronul dărăpănat, astfel că la căderea nopții toți se înghesuiră unii în alții; nu mai avură linişte şi nu putură închide ochii de frică. Cei mai puțini viteji din fire şi care aveau unde să tragă plecară acasă. Printre aceştia era şi Cerevic cu fiică-sa şi cumătrul. Împreună cu alți musafiri, care se poftiseră singuri în casa lor, băteau acum cu putere în poartă, speriind-o atât de tare pe Hivrea. Cumătrul se cam afumase, aşa că, până să găsească casa, trebui să înconjoare de două ori curtea cu căruța. Musafirii erau şi ei veseli şi, fără să țină seama de gazdă, intrară înăuntru, înaintea stăpânului casei. Nevasta lui Cerevic al nostru stătea ca pe ghimpi, văzându-i că încep a cotrobăi prin toate ungherele.

— Ce-i, cumătră? strigă cumătrul intrând, tot te mai scutură frigurile?

— Da, nu prea mă simt bine, răspunse Hivrea, privind cu nelinişte scândurile de sub tavan.

— Nevastă, ia scoate plosca ceea din căruță, spuse cumătrul către soția lui care sosise cu dânsul. S-o bem cu aceşti oameni de treabă; că afurisitele astea de muieri ne-au speriat, de-i mai mare ruşinea. Că zău, fraților, degeaba am venit noi aici, urmă el, sorbind dintr-o cană de lut. Iaca, pun rămăşag pe căciula mea

cea nouă, că muierile au vrut să-şi bată joc de noi. Ei, şi chiar de-o fi fost într-adevăr satana? Şi ce mare lucru e satana? Scuipați-l în obraz! Să poftească numai să ni se arate. Câine să fiu de nu-i dau cu tifla în nas!

— Da' de ce te-ai îngălbenit aşa? strigă unul dintre oaspeți, care-i întrecea cu un cap pe ceilalți şi făcea întotdeauna pe viteazul.

— Eu?... Doamne fereşte! Poate ai visat!

Oaspeții zâmbiră... Un surâs de mulțumire apăru pe fața voinicului vorbăreț.

— Ce să se mai îngălbenească acuma? urmă altul. I-au înflorit obrajii ca doi maci. Acum nu mai este Țâbulea[24], ci curat sfeclă, sau mai degrabă *svitca cea roşie* care a speriat oamenii.

Plosca făcu ocolul mesei, sporind şi mai mult veselia oaspeților. Cerevic, pe care demult îl frământa *svitca cea roşie* fără răgaz, se apropie de cumătru.

— Fii bun, cumetre, şi spune-mi! Că de când te rog, şi tot nu mi-ai spus istoria blestematei aceleia de *svitce!*

— Ei, cumetre. Nu se prea cade să povestesc aşa ceva la vreme de noapte. Doar numai aşa, ca să vă fac pe plac, ție şi acestor oameni (şi întorcându-se către oaspeți) care, după cum văd, stau ca şi tine pe ghimpi să afle ceva despre minunea asta. Bine, fie! Ascultați!

Cumătrul se scărpină pe umăr, îşi şterse gura cu poalele hainei, îşi aşeză mâinile pe masă şi începu:

— Odată, pentru care vină, asta zău că nu mai ştiu, un drac a fost izgonit din iad.

— Cum, cumetre, îi tăie vorba Cerevic, cum s-a putut întâmpla una ca asta, ca dracu' să fie alungat din iad?

— Ce să-i faci, cumetre, l-au izgonit şi pace, aşa cum alungă mujicul câinele din casă. Poate că l-a apucat nebunia să facă vreo faptă bună şi atunci i-au arătat uşa. Şi l-a cuprins pe bietul drac un dor de iad, de-i venea să se spânzure. Ce să facă?! De necaz, s-a pus pe băut. S-a aciuat în şopronul dărăpănat de sub deal pe care l-ai văzut şi pe lângă care acum nu trece niciun om

cumsecade fără să facă mai întâi sfânta cruce. Şi s-a făcut dracul un chefliu, fără pereche. De dimineaţa până seara, numai la cârciumă sta…

Şi Cerevic stărui din nou întrerupând povestitorul:

— Ce tot băsneşti, cumetre! E cu putinţă ca cineva să lase pe dracu să intre în cârciumă? Are, slavă Domnului, şi ghiare la labe şi corniţe în cap.

— Ei, aici e aici, că dracul purta căciulă şi mănuşi. Cine să-l mai cunoască? A chefuit el ce-a chefuit, pân-a rămas fără para chioară. Cârciumarul i-a dat o vreme pe datorie, dar la urmă l-a înţărcat. Dracu' a trebuit să-şi pună zălog svitcă lui roşie la jidovul care era pe atunci cârciumar în iarmarocul de la Sorocinţî, pe mai puţin de o treime din cât făcea. A pus-o zălog şi i-a spus: „Bagă de seamă, jupâne, am să vin la timp pentru svitcă, taman peste un an, păstreaz-o". Şi pieri, ca intrat în pământ. Jidovul a cercetat cu băgare de seamă svitca şi văzu că era croită dintr-o stofă cum nu găseşti nici la Mirgorod. Era de-un roş aprins ca para, că nu te mai săturai privind-o. De la o vreme jidovului i s-a urât să mai aştepte sorocul. S-a scărpinat în perciuni şi a vândut svitcă unui boier venit de aiurea, jumulindu-l de vreo cinci galbeni. De soroc mai că uitase. Şi iată că într-o zi, pe înserate, vine un om: „Ei, jupâne, ia dă-mi înapoi svitca". La început jidovul nu-l recunoscu, dar după ce-l privi mai bine se prefăcu că habar n-are cine e. „Care svitcă? N-am nicio svitcă. Habar n-am de svitca ta!" Omul se făcu nevăzut. Abia spre seară, după ce jidovul, ferecat în cămăruţa lui, isprăvise de numărat toţi banii din cufere şi înfăşurat într-un cearceaf începuse să se roage după legea lui, auzi un foşnet… Se uită… La fiecare geam se ivise câte un rât de porc…

În clipa asta se auzi un grohăit ca de porc. Toţi îngălbeniră…

Broboane de sudoare curgeau pe chipul povestitorului.

— Ce e? făcu înspăimântat Cerevic.

— Nimic!… răspunse cumătrul, tremurând ca varga.

— Ai, răspunse unul dintre oaspeţi.

— Ai spus ceva?…

— Nu!

— Cine a grohăit?

— Dumnezeu ştie de ce ne-am speriat. Nu e nimeni!

Toţi se uitară cu teamă împrejur şi începură a cotrobăi prin unghere. Hivrea era mai mult moartă decât vie.

— Şi mai ziceţi că sunteţi cazaci şi bărbaţi? Muieri sunteţi, cu toţii, spuse ea cu glas tare. Mai bine aţi lua fusul în mână şi v-aţi aşeza la tors. Vreunul, Doamne iartă-mă, o fi… o fi scârţâit o laviţă sub careva şi toţi v-aţi repezit ca nebunii care-ncotro.

Vitejii noştri se ruşinară la aceste vorbe încercând să prindă inimă; cumătrul sorbi din cană şi-şi urmă povestirea:

— Jidovul căzu ca mort, dar porcii cu labele mai lungi decât cataligele s-au urcat pe fereastră şi l-au înviat într-o clipă cu nişte biciuşti împletite din câte trei curele făcându-l să ţopăie mai sus decât grinda din tavan. Jidovul căzu în genunchi şi mărturisi totul… Dar svitca n-a putut fi înapoiată aşa de repede. Boierul fusese prădat pe drum de un ţigan, care vânduse svitca unei precupeţe. Aceasta o adusese din nou la iarmarocul de la Sorocinţî, dar de atunci nimeni nu mai cumpăra nimic de la ea. Precupeaţa s-a minunat ea ce s-a minunat şi, până la urmă, se dumiri că vina o poartă svitca roşie. Nu degeaba, ori de câte ori încerca s-o îmbrace, simţea că o apasă ceva. Fără a sta mult pe gânduri, a aruncat-o în foc, dar veşmântul necuratului nu ardea. „Ehei, ăsta-i ploconul dracului!” Precupeaţa izbuti s-o bage pe furiş în căruţa unui mujic, care venise să vândă ulei. Prostul s-a bucurat, numai că nimeni n-a mai întrebat de ulei. „Ehei, mâinile diavolului mi-au aruncat svitcă asta”. A luat un topor şi a tăiat-o în bucăţi. Dar vezi că bucăţelele se lipeau la loc, şi iacă

svitca iar întreagă. Făcându-şi cruce, mujicul apucă toporul, lovi a doua oară, împrăştie apoi bucăţelele în toate părţile, şi plecă… Numai că de atunci, în fiecare an şi tocmai pe vremea iarmarocului, dracul cu rât de porc colindă piaţa, guiţând şi adunând bucăţile svitcei. Se spune că acum numai mâneca stângă îi mai lipseşte. De atunci oamenii se feresc de locul acela şi iată că sunt aproape zece ani de când n-a mai fost iarmaroc. Acuma necuratul l-a pus pe asesor să des…

Restul cuvântului se opri pe buzele povestitorului…

Geamul se sparse cu zgomot, cioburile zburară cât colo zăngănind, şi un rât fioros apăru, rotindu-şi ochii, ca şi cum ar fi întrebat: „Da' ce-i cu voi, oameni buni? Ce faceţi aici?"

VIII

…Cu coada-ntre picioare, ca un câine,
Cu tabacul curgându-i pe sub nas,
El tremura de-nfricoşare ca şi Cain.

Cotlearevschi, „Eneida".

Toţi cei din casă înlemniră de groază. Cu gura căscată, cumătrul înlemni şi el. Ochii i se holbară, gata să-i iasă din cap, degetele desfăcute i se opriră în aer. Lunganul cel viteaz, cuprins de-o frică nestăpânită, sări până-n tavan şi se lovi cu scăfârlia de grindă; scândurile lunecară şi, în mijlocul zgomotelor şi trosniturilor, feciorul popii căzu jos, bufnind straşnic. „Vai, vai, vai!" ţipă unul îngrozit, şi căzu pe o laiţă dând din mâini şi din picioare. „Ajutor!" urlă un altul, acoperindu-se cu un cojoc. Cumătrul, pe care cea de-a doua sperietură îl scosese din starea de împietrire, se târî tremurând până sub fusta nevesti-sii. Lunganul se băgă în cuptor, cu

toate că gura era îngustă, şi trase după el capacul. Iar Cerevic, ca opărit cu apă clocotită îşi îndesă pe cap o oală în loc de căciulă, se repezi spre uşă şi, înnebunit, o zbughi pe uliță, mâncând pământul. Numai oboseala îl făcu să-şi încetineze pasul. Inima îi bătea ca piua unei mori; broboane de sudoare îi curgeau pe obraz. Sleit de puteri era să cadă la pământ când, deodată, i se păru că cineva îl urmăreşte… Răsuflarea i se curmă… „Necuratul, necuratul!” strigă el înnebunit, prăbuşindu-se în nesimțire. „Necuratul! Necuratul!” strigă o voce din urmă şi Cerevic simți că cineva se aruncă asupra lui, îşi pierdu cu totul cunoştința; rămase mut şi nemişcat, întins în mijlocul drumului, ca un mort într-un sicriu.

IX

Din față – hai, mai treacă-meargă;
Din spate – zău că seamănă cu dracul!

Dintr-un basm popular.

— Auzi, Vlas, spuse ridicându-se într-o rână unul din mulțimea de oameni care dormea pe uliță. Lângă noi a pomenit cineva de dracul.

— Şi ce-mi pasă mie? mormăi, întinzându-se, țiganul care era culcat alături. Pomenească-i rudele şi paparudele!

— Dar a țipat aşa, parcă l-ar fi sugrumat cineva.

— Hei, ce nu spune omul prin somn!

— Fie, cum zici, dar trebuie să vedem măcar ce e. Ia fă lumină! Celălalt țigan se ridică bombănind. Scânteile îi luminară de vreo două ori fața, ca nişte fulgere: suflă în iască şi cu un opaiț în mână – care de obicei în Malorusia nu-i decât un vas de lut spart, umplut cu seu – porni, luminând drumul.

— Ia stai, aici zace cineva: luminează în partea asta.

Apoi li se mai alăturară câțiva oameni.

— Vlas, aicea-i ceva pe jos.

— Parc-ar fi doi oameni – unul deasupra, celălalt dedesubt. Care din doi o fi dracul!

— Da' cine-i deasupra?

— O muiere.

— Atunci ea e dracul.

Toți izbucniră într-un râs care trezi aproape toată ulița.

— Uite unde s-a cocoțat muierea! Se vede că femeia asta ştie să călărească, nu şagă! grăi cineva din mulțimea care se adunase.

— Ia uitați-vă, fraților, spuse altul, ridicând un ciob dintr-o oală, din care jumătate se mai ținea încă pe capul lui Cerevic. Ce căciulă şi-a pus mândrețea asta de voinic!

Zgomotul şi râsetele întețindu-se, morții noştri începură să se trezească. Sub stăpânirea spaimei ce i-a fost cuprins, Solopi şi nevastă-sa priviră mult timp îngroziți şi cu ochii țintă fețele tuciurii ale țiganilor. Luminați pe alocuri de lumina slabă şi pâlpâitoare a opaițului, păreau în întunericul nopții adânci o adunare înfricoşătoare de pitici, învăluiți de aburi grei țâşnind de sub pământ.

X

Crapă, piei din ochii mei, nălucirea dracului!

Dintr-o comedie malorusă.

Răcoarea dimineții adia peste târgul Sorocințî, care începea a se trezi. Rotocoale de fum izbucneau din toate

coşurile, ieşind întru întâmpinarea soarelui care răsărea. Iarmarocul se însufleți. Oile behăiau, caii nechezau, țipetele gâştelor şi ale precupețelor se răspândeau iară în toată tabăra. Spăimântătoarele zvonuri despre *svitcă roşie,* care speriaseră lumea în ceasurile tainice ale înserării, dispărură odată cu ivirea zorilor.

Căscând şi întinzându-se, Cerevic mai lupta încă cu somnul în şopronul acoperit cu stuf al cumătrului; sta culcat lângă boi, cu sacii de făină şi de grâu alături şi nu părea deloc grăbit să se despartă de visele lui, când deodată auzi un glas care-i era tot atât de cunoscut, ca şi cuptorul de-acasă, – cuibul lenei sale – sau cârciuma pe care o ținea o cimotie[25] la zece paşi de poarta lui.

— Scoală, scoală! îi hârâia la ureche duioasa lui nevastă, zgâlțâindu-l din toate puterile.

Drept răspuns, Cerevic îşi umflă obrajii şi începu să dea din mâini, ca şi când ar fi bătut toba.

— Nebunule! strigă ea, ferindu-se de mâinile lui care erau cât pe ce s-o lovească peste obraz.

Cerevic se sculă, îşi frecă puțin ochii şi se uită împrejuru-i.

— Să mă ia dracul, porumbița mea, dacă nu mi s-a părut că fața ta e o tobă, în care m-au pus să bat deşteptarea, ca muscalul! Râturile acelea de care, cum spunea cumătrul…

— Taci odată! Destulă pălăvrăgeală! Ia du-te mai bine şi cată de vinde iapa. Mai mare ruşinea: am venit la iarmaroc şi n-am vândut un fuior de cânepă…

— Da, nevastă, îi luă vorba Solopi, au să râdă oamenii de noi.

— Haide, mişcă! Că şi fără asta toți râd de tine!

— Vezi doar că nici nu m-am spălat, urmă Cerevic, căscând şi scărpinându-se pe spate, ca să mai câştige timp pentru lenea lui.

— Ei, acu' te-a găsit curățenia. Când ți s-a mai întâmplat una ca asta? Ia, ține ştergarul şi şterge-ți

botul!

Şi femeia apucă un ghemuleț – dar îl aruncă cu groază cât colo: era *mâneca unei svitce roşii.*

— Du-te de-ți vezi de treburile tale, spuse femeia după ce-şi veni în fire, când văzu că bărbatului, de frică, îi înțepeniseră picioarele şi îi clănțăneau dinții.

— Ce vânzare o să facem acum? mormăi Cerevic dezlegând iapa şi ducând-o spre piață. Nu degeaba, pe când mă pregăteam să plec la blestematul ăsta de iarmaroc, simțeam atâta greutate pe suflet, de parcă mi-ar fi trântit cineva o vacă moartă în spinare... De două ori s-au întors boii singuri spre casă. Şi, colac peste pupăză, după cât mi-aduc aminte, am plecat într-o luni. Şi-acuma numai necazuri! Da' zurbagiu mai e şi dracul ăsta afurisit: ce, nu poate purta svitcă şi fără mânecă? Nu, îi place să încurce oamenii! Dacă, de pildă, aş fi eu necuratul – de! dar de asta ferească-mă Dumnezeu

— M-aş apuca eu să hoinăresc noaptea după nişte sărăcii de petice?!

Aici filosofia lui Cerevic fu întreruptă de o voce groasă şi aspră. În fața lui stătea un țigan înalt.

— Ce vinzi, omule?

Cerevic tăcu, îl măsură din cap până-n picioare şi răspunse liniştit fără să se oprească şi fără să lase din mână frâul:

— Păi nu vezi ce am de vânzare?

— Cureluşe? întrebă țiganul privind frâul pe care-l ținea Cerevic în mână.

— Da, cureluşe, dacă iapa seamănă cu nişte cureluşe.

— Ei, drăcie, se vede c-ai hrănit-o numai cu paie?!

— Cu paie?

Şi Cerevic voi să zmucească de frâu şi să tragă iapa mai aproape, ca să-l facă de râs pe neruşinatul acela care-i defăima marfa, dar mâna lui, neîntâmpinând nicio piedică, îl lovi în bărbie. Ia te uită, frâul era tăiat şi de frâu era legată –grozăvie! părul i se ridică măciucă! – *o bucată de mânecă roşie.* În fața acestui dar neaşteptat,

scuipând, făcându-şi cruce şi dând din mâini, Cerevic o rupse la fugă mai dihai ca un flăcău şi se făcu nevăzut în mulțime.

XI

Pentru grâul ce-am avut, tot pe mine m-au bătut

Vorbă din bătrâni.

— Puneți mâna pe el, puneți mâna pe el! strigau câțiva flăcăi şi-l înghesuiră pe Cerevic la o strâmtoare, înhățându-l cu mâinile lor puternice.

— Leagă-l! El a furat iapa!

— Dumnezeu ocrotească-vă; de ce vreți să mă legați?

— Auziți-l, mai şi întreabă! de ce ai furat iapa lui Cerevic?

— Ați înnebunit, măi băieți? Unde s-a mai pomenit să se fure omul pe sine?

— Palavre, palavre! de ce fugeai cu sufletul la gură de parcă te fugărea dracul?

— Cum să n-o iei la fugă când vezi haina necuratului…

— S-o spui la alții! Ai să vezi tu ce păți de la asesor pentru că sperii oamenii cu drăcovenii.

— Puneți mâna pe el! se auzi un strigăt în celălalt capăt ai uliței. Uite-l, uite fugarul.

Şi Cerevic văzu înaintea ochilor pe cumătrul său în cea mai jalnică stare, cu mâinile legate la spate şi dus de câțiva flăcăi.

— Vezi că minunile încep să se înmulțească, grăi unul dintre ei. Ascultați numai ce îndrugă coțcarul[26] ăsta. E destul să-l priveşti, ca să vezi că-i hoț. Când l-am întrebat: de ce fugeai ca scos din minți? Am băgat, zice,

mâna în buzunar să miros nişte tabac, şi în loc de tabacheră am scos o bucată din *svitcă* necuratului, din care a izbucnit o flacără roşie, şi-am rupt-o la fugă.

— Ehe-he! Păsările astea două sunt din acelaşi cuib. Ia legați-i împreună!

XII

> „Să-mi spuneți, oameni buni, cu ce sunt eu de vină?
> De ce vă bateți joc de mine? scânci Grivei amar.
> De ce mă chinuiți, de parc-aş fi tâlhar?
> De ce? De ce?" scânci şi lacrime şiroaie,
> Îi curseră pe-obraz, îi curseră puhoaie"
>
> *Artemovschi-Gulac, „Boierul şi câinele"*

— Te pomeneşti că ai ciordit ceva, cumetre? întrebă Cerevic, legat cuiți era de cumătru-său, zăcând amândoi sub şopronul de paie.

— Cum, şi tu, cumetre? Să mi se usuce mâinile şi picioarele dacă am furat vreodată cuiva ceva, afară de colțunaşii cu smântână de la maică-mea; dar n-aveam pe atunci decât zece ani.

— Atunci de ce năpasta asta pe capul nostru, cumetre? Tu tot stai mai bine: pe tine, încaltea, te învinuiesc că ai furat de la altul, da' de ce această ocară asupra mea, săracul de mine, că mi-aş fi furat eu singur iapa! Se vede că aşa ni-e scris, cumetre, să n-avem noroc!

— Vai de noi, bieți orfani!

Şi cei doi cumetri începură să plângă cu hohote.

— Ce-i cu tine, Solopi? spuse Grițco, care intrase tocmai atunci. Cine te-a ferecat aşa?

— Ah, Golopupenco, Golopupenco! strigă plin de

bucurie Solopi. El e, ăsta-i, cumetre, flăcăul despre care ți-am vorbit. Ehei, vrednic flăcău! Să mă trăsnească Dumnezeu pe loc dacă n-a dat de duşcă, în fața mea, o cană de rachiu aproape cât căpățâna ta de mare, fără să clipească măcar.

— Cum asta, cumetre, şi tu n-ai cinstit un flăcău atât de vrednic?

— Ei, uite, urmă Cerevic, întorcându-se către Grițco, după cum se vede, m-a pedepsit Dumnezeu, pentru că sunt vinovat față de tine. Iartă-mă, fârtate... Zău, aş fi bucuros să fac tot ce-ți pofteşte sufletelul... Dar ce să-i faci?... A intrat dracu'n baba mea...

— Eu, Solopi, am uitat ce-a fost. Dacă vrei, am să te scap. Şi făcu un semn cu ochiul flăcăilor, care-l păzeau pe Cerevic şi aceştia se repeziră să-l dezlege. În schimb şi tu fă nuntă în lege. O să chefuim aşa, ca un an întreg să ne doară picioarele de cât om juca gopacul[27].

— Uf, ce bine-i! spuse Solopi, bătând din palme, mă simt aşa de voios, parcă muscalii mi-ar fi furat baba şi-ar fi dus-o hăt, departe. Ei, ce să mai stau la gânduri, dacă se cade sau nu? Facem azi nuntă şi pace!

— Bine, ai grijă, Solopi, peste un ceas sunt la tine. Acuma du-te acasă, că te aşteaptă cumpărători pentru iapă şi grâu.

— Cum, s-a găsit iapa?

— S-a găsit.

Cerevic rămase înlemnit de bucurie, privind în urma lui Grițco, care se depărta.

— Ei, Grițco, am pus eu rău la cale treaba asta? zise țiganul cel înalt flăcăului care se grăbea. Ai mei îs boii, nu-i aşa?

— Ai tăi, ai tăi!

XIII

Nu te teme, măiculiță,
Pune-ți roşii cizmulițe,
Duşmani calcă
În picioare
Să răsune
Potcovioare!
Duşmanii să amuțească!

Cântec de nuntă.

Sprijinindu-şi bărbia drăgălaşă pe braț, Parasca stătea pe gânduri în fața mesei, singură în toată casa. Şi stol de visuri zburau în jurul căpşorului bălai. Uneori, o umbră de zâmbet flutura pe buzele ei roşii; o presimțire de bucurie o făcea să-şi ridice sprâncenele negre, dar norul mâhnirii i le cobora din nou, umbrind ochii ei căprii şi luminoşi. „Şi dacă nu va fi aşa cum zice el? şopti ea cuprinsă de îndoială. Şi dacă n-au să vrea să mă mărite cu el?... Nu, nu, asta n-are să se întâmple. Maştiha mea face tot ce vrea... Oare nu pot să fac şi eu ce vreau? Dacă-i vorba de încăpățânare, le-oi arăta eu! Frumos mai e! Cum îi ard ochii negri! Ce duios spune: Parasca, porumbițo! Svitca albă îi vine ca turnată! Numai brâul dacă ar fi mai aprins! Las-că-i țes eu unul, când om fi în casa noastră! Cu câtă bucurie mă gândesc, urmă ea, scoțând din sân o oglinjoară cumpărată la iarmaroc, cu o ramă de hârtie roşie şi se privi în ea cu o tainică mulțumire, că atunci când oi mai întâlni-o, n-am să-i spun ziua bună, nici moartă. Nu, maşteră, destul ți-ai bătut fata!

Mai repede țâşni-va apă din piatră seacă şi s-o încovoia stejarul ca salcia în heleşteu, decât să mă plec eu în fața ta! Hei, dar am şi uitat, ia să încerc scufia măcar că-i a maşterei, să văd cum îmi vine!" Vorbind astfel se sculă, ținând în mână oglinjoara, îşi plecă capul asupră-i şi începu să. calce ferindu-se, ca şi cum s-ar fi temut să nu cadă, căci aşa cum ținea oglinda, în loc de duşumea vedea tavanul şi scândurile de pe care

se prăvălise nu demult feciorul popii şi străchinile de pe polițe. „Ce-i cu mine? Parcă-s un copil! strigă ea râzând. Mi-e frică să calc!” Şi începu să bată din picioare, din ce în ce mai viu. În sfârşit, mâna stângă lunecă în jos, se sprijini în şold şi fata se porni pe jucat, cu oglinda-n față, zăngănind din potcovioare şi cântând cântecul ei drag:

Foaie verde de pervincă,
La pământ te-ntinde!
Vin, iubite cu ochi negri,
Strâns de mă cuprinde!

Foaie verde de pervincă,
Mai jos te întinde!
Vin, iubite cu ochi negri,
Mai strâns mă cuprinde!

În această clipă, Cerevic băgă capul pe uşă şi văzându-şi fata jucând cu oglinda în mână, rămase locului şi o privi lung, făcând haz de toana asta nemaiauzită. Cu gândul aiurea, fata nu băgă de seamă nimic. La auzul cunoscutului cântec, Cerevic se simți prins şi el. Punându-şi cu semeție mâinile în şolduri, păşi înainte şi începu să joace pe vine, uitând de toate treburile lui. Râsul puternic al cumătrului îi făcu pe amândoi să tresară.

— Halal petrecere, tatăl şi fata nuntesc în doi! Ia haideți mai repede, a venit mirele!

La ultimul cuvânt, Parasca se făcu mai roşie decât panglica pe care o avea în păr, iar nepăsătorul ei tată îşi aduse în sfârşit aminte pentru ce venise.

— Ei, fată, hai mai iute! De bucurie că am vândut iapa, Hivrea, zise el, uitându-se cu frică în toate părțile, s-a dus să-şi cumpere tot soiul de fleacuri şi cârpe, aşa că până ce se întoarce trebuie să isprăvim!

Nici n-apucă Parasca să treacă pragul casei şi se

pomeni în brațele flăcăului cu svitcă albă, care-o aştepta în uliță cu o mare mulțime de oameni.

— Blagosloveşte, Doamne! spuse Cerevic, împreunându-şi mâinile. Să trăiți uniți ca florile dintr-o cunună!

Atunci se auzi un zgomot în mulțime.

— Mai bine crăp decât să îngădui una ca asta, strigă nevasta lui Solopi, pe care însă mulțimea oamenilor o împingea îndărăt hohotind.

— Potoleşte-te, potoleşte-te, muiere! îi spuse liniştit Cerevic văzând că doi țigani vânjoşi puseseră stăpânire pe mâinile ei. Ce s-a făcut, s-a făcut! Eu nu-mi întorc vorba!

— Nu, nu, asta n-are să se întâmple! strigă Hivrea. Dar nimeni n-o asculta. Câteva perechi îi înconjurară pe miri, formând în jurul lor un zid de nepătruns de dănțuitori.

Un simțământ ciudat şi neînțeles ar fi cuprins pe orice privitor, văzând cum dintr-o singură trăsătură de arcuş a muzicantului cu svitcă de postav şi cu mustățile lungi şi răsucite, totul se transformă cu sau fără voie într-un tot armonios. Oamenii cu fețe posomorâte, pe care parcă de ani de zile nu mai înflorise un zâmbet, tropăiau din picioare şi mişcau din umeri. Totul era numai joc şi zburdăciune. Dar mai de neînțeles şi mai de mirare era să vezi băbuțele zbârcite, pe care nu le aştepta decât somnul de veci, îmbulzindu-se printre tinerii veseli şi plini de viață. Tăcute şi nepăsătoare, fără umbră de înțelegere pentru cei din jur, maşinării neînsuflețite, numai aburii băuturii le mai făceau să aibă mişcări omeneşti. Amețite, clătinau încet din cap şi fără a lua în seamă tânăra pereche de alături, țopăiau laolaltă cu mulțimea care petrecea.

Larma, râsetele, cântecele se auzeau din ce în ce mai slab. Arcuşul se istovea treptat şi sunetele lui nelămurite se pierdeau în văzduh. Pe undeva mai stăruiau încă tropăituri, ca murmurul unei mări

îndepărtate, şi curând, peste tot se întinse pustiul şi tăcerea.

Minunat, dar vremelnic oaspete, bucuria, oare, nu ne părăseşte la fel? Zadarnic câte-o notă stingheră cată să ne mângâie. În propriul ei ecou tristețea şi pustiul ascultă cu înfiorare. Tot astfel voioşii prieteni ai furtunaticei şi neştiutoarei tinereți se mistuie unul câte unul în lumea largă, lăsând la urmă singur pe vechiul lor tovarăş. Tristețea îl apasă pe cel părăsit. Grea şi mâhnită îşi simte inima şi mângâiere nicăieri nu-şi află.

„Iarmarocul de la Sorocinți” a apărut în prima carte a celei dintâi ediții a *„Serilor”*, în 1831. Ciorna povestirii a fost scrisă la începutul lui 1830, iar redactarea textului definitiv pentru tipar a fost făcută în 1831. Data de „1829”, pe care o poartă ediția a doua a *„Serilor”* trebuie raportată la începerea povestirii. În *„Iarmarocul de la Sorocinți”* Gogol a întrebuințat din plin atât motive din folclorul ucrainian, cât şi din literatura ucrainiană. Cea mai mare parte din materialul referitor la această povestire, Gogol l-a scos din comedia tatălui său „Prostănacul, sau şiretenia femeii întrecută de şiretenia unui soldat”. Raporturile dintre personajele acestei comedii, Roman, Parasca şi diacul, caracteristicile lor, situațiile comice din cuprinsul comediei (de pildă scena întâlnirii cu pocinog a Parascăi cu diacul este asemănătoare cu scena întâlnirii dintre Hivrea cu feciorul de popă din *„Iarmarocul de la Sorocinți”)*, culoarea locală a comediei arată apropierea dintre comedia lui Gogol şi aceea a tatălui său. Trebuie să menționăm că în scrisoarea din 30 Aprilie 1829, adresată mamei sale, Gogol o roagă să-i trimită comedia tatălui său.

Legendele populare şi basmele despre dracul izgonit din iad şi felul în care îşi căuta svitca etc., au servit ca un şi mai important izvor povestirii (Vezi: N. Dragomanov, „Legende şi povestiri populare ucrainiene”, Kiev, 1876; I. Rudcenco, „Basme populare din sudul Rusiei”, I, Kiev, 1869). Există de asemenea o legătură neîndoielnică între personajele din povestirile lui Gogol cu acelea ale teatrului popular ucrainian de păpuşi, „vertep”-ul, în care personajele aduse în fața spectatorilor erau: un țăran mărginit, asemănător lui Cerevic, înşelat de cicălitoarea

lui nevastă, ibovnicul ei, feciorul de popă, care vorbeşte o limbă prețioasă, şi țiganul şiret, arătați în dramele teatrului de păpuşi, cu tot pitorescul amănuntelor vieții lor şi cu toată causticitatea umorului popular ucrainian. Oricum, Gogol a folosit foarte liber aceste motive, împrumutate din izvoare populare, şi a arătat în povestirea sa realitatea ucrainiană, culorile ei vii, ceea ce dovedeşte că scriitorul s-a inspirat nemijlocit din viață.

Legătura strânsă care există între povestirea de mai sus şi literatura ucrainiană o dovedesc şi epigrafele din *„Iarmarocul de la Sorocinți”,* luate în cea mai mare parte din poemul comic „Eneida” al lui I. P. Cotlearevschi, unde sunt descrise aventurile unui „flăcău” lipsit de griji care vorbeşte peste măsură de necuviincios zeilor mitologiei antice. Poemul lui Cotlearevschi zugrăveşte tablouri ample din viața ucrainiană, deşi realizarea lor este cam grosolan-naturalistă. Celelalte epigrafe sunt luate din comediile „Prostănacul” şi „Câinele-oaie” ale lui Gogol-tatăl, pe care Gogol le cunoştea din manuscris, cum şi din fabula lui Gulac-Artemovschi *„Boierul şi câinele”.* O altă serie de epigrafe este luată din folclorul ucrainian ceea ce subliniază legătura povestirii cu folclorul.

Seara în Ajun de Ivan Cupala[28]

ÎNTÂMPLARE ADEVĂRATĂ POVESTITĂ DE
PSALTUL BISERICII DIN ***

Foma Grigorievici avea şi el un nărav. Pentru nimic în lume n-ar fi spus de două ori aceeaşi poveste. Iar dacă izbuteai să-l înduplеci, şi de se învoia să mai spună odată ce mai spusese, cu iscusit meşteşug strecura în povestire ceva nou, şi o pritocea în aşa fel că nici n-o mai cunoşteai. Aşa odată un cuconaş din aceia cărora noi, prostimea, nici nu ştim bine cum să le zicem – scriitori nu le-ai putea spune, iar la năravuri îs întocmai ca geambaşii din iarmaroacele noastre, iau de ici, de colo, cerşesc sau ciordesc de pe unde pot şi te trezeşti că nu trece lună, ba nici săptămână, c-au şi scos la iveală câte o cărţulie cât un abecedar – unul dintre aceşti cuconaşi, zic, ce-a făcut ce-a dres, c-a ciugulit din gura lui Foma Grigorievici această poveste de care el, Foma, nici nu-şi mai amintea. Cuconaşul acela cu caftan în culoarea bobului de mazăre, de care-am mai pomenit şi aiurea într-una dintre povestirile pe care aţi mai citit-o, de abia sosise din Poltava. Adusese cu el o cărţulie nu prea groasă, o deschise la mijloc şi ne-o puse dinainte. Foma Grigorievici era gata să-şi aşeze ochelarii pe nas, dar cum îşi aminti că uitase să şi-i lege cu aţă şi să şi-i lipească cu ceară, mi-o trecu mie. Eu, care nu port ochelari şi ştiu o brumă de carte, am început s-o citesc. Dar nu dovedisem două file când, deodată, Foma Grigorievici mă opri, trăgându-mă de mână:

— Stai puţin! Spune-mi mai întâi ce citeşti.

Mărturisesc că întrebarea m-a cam zăpăcit.

— Cum ce citesc, Foma Grigorievici? Povestea dumitale o citesc. Chiar vorbele spuse de dumneata.

— Şi cine ți-a spus, mă rog, că-s vorbele mele?

— E scris aici: *Poveste auzită de la psaltul cutare.* Ce mai vrei?

— Stuche-l în ochi pe cel ce-a tipărit-o! Dacă-i aşa, scârba de muscal minte! Am spus eu asta? Iaca cum le încurcă dracu', când are cineva gărgăuni în cap. Aveți puțintică răbdare şi vă spun eu povestea cea adevărată.

Ne-am tras mai aproape de masă şi psaltul începu:

Bunicu-meu, (fie-i țărâna uşoară şi deie-i Dumnezeu pe ceea lume numai colaci de grâu şi turtă dulce cu mac!) tare frumos mai povestea. Când se pornea pe băsnit, stam cât mi ți-i ziulica de mare de-l ascultam şi nu ne mai săturam. Nici la călcâie nu-i ajung palavragiii din zilele noastre care îndrugă verzi şi uscate cu glas leşinat de parcă n-au mâncat de trei zile, că-ți vine să-ți iei căciula şi să te tot duci, auzindu-i. Mi-aduc aminte ca acum. Era o seară de iarnă care nu se mai sfârşea. Gerul năprasnic de afară astupase de tot ferestruica colibei noastre. Pe atunci mai trăia răposata maică-mea şi, cu furca de tors dinainte, trăgea cu mâna firul alb, în timp ce cu piciorul legăna covata şi cânta un cântec, pe care şi acum parcă-l aud. Flacăra tremurătoare a opaițului lumina odaia, tresărind în răstimpuri, ca speriată. Fusul sfârâia iar noi copiii, strânşi grămadă, ascultam voroava bunicului care, de bătrân ce era, de cinci ani nu mai coborâse de pe cuptor. Dar basmele de pe vremuri, frumoase cum nu sunt altele, în care era vorba de năvălirea zaporojenilor[29], de leşi[30], de vitejiile lui Podcova, ale lui Poltora-Cojuh şi ale lui Sagaidacinîi, erau departe de a ne fi pe plac cum ne erau nişte poveşti cu fioroase întâmplări din bătrâni. La auzul lor simțeam fiori în tot trupul şi părul de pe cap ni se făcea măciucă. Frica ne pătrundea uneori într-atâta că de cum începea să se-ntunece toate ni se înfățişau ca nişte

nemaipomenite dihănii. Dacă se întâmpla să ieşim noaptea din bordei pentru vreo nevoie, ne aşteptam să găsim la întoarcere un strigoi de pe ceea lume, cuibărit în pat. Să nu mai ajung să spun poveşti, dacă până şi svitcă pe care eu însumi o puneam la căpătâi nu mi se părea că-i dracul ghemuit acolo. Dar ceea ce prețuiam mai mult în povestirile bunicului e că nu mințea niciodată. Tot ce spunea se întâmplase aievea. Să vă spun una dintre poveştile lui. Isteți din aceia care ştiu să scrie jalbe, ba pot chiar citi şi în pravilă, dar dacă-i pui în fața unui ceaslov ca toate ceasloavele nu pricep buche, în schimb, spre ruşinea lor, la hlizit se pricep, sunt destui. Orice le-ai spune, atâta ştiu: să râdă. Rău s-a lățit necredința în lumea asta! Poate că nu mă credeți, dar să nu-mi mai ajute Dumnezeu şi Maica Domnului dacă vă mint! Mi s-a întâmplat odată să vorbesc despre vrăjitoare. Ei, ce credeți? S-a găsit un viteaz care nu credea în vrăjitoare. Apăi, slavă Domnului, am văzut şi eu în zilele mele necredincioşi destui, care îmbrobodesc popa la spovedanie cu mai multă uşurință decât ar trage unul de-ai noştri tabac pe nas; dar până şi aceia numai la auzul cuvântului vrăjitoare îşi făceau cruce. Arăta-li-s-ar în vis… nu mai spun cine. Ş-apoi nici nu face să mai vorbesc de dânşii.

E mult de atunci, începu răposatul bunicu-meu: or fi ani vreo sută, de nu şi mai bine. Cine-a ştiut satul nostru din vremea ceia nu-l mai cunoaşte. Un biet cătun, cu vreo zece bordeie nevăruite pe dinafară şi semănate în mijlocul câmpului după voia întâmplării şi în bătaia vântului. De-un gard sau de-o şură ca lumea, în care omul să-şi fi putut adăposti o vită sau căruța, nici pomeneală. Şi asta la cei înstăriți. D-apoi la ai noştri, sărăcimea! Săpau o groapă în pământ şi bordeiul era gata. Numai după fum te dumireai că înăuntru trăiau făpturi omeneşti. Mă veți întreba: şi de ce trăiau astfel? Nu din sărăcie, credeți-mă… Pe vremea ceia mai toți trăiau după obiceiul căzăcesc şi dobândeau destul

plean[31]; ci mai mult pentru că nu avea rost să-şi dureze bordeie întemeiate. Ce mai duium de omenire forfotea pe tot locul: crâmleni, leşi, litvanieni. Ba se întâmpla să dea buzna peste noi să ne prade, chiar de-ai noştri. De toate se întâmplau.

În cătunul acela se ivea din când în când un om, sau mai bine zis chiar diavolul cu chip de om. De unde şi pentru ce anume venea, nu ştia nimeni. Bea şi chefuia procletul şi deodată se făcea nevăzut: ia-l de unde nu-i. Un răstimp nu se mai pomenea de el. Dar când nici gândeai, ca picat din văzduh iar îl vedeai bătând ulițele satului aflător la o zvârlitură de băț de Dicanca de-acum şi din care nici urmă nu se mai vede azi. Aduna de pe drum cazacii de teapa lui şi se aşternea pe chef şi râs şi cântec. Şi banii, şi votca, ca apa curgeau. Acolisea[32] ades fetele nurlii şi le acoperea de cordele, cercei şi salbe, că nici nu mai ştiau ce să facă cu ele. Ce-i drept că nu fără turburare primeau fetele acele daruri şi-şi spuneau în sinea lor că numai Cel de Sus ştie de erau curate mâinile din care le-au primit. O mătuşă bună de-a bunicului ținea pe atunci crâşmă la drumul căruia îi zice azi al Opoşnianscului. În crâşma asta chefuia ades Basavriuc – aşa-i spuneau acestei sataniceşti făpturi. Pentru nimic în lume – zicea ea – n-ar fi primit ceva de la el. Dar iar să nu primeşti, nu se putea. Pe toți îi apuca groaza când îşi încrunta Basavriuc sprâncenele stufoase, aruncând pieziş o privire care te făcea să-ți iei picioarele la spinare. Iar dacă te ispiteai[33] să iei darurile, în noaptea următoare ți se arăta un împielițat cu coarne, ieşit din baltă. De fusese salbă, de gât o strângea, de purta inelul, de deget o muşca, iar de-şi împletise-n păr panglică, de cozi o trăgea. Mă las păgubaşă de asemenea daruri – ziceai. Dar pacostea era că nu te mai puteai descotorosi de ele. Degeaba le-aruncai în apă! Şi salbele, şi inelele dracului pluteau deasupra şi ți se-ntorceau înapoi în mână.

Era la noi în sat o biserică cu hramul, dacă nu mă-

nşel, la sfântul Pantelimon. La acea biserică păstorea pe atunci un popă – slăvit fie-i numele – părintele Afanasi. Văzând el, părintele Afanasi, că Basavriuc ăsta nu venea la biserică nici măcar de ziua paştelui, se hotărî să-l dojenească, aducându-l la pocăință. Ți-ai găsit! Abia a putut scăpa părintele cu fuga. „Ian ascultă, pane, vezi-ți mai bine de treburile tale decât de-ale altora, că altfel îți astup eu gâtlejul de țap cu colivă fierbinte”, tună ipochimenul{34}. Ce era să facă popa cu afurisitul? Părintele Afanasi hotărî atunci că vericine{35} se va încârdoşa{36} cu Basavriuc, eretic să se socoată şi duşman bisericii lui Christos şi al întregului neam omenesc.

În satul acela un cazac poreclit Corj avea un argat căruia oamenii îi ziceau Piotr Bezrodnâi{37}, poate pentru că nimeni nu-şi mai amintea nici de tată-său nici de maică-sa. Ştiut este că starostele bisericii spunea că părinții i-au murit de ciumă la un an după naşterea lui. Dar mătuşa bunicului meu nici nu voia s-audă de una ca asta şi se căznea foarte să-i afle vreo cimotie, deşi bietul Piotr avea tot atâta nevoie de una ca asta cât chelbosul de pieptene. Mătuşa bunicului ținea morțiş că tatăl lui Piotr trăia pe undeva, la Zaporojie, prins de turci, că îndurase mari chinuri şi că printr-o minune îşi putuse schimba straiele cu ale unui eunuc, dând bir cu fugiții. Dar codanele sprâncenate şi nevestele tinere nu se sinchiseau de rudele lui. Spuneau numai că de s-ar fi îmbrăcat cu caftan nou, încins cu brâu roşu şi cu căciulă de miel negru cu fundul albastru, care să-ți ia ochii şi dacă pe deasupra şi-ar fi atârnat de şold un iatagan turcesc – ținând într-o mână harapnicul iar în cealaltă o lulea cu imameaua de chilimbar – ar fi băgat în cofă toți flăcăii de pe vremea lui. Din nenorocire însă bietul Petrus n-avea decât o svitcă cenuşie cu mai multe găuri decât are un jidov galbeni în pungă. Dar nu asta, ci alta era nenorocirea: bătrânul Corj avea o mândrețe de fată cum nu cred să se mai fi pomenit cândva.

Mătuşa răposatului meu bunic – şi, fără supărare fie spus, ştiţi şi dumneavoastră că femeia mai degrabă se sărută cu dracu-n bot decât să mărturisească despre alta că-i frumoasă – spunea că obrajii bucălaţi ai copilei erau fragezi şi proaspeţi ca cel mai gingaş mac trandafiriu când, spălat cu roua Domnului, se aprinde şi-şi potriveşte petalele, gătindu-se întru întâmpinarea soarelui-răsare; că sprâncenele-i erau ca două şireturi negre din acele pe care le cumpără în zilele noastre fetele pentru atârnat crucile şi salbele de ducaţi şi că păreau că se apleacă să-i vadă ochii limpezi; că guriţa, la care flăcăii de pe atunci se uitau cu jind, părea făcută anume să scoată din ea numai cântec de privighetoare; că părul ei negru ca pana corbului şi moale ca inul fraged – pe atunci fetele nu-l împleteau încă în atâtea cosiţe cu panglici frumoase de culori aprinse – îi cădea în cârlionţi pe rochia cusută cu fir de aur. Ehei, să nu-mi ajute Dumnezeu să mai spun vreodată aleluia, dacă n-aş săruta-o chiar aici pe loc, cu toate că neaua mi-a troienit bătrânul creştet, şi baba îmi stă colea în coastă, ca spinul în ochi. Eh, şi acolo unde stau alături un flăcău şi o fată, ştiţi voi ce se întâmplă. Uneori nici nu se crăpa de ziuă şi se şi vedeau urmele cizmuliţelor roşii ale Pidorcăi pe locul unde stătuse de vorbă cu Petrus al ei. Totuşi, Corj n-ar fi avut nici urmă de bănuială, dacă într-o zi – şi aici sigur că dracul şi-a vârât coada – pe când se aflau în tindă, nedeschizând bine ochii în jur, îi veni lui Petrus să fure o fierbinte sărutare de pe buzele roşii ca fraga ale căzăciţei. Şi tot dracu' (dă Doamne să i s-arate-n vis numai sfânta cruce!) îl pune nitam-nisam pe hodorog să-mpingă uşa. Căscat-a Corj gura mare, şi-a proptit mâna în uşorul uşii, ş-aşa a încremenit. Pârdalnica asta de sărutare îi luase auzul. I se părea că răsună mai dihai ca bătăile în perete cu chilugul, cu care mujicii din vremea noastră, în lipsă de puşti şi de pulbere, prăznuiesc sărbătorile.

Venindu-şi în fire, Corj scoase din perete nagaica

strămoşească şi era gata să mustre cu ea spinarea bietului Petro când hodoronc tronc, frățiorul Pidorcăi, Ivas, un băiețel de şase ani, se năpusti speriat la taică-său, îi cuprinse picioarele cu amândouă mânuțele şi-i strigă: „Tătucă, tătucă, nu da în Petrus”. Ce să facă bătrânul? N-avea inimă de piatră. Spânzură nagaica înapoi în cuiul din perete şi, scoțându-l cu binişorul pe Petrus din tindă, i-a spus: „Ascultă, Petro, dacă te mai prind vreodată la mine în bordei, sau măcar pe sub fereastră, vai de mustățile tale; te las fără ele! Şi să nu-mi spui mie Terenti Corj dacă moțul care ți-a crescut că-l poți înfăşură de două ori în jurul urechii nu şi-o lua rămas bun de la scăfârlia ta”. Zicând acestea îl lovi uşor cu pumnul în ceafă. Petrus o zbughi mâncând pământul. Sărutat le-a trebuit! Aşa dar, necazul a dat peste hulubaşii noştri şi, colac peste pupăză, taman atunci se duse vorba prin sat cum că pe la bordeiul lui Corj îşi face mereu drum un leah mustăcios, îmbrăcat cu nişte haine cusute numai cu sârmă de aur, cu sabie, cu pinteni şi cu buzunarele zăngănind de bani, cum zăngăne săculețul de pomeni cu care Taras, paracliserul nostru, umbla în fiece zi în biserică. Ei bine, îl taie pe oricine capul de ce vine cineva la un părinte care are o fată sprâncenată. Intr-o zi, Pidorca îl luă în brațe pe frate-său Ivas şi, plângând de-o înnecau lacrimile, îi spuse: „Ivas frățioare, Ivas, dragul meu, zboară ca săgeata din arc la Petrus şi spune-i tot din fir a păr: Ochii căprui iubi-i-aş, obrăjorii albi săruta-i-aş, dar soarta nu mă lasă. Năframe multe udat-am cu lacrimi fierbinți. Greu şi amar de sufletul meu. Până şi taica duşman îmi este. Cu sila vrea să mă dea unui nesuferit de leah. Spune-i că se gătesc de nuntă, dar că la nunta mea lăutari n-au să fie: în locul cobzelor şi fluierelor psalții cânta-vor. De bunăvoie cu mirele n-am să joc, ci pe sus din casă mă vor scoate. Întunecos îmi va fi bordeiul de scânduri de arțar iar pe acoperiş, în locul hornului, o cruce-nfiptă”.

Nemişcat, ca de piatră, asculta Petro, nevinovatul copil ciripindu-i vorbele Pidorcăi. „Şi eu, nenorocitul de mine, care mă gândesc să mă duc în Crâm şi în Țara turcească să adun şi să mă întorc la tine, mândra mea, încărcat de bogății. Dar mi-a fost scris aşa, se vede. Ne-a deochiat un ochi hain. Am să mă însor şi eu, draga mea, numai că la nunta mea n-au să fie psalți. Corbul cel negru are să croncăne în locul popii, câmpul întins are să-mi fie bordeiul, norul vânăt acoperişul, vulturul are să-mi ciugulească ochii căprui, ploile au să-mi spele ciolănaşele căzăceşti, iar vântoasele[38] mi le-or usca. Ce să fac? De cine şi cui să mă jăluiesc? Cum văd eu, asta-i voia Domnului. Să mă prăpădesc aşa şi gata". Şi Petro se duse întins la cârciumă.

Mătuşii răposatului meu bunic i-a fost cam cu mirare văzându-l pe Petrus intrând în cârciumă, mai cu seamă la vremea când omul cumsecade se duce la utrenie, şi holbă ochii la dânsul ca trezită din somn, când îi ceru o ulcică de votcă mai cât o jumătate de vadră. Zadarnic credea Petrus că are să-şi înece aleanul. Votca îi pişcă limba taman ca urzica şi-i păru amară ca pelinul. Zvârli ulcica cât colo. „Nu-ți face sânge rău, cazace", îi bubui cineva în ureche. Când îşi întoarse capul, de cine îi dădură ochii? De Basavriuc. Uf! Ce pocitanie! Părul îi şedea ca peria şi ochii – ca de bou. „Ştiu eu ce-ți lipseşte! Uite, asta". Zâmbi drăceşte, zăngănindu-şi punga de piele care îi atârna la cingătoare. Petro tresări. „He-he-he! Să vezi cum lucesc! urlă el, vânturând şiroiul de galbeni dintr-o mână în alta. He-he-he! Ascultă cum zornăie! Şi când te gândeşti că ți-aş cere numai un singur lucru pentru o movilă întreagă de jucărele din astea". „Diavole! îi spuse Petro. Dar fie! Primesc orice!" Şi bătură palma. „Să ştii, Petro, c-ai picat la țanc, îi spuse necuratul. Mâine-i Ivan Cupala. Numai odată pe an, în noaptea asta, înfloreşte fereguța. Vezi de nu scăpa prilejul. Te aştept la miezul nopții în Văgăuna Ursului."

Cred că nici găinile n-aşteaptă cu atâta nerăbdare

grăunțele babei, cum aştepta Petrus să vie seara. Cerceta întruna dacă nu s-a lungit umbra copacilor şi dacă nu începuse soarele să se rumenească, şi cu cât trecea timpul şi nerăbdarea lui creştea. Lungă aşteptare! Pesemne că ziua îşi rătăcise pe undeva capătul. Dar iată că soarele s-a ascuns. În zare, nu mai e roş decât cerul. Se-ntunecă şi el apoi. Pe câmp, răcoarea creştea treptat. Se-ntunecă din ce în ce, până când se lăsă noaptea neagră. În sfârşit! Cu inima bătând să-i sară din piept, Petro porni la drum, luând-o cu băgare de seamă prin pădurea deasă, de unde coborî într-o râpă adâncă căreia i se zicea Văgăuna Ursului. Acolo îl şi aştepta Basavriuc. Era întuneric beznă. Se luară de mână şi o porniră spre mlaştini, poticnindu-se mai la fiecare pas şi agățându-se de mărăcini. În sfârşit, ieşiră într-o poiană. Petro se opri şi se uită în juru-i. Niciodată nu mai fusese pe acolo. Basavriuc se opri şi el.

— Vezi tu cele trei movile din fața ta? Ai să găseşti pe ele multe flori, dar să nu te ducă ispita să rupi vreuna. Când a înflori fereguța, să apuci floarea şi, fie ce-o fi, nu privi înapoi.

Petro ar fi vrut să-l mai întrebe ceva pe Basavriuc... dar ia-l de unde nu-i. Se apropie de cele trei movile, dar nu văzu nimic. Unde or fi florile? Jur împrejur buruieni dese şi întunecate acopereau tot. Dar iată că în zare prinse a scăpăra şi în fața lui apărură straturi de flori, care de care mai frumoase, cum n-a mai văzut. Şi printre flori zări şi nearătoasele frunze ale fereguței. Nedumerit şi îngândurat în fața florilor, Petro îşi propti amândouă mâinile în şolduri:

— Şi ce mare lucru mă rog? Mi s-a întâmplat să văd şi de câte zece ori pe zi buruiana asta. Care să fie minunea? Nu şi-a pus oare dracul în cap să-şi bată joc de mine?

Uitându-se mai bine, văzu un bobocel care se mişca, de parcă avea viață. Curat minunăție! Bobocul se mişca, creştea şi se înroşea ca jarul. Apoi se aprinse o steluță,

se auzi un pârâit uşor şi floarea se deschise în fața lui ca o flacără, luminând şi florile din juru-i.

„A sunat ceasul!” îşi zise Petro şi întinse mâna. În clipa aceea văzu sute de mâini păroase întinzându-se spre floare şi auzi în spatele lui pe cineva alergând şi oprindu-se din loc în loc. Petro închise ochii, trase de tulpină şi floarea îi rămase în mână. Totul amuți. Când a deschis ochii văzu înainte-i pe buturugă pe Basavriuc, cu fața vânătă ca de mort. Sta nemişcat ca piatra. Ochii îi erau ațintiți în gol, spre ceva văzut numai de el; din gura, pe jumătate căscată, nu ieşea niciun sunet. Jur împrejur nicio adiere. Uf, ce înfricoşător! Dar deodată se auzi un şuierat care-i străpunse lui Petro inima ca un tăiş, şi i se păru că iarba prinsese a foşni, florile a vorbi între ele cu glasuri subțirele ca nişte clopoței de argint, iar copacii să se mişte slobozind sudălmi... În clipa aceea, fața lui Basavriuc se învioră şi ochii îi scăpărară. „Unde ai zăbovit atâta, babo? mormăi el printre dinți. Uite, Petro, acuşi are să ți se înfățişeze o crăiasă. Orice ți-ar spune ea, tu să taci, altminteri pierdut eşti, pe vecie.” Basavriuc îndepărtă cu ciatlău-i{39} noduros crengile tufişului de mărăcini şi înainte i se ivi căsuța mumei-pădurii înălțată, după cum ştim cu toții, pe labe de găină. Basavriuc bătu cu pumnul în perete de se cutremură casa... Un dulău mare şi negru le ieşi înainte, schelălăi şi, prefăcându-se în pisică, se repezi să le sară în ochi. „Potoleşte-te, cilihoaie{40}!” şi mai adăugă o vorbă la auzul căreia orice om cumsecade şi-ar fi astupat urechile. Într-o clipită se prefăcu într-o babă gheboasă şi cu fața zbârcită ca un măr copt la cuptor. Nasul şi bărbia erau ca spărgătoarea de nuci. „Aferim crăiasă!” îşi spuse în gând Petro cu fiori în spate. Zgripțuroaica îi smulse floarea din mână, se aplecă deasupra ei bolborosind, ea ştie ce, şi udând-o cu un ştiu ce apă. Din gura babei ieşeau scântei, iar la colțurile gurii făcea clăbuci. „Arunc-o!” îi spuse ea, dându-i înapoi floarea. Petro aruncă floarea. Şi să fi

văzut minunea. Floarea nu căzu şi, în întunericul care domnea, păru multă vreme un glob de foc plutind în văzduh – ca barca pe valuri. În sfârşit, începu să coboare lin şi căzu aşa de departe, încât abia de mai zăreai steluța care se făcuse cât grăuntele macului, nu mai mare. „Aici!” şuieră înăbuşit baba. Basavriuc îi dădu un hârleț spunându-i: „Sapă aici, Petro. Ai să dai de atâta aur cum n-ați visat de când sunteți, nici tu, nici Corj”. Petro luă hârlețul, scuipă în palme, îl înfipse cu piciorul şi începu să scoată pământ odată, de două ori, de trei ori, încă odată… Hârlețul zăngăni lovind ceva tare şi nu răzbi mai departe. Ochii lui Petro începuseră să deosebească mai bine şi văzu o lădiță nu prea mare şi ferecată. Dădu s-o apuce cu mâna, dar de ce o apuca, mai rău se înfunda, iar în spatele lui auzea hohote de râs care aduceau mai degrabă a şuierat de şarpe: „Degeaba, fără sânge de om nu vezi tu aur,” răcni vrăjitoarea, împingând spre el un copil de vreo şase ani, acoperit cu un giulgiu şi-i făcu semn lui Petro să-i taie capul. Petro înmărmuri. Cum aşa? E şagă să tai fără vină cap omenesc şi încă unui copil nevinovat? Furios la culme, Petro smulse cearşaful din capul copilului, şi ce-i văzură ochii? Se trezi dinaintea lui cu Ivas. Bietul copil îşi încrucişase mâinile plecându-şi capul în piept… Ca turbat se repezi Petro cu cuțitul la zgripțuroaică şi era cât pe ce să-l şi implânte într-însa…

— Ce-ai făgăduit tu să faci pentru fată?… sună glasul lui Basavriuc, şi Petro simți în spinare ca o lovitură de pumnal. Zgripțuroaica bătu din picior şi o flacără albastră țâşni din pământ. Măruntaiele pământului se luminară de ai fi zis că-s de cleştar şi Petro văzu ca în palmă tot ce era înăuntru. Chiar sub locul unde stăteau, erau îngrămădite o sumedenie de sipete şi de cazane pline ochi cu galbeni şi nestemate. Privirea i se aprinse… Mintea i se întunecă… înnebunit apucă cuțitul şi sângele nevinovat îi țâşni în ochi… Din toate părțile răsunau hohotele de râs ale diavolului. Turme de

pocitanii hâde prinseră a țopăi dinaintea lui. Ca un lup îşi înfipse zgripțuroaica ghearele în trupuşorul fără de cap şi-i sorbi sângele... Lui Petro i se întunecă mintea. Îşi adună puterile şi o luă la fugă. Toate dinainte-i erau scăldate în roşu. Copacii muiați în sânge păreau că ard şi gem. Cerul tremura de încins ce era... Îi scăpărau în față pete de foc ca nişte fulgere. Ajunse la bordeiul lui sleit de puteri, intră înăuntru şi căzu buştean. Il cuprinse un somn adânc, vecin cu moartea.

Două zile şi două nopți a dormit Petro fără să se trezească. Se deşteptă abia a treia zi şi cercetă îndelung ungherele bordeiului. Dar degeaba încerca să-şi amintească ceva. Mintea îi era ca buzunarul unui zgârcit, din care nu poți scoate o copeică. Se întinse alene, când auzi deodată la picioare zuruind. Se uită şi văzu doi saci cu aur. Numai atunci îşi aminti ca prin vis cum căutase o comoară şi ce spaimă îl cuprinsese în pădure. Dar cu ce preț căpătase aurul, asta nu putu pricepe nici în ruptul capului.

Îmbunatu-s-a Corj văzând sacii şi începu: „Petrus în sus, Petrus în jos, Petrus ici, Petrus colea! Au un mi-ai fost tu mie întotdeauna drag? Au un te-am ținut eu ca pe feciorul meu?” şi hodorogul se porni să-l hiritisească{41} până ce pe bietul Petro îl podidi plânsul de înduioşare. Pidorca îi povesti cum nişte țigani, care trecuseră pe acolo, îl furaseră pe Ivas, dar Petro nu-şi mai aducea aminte nici de fața copilului, într-atâta îl solomonise{42} zgripțuroaica! Nu mai aveau acum de ce tărăgăna treaba. I-au dat leahului cu tifla şi au făcut nuntă: au copt pâini, au cusut ştergare şi basmale, au scos o butie de gorilcă, i-au pus pe miri la masă şi au tăiat colacul de nuntă. Bandurile, chimvalele şi cobzele au prins a zdrăngăni, fluierele a cânta şi ține-te, petrecere...

Înainte vreme nunțile la noi nu se făceau ca acum. Ehei, când se apuca mătuşa bunicului să ne spună cum era pe atunci, apoi dă Doamne bine. Să fi văzut cum

jucau toți: fetele cu scufițe de panglici galbene, albastre şi trandafirii, cu găitan de fir de aur, cu cămăşi cusute cu arnici roşu şi presărate cu floricele de argint pe ele, cu cizmulițe de safian{43} cu călcâiul înalt şi potcovit cu fier, jucau gorlița, când lunecând uşor ca nişte păunițe, când răsucindu-se în avânt, ca vârtejul. Nevestele tinere cu comanace de zarpa{44} de aur, aducând a corăbii, răscroite la ceafă – de unde le ieşeau scufițele cusute tot cu fir de aur, cu două cornițe de blăniță neagră de miel, din cea cu inele mărunte şi din cea mai de preț, ieşindu-le afară una în față, alta în spate – în rochii scumpe de mătase albastră şi pe deasupra cu contăşuri cu bascuri roşii, una câte una jucau gopac, legănându-se mândre când pe o parte, când pe alta şi bătând pământul cu paşi măsurați. Flăcăii, cu înalte căciuli căzăceşti în cap, în svitce de postav ales, încinşi cu cingători bătute în flori de argint, cu lulelele-n dinți, se răspândeau printre ele, răsucindu-şi îndrăcit călcâiele şi şoptindu-le verzi şi uscate la ureche. Până şi pe Corj, tot uitându-se la tineret, nu l-a mai răbdat inima să nu arate şi el ce poate… Cu bandura în mână, pufăind din lulea şi, în acelaşi timp, cântând, cu paharul pe cap, în mijlocul chiotelor chefliilor, s-a lăsat bătrânul pe vine, jucând căzăceasca. Ce nu scornesc oamenii la chef? îşi puneau măşti cu nişte chipuri care numai de oameni nu erau. Dar ce-s giumbuşurile de la nunțile de azi, față de cele de atunci? Azi? Se-mbracă ca țigăncile şi ca muscalii şi asta-i tot. Pe atuncea, altfel era. Se îmbrăca de-o pildă unul în haine de jidov şi altul în haine de drac. Începeau cu pupatul şi isprăveau cu scărmănatul că te tăvăleai de râs. Bată-i să-i bată!

Uneori se îmbrăcau în haine turceşti şi tătăreşti, roşii ca para focului… Şi când se puneau pe şotii şi pe năzdrăvănii… îți venea să te iei cu mâinile de cap. Cu mătuşa răposatului, care a fost şi dânsa la nunta asta, e o poveste de tot hazul: mătuşa purta o rochie tătărească, largă de tot, şi umbla cu un ulcior în mână,

turnând oaspeților de băut. Iată că-l pune dracul pe unul să-i verse în spate nişte votcă. Altul n-are de lucru şi scapără cu amnarul aprinzând votca... Atâta s-a speriat biata femeie de flacăra ceea, c-a început să se despoaie. S-a stârnit o larmă şi un hohot şi un talmeş-balmeş, ca la iarmaroc. Oricum, nuntă mai veselă ca aceea bătrânii nu-şi aminteau.

Pidorca şi Petrus s-au pus, cum se zice, pe trai ca nişte pani adevărați. Aveau din belşug de toate şi totul lucea la ei... Văzând traiul lor însă, oamenii de treabă clătinau din cap: „Nu-i a bine, când te-ai legat frate cu dracu'... spuneau toți într-un glas. De unde averea, dacă nu de la cel ce ispiteşte pravoslavnicul? De unde grămada asta de aur? Şi cum se face că Basavriuc s-a mistuit ca intrat în pământ tocmai în ziua în care s-a îmbogățit Petro?" Şi nu putem zice că oamenii cleveteau. În mai puțin de o lună se schimbase Petrus că nu-l mai cunoşteai. Ce s-o fi întâmplat? Ce era cu el? Asta, numai Dumnezeu ştie. Încremenea locului şi nu scotea o vorbă. Sta dus pe gânduri, căznindu-se parcă să-şi amintească ceva. Când izbutea Pidorca să-l scoată din muțenie, se mai lua oarecum cu vorba, ba se şi înveselea, dar cum dădea cu ochii de saci, prindea a răcni: „Stai, stai, c-am uitat!..." şi iar cădea pe gânduri şi iar se muncea să-şi amintească. Uneori, după ce sta locului mai mult, i se năzărea că ceea ce-l chinuie e pe cale să i se arate, dar repede se împrăştiau iarăşi toate. Aşa, se vedea la cârciumă cu votca dinainte. Votca îl frigea şi-l apuca scârba. Se făcea apoi că cineva se apropie şi-l bate pe umăr. Mai departe însă, toate se încețoşau. Sudorile îi curgeau şiroaie pe față şi, neputincios, se aşeza iarăşi la locul lui.

Ce n-a făcut Pidorca? Cu vracii s-a sfătuit, să-i sperie cu plumb topit şi descântece a încercat, dar toate au fost zadarnice{45}. Aşa trecu şi vara. Mulți cazaci isprăviseră cositul şi seceratul iar cei mai zurbagii plecaseră-n ceambur{46}. Stoluri de rațe se mai

îngrămădeau încă pe bălțile noastre, dar de sfredeluşi nici urmă. Stepa ruginea. Stogurile de fân, ca nişte căciuli căzăceşti risipite pe ici-colo, împestrițau câmpul. Pe drum întâlneai care încărcate cu vreascuri şi lemne. Pământul se învârtoşase şi începuse pe alocuri să înghețe. De sus cernea ca prin sită şi promoroaca se aşternuse pe crengile copacilor ca o blăniță de iepure. În zilele senine şi geroase, botgrosul cu pieptul stacojiu, trufaş ca un şleahtic, se plimba pe troiene în căutare de grăunțe, iar copiii cu ceatlaie groase băteau pe gheață bile de lemn, în timp ce tații lor stăteau liniştiți, întinşi pe cuptoare şi rar de mai ieşeau pe afară cu luleaua în dinți, să suduie pravoslavnicul pui de ger, sau să mai tragă în piept aer proaspăt şi să bată cu îmblăciul grâul din tindă. În sfârşit, zăpezile au prins a se topi, şi ştiuca spărsese gheața cu coada. Petro nu se schimbă deloc, ba pe vreme ce trecea se cătrănea mai rău. Şedea în mijlocul bordeiului ca bătut în cuie, cu sacii de aur la picioare. Se sălbăticise şi părul îi crescuse peste măsură de lung: era spăimântător. Sta şi nu-şi putea muta gândul, se căznea să-şi amintească şi se supăra, şi-l apuca furia că nu poate. Se scula ades de la locul lui ca apucat de nebunie, dădea din mâini, îşi ațintea ochii în gol, parcă ar fi vrut să prindă ceva, buzele i se mişcau, ca şi cum ar fi vrut să rostească un cuvânt demult uitat şi, deodată, se oprea... Atunci îi venea furia. Înnebunit, îşi rodea mâinile, şi le muşca şi-şi smulgea de ciudă smocuri de păr până ce se liniştea căzând într-un soi de uitare, după care iar încerca să-şi aducă aminte şi iar se chinuia, şi iar îi venea furia... Ce năpastă se abătuse pe capul lor? Viața Pidorcăi, numai viață nu mai era. La început să temea să rămână singură în bordei, dar, până la urmă, se obişnuise, sărmana, cu durerea ei. Dar nu mai era Pidorca de altădată. Nu mai avea nici bujori în obraji, nici zâmbet pe buze. Slăbise, se ofilise, şi ochii, odinioară limpezi, erau acum veşnic plânşi. Intr-o zi, făcându-i-se cuiva milă de dânsa, o sfătui să se ducă la

vrăjitoarea care trăia în Văgăuna Ursului. Îi mersese vestea că putea lecui toate bolile de pe lume. Pidorca se hotărî să încerce şi această ultimă cale. O rugă ea ce-o rugă pe babă, până când în cele din urmă o înduplecă să vie la ea. În acea seară era tocmai ajunul sfântului Ivan Cupala. Petro zăcea pe laiță în nesimțire şi nici nu băgă în seamă oaspetele. Deodată însă se ridică anevoie de pe laiță, se uită cu luare aminte la babă şi începu să tremure din tot trupul ca înaintea gâdelui. Părul din cap i se ridică măciucă... şi izbucni într-un hohot de râs atât de puternic, că frica străbătu inima Pidorcăi ca un tăiş de cuțit.

„Mi-am adus aminte, mi-am adus aminte!” strigă el zguduit de groaznică veselie şi cât ai clipi din ochi apucă toporul aruncându-l în babă din răsputeri. Toporul se-nfipse de doi verşoci în uşa de stejar. Baba se mistuise şi-n locul ei, în mijlocul bordeiului, sta acum un copil ca de vreo şapte ani, în cămăşuță aibă şi cu capul înfăşurat într-un cearşaf... Cearşaful căzu. „Ivas!” strigă Pidorca, repezindu-se la el. Dar stafia se acoperi de sânge din cap până-n picioare, răspândind lumină roşie în bordei. Înspăimântată Pidorca fugi în tindă dar, venindu-şi oarecum în fire, cercă să-i ajute lui Ivas. Zadarnic! Uşa se întepenise aşa de tare în urma ei că n-o mai putu deschide. Au venit oameni şi au bătut în uşă. În cele din urmă au scos-o din țâțâni, dar în odaie nici țipenie de om. Odaia era plină de fum, şi-n mijloc, unde stătuse Petrus, numai o grămadă de cenuşă care fumega. Oamenii s-au repezit la saci, dar în locul galbenilor erau cioburi de oală... Cazacii holbau ochii şi căscau gura şi nici din mustață nu mişcau, atâta-i îngrozise minunea asta.

Ce s-a întâmplat pe urmă nu mai ştiu. Pidorca s-a jurat să pornească în hagialâc[47], a strâns ce-i rămăsese de la tată-său şi peste puține zile nu mai era în sat. Nimeni nu ştia unde plecase. Nişte babe milosârdnice[48] au scornit că se dusese pe urma lui Petro. Dar un cazac,

venind din Kiev, a adus vestea că ar fi văzut la o chinovie[49] o călugăriță uscată, numai piele şi oase, care îşi petrecea zilele în rugăciuni şi în care consătenii aflați împreună cu cazacul recunoscură pe Pidorca; că nimeni nu prinsese încă o vorbă de la dânsa, că venise pe jos şi că adusese cu ea pentru icoana Maicii Domnului o îmbrăcăminte bătută în nestemate care strălucea de lua ochii privitorilor.

Fie-mi cu iertăciune, dar cu asta povestea nu-i gata. Chiar în ziua când dracul îl luase pe Petrus, Basavriuc se ivise iar, numai că acum toată obştea se ferea de el, căci aflase ce soi de pramatie este. Era însuşi satana şi luase chip de om ca să descopere comori; dar comorile neputându-le scoate decât cu mâini curate, momea flăcăi. Chiar în anul acela şi-au părăsit cu toții bordeiele şi s-au mutat în sat. Dar nici acolo n-au avut pace de la blestematul de Basavriuc. Mătuşa răposatului meu bunic spunea că ei îi purta mai cu seamă sâmbetele pentru că-şi părăsise crâşma veche de pe drumul Opoşnianscului şi căuta din răsputeri să arunce pe capul ei câte belele, toate. Într-o zi, bătrânii satului, adunați la crâşmă, țineau sfat, aşezați, cum s-ar zice, după obraze, în jurul mesei, iar la mijloc era un berbec fript, de care aş minți spunând că era mic. Trăncăneau de una şi de alta, despre tot felul de întâmplări neobişnuite şi minuni. Deodată li se păru – şi mai zic să i se fi părut numai unuia, dar li se păru la toți – că berbecul îşi ridicase capul, că ochii lui stinşi prind viață şi că sticlesc şi într-o clipă i se iviră şi nişte mustăți negre şi bârzoiete[50], care se mişcau cu tâlc la cei de față. Toți au văzut pe dată în căpățâna berbecului chipul Basavriucului. Mătuşa răposatului bunicu-meu aştepta să-i ceară votcă. Preacinstiții bătrâni îşi îndesară cuşmele în cap şi-şi luară repede tălpăşița pe la casele lor. Odată, însuşi starostele bisericii, căruia de taifasul în doi cu ulcica bătrânească nu-i era silă, nici n-apucase bine să-i zărească fundul a doua oară, că

numai ce vede deodată ulcica ploconindu-se până la pământ. „Dracu' să te ia!" blestemă starostele făcându-şi cruce. Dar şi nevesti-sii i s-a întâmplat una. Isprăvise de frământat nişte aluat într-o covată mare, când covata o zbughi înlături. „Ho! ho!" strigă femeia. Ți-ai găsit! Covata se legăna fudulă şi prinse a juca căzăceasca prin odaie… Vă vine a râde! Dar bunicilor noştri numai de râs nu le ardea. Degeaba colinda părintele Afanasi tot satul cu agheasmă stropind ulițele cu sfeştocul, necuratul nu-l alunga. Mătuşa răposatului bunicu-meu se jeluia mereu că nici n-apucă să se-ntunece bine că şi începea să-i bată în acoperiş şi să-i zgârie pereții.

Dar ce să mai lungim vorba despre acele vremi! Uite, chiar acuma, pe locul unde-i satul nostru s-ar zice că-i linişte şi doar nu-i mult de atunci, că ştia şi răposatul tată-meu şi țin minte, Şi eu că un om cu frica lui Dumnezeu nu putea să se încumete pe lângă crâşma părăsită pe care neamul necuraților se străduise multă vreme s-o ridice la loc. Din hornul afumat ieşeau stâlpi de fum şi se ridicau aşa de sus că-ți cădea căciula din cap de te-ndemnai să te uiți la ei, şi se împrăştiau apoi împroşcând cu tăciuni toată stepa. Iar dracul – e păcat să pomeneşti numai numele procletului – se tânguia aşa de jalnic în cămăruța lui, că până şi stolurile de ciori speriate se ridicau din pădurea de stejar din apropiere şi se roteau pe cer croncănind deznădăjduit.

Povestirea a fost tipărită pentru întâia oară în numerele din Februarie şi Martie 1830 ale revistei „Otecestvennîie zapischi" fără semnătura autorului. Titlul ei era *„Bisavriuc sau seara din ajun de Ivan Cupala, poveste ucrainiană (după o legendă populară) istorisită de psaltul bisericii Pocroavele".* Editorul revistei „Otecestvennîie zapischi", P. Svinin, un literat lipsit de talent, a introdus cu prilejul tipăririi povestirii în revistă o mulțime de îndreptări, căutând să elimine din textul lui Gogol ucrainismele şi să-l netezească stilistic. Supărat la culme din această pricină, Gogol şi-a încetat colaborarea la revistă. Tipărind povestirea în cartea întâia a *„Serilor",*

Gogol nu numai că a restabilit tot ce fusese „îndreptat” de Svinin, dar l-a ironizat cu causticitate pe redactor într-o prefață în care a arătat supărarea lui Foma Grigorievici față de samavolnicia redactoricească. La temelia povestirii lui Gogol sunt legende populare şi poveşti păstrate din bătrâni despre Ivan Cupala. În „Cartea de felurite însemnări” a lui Gogol există o notă al cărei conținut trebuie să-i fi servit drept izvor pentru subiectul povestirii: „Ferega (bilix) înfloreşte cu flori roşii ca jăraticul numai la miezul nopții în ajun de Ivan Cupala. Cine dovedeşte s-o rupă, ajunge aşa de îndrăzneț încât poate ține piept tuturor fantomelor care i s-ar ivi şi găseşte şi comoara”. Tema precarității bogăției dobândită pe căi necurate e înfățişată pe larg atât în folclorul rus, cât şi în cel ucrainian. (Vezi: I. Rudcenco – „Basme populare din sudul Rusiei”, I, Kiev, 1869; M. Dragomanov – „Legende şi povestiri populare ucrainiene”, Kiev, 1876).

O noapte de mai, sau înecata

Naiba ştie cum mai vine şi asta! Uneori când se apucă de ceva creştinul, apoi se căzneşte, se munceşte, aleargă cu limba scoasă, ca ogarul după iepure – şi mare scofală tot nu iese; unde-şi vâră dracul coada, ca din senin îţi vin toate pe cap, de te miri şi tu.

I

Ganna

Zvonul cântecelor se revărsa în valuri peste sat. Era ceasul când în strălucirea serii senine, flăcăi şi fete, trudiţi de munca şi grijile zilei, se adună în pâlcuri zglobii, cântând c-o voie bună umbrită de melancolie. Tainicul amurg cuprindea tot cerul, înecând contururile într-un vag necuprins. Ziua scăpăta şi cântecele nu încetau. Din pâlcul de cântăreţi se strecură furiş un tânăr cazac cu bandura{51} în mână: era Levco, fiul primarului din sat. Cu căciulă de astrahan în cap, cazacul înainta pe uliţă, ciupind coardele bandurei şi jucând din mers. Şi iată-l în faţa unei case înconjurată de vişini pitici. A cui să fie casa? A cui poarta? După o clipă de tăcere, Levco începu să cânte:

Soarele-apune, seara coboară,
Vino, iubito, vin' inimioară!

— Ehe, se vede că frumoasa mea cu ochi albaştri a

adormit adânc, îşi zise cazacul terminându-şi cântecul şi apropiindu-se de fereastră. Galia, Galia, dormi ori nu vrei să vii la mine? Te temi să nu ne vadă cineva, sau nu vrei să-ţi scoţi la frig alba feţişoară? Fii fără grijă! Nu e nimeni şi seara e caldă. Dar chiar de ar fi să se arate cineva, cu svitca mea te-oi înveli, cu brâul meu te-oi înfăşură, cu mâinile mele te-oi acoperi, şi nimeni nu ne-o vedea. Şi chiar de-ar sufla o adiere mai răcoroasă, la piept mai mult te-oi strânge, cu sărutările te-oi încălzi şi sub picioruşele tale albe căciula mea ţi-oi aşterne. Inimioara mea, puişorul meu, odorul meu, arată-te o clipă numai! Scoate-ţi mâna albă pe fereastră! Dar ştiu eu că nu dormi, trufaşă copilă! spuse el ceva mai tare, ruşinat oarecum că a fost cât de cât umilit. Dacă-ţi baţi joc de mine, rămâi cu bine!

Zicând acestea se întoarse, îşi puse căciula pe o ureche şi se depărtă ţanţoş de fereastră, plimbându-şi alene degetele pe strunele bandurei… În aceeaşi clipă, cineva apăsă clampa de lemn a uşii. Scârţâind, uşa se deschise larg şi o fată de vreo şaptesprezece primăveri, învăluită de amurg şi privind cu sfială împrejur, trecu pragul fără să-şi ia mâna de pe clampă. În înserare, ochii ei albaştri şi plini de dragoste scânteiau cu prietenie, ca nişte steluţe, salba-i roşie de mărgean sclipea şi nici roşeaţa care-i îmbujoră obrajii nu scăpă privirii de vultur a flăcăului.

— Nerăbdător mai eşti, îi şopti ea. Te-ai şi supărat! Tocmai acum ţi-ai găsit şi tu să vii. Întruna trece câte cineva pe uliţă. Tremur toată…

— O, nu tremura, podoaba vieţii mele! Lipeşte-te mai tare de mine! zise flăcăul, îmbrăţişând-o şi aruncându-şi la spate bandura, care-i atârna la gât prinsă de curea. Se aşezară apoi amândoi lângă uşă. Tu ştii bine că nu pot trăi niciun ceas fără să te văd!

— Ştii la ce mă gândesc? îl întrerupse fata, pironindu-şi neliniştită ochii asupra lui. Parcă-mi şopteşte cineva la ureche că de-acu n-o să ne mai putem vedea atât de

des. Răi mai sunt oamenii pe aici… Toate fetele mă zavistuiesc[52], iar flăcăii… De altfel, am băgat de seamă că şi mama, de la o vreme, a început să mă țină mai din scurt. Drept să-ți spun, mă simțeam mai bine între străini.

Grăind acestea fața i se întristă.

— De-abia de două luni eşti acasă şi ți s-a urât? Poate că şi de mine ți s-a urât?

— Ba nu, de tine nu mi s-a urât, îngână ea zâmbind. Îmi eşti drag, cazace cu sprâncene negre. Te iubesc pentru că ai ochi căprii şi ori de câte ori mă priveşti, parcă-mi râde inima şi sunt veselă şi fericită. Îmi place când zâmbeşti pe sub mustața ta cea neagră, iar când treci pe uliță, cântând din gură sau din bandură, mi-e drag să te ascult.

— O, Galia mea scumpă, izbucni flăcăul sărutând-o şi strângând-o mai tare la piept.

— Stai! Ajunge, Levco! Ia spune-mi mai întâi, ai vorbit cu tatăl tău?

— Ce să-i vorbesc? zise el ca trezit din vis. Că vreau să mă însor cu tine şi că tu vrei să te măriți cu mine? Da, i-am spus.

Dar acest „i-am spus” sună trist în gura lui.

— Ei, şi?

— Păi, ce-i poți face? Ghiujul face pe surdul, ca de-obicei. Nimic n-aude şi mă ocărăşte că umblu lela[53], că-mi fac de cap, că bat ulițele cu flăcăii şi că fac zurbă[54]. Dar nu-ți fă inimă rea, Galia! Uite, îți dau cuvântul meu de cazac că am să-l înduplec.

— Da, Levco, e destul să deschizi gura şi toate se fac precum vrei tu. Ştiu asta, fiindcă am simțit-o şi eu; de multe ori ți-aş sta împotrivă, dar e de-ajuns să scoți o vorbă şi, fără voia mea, fac tot ce vrei. Priveşte, Levco! urmă ea, lăsându-şi capul pe umărul lui şi ridicând ochii spre cerul albastru al Ucrainei ce se zărea nemărginit şi cald printre ramurile stufoase ale vişinilor. Priveşte colo, departe, au început să licărească stelele,

una, două, trei, patru, cinci... Nu-i aşa că îngerii Domnului au deschis ferestrele căsuţelor lor luminoase şi se uită la noi?... Spune, Levco, nu-i aşa? Ne privesc! Ce-ar fi dacă oamenii ar avea aripi ca păsările?... Aş zbura acolo sus, sus de tot! Te-nfiori. Niciunul dintre stejarii noştri nu poate ajunge până la cer. Se spune totuşi că undeva, într-o ţară îndepărtată, se află un copac al cărui creştet freamătă în înaltul cerului şi că pe acolo coboară Dumnezeu pe pământ în noaptea Paştelui.

— Nu, Galia, Dumnezeu are o scară lungă, lungă de la cer până la pământ, pe care sfinţii arhangheli o aşază în ajunul învierii. Şi cum pune Domnul piciorul pe cea dintâi treaptă, toate duhurile rele o şi rup de fugă căzând huştiuluc în iad. De aceea de sfintele Paşti, duh necurat pe pământ nu se află.

— Ce lin se mişcă apa, ca un copil legănat, zise Galia, arătând iazul înconjurat de o pădure de arţari şi sălcii pletoase, care-şi scăldau în apă crengile plângătoare. Ca un bătrân sleit de puteri, iazul ţinea strâns, în recea-i îmbrăţişare, cerul înalt şi sumbru, acoperind cu sărutări de gheaţă stelele de jar care pâlpâiau sfios în văzduhul cald, aşteptând să se arate cereasca nopţii doamnă. În coasta pădurii, pe deal, o casă veche de lemn, cu obloanele trase, hodinea; muşchiul şi buruienile îi năpădiseră acoperişul; în faţa ferestrelor se înălţau meri stufoşi; pădurea o învăluia în umbră, cufundând-o într-o întunecime sălbatică; la poalele dealului, un crâng de aluni se întindea până la iaz.

— Mi-aduc aminte, ca prin vis, spuse Ganna, fără a-şi lua ochii de la căsuţă, că pe vremuri, pe când eram încă mică şi stăteam la mama, se spuneau tot soiul de grozăvii pe seama casei acesteia. Levco, tu trebuie să le ştii, ia povesteşte-mi-le!

— Lasă-le în plata Domnului, frumoasa mea! Câte nu scornesc muierile şi necugetaţii, de ce să te turburi degeaba? Are să-ţi fie frică şi ai să-ţi strici somnul.

— Povesteşte-mi, povesteşte-mi, flăcăul meu drag cu sprâncene negre, spuse ea, îmbrățişându-l şi lipindu-şi fața de obrazul lui. Nu, văd eu că nu mă iubeşti şi că ți-e dragă altă fată! N-are să-mi fie frică, am să dorm liniştită! Numai dacă n-ai să-mi povesteşti n-am să pot adormi. Am să mă frământ tot gândindu-mă... Haide, spune, Levco!

— Se vede că adevăr grăiesc oamenii când spun că dracul e sfetnicul fetelor. Bine, fie, ascultă! Odinioară, inimioara mea, locuia în această casă un sotnic{55}. Sotnicul avea o fată frumoasă, ca o domniță, cu ochi albaştri, cu fața ca zăpada, cum e şi fața ta. Nevasta sotnicului murise demult; sotnicul se gândi să se însoare iar. „Ai să mă mai alinți ca până acum, tăticule, dacă ai să-ți iei altă nevastă?” „De bună-seamă, fata mea, ba chiar cu mai mult drag am să te strâng la pieptul meu! Da, fata mea, îți voi dărui cercei şi salbe strălucitoare!” Şi-şi aduse sotnicul soție tânără în casa lui nouă. Frumoasă era tânăra lui nevastă: rumenă şi albă. Dar atât de fioros a cătat la fiica ei vitregă, încât copila a scos un țipăt. Şi toată ziulica trecu fără ca apriga maşteră să-i spună o vorbă. Veni şi noaptea; sotnicul trecu cu tânăra lui soție în iatacul lor, iar domnița cea albă se închise şi ea în cămăruța ei. Cuprinsă de tristețe, fata începu să plângă. Deodată văzu o pisică neagră şi fioroasă strecurându-se spre dânsa; blana îi ardea şi ghearele de fier ciocăneau pe duşumea. Îngrozită, fata a sărit pe o laviță; pisica – după dânsa. De acolo, fata sări pe prichiciul sobei, pisica iar după dânsa, când deodată, pisica îi sări de gât şi începu s-o sugrume. Fata țipă, smulse pisica de la gât şi o aruncă jos, dar înspăimântătoarea pisică se strecură iar spre ea. Pe fată a cuprinse groaza. În perete atârna sabia sotnicului. Fata o apucă, izbi în duşumea – laba cu gheare de fier sări într-o parte, iar pisica se mistui urlând într-un ungher întunecat... Cât mi ți-i ziulica de lungă, tânăra soție nu şi-a părăsit iatacul ei. Abia a treia

zi a ieşit cu mâna legată şi atunci a priceput biata fată că mama ei vitregă e vrăjitoare şi că ei îi tăiase mâna. A patra zi, sotnicul porunci fiicei sale să care apă, să măture casa ca o slugă şi să nu îndrăznească să se arate prin odăile boiereşti. Mare a fost durerea sărmanei fete, dar n-avea încotro, trebuia să facă voia părintelui ei. A cincea zi, sotnicul şi-a alungat fiica desculță şi fără să-i dea măcar o bucată de pâine pentru drum. Acoperindu-şi cu mâinile fața ei albă, fata izbucni în plâns. „Tată! Ți-ai pierdut fiica! Şi sufletu-ți păcătos ai să-l pierzi din cauza vrăjitoarei! Dumnezeu să te ierte; iar mie, nenorocitei, se vede că nu-mi este dat să trăiesc pe pământ”... – şi Levco, întorcându-se spre Ganna, îi arătă cu degetul casa. – Uite-te, vezi! Ceva mai departe de casă, malul acela înalt? De acolo s-a aruncat fata în apă şi dusă a fost de pe astă lume...

— Şi cu vrăjitoarea ce s-a întâmplat? îl întrerupse înfiorată Ganna, cu ochii împăienjeniți de lacrimi.

— Vrăjitoarea? Babele au scornit că de atunci, în nopțile cu lună, înecatele ies să se încălzească la razele ei, în grădina boierului. Fiica sotnicului e mai mare peste ele. Intr-o noapte, zări lângă iaz pe mama ei vitregă; sări asupra-i şi, țipând, o târî în apă. Dar şi de astă dată vrăjitoarea o păcăli luând, sub apă, înfățişarea unei înecate şi scăpă astfel de bătaia zdravănă cu nuiele verzi pe care i-o pregătiseră celelalte. Să mai crezi muierilor! Se mai spune că în fiecare noapte fata adună pe cele înecate uitându-se pe rând în ochii fiecăreia... Doar, doar, o descoperi care-i vrăjitoarea. Dar până acum n-a putut-o afla. Iar dacă prinde vreun om, pe loc îl pune să ghicească care-i vrăjitoarea; dacă nu vrea, îl amenință că-l îneacă în iaz. Iată, Galia mea, ce povestesc bătrânii!... Boierului nostru i s-a năzărit să ridice pe locul acela o povarnă şi a trimis chiar un rachier... Dar aud glasuri. Sunt ai noştri. Se întorc de la joc. Rămâi cu bine, Galia. Dormi în pace şi nu te mai gândi la scorniturile astea muiereşti!

Spunând acestea, o îmbrățișa, sărutând-o cu mult foc și plecă.

— Cu bine, Levco, zise Ganna îngândurată cu ochii pironiți asupra pădurii întunecoase.

Majestuoasă, luna uriașă începu să se ridice roșie ca jarul. Nu se vedea încă decât pe jumătate, dar o lumină de sărbătoare se revărsa peste toate. Iazul sclipea în mii de scânteieri, iar umbra copacilor se desprindea mai deslușit pe iarba întunecată.

— Rămâi cu bine, Ganna! răsună o voce în spatele ei și o sărutare îi atinse fața.

— Te-ai înapoiat? zise ea întorcându-se, dar dând cu ochii de un flăcău necunoscut, se trase îndărăt.

— Rămâi cu bine, Ganna! se auzi din nou, și iarăși o sărută cineva pe obraz.

— Mi-a mai trimis dracul unu, spuse ea mâniată.

— Rămâi cu bine, Ganna dragă!

— Iaca și al treilea!

— Rămâi cu bine, rămâi cu bine, rămâi cu bine, Ganna! și o ploaie de sărutări căzu din toate părțile.

— Da' sunteți o sotnie, țipă ea, smulgându-se din mijlocul flăcăilor care se îmbulzeau care de care s-o sărute. Nu vi s-a urât de atâta pupătură? În curând n-ai să mai poți scoate capul din casă.

Ușa trântită acoperi vorbele-i din urmă și nu se mai auzi decât hârșâitul ivărului, împins cu mânie.

II

Primarul

Cunoașteți nopțile ucrainiene? O nu, nu cunoașteți nopțile ucrainiene! Uitați-vă bine; în mijlocul cerului veghează luna. Nemărginita boltă se adâncește părând

şi mai de necuprins. Se încinge şi respiră. Pământul tot e scăldat în lumină argintie. Răcoros şi apăsător totodată, încântătorul văzduh e plin de desfătări ca un ocean de miresme… Dumnezeiască noapte! Noapte vrăjită! Nemişcate şi tăcute, pădurile hodinesc în adânci întunecimi, aşternându-şi întinsele umbre. Iazurile în neclintire sunt mute; apele lor răcoroase şi întunecate sunt aprig străjuite de zidurile verzi ale livezilor. Desişurile neprihănite de mălini şi cireşi şi-au întins cu sfială rădăcinile în apa rece a izvorului şi, din când în când, frunzişul freamătă mâniindu-se parcă pe şăgalnicul vânt, care le fură o sărutare. Întreaga fire doarme. Iar în înalt, totul respiră, totu-i minunat, totu-i solemn. În suflet coboară necuprinsul… şi, ca într-o vrajă, stoluri de vedenii argintii se ridică în încântătoare rânduială din adâncurile lui. Dumnezeiască noapte! Noapte vrăjită! Iată că totul prinde viaţă şi pădurea, şi iazurile, şi stepa. Se revarsă măiestrele triluri ale privighetorii ucrainiene. În mijlocul cerului pare că şi luna s-a oprit să le asculte… Ca-n vrajă satul doarme pe deal. În lumina lunii, pâlcuri de căsuţe albe scânteie şi mai tare, iar zidurile răsar din întuneric şi strălucesc orbitor. Cântecele au amuţit. Molcom, liniştea s-a-ntins peste toate. Oamenii cu frica lui Dumnezeu dorm. Numai ici şi colo mai luceşte câte o ferestruică; şi pe alocuri, în pragul unei case, câte o familie întârziată ia masa de seară.

— Păi da, gopacul nu se joacă aşa. De aceea mă miram eu că nu merge. Ce tot spunea cumătrul?… Ia să vedem: hop, trala! hop, trala! hop, hop, hop! – Aşa vorbea singur, ţopăind pe uliţă, un mujic cam în vârstă şi ameţit. – Zău că nu se joacă gopacul aşa! De ce-mi spui minciuni? Zău că nu-i aşa! Ei, ia să vedem: hop, trala! hop, trala! hop, hop, hop!

— Şi-a pierdut minţile se vede! Dac-ar fi flăcău, aş mai zice, dar un porc bătrân să se facă de râsul copiilor, ţopăind noaptea pe uliţă! strigă o bătrânică, trecând cu

un braț de paie. Du-te acasă. E vremea să te culci!

— Mă duc, spuse mujicul, oprindu-se. Mă duc. Şi nu-mi pasă de primar. Ce crede el, dracu' să-l ia pe taică-său, că dacă e primar şi mare şi tare în sat, nu-i mai poți ajunge nici cu prăjina la nas? Ei, şi dacă-i capul satului? Pentru mine eu mi-s cap! Pe legea mea, să mă trăsnească Dumnezeu! Eu mi-s cap. Iac-aşa... urmă el apropiindu-se de cea dintâi casă de care dădu în cale şi se opri la fereastră, pipăind geamul în căutarea clampei de lemn.

— Deschide, nevastă! Haide, mai iute. Ce naiba, n-auzi? Deschide! I-a venit cazacului timpul să se culce!

— Ce-i cu tine, Calenic? Ai nimerit la o casă străină! țipară râzând, în spatele lui câteva fete, care se întorceau de la joc. Vrei să-ți arătăm casa ta?

— Arătați-mi-o, mândrețele mele!

— Mândrețe, auzit-ați, strigă una dintre ele. Ian te uită ce cuviincios s-a făcut Calenic! Ei, pentru asta face să-i arătăm casa... Ba nu, să ne joci întâi!

— Să vă joc?... ale dracului fete! spuse Calenic, tărăgănind cuvintele.

Râse apoi şi, clătinându-se pe picioarele care nu-l mai țineau, le amenință cu degetul.

— Da' voi vă lăsați sărutate? Pe toate am să vă sărut, pe toate!

Şi, cu pas şovăielnic, se luă după ele. Fetele se zăpăciră, începură să țipe şi să dea una peste alta. Când văzură însă că bătrânul nu era prea iute de picior, prinseră iar curaj şi fugiră de partea cealaltă a uliței.

— Uite-ți casa, îi strigară ele, depărtându-se şi arătându-i o casă mai răsărită decât celelalte, în care locuia primarul satului. Supus, Calenic o luă într-acolo, apucându-se iarăşi să-l înjure pe primar.

Dar cine-i acest primar care a stârnit vorbe atât de puțin măgulitoare? O, primarul acesta este o persoană însemnată în sat. De altfel, până ce va ajunge Calenic la capătul drumului său, avem tot timpul să spunem

câteva vorbe despre primar. În fața lui tot satul își scoate căciula și până și fetele cele mai tinere îi dau bună ziua. Eh, care flăcău n-ar vrea să fie primar? Pentru primar se deschid toate tabacherele și mujicul așteaptă smerit și cu capul gol, ca degetele groase și aspre ale primarului să isprăvească de cotrobăit în tabachera lui din coajă de mesteacăn. În adunarea obștei, deși puterea lui e stăvilită de adunare, primarul biruie totuși mai totdeauna, trimițând pe cine vrea el la bătătorit drumul sau la săpat șanțuri. Posomorât și ursuz, primarul e scump la vorbă. Demult, încă foarte demult, când marea împărăteasă – slăvită să-i fie amintirea – Ecaterina, a făcut o călătorie în Crimeea, a fost ales și el printre însoțitori. Două zile i-a fost dat să îndeplinească această slujbă, ba a mai avut și cinstea să stea pe capră, alături de vizitiul împărătesc. De atunci, primarul a învățat cum să-și plece capul cu un aer gânditor și vajnic, să-și mângâie lungile-i mustăți, lăsate în jos, și să arunce priviri de șoim pe sub sprâncene. Și tot de atunci, despre orice ar fi vorba, primarul găsește prilejul să amintească cum a însoțit-o pe împărăteasă și cum a stat pe capra caretei împărătești. Îi cam place să facă uneori pe surdul, mai ales când e vorba de lucruri pe care nu vrea să le audă. Îmbrăcămintea înzorzonată n-o poate suferi: poartă întotdeauna o svitcă de postav negru țesut în casă, se încinge cu brâu de lână colorat și nimeni nu l-a văzut în alte straie, afară doar de timpul pe care îl petrecuse călătorind cu împărăteasa în Crimeea, când a purtat caftan căzăcesc albastru. Dar nu cred să mai fie cineva în tot satul care să-și amintească de vremurile acelea; caftanul îl ține încuiat într-o ladă. Primarul e văduv. În casa lui stă o cumnată care gătește, spală lavițele, văruiește, îi țese cămășile și are grijă de toată gospodăria. Cam umblă vorba în sat că nu prea i-ar fi tocmai rubedenie, dar noi am văzut că primarul are mulți dușmani, gata să răspândească tot soiul de zvonuri pe seama lui. Se prea poate însă ca

zvonul să se datoreze şi faptului că rubedenia aceasta se arată întotdeauna foarte nemulțumită când primarul se abate pe la câmp unde seceră nevestele sau intră în casa vreunui cazac cu fată tânără. Primarul e chior dar singurul lui ochi, ochiul dracului, zăreşte de departe fetele frumoase. Are însă primarul o grijă: mai înainte de a-şi pironi ochiul asupra vreunui chip drăgălaş, se uită bine de jur împrejur dacă nu cumva îl urmăreşte cumnată-sa. Dar uite că noi am isprăvit de povestit despre el, şi bețivul de Calenic n-a ajuns nici măcar la jumătatea drumului. De altfel îl mai hirotonisi mult timp pe primar cu toate cuvintele alese pe care o limbă cleioasă le mai putea îndruga.

III

Un rival neaşteptat. Complotul.

— Nu, măi flăcăi, nu, nu mai vreau! Ajunge cu atâta dezmăț! Cum de nu vi s-a urât să vă faceți de cap! Destul ni s-a dus buhul[56] că suntem nişte zurbagii fără pereche. Ia duceți-vă mai bine la culcare! aşa grăia Levco către tovarăşii lui de petreceri care căutau să-l îndemne la alte năzdrăvănii. Rămâneți cu bine, fraților! Noapte bună! şi, cu paşi repezi, o porni pe uliță, îndepărtându-se.

„Doarme oare Ganna mea cu ochi albaştri?” se întreba el, apropiindu-se de căsuța cu vişini pe care o ştim. În tăcerea nopții se auziră şoapte. Levco se opri. Printre copaci se vedea pata albă a unei cămăşi. „Ce să fie oare?” se gândi el şi, furişându-se mai aproape, se pitulă după un copac. Obrazul unei fete, întors spre el, strălucea în lumina lunii… Era Ganna! Dar cine să fie omul acela înalt care stătea cu spatele? În zadar îşi

încorda Levco privirea; umbra îl acoperea pe necunoscut din cap până-n picioare. Numai din față cădea pe el o fâşie de lumină, dar cel mai mic pas îl punea pe Levco în primejdie de a fi descoperit. Rezemându-se fără zgomot de copac, se hotărî să rămână nemişcat. Fata rosti lămurit numele lui.

— Levco? Levco e încă un țânc! spuse răguşit şi în şoaptă omul cel spătos. Dacă-l prind pe la tine, îi rup urechile…

— Tare aş vrea să ştiu cine-i blestematul acela care se laudă că are să-mi rupă urechile, şopti el întinzând gâtul ca să nu-i scape niciun cuvânt. Dar necunoscutul vorbea aşa de încet, încât era cu neputință să audă ceva.

— Cum de mi ți-i ruşine, grăi Ganna în cele din urmă. Minți, mă înşeli. Nu mă iubeşti! Niciodată n-am să cred că mă iubeşti.

— Ştiu, continuă vlăjganul, Levco ți-a îndrugat verzi şi uscate şi ți-a sucit capul. – (Aici i se păru flăcăului că glasul necunoscutului nu-i este chiar aşa de necunoscut, şi parcă-l mai auzise cândva.) – Dar las-că-i arăt eu lui Levco, urmă necunoscutul. Crede că eu nu văd ce face! Are să-mi simtă el pumnii, neruşinatul!

La auzul acestor cuvinte, Levco nu-şi mai putu stăpâni mânia. Se apropie ca la trei paşi de el, cu mâna ridicată. Era gata să-i ardă un dupac că şi unul voinic s-ar fi prăbuşit, dar în clipa aceea o rază de lumină îi căzu pe față şi Levco înmărmuri: era taică-său. Fără să vrea, dădu din cap şuierând uşor printre dinți. Numai cu atâta îşi arătă mirarea. Un zgomot slab se auzi. Ganna fugi grăbită în casă, trântind uşa în urma ei.

— Rămâi cu bine, Ganna, strigă atunci unul dintre flăcăi, strecurându-se şi îmbrățişându-l pe primar, dar sări îngrozit înapoi, când dădu de o pereche de mustăți țepoase.

— Rămâi cu bine, frumoaso! exclamă un altul, dar cu o lovitură puternică primarul îi făcu vânt.

— Rămâi cu bine, rămâi cu bine, Ganna! strigară câțiva flăcăi, sărindu-i de gât.

— Fire-ați ai dracului, haimanalelor! răcni primarul, zbătându-se şi izbind cu picioarele. Drept Ganna mă luați? Duceți-vă de vă spânzurați cu tot neamul vostru, dracilor! Vă îndesați ca muştele la miere! Am să vă dau eu Ganna!

— Primarul, primarul, ăsta-i primarul! țipară flăcăii împrăştiindu-se care încotro.

— Ia te uită la taică-meu, spuse Levco, revenindu-şi din uimire şi privind în urma primarului, care se depărta înjurând. De frumoase lucruri te mai ții, n-am ce zice! Şi eu care mă miram şi tot tălmăceam şi răstălmăceam ce va să zică asta, că ori de câte ori mă apuc să-i vorbesc de ce mă doare, el face pe surdul. Stai, că te învăț eu minte ghiujule, să umbli pe sub ferestrele fetelor şi să sufli logodnicele altora! Ei, flăcăi, ia veniți încoace! strigă el, făcând cu mâna semn flăcăilor care se adunaseră din nou, grămadă. Ia veniți încoace! Adineaori vă îndemnam să mergeți la culcare. Acum m-am răzgândit şi sunt gata să petrec cu voi toată noaptea.

— Ei, aşa mai zic şi eu! spuse un flăcău vânjos şi lat în umeri, căruia îi mersese faima că ar fi cel mai mare chefliu şi cel mai zărghit flăcău din sat. Când n-am petrecut în lege şi n-am făcut o năzdrăvănie, nu mă simt în apele mele, simt că-mi lipseşte ceva. Parcă mi-aş fi pierdut cuşma sau luleaua. Ce mai tura-vura, parcă n-aş fi cazac!

— Vreți să-i facem una bună primarului?

— Primarului?

— Da, da, primarului. Ce crede el? Ne mână ca un hatman. Nu-i ajunge că se poartă cu noi de parcă i-am fi slugi, dar se mai leagă şi de fetele noastre. Nu cred să fie în tot satul fată frumuşică căruia să nu-i dea târcoale.

— Aşa e, aşa e! strigară toți într-un glas.

— Ce suntem noi, măi flăcăi, slugile lui? Nu suntem

şi noi de-o seamă cu el? Suntem, slavă Domnului, cazaci liberi! Să-i arătăm, flăcăi, că suntem într-adevăr cazaci liberi!

— Să-i arătăm! strigară flăcăii, şi dacă ne apucăm de primar, nici pisarul n-are să ne scape.

— Nici pisarul! Şi uite, parcă anume am şi turnat un cântec straşnic despre primar. Să mergem, să vi-l spun! continuă Levco, ciupind coardele bandurei. A, mai uitasem ceva: să vă mascaţi care cu ce găsiţi!

— Aşterne-te pe chef, cazacule! zise flăcăul cel vânjos, lovind din călcâie şi bătând din palme. Ce minune! Ce libertate! Şi când începi să-ţi faci de cap, parcă-ţi mai aduci aminte de anii duşi. Inima ţi se umple de plăcere, e liberă, iar sufletul parcă a păşit în rai. Ei, flăcăilor, ei, hai să chefuim!

Şi ceata zgomotoasă trecu ca o furtună pe uliţe. Iar cuvioasele bătrâne, trezite de chiotele flăcăilor, deschideau ferestrele şi pe jumătate adormite îşi făceau semnul crucii spunând: „Eh, iar petrec flăcăii!”

IV

Flăcăii petrec

La o singură casă din capătul uliţei mai era lumină. Era casa primarului. Îşi terminase demult cina şi fără îndoială că ar fi dormit acum, dacă n-ar fi avut un musafir, pe rachierul trimis de boier să ridice o povarnă pe sfoara lui de moşie pe care o avea în mijlocul ogoarelor cazacilor liberi. Mărunt de stat şi rotofei, cu ochii mici, mereu zâmbitori, exprimând parcă plăcerea de a sorbi fumul din luleaua-i scurtă, oaspetele stătea la locul de cinste, în colţul de sub icoane. Scuipa mereu îndesând scrumul care ieşea din lulea. Rotocoalele de

fum creşteau cu iuțeală, învăluindu-l într-o ceață azurie. Ai fi zis că, sătul de a sta mereu cocoțat pe acoperiş, coşul larg al vreunei povarne se hotărâse să pornească la plimbare şi se aşezase tacticos la masa primarului. Sub nas, mustățile scurte şi dese, abia zărindu-se din norul de fum care le învăluia, păreau un şoarece, pe care rachierul l-ar fi prins şi l-ar fi ținut în gură încălcând pronomionul{57} motanului din hambar. Primarul, ca la el acasă, era numai în cămaşă şi şalvari de pânză. Ochiul lui de vultur, asemeni soarelui care apune, începu să mijească şi era gata să se stingă. La capătul mesei, trăgând din lulea, şedea unul dintre vătăşeii satului, care făcea parte din garda primarului; din respect pentru şeful său, vătăşelul nu-şi scosese svitcă.

— Şi când socotiți să ridicați povarna? întrebă primarul, întorcându-se spre rachier şi făcând semnul crucii peste gura larg deschisă într-un căscat.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, poate că-i dăm drumul la toamnă! Pun rămăşag pe orice că de pocroave{58} panul primar are să umble pe două cărări.

Rostind aceste cuvinte ochii rachierului dispărură, lăsând în loc două dâre, care i se întinseră până la urechi; tot corpul îi fu scuturat de un hohot de râs şi rachierul înveselit lăsă o clipă din gură luleaua fumegândă.

— Dă, Doamne, spuse primarul şi fața lui cercă să zâmbească.

— Acuma, slavă Somnului, nu prea avem multe povarne. Dar pe timpuri, când am însoțit-o pe împărăteasă pe drumul spre Pereiaslav, şi răposatul Bezborodco…

— Ei, cumetre, de ce timpuri ți-ai mai adus aminte. Pe atunci de la Cremenciug până la Romnî nu erau decât vreo două povarne, în timp ce astăzi… Ai auzit la ce s-au gândit blestemații de Nemți? Cică în curând n-o să mai ardem la povarnă lemne cum face tot creştinul,

ci vom face rachiul cu aburi. Dracu' ştie ce fel de aburi! – Spunând aceste cuvinte, rachierul îşi privi visător mâinile aşezate pe masă. – Să mă bată Dumnezeu dacă înțeleg cum o mai fi şi cu aburii!

— Doamne iartă-mă! Da' tâmpiți mai sunt şi Nemții ăştia! spuse primarul. I-aş biciui, câini afurisiți! Unde s-a mai auzit să fierbi ceva cu aburi? Dacă ar fi aşa n-ai mai putea duce o lingură de ciorbă la gură fără să-ți frigi buzele, ca un purcel de lapte…

— Şi tu, cumetre, spuse cumnata, care şedea turceşte pe marginea cuptorului, ai să stai aici tot timpul fără nevastă?

— Da' ce să fac cu dânsa? Dacă ar fi fost ceva de capul ei, aş mai zice şi eu, da' aşa!

— Dar nu-i frumoasă? întrebă primarul, ațintindu-şi asupra lui singurul său ochi.

— Frumoasă? Da' de unde? E bătrână ca dracul! Are toată fața numai crețuri, ca o pungă goală.

Făptura scurtă a rachierului se cutremură din nou de un râs puternic.

În acest timp se auzi umblând la uşă. Uşa se deschise şi un mujic se ivi în prag. Fără a-şi scoate căciula, se opri în mijlocul casei, dus pe gânduri, şi căscând începu să se uite în tavan. Era Calenic, cunoştința noastră.

— În sfârşit, iată-mă şi acasă, zise el, aşezându-se pe lavița de lângă uşă şi, fără să ia seama la cei din jur spuse: Ei, drăcie, că mult mi-a mai lungit dracul drumul! Mergi şi tot mergi şi nu-i mai dai de capăt! Parcă mi-a frânt picioarele. Muiere, ia scoate cojocul să mi-l întind colea pe laviță. Nu zău, nu vin la tine pe cuptor. Mă dor picioarele! Scoate-l de colo din ungher; vezi numai să nu răstorni oala cu tutun pisat. Sau nu, nu, lasă, lasă. Poate că te-ai îmbătat pe ziua de astăzi… Lasă că-l găsesc eu singur!

Calenic se ridică puțin, dar o putere de neînvins îl țintui pe laviță.

— Ei, asta-mi place, spuse primarul, a venit în casă

străină şi porunceşte ca-ntr-a lui! Ia să-l dăm binişor afară.

— Lasă-l, cumetre, să se odihnească, spuse rachierul, apucându-i mâna. E un om de Doamne ajută. – De ar fi mulți ca dânsul povarna noastră ar merge strună.

Dar asta n-o spunea de bunătate. Rachierul era foarte superstițios şi să alungi un om care ți-a intrat în casă şi a apucat să se aşeze pe laviță, nenorocire înseamnă.

— Ehei, ce va să zică şi bătrânețea asta? bombănea Calenic întinzându-se pe laviță. Măcar dac-aş fi beat? Dar nu sunt beat. Zău, nu sunt beat! De ce-aş minți? Sunt gata să i-o spun şi primarului. Dar ce-mi pasă mie de primar? Să moară, spurcăciunea! Puțin îmi pasă de el! De l-ar călca o căruță, chiorul dracului! Ce tot face pe grozavul!...

— Hei, când laşi porcul în casă îşi pune labele pe masă! spuse primarul, ridicându-se mâniat de pe scaun; dar în aceeaşi clipă, făcând geamul țăndări, un pietroi îi căzu la picioare. Primarul se opri. – Dacă aş şti, spuse el ridicând piatra, cine-i derbedeul care a azvârlit-o, l-aş învăța eu minte să mai arunce cu pietre. Ce ți-i şi cu neobrăzarea asta? spuse el, uitându-se amenințător la piatra pe care o ținea în mână. Sta-i-ar piatra în gât!...

— Stai, stai. Să te ferească sfântul, cumetre! strigă rachierul, îngălbenindu-se. Să te ferească Dumnezeu şi aici şi pe lumea cealaltă să blagosloveşti pe cineva cu un astfel de blestem.

— Uite că şi-a găsit şi apărător! Să piară mai bine!

— Leapădă-te de acest gând, cumetre! Se vede că nu ştii ce i s-a întâmplat răposatei soacră-mi?

— Soacră-ti?

— Da, soacră-mi. Intr-o seară, poate ceva mai devreme ca acum, ne-am aşezat la masă: soacră-mea, socru-meu, un argat, o slujnică şi vreo cinci copii. Soacră-mea pusese câteva găluşte din ceaun într-o strachină ca să se mai răcească. Toți erau flămânzi, ca după muncă şi nu mai voiau să aştepte până să se

răcească. Luară găluştele cu nişte bețișoare lungi de lemn şi începură să mănânce. Deodată răsări ca din pământ un om – Dumnezeu ştie cine era – şi ne rugă să-l primim la masă. Cum să nu ospătezi flămândul?! I-am dat şi lui un bețişor. Numai că musafirul se repezea la găluşte ca vaca la fân. Până să înghită ceilalți câte una, pregătindu-se s-o ia pe a doua, fundul străchinii era lună. Soacră-mea mai aduse găluşte, crezând că oaspetele s-o fi săturat şi are să se mai potolească. Ți-ai găsit! înfuleca şi mai lacom, golind şi a doua strachină! „Alelei, sta-ți-ar găluştele în gât!" gândi soacră-mea care rămăsese flămândă; şi, pe neaşteptate, pe om îl apucă tuşea şi căzu la pământ. Toți au sărit spre el. În zadar; îşi dăduse duhul. Se înecase.

— Aşa i-a trebuit mâncăului! spuse primarul.

— Aşa s-ar părea, dar vezi că n-a fost tocmai aşa; soacră-mea n-a mai avut linişte de atunci. Cum venea noaptea, hop şi mortul: încăleca, afurisitul, pe hogeag cu găluşca în gură. Ziua era bine, nici pomeneală de el; dar n-apuca să se întunece şi procletul era călare pe hogeag…

— Cu găluşca în gură?

— Da, cu găluşca în gură…

— Mare minunăție, cumetre. Am auzit şi eu o poveste ca asta, de pe vremea răposatei împărătese…

Aici primarul se opri. De sub fereastră se auzeau zgomote şi tropăituri. Încet răsună o bandură, apoi se desluşi o voce. Coardele răsunară mai tare, câteva voci începură să țină hangul şi deodată cântecul izbucni ca o vijelie:

Aleargă zvon în tot soborul
Despre primarul nostru, chiorul,
Şi scăfârlia lui beteagă
Cum că i-ar fi pleznit o doagă.

Butnare, ca la poloboc,

Aşează-i doagele la loc
Şi lecuieşte-l, vorba aia,
Tot cu bătaia, tot cu bătaia.

Cu fete mari îşi duce vacul[59]
Şi-i chior şi mai bătrân ca dracul,
Dar ține calea pe-nserat,
La *toate fetele din sat.*
De aceea trebuie de viu
Să fie pus într-un sicriu
Şi după ce Voi bate măr,
Să-l tragi de păr, să-l tragi de pâr.

— Frumos cântec, cumetre, făcu rachierul cu capul puțin plecat pe umăr, întorcându-se spre primarul uluit de atâta obrăznicie. Frumos, n-am ce zice! Păcat numai că tocmai către primar se îndreaptă asemenea necuviințe… Şi, cu ochii înduioşați de mulțumire, îşi puse mâinile pe masă, pregătindu-se să asculte urmarea, căci sub fereastră se auzeau zgomote, râsete şi țipete: „Dă-i înainte, dă-i-nainte!” Totuşi, un ochi ager ar fi văzut numaidecât că pe primar nu uimirea îl țintuise locului. Ca un motan bătrân şi mehenghiu, care lasă şoricelul neştiutor să-i alerge în jurul cozii – în vreme ce el îşi întocmeşte planul pentru a-i tăia drumul spre gaură – singurul lui ochi era ațintit încă asupra ferestrei, pe când mâna-i apucă clampa de lemn a uşii făcând în acelaşi timp un semn vătăşelului… În uliță răsunară țipete. Rachierul, care la multe alte frumoase însuşiri putea adăuga şi curiozitatea, după ce-şi îndesă în grabă tutun în lulea, se repezi şi el în uliță. Dar ştrengarii se împrăştiaseră.

— Nu, nu, n-ai să scapi, strigă primarul, trăgând de mână un flăcău cu cojoc negru de oaie, întors pe dos. Folosind prilejul, rachierul se apropie în grabă să vadă zurbagiul dar văzând o barbă lungă şi o față mânjită cu chinoroz, se dădu înapoi înspăimântat. Nu, nu, n-ai să

scapi, țipa primarul, trăgând pe cel prins în tindă. Dar acesta îl urmă fără împotrivire, păşind ca în casa lui.

— Cârpo, deschide chelarul[60]! zise primarul către vătaf. Îl băgăm la răcoare, trezim pisarul, adunăm vătafii, prindem derbedeii şi-i judecăm chiar azi.

Un mic lacăt zăngăni în mâinile vătafului care deschisese chelarul. În aceeaşi clipă, prinsul, folosindu-se de întunericul din tindă, se smulse cu putere din încătuşarea mâinilor care-l țineau.

— Încotro? strigă primarul, apucându-l şi mai zdravăn de guler.

— Lasă-mă, eu sunt! se auzi un glas subțire.

— Degeaba, frățioare. Poți tu chițcăi ca dracul, nu numai ca o muiere, pe mine nu mă sperii! şi-l împinse cu atâta putere în chelarul întunecos, încât nenorocitul se rostogoli gemând. Primarul, însoțit de vătaf, se îndreptă spre casa pisarului. În urma lor, scoțând rotogoale de fum ca un vapor, porni rachierul.

Tustrei mergeau duşi pe gânduri, cu capul plecat. Deodată, la o cotitură, într-un fundac întunecos, scoaseră un țipăt: se izbiseră cu fruntea de ceva – un țipăt asemănător fu răspunsul.

Primarul clipi din ochi şi văzu cu uimire înainte-i pe pisar cu doi vătăşei.

— Şi eu care mă duceam la tine, pane pisar!

— Iar eu la luminăția ta, pane primar.

— Ce minunății se mai petrec, pane pisar!

— Da, lucruri ciudate, pane primar.

— Dar ce-i?

— Flăcăii îşi fac de cap! Umblă ciotcă pe ulițe şi se țin de blăstămății. Iar pe Luminăția Ta o cinstesc cu nişte vorbe – că mi-e şi ruşine să le spun… şi-un muscal beat s-ar sfii să le rostească cu limba lui spurcată. – Şi pirpiriul pisar cu şalvari vărgați şi jiletcă de culoarea drojdiei de vin îşi însoțea spusele întinzându-şi mereu gâtul înainte şi trăgându-şi-l înapoi. – De-abia ațipisem şi eu un pic şi m-au trezit derbedeii cu zgomotul şi

cântecele lor neruşinate. Voiam să-i strunesc cum se cuvine, dar până mi-am pus şalvarii şi jiletca, s-au împrăştiat care încotro… Totuşi, răul răilor nu mi-a scăpat. Cântă acum la răcoare. Ardeam de nerăbdare să cunosc şi eu astă pasăre, dar era mânjit cu chinoroz pe bot, ca dracul care făureşte cuie pentru păcătoşi.

— Şi cum e îmbrăcat, pane pisar?

— Pane primar, are un cojoc negru de oaie întors pe dos, scârnăvia…

— Nu mă minți oare, pane pisar? Ce-ai zice dacă derbedeul acela ar fi închis acum în chelarul meu?

— Nu, nu se poate, pane primar. Să nu-ți fie cu supărare, dar cred că greşeşti!

— Ia fă lumină să-l vedem!

Aduseră lampa, deschiseră uşa şi primarul rămase cu gura căscată văzând înaintea lui pe cumnată-sa.

— Ia spune-mi, te rog, zise ea, ți-ai pierdut şi cel din urmă dram de minte? Avut-ai măcar un pic de glagorie în căpățâna ta chioară când m-ai băgat în chelarul ăsta întunecos? Noroc că nu mi-am spart capul de cârligul de fier! Şi doar ți-am spus că sunt eu! M-ai apucat cu labele tale de fier şi m-ai îmbrâncit înăuntru, urs afurisit. Îmbrânci-te-ar dracii pe ceea lume!

Cele din urmă cuvinte le-a spus din curte, unde se dusese pentru treburi de ale ei.

— Da, acum văd într-adevăr că tu eşti, zise primarul, venindu-şi în fire. Ce zici, pane pisar, e dată dracului haimanaua.

— Aşa e, pane primar.

— Nu-i oare timpul să-i învățăm minte pe toți zvăpăiații aceia *şi* să-i punem la treabă?

— Ehei, pane primar, de când e timpul?

— Numai ăştia şi-au băgat… Ce naiba mai e şi asta? Mi se pare că am auzit afară țipetele cumnată-mi… Cum ziceam, nerozii şi-au băgat în cap că una suntem. Ce cred ei că sunt? Un cazac de rând de teapa lor? – O tuse scurtă şi o privire aruncată de jur împrejur cu coada

ochiului dădea de bănuit că primarul se pregătea să spună ceva de seamă. – În anul o mie… datele astea blestemate, să mă omori şi nu pot să le spun ca lumea, ei, în anul acela, i s-a poruncit lui Ledaci, ipistatul de pe atunci, să aleagă dintre cazaci pe unul mai deştept decât toți ceilalți. O, – pe acest „o" îl rosti ridicând degetul – mai deştept decât toți! ca să însoțească pe împărăteasă. Atunci eu…

— Nu-ți mai pierde vremea, cunoaştem povestea, pane primar. Nimeni nu zice că nu erai vrednic de milosârdia împărătesei. Acum însă mărturiseşte. Nu-i aşa că am avut dreptate? Ai cam greşit spunând că ai prins pe derbedeul acela cu cojocul întors!

— Pe dracul cu cojocul întors trebuie să-l ferecăm în lanțuri şi să-l pedepsim, să fie de învățătură şi celorlalți. Să ştie şi ei ce înseamnă autoritatea! De cine-i pus primarul, dacă nu de țar! Apoi să le arătăm noi şi celorlalți flăcăi: eu n-am uitat că blestemații au mânat în grădina mea o turmă de porci de mi-au mâncat varza şi castraveții; n-am uitat cum împielițații n-au vrut să-mi bată grâul… n-am uitat… Dar ducă-se dracului cu toții, trebuie să aflu numaidecât cine-i turbatul acela cu cojocul întors.

— Se vede că-i mare pişicher! spuse rachierul a cărui gură se umpluse cu fum, în timpul convorbirii, ca o puşcă de cetate[61]. Când îşi scotea luleaua, fumul ieşea valuri din el, ca apa din havuz. – Un astfel de om nu strică să-l ții pentru orice împrejurare, pe lângă povarnă, dacă nu atârnat ca un policandru în vârful stejarului.

Această glumă nu i se păru rachierului lipsită cu totul de haz şi fără să mai aştepte încuviințarea celorlalți, se răsplăti singur c-un hohot de râs răguşit.

Pe când se apropiau de o căsuță dărăpănată, ce sta să se năruie, curiozitatea li se ațâță. Dădură buzna la poartă. Pisarul scoase o cheie şi încercă zadarnic s-o bage în broască: era cheia de la cufărul lui. Nerăbdarea

lor spori, Băgând mâna în buzunar, începu să scotocească înjurând. Cheia – nicăieri. „Am găsit-o!” strigă în sfârşit aplecându-se şi scoțând-o din adâncurile unui buzunar fără fund, cu care erau înzestrați şalvarii lui vărgați. La auzul acestor cuvinte, inimile eroilor noştri începură să bată ca una. Bătea atât de viu, că nici zgomotul lacătului nu-i putea acoperi neregulatele bătăi. Uşa, se deschise şi… Primarul albi ca varul, pe rachier îl trecură fiorii, iar părul parcă i se pregătea să se. Înalțe în nori; fața pisarului arăta groază; vătafii rămaseră țintuiți locului cu gurile căscate: în fața lor se afla cumnata primarului!

Nu mai puțin uluită era şi ea. Îşi veni totuşi puțin în fire şi dădu să se apropie de dânşii.

— Stai, urlă primarul ca scos din minți trântindu-i uşa în nas. Oameni buni, urmă el, ăsta-i necuratul! Dați foc casei! Mai repede! Nu cruț nici averea statului! Dați-i foc, dați-i foc! Nici ciolanele să nu mai rămână din el.

Femeia urlă îngrozită auzind înspăimântătoarea hotărâre ce se lua după uşă.

— Ce faceți, fraților? spuse rachierul. Slavă Domnului, v-au nins anii în cap, dar minte tot n-ați căpătat: nu ştiți că pe vrăjitori focul obişnuit nu-i arde. Numai un foc de lulea le poate veni de hac. Lăsați pe mine.

Spunând acestea, rachierul presără cenuşă fierbinte din lulea într-un maldăr de fân şi începu să sufle. Îmboldită de deznădejde, biata femeie prinse inimă şi începu să-i roage cu glas tare, căutând să-i înduplece:

— Stați, fraților! Nu vă încărcați degeaba sufletul cu un păcat.

— Poate că n-o fi satana, făcu pisarul. Dacă se învoieşte să-şi facă cruce, atunci de bună-seamă că necuratul nu poate fi.

Toți încuviințară.

— Piei, satană! urmă pisarul, lipindu-şi gura de crăpătura uşii. Dacă stai binişor locului, îți deschidem.

Uşa se deschise.

— Fă semnul crucii! strigă primarul, privind înapoi, ca şi când ar fi căutat un loc mai ferit în caz de primejdie.

Cumnata primarului îşi făcu cruce.

— La dracu'! E cumnată-mea!

— Numai puterea iadului te-a băgat în cotețul ăsta, cumătră!

Smiorcăind cumnata povesti cum a fost prinsă de flăcăi pe uliță şi, cu toată împotrivirea ei, dusă pe sus şi băgată prin geamul larg al casei şi închisă cu oblonul. Pisarul cercetă fereastra: ce-i drept, oblonul era smuls din țâțâni şi numai în partea lui de sus prins cu o stinghie de lemn.

— Frumos îți şade, chiorul dracului! strigă ea repezindu-se la primar, care se dăduse puțin înapoi, măsurând-o înainte cu singurul lui ochi. Ştiu eu ce-ai ticluit: erai bucuros să-mi dai foc, ca să poți ține în voie calea fetelor. Da, asta voiai! Să nu-ți mai vadă nimeni prostiile pe care le faci, hodorog bătrân! Crezi tu că eu nu ştiu ce-ai vorbit astă-seară cu Ganna? Hei. Eu toate le ştiu… Pe mine nu mă bagi în sac, cu capul tău de bostan. Rabd eu ce rabd, dar vai de tine până la urmă…

Zicând acestea, îi arătă pumnul; apoi plecă în grabă, lăsându-l încremenit. „Ehei, aici e coada satanei la mijloc”, se gândi el scărpinându-se cu furie la ceafă.

— L-am prins, strigară vătăşeii intrând.

— Pe cine? întrebă primarul.

— Pe diavolul cu cojoc întors.

— Ia aduceți-l aici, țipă el, înhățând de mână pe cel prins. Ce, ați înnebunit? Nu vedeți că-i bețivanul de Calenic?

— Ce dracu! Şi doar a fost în mâinile noastre. În ulicioară ne-au înconjurat blestemații de flăcăi, au început să țopăie, să ne împingă, să scoată limba, să ne tragă de mânecă… Lua-i-ar dracu! Dumnezeu ştie însă cum am prins în locul lui pe nepricopsitul ăsta.

— În numele meu şi al întregii obşte, vă poruncesc să prindeți tâlharul şi pe toți cei găsiți pe uliță şi să mi-i aduceți la răfuială!

— Fie-ți milă, pane primar, strigară câțiva vătăşei, ploconindu-se până la pământ în fața lui. Dacă i-ai vedea cum arată. Să ne trăsnească Dumnezeu, dacă de când ne-am născut şi-am primit botezul am mai văzut aşa chipuri scârboase. Cine ştie ce pacoste ne pândeşte pane primar. Un om sau o femeie cumsecade se poate înspăimânta în aşa fel că niciun descântec nu-i mai tămăduie.

— Vă lecuiesc eu de spaimă. Ce, nu mai luați în seamă poruncile mele? Nu cumva țineți cu ei? Ce, şi voi v-ați răzvrătit? Ce-i asta? Ce-i asta? încurajați făcătorii de rele… Voi… Voi… Am să-i raportez ipistatului Chiar acum! Auzitu-m-ați? Chiar acum! Luați-o din loc mai repede ca fulgerul… Să nu cumva… Să nu care cumva…

Toți se împrăştiară în fugă.

V

Înecata

Fără de nicio grijă şi fără să-i pese de cei trimişi să-l hăituiască, iscoditorul acestei zăpăceli se îndrepta agale spre casa veche de pe malul iazului. Cred de prisos să mai spun că era Levco. Cojocul negru îi era descheiat, în mână îşi ținea cuşma; era lac de sudoare. Măreață şi întunecată, pădurea de arțari îşi întindea în zare, sub razele de lună, făptura neagră. Răcoroasa adiere a iazului nemişcat îmbia drumețul obosit să se odihnească pe mal. Împrejur totul amuțise. Numai cântecul privighetorii răsuna în ciritei. Un somn de neînvins îi închise pleoapele, trupu-i se lăsă pradă

toropelii şi capul i se aplecă uşor…

— Hei, aşa nu merge, te pomeneşti că mă fură somnul! spuse Levco ridicându-se şi frecându-şi ochii. Se uită împrejur şi noaptea îi păru ca din poveşti. O încântătoare lumină de vis se îmbina cu strălucirea lunii pline. Niciodată nu mai văzuse ceva asemănător. Peste toate se aşternuse o pâclă argintie. Mireasma merilor înfloriţi şi a florilor nopţii năboia{62} pământul. Mut de uimire, Levco privi întinsul nemişcat al iazului. Uriaşa icoană răsturnată a vechiului castel părăsit era, în această oglindă de ape, de o senină şi impunătoare măreţie. În locul întunecatelor obloane, priveau pline de veselie, geamurile uşilor şi ferestrelor ca nişte ochi mari. Prin străvezimea lor răzbeau scântei de aur. Şi deodată i se păru că se deschide o fereastră. Ţinându-şi suflarea, dar fără să tremure, nici să-şi întoarcă privirea de la apă, se simţi atras de adâncuri şi văzu mai întâi un braţ alb ivindu-se la fereastră, apoi un cap încântător, cu ochii lucind de duioşie prin valurile unor bucle arămii. Vedenia îşi lasă capul pe braţ. Din cap şi cu mâinile îi face un semn uşor; surâde… inima lui Levco deodată tresare… apa se înfioară, fereastra se închide. Încetişor, se îndepărtează de lac pentru a cerceta casa mai îndeaproape. Întunecatele obloane sunt deschise. Geamurile lucesc în razele lunii. „Iată ce preţ trebuie să pui pe gura lumii. Casa asta-i nouă. Culorile sunt atât de vii că parcă ieri ar fi fost zugrăvită. E locuită”. Şi, tăcut, se apropie. Înăuntru, totul părea liniştit. Ca un zvon de şipot cântecul privighetorii răsuna puternic, iar când părea că se stinge de dor şi încântare, lăsa să se audă foşnetul şi ţârâitul greierilor sau ţipătul unei păsări de baltă lovind cu ciocul ei lucitor întinsa apelor oglindă. O dulce pace şi o nespusă voie bună năpădiră inima lui Levco. Îşi înstrună bandura şi începu să cânte:

Luminaţi colo-n ogradă,
Lună plină, stea lucioasă,

Luminați, ca sa se vadă
Fata cea frumoasă.

Fereastra se deschise fără zgomot şi acelaşi cap încântător care se oglindise în apa iazului apăru, ascultând cu luare aminte cântecul. Genele lungi îi adumbreau pe jumătate ochii. Era albă ca pânza, ca lumina lină a lunii, dar ce fermecătoare, ce frumoasă! Începu să râdă… Levco tresări.

— Cântă-mi ceva, tinere cazac! şopti ea, lăsându-şi capul pe umăr şi aplecându-şi genele lungi.

— Ce să-ți cânt, frumoasă arătare?

Lacrimi îi lunecară încet pe fața albă.

— Flăcăule, spuse ea, şi o duioşie nemaiauzită îi răsună în glas. Flăcăule, găseşte-mi maştiha. Atunci îți voi împlini orice dorință! Te voi răsplăti cu dărnicie. Am cămăşi cu mâneci brodate cu mătase, am şiraguri de mărgean, am salbe. Îți voi dărui un brâu împodobit cu mărgăritare… Am şi aur. Găseşte-mi-o numai, flăcăule, găseşte-mi maştiha. E o primejdioasă vrăjitoare. Ea mi-a mâncat zilele cât am trăit pe lume şi m-a chinuit, şi m-a pus să muncesc ca o slugă. Uită-te la fața mea; cu farmecele ei de vrăjitoare mi-a luat bujorii din obraji. Priveşte-mi gâtul alb: nu se şterg, nu se şterg şi niciodată nu se vor şterge vânătăile pe care mi le-au făcut ghearele ei. Uită-te la picioarele mele albe: au umblat mult şi n-au călcat covoare, ci nisip arzător, pământ umed, mărăcini. Şi ochii, uită-te la ochii mei: nici nu mai văd de atâtea lacrimi… Găseşte-mi-o, găseşte-mi-o, flăcăule, găseşte-mi maştiha!…

Şi glasul ei care se înălțase o clipă se frânse. Şiroaie de lacrimi îi curgeau pe fața palidă. Un sentiment apăsător de milă şi tristețe cuprinse sufletul flăcăului.

— Sunt gata să fac orice pentru tine, domnița mea, spuse el adânc tulburat. Dar unde şi cum s-o găsesc?

— Priveşte, priveşte, răspunse ea repede. Uite-o, joacă hora pe mal împreună cu fetele mele, se încălzeşte cu

ele la razele lunii. Dar ea e vicleană şi înşelătoare, a luat chipul unei înecate da' eu ştiu, simt că-i aici, şi asta mă apasă şi-mi întunecă zilele. Din pricina ci nu pot înota în voie ca peştele. Nu mă pot ține pe ape şi cad la fund ca un pietroi. Flăcăule, găseşte-mi-o.

Levco se uită spre mal. În pâcla argintie, lăcrămioare risipite-n crâng, fetele, în cămăşi albe, lunecau uşor, ca nişte umbre. Salbe de galbeni şi ducați de aur străluceau la gâtul lor, dar ele erau palide şi prin trupurile lor plăsmuite parcă din nori străvezii răzbeau razele de argint ale lunii. Tot învârtindu-se, hora se apropie de Levco. Se auziră glasuri:

— Haide să ne jucăm de-a corbul, haide să ne jucăm de-a corbul! şoptiră ele ca un tufiş de trestii, pe care vântul îl atinge cu sărutarea lui uşoară în clipa de taină a amurgului…

— Cine să fie corbul?

Au tras la sorți şi o fată ieşi din ceată. Levco o privi. Fața, vestmântul, toate erau la fel cu ale celorlalte. Se vedea însă cât de colo că juca în silă. Ceata se împrăştie, căutând să scape de atacurile hrăpărețului duşman.

— Nu vreau să fiu corb, spuse fata obosită, mi-e milă de bieții pui pe care trebuie să-i răpesc de la mamele lor.

„Nu eşti tu vrăjitoarea!" gândi Levco.

— Cine face pe corbul?

Fetele se adunară să tragă iar la sorți.

— Fac eu pe corbul, spuse una dintre ele.

Levco o privi cu luare aminte. Sprintenă şi îndrăzneață fugărea ceata fetelor, năpustindu-se în dreapta şi-n stânga să-şi apuce prada. Atunci băgă de seamă Levco că trupul ei era mai puțin străveziu ca al celorlalte: se zărea chiar ceva negru înăuntru. Deodată se auzi un țipăt: corbul se aruncă asupra uneia dintre fete şi o prinse. Lui Levco i se păru că-i ieşiseră gheare şi că o bucurie răutăcioasă îi aprinsese fața.

— Asta-i vrăjitoarea, îşi zise şi o arătă cu degetul, înturnându-se către casă.

Domnița râse, pe când cu strigăte, fetele târâră după ele pe aceea care făcuse pe corbul.

— Cu ce să te răsplătesc, flăcăule? Ştiu, tu nu iubeşti aurul. Pe Ganna o iubeşti, dar asprul tău tată te împiedică să te însori cu dânsa... Acuma nu te va mai împiedica, dă-i numai răvaşul ăsta... Mâna-i albă îi întinse răvaşul, şi fața-i răspândea o strălucitoare lumină... Înfrigurat şi cu inima zvâcnind, Levco luă răvaşul şi... se trezi.

VI

Deşteptarea

— Doamne! să fi fost într-adevăr numai un vis? îşi zise Levco ridicându-se. Totul a fost atât de viu de parcă ar fi fost aievea!... Ciudat, ciudat! zise el, privind în juru-i.

Deasupra capului, luna nemişcată arăta miezul nopții; peste tot, linişte; o adiere răcoroasă sufla dinspre iaz; casa pustie îşi arăta mohorâtă obloanele trase. Muşchiul şi buruienile mărturiseau îndelunga ei părăsire. Levco îşi desfăcu mâna încleştată în somn şi scoase un țipăt de mirare văzând un răvaş. „O, dacă aş şti carte”, se gândi el, întorcându-l pe o parte şi pe alta. În aceeaşi clipă auzi zgomot în spate.

— Nu vă temeți, puneți mâna pe el! Ce, vă e frică? Doar suntem zece şi mă prind că-i om, nu dracul.

Aşa răcnea primarul către însoțitorii săi şi Levco se simți apucat de mai multe mâini, dintre care unele tremurau de frică.

— Ei, prietene, ia leapădă-ți masca asta fioroasă. Destul ți-ai bătut joc de oameni, spuse primarul, apucându-l de guler, dar rămase încremenit, holbând la

el singurul său ochi. – Levco, fiul meu! şi de mirare făcu un pas îndărăt lăsând mâinile să-i cadă de-a-lungul trupului. Tu erai, ticălosule? Priviți nelegiuitul! Şi eu care nu mă dumiream cine-i mascaraua, cine-i derbedeul, cine-i blestematul acela cu cojocul întors. Şi când colo, tu erai! Aşadar tu te pui împotriva părintelui tău, întorci ulița pe dos şi mai faci pe deasupra şi cântece necuviincioase. He, he, hei, Levco! Ce nebunie te-apucă? Se vede treaba că te mănâncă spinarea. Legați-l!

— Stai, tătucă, făcu Levco. Am poruncă să-ți dau un răvaş.

— Nu-mi arde de răvaş acum, drăgălaşule! Ia legați-l!

— Stai, pane, spuse pisarul, desfăcând răvaşul, e scris de mâna ipistatului.

— A ipistatului?

— A ipistatului? repetară mecanic vătăşeii.

„A ipistatului? Ciudat! Nu mai înțeleg nimic!” gândi Levco.

— Ia citeşte, ia citeşte, spuse primarul. Să vedem ce scrie ipistatul?

— Ia să auzim, ce scrie ipistatul! spuse şi rachierul, pufăind din lulea.

Pisarul îşi drese glasul şi începu:

— „Către primarul Evtuh Macogonenco! Poruncă: Am aflat că tu, dobitoc bătrân, în loc să aduni birurile vechi şi să faci rânduială în sat, ți-ai pierdut capul şi bați ceamburu...”

— Uite zău, nu aud nimic, întrerupse primarul.

Pisarul începu din nou:

— „Către primarul Evtuh Macogonenco! Poruncă: Am aflat că tu, dobitoc bătrân...”

— Stai, stai! Opreşte-te! strigă capul satului. Cu toate că n-am auzit, ştiu totuşi că miezul poruncii nu-i aici. Citeşte mai departe!

— „Drept care îți poruncesc să însori fără zăbavă pe feciorul tău Levco Macogonenco cu Ganna Petrîcenco,

cazacă din satul vostru; de asemenea să dregi podurile de pe drumul mare şi să nu dai cai cu împrumut fără a mea ştire cuconaşilor de la judecătorie, nici chiar dacă ar veni de-a dreptul de la vistierie. Dacă la sosirea mea, această poruncă nu va fi împlinită întocmai, la răspundere numai pe tine te voi trage. Semnat: ipistat porucic[63] în retragere, Cozma Dercaci-Drişpanovschi”.

— Ia te uită… spuse primarul, căscând gura. Ați auzit, ați auzit: numai primarul are să fie tras la răspundere pentru toți, de aceea trebuie să vă supuneți fără să crâcniți! Dacă nu… vai de voi! Cât despre tine! urmă el către Levco: – În urma poruncii ipistatului – deşi mă mir foarte cum de a ajuns vorba asta până la urechile lui – te însor, dar mai întâi nagaica! O cunoşti, aceea din perete de lângă icoane! Mâine ai să-i faci safteaua… De unde ai luat răvaşul?

Cu toată mirarea care-l cuprinse, văzând această întorsătură a lucrurilor, Levco avusese înțelepciunea să-şi ticluiască un răspuns şi să acopere adevărul cu privire la răvaş.

— Am fost aseară la târg, zise el, şi m-am întâlnit cu ipistatul care cobora din brişcă. Când a aflat că sunt din satul nostru, mi-a dat acest răvaş şi mi-a poruncit, tătucă, să-ți spun că la întoarcere are să treacă să prânzească la noi.

— Ți-a spus el asta?

— Da, mi-a spus-o.

— Ați auzit? spuse primarul, umflându-se în pene şi întorcându-se către însoțitorii săi. Ipistatul vine la noi, adică la mine, la masă! O! şi primarul ridică degetul aplecându-şi capul de parcă ar fi ascultat ceva. Ipistatul, auziți, ipistatul are să vină să prânzească la mine! Ce zici, pane pisar, şi tu, cumetre? Asta nu-i o cinste de disprețuit! Nu-i aşa?

— După câte mi-aduc aminte, grăi pisarul, niciun primar n-a avut parte de ipistat la masă!

— Ei, nu orice cap al satului e adevărat cap, – se

îngâmfă primarul cu mulțumire. Gura i se strâmbă, şi un fel de râs, puternic şi răguşit, ca un bubuit de tunet îndepărtat, purcese dintr-însul. Ce zici, pane pisar, nu s-ar cădea oare pentru asemenea oaspe să dăm poruncă să se aducă de la fiece casă câte un pui, ceva pânză şi celelalte… Ei, ce zici?

— Ba, da, ar trebui, pane primar!

— Şi pe când nunta, tătucă? întrebă Levco.

— Nunta? Ți-aş fi dat eu nuntă! Dar, fie, pentru un oaspe atât de însemnat… Mâine are să vă cunune popa. Lua-v-ar dracul! Să vadă ipistatul ce înseamnă supuşenie. Şi acuma, băieți, la culcare! Duceți-vă pe la casele voastre! întâmplarea de azi mi-aduce aminte de timpul când eu… Rostind aceste vorbe, primarul aruncă pe sub sprâncene obişnuita lui privire plină de ifos.

— Ei, îşi zise Levco, iar începe povestea cu țarina. Voios şi cu paşi repezi porni spre casa înconjurată de vişini pitici, pe care o ştim. „Blândă şi frumoasă domniță, îşi zise el, deschidă-ți-se când va suna ceasul, de către însuşi Cel de Sus, porțile cereştii Lui împărății. Un veşnic surâs să te întâmpine printre îngeri, în viața de apoi. Nimănui altul, decât ție, minunea săvârşită în noaptea asta n-oi spune-o. Numai ție, Galia, ți-o voi povesti. Tu singură eşti vrednică s-o afli şi tu singură te vei ruga pentru odihna sufletului sărmanei înecate”.

Se apropiase de casă. Pe fereastra deschisă razele lunii luminau chipul Gannei adormite. Capul i se sprijinea pe mână; obrajii îi erau îmbujorați şi buzele-i murmurau numele lui Levco. „Dormi mândra mea! Visează la tot ce-i mai frumos pe lume, dar şi mai frumoasă ne va fi deşteptarea.” Şi, după ce făcu semnul crucii, închise fereastra şi se îndepărtă cătinel. Peste puțin, tot satul dormea. Măreață în strălucirea ei, singură luna plutea misterioasă în nesfârşita pustietate a cerului ucrainian. Adâncurile toate păreau în sărbătoare şi noaptea, dumnezeiasca noapte îşi încheia majestuoasă vacul. La fel de fermecător era şi pământul

învăluit în pulberi argintii, dar nu mai erau ochi să vadă aceste încântări: totul se cufundase în adormire. Numai lătratul câinilor mai turbura în răstimpuri tăcerea. Şi mult timp încă, bețivul de Calenic rătăci pe ulițele pustii, căutându-şi casa.

Povestirea a fost tipărită pentru întâia oară în cartea întâia a primei ediții a *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”* în 1831.

„O noapte de Mai” a fost scrisă de Gogol pe baza însemnărilor folcloristice primite de la mama sa şi de la rude. În scrisoarea din 30 Aprilie 1829, adresată mamei sale, Gogol o roagă să-i „comunice ceva despre rusalce”. Din acelaşi an este şi ciorna inițială a povestirii *„O noapte de Mai”*. Începutul e inspirat de cântecul ucrainian cântat şi azi, „Soarele coboară şi seara-i aproape”. În celelalte capitole sunt folosite din plin legende populare despre zgripțuroaice, înecate etc.

Caietul de însemnări al lui Gogol *(„Cartea de felurite însemnări”)* cuprinde note privitoare la credințele şi legendele populare, despre rusalce, note care i-au dat materialul necesar pentru subiectul fantastic de basm şi coloritul povestirii. Totuşi Gogol este şi aici cu desăvârşire original şi nu repetă niciunul dintre motivele folcloristice pe care le cunoaşte, ci creează un tablou poetic încântător care l-a captivat atât de mult pe Belinschi, încât l-a făcut să scrie următoarele: „Citiți povestirea lui Gogol *O noapte de Mai,* citiți-o într-o seară de iarnă lângă vatra în care arde focul şi veți uita de iarna cu gerurile şi viscolele ei. Vi se va înfățişa aievea noaptea luminoasă şi limpede, plină de minunile şi misterele Sudului binecuvântat, vi se va înfățişa fata tânără, frumoasă şi palidă, care a căzut victima urii vitregei sale maşteri; vi se va înfățişa casa părăsită cu fereastra deschisă, lacul singuratic pe ale cărui ape liniştite joacă razele lunii pe când pe malurile-i verzi se prind în horă diafanele rusalce”.

Răvaşul pierdut

ÎNTÂMPLARE ADEVĂRATĂ POVESTITĂ DE PSALTUL BISERICII DIN ***

Aşadar, vreți să vă mai povestesc ceva despre bunicu-meu? Bine, fie, hai să ne veselim! Ehei, vremuri de altădată, vremuri de altădată! Ce bucurie, ce voioşie îți cuprinde inima când auzi întâmplări din vremuri atât de îndepărtate că li s-a pierdut veleatul[64]. Şi dacă se mai amestecă şi vreo rudă, bunic sau străbunic, ei, atunci n-o mai scoți la capăt. Uite, să mi se înnece glasul la acatistul marii mucenice Varvara, dacă nu-ți pare că toate ți s-ar fi întâmplat chiar ție, şi parcă ai fi intrat în sufletul străbunicului, sau sufletul lui ar zburda în tine. Ehei, dar cele care se țin cel mai mult de mine sunt fetele şi nevestele tinere. Numai ce mă văd că şi încep: „Foma Grigorievici! Foma Grigorievici! Ia spune-ne vreo poveste din cele de te trec fiorii! Hai, hai, spune!...” – şi dă-i şi dă-i... Mie, nici vorbă, nu-mi pare rău să le povestesc dar să le vedeți numai în pat când se culcă. Tremură toate sub plapumă – ştiu eu – parcă le-ar scutura frigurile şi ce n-ar da s-adoarmă cu cojocul peste cap. Şi dacă vreun şobolan mai zgârie vreo oală, sau dacă ea însăşi se împiedică cu piciorul de vătrai – atunci, Doamne fereşte, i se face inima cât un purice. A doua zi însă, parcă nimica nu s-ar fi întâmplat, iar prind a-mi da zor să le mai spun o poveste din cele fioroase că altfel nu-i chip! Ei, ce să vă mai spun? Că doar nu-mi vine chiar aşa, netam-nesam, în minte... Bine, am să vă povestesc cum s-au jucat vrăjitoarele cu răposatul bunicu-meu de-a popaprostu’. Numai că, vă rog

dinainte, oameni buni, să nu mă zăpăciţi la cap că pe urmă iese un talmeş-balmeş de nu mai pricepe nimeni boabă. Să vă spun mai întâi că pe vremea lui, răposatul bunicu-meu nu era un cazac de rând. Cunoştea bine buchiile şi unde să pună semnele… De sărbători cânta apostolul aşa de straşnic că şi azi le-ar lua înainte multor popi sau diaconi. Ştiţi doar şi voi că în vremurile acelea dacă ai fi adunat din tot Baturinul pe ştiutorii de carte, n-aveai nevoie să-ţi lărgeşti căciula să-i prinzi, încăpeau bine în podul palmei. Deaceea nu trebuie să vă miraţi că orice trecător îl întâmpina pe bunic cu adânci temenele.

Într-o zi, nu ştiu cu ce prilej, hatmanul s-a hotărât să trimită un răvaş ţarinei. Furierul regimentului – ei, lua-l-ar naiba, că nu-i mai ţin minte porecla… *Viscriac*{65}… nu, nu-i Visc*riac; Motuzocica*{66}… nu, nici Motuzocica; *Goloputec*{67}… nu, nici Goloputec… ştiu numai că avea o poreclă cam pidosnică… furierul l-a chemat pe bunicu-meu la dânsul şi i-a spus că însuşi hatmanul îl trimitea ştafetă să ducă ţarinei răvaşul. Bunicului nu-i plăcea să piardă mult timp cu pregătirile: a cusut răvaşul în căciulă, a scos calul din grajd, şi-a ţocăit nevasta şi cei doi purceluşi, cum le zicea el copiilor, dintre care unul era chiar tata lui frate-meu ăl bun, şi a pornit ridicând un nor de praf cât ar stârni cincisprezece flăcăiaşi care s-ar zbengui în mijlocul uliţei. A doua zi, nici nu apucase cocoşul să cânte pentru a patra oară, că bunicul şi ajunsese la Conotop. Era taman la vremea iarmarocului. Uliţele erau ticsite de oameni că-ţi venea ameţeală. Dar cum era încă dis-de-dimineaţă toţi dormeau pe jos. Cu nasul roşu ca botgrosul, un flăcău chefliu se tolănise lângă o vacă; mai încolo sforăia, şezând în capul oaselor, o precupeaţă care vindea cremene, sineală, alice şi covrigi; sub o căruţă era culcat un ţigan; pe un car cu peşte un ciumac, iar un muscal bărbos, negustor de brâie şi mănuşi, îşi întinsese picioarele până în drum… Era, cum s-ar zice, o

adunătură, ca pe la iarmaroace. Bunicul s-a oprit să se uite mai bine. În vremea asta, prin corturi lumea începu să se trezească, nevestele de jidovi să zăngăne cu sticlele lor, ici şi colo se înălțau rotogoale de fum şi un miros de gogoaşe calde se răspândi în toată tabăra. Bunicul îşi aduse aminte că n-avea la el nici amnar, nici tutun, şi o porni prin iarmaroc. Dar nu apucă să facă nici douăzeci de paşi şi întâlni un zaporojean. Se vedea după față că-i un mare chefliu! Avea nişte şalvari roşii ca jarul, un jupan albastru, brâul în culori aprinse, sabia îi atârna la şold şi luleaua cu lănțugul de alamă spânzura până la călcâie; zi zaporojean şi pace! Ehei! Aşa oameni mai rar! Să-i vezi când îşi lipesc călcâiele, îşi trec palma peste mustățile voiniceşti, bat din pinteni – şi se pornesc lâ joc! Şi ce mai joc – picioarele le umblă ca fusul când se-nvârte, ca vârtejul lovesc toate strunele bandurei; şi apoi, cu mâinile în şolduri, zboară jucând pe vine. Şi când încep să cânte – îți saltă inima! Ehei, au trecut vremurile acelea, n-o să mai vedem noi zaporojeni. Şi cum ziceam, s-au întâlnit. Din vorbă în vorbă – parcă mult le-a trebuit să se cunoască? – s-au şi pus la taifas, încât bunicul era aproape să uite cu totul de drumul lui! Şi se porni un chiolhan ca la nunțile din preajma postului. Până la urmă se vede însă că li se urâse să tot spargă oale şi să arunce cu banii în norod… şi apoi nici iarmaroacele nu țin cât lumea. Şi iacă-i pe noii prieteni hotărându-se să nu se despartă şi s-o ia pe acelaşi drum. Se înserase de-a binelea, când au ieşit călări în câmp. Soarele apunea lăsând pe ici, pe colo, urme însângerate, iar țarinele erau ca fustele de sărbătoare ale nevestelor tinere cu sprâncene negre. Zaporojeanul avea stupit la furcă{68}. Bunicul şi-un alt chefliu, care se înhăitase cu ei, au început să se întrebe dacă nu cumva intrase necuratul în zaporojean. Le înşira atâtea verzi şi uscate şi nişte palavre şi snoav*e* atât de chisnovate{69} încât bunicul îşi ținea coastele de frică să nu-i plesnească pântecul de-atâta râs. Dar, pe măsură ce

înaintau pe câmp, întunericul se adâncea din ce în ce şi vorbele voinicului erau tot mai dezlânate. În cele din urmă, povestitorul amuţi de-a binelea şi începu să tresară la cel mai uşor freamăt.

— Ei, ei, frăţioare! Ce, numeri buhnele[70]? Sau te trage gândul acasă pe cuptor!

— Vouă nu vă ascund nimic, zise el atunci, întorcându-se dintr-odată şi privindu-i ţintă. Ştiţi voi că mi-am vândut sufletul necuratului?

— Ei, mare lucru! Care dintre noi n-a avut de-a-face cu necuratul în viaţa lui? Tocmai atunci se cade să chefuieşti – cum se spune – în lege.

— Ehei, măi flăcăi, aş chefui eu, dar în noaptea asta mi se împlineşte sorocul! Fraţilor! mai zise, bătând palma cu ei, nu mă lăsaţi, rogu-vă! Nu dormiţi o noapte. Şi cât oi avea zile n-oi uita pomana ce v-o faceţi cu mine.

Cum să nu-i vii în ajutor omului la o năpastă atât de cumplită? Bunicul mărturisi deschis că mai curând s-ar lăsa să i se taie un smoc din chică decât să-i îngăduie dracului să adulmece cu botul lui de câine un suflet de creştin.

Cazacii noştri ar mai fi călărit ei aşa şi mai departe, dar noaptea acoperise tot cerul cu o pânză neagră şi pe câmpie se făcuse tot atât de întuneric ca sub o şubă de oaie. În depărtare doar, pâlpâia o luminiţă şi caii, simţind grajd pe aproape, zoreau într-acolo ciulind urechile şi căutând să pătrundă bezna cu ochii. Lumina părea că le aleargă întru întâmpinare şi cazacii văzură în faţa lor o cârciumă aplecată într-o rână, ca o muiere care se întorcea cu chef de la botez. Cârciumile de pe vremea aceea nu semănau cu cele de azi. Nu numai că nu avea omul loc să joace o gorliţă sau un gopac, dar nu avea măcar unde-şi hodini ciolanele când i se îngreuia capul şi i se muiau picioarele. Toată curtea era ticsită de căruţe de ale ciumacilor; care pe sub şoproane, care în iesle, care în tindă, unii ghemuiţi, alţii întinşi, sforăiau ca motanii. Numai cârciumarul, singur în faţa opaiţului,

însemna pe răboj sferturile şi cinzecile pe care le goliseră ciumacii. Bunicul, după ce ceru o treime de vadră pentru toți trei, o luă spre şopron. S-au culcat apoi tustrei unul lângă altul. Dar nici n-apucă bunicul să se întoarcă pe o parte şi vede că prietenii săi au adormit căzând în somn adânc. Trezindu-l pe cel de al treilea cazac, care se înhăitase cu dânşii, bunicul îi aduse aminte de făgăduiala făcută tovarăşului. Acesta se ridică într-o coastă, se frecă la ochi şi adormi din nou. Neavând încotro, bunicul stătu de veghe singur. Ca să-şi alunge somnul, începu să cerceteze căruțele, se uită la cai, aprinse o lulea, apoi se întoarse din nou lângă tovarăşii săi. Era o linişte de se auzea musca zburând. Dar deodată i se păru că din căruța de alături ceva cenuşiu îşi scoate coarnele... Pleoapele începură să-i cadă, trebuia să-şi frece întruna ochii cu pumnul şi să-i răcorească cu votca rămasă. Şi cum i se limpezea puțin privirea, toate piereau din fața lui. Puțin după aceea i se arătă iar de sub căruță sperietoarea... Bunicul se holbă cât putu la ea, dar blestematul de somn îi împăienjenea ochii; mâinile îi amorțiră, capul îi alunecă, un somn adânc îl cuprinse şi adormi buştean. Multă vreme a dormit bunicul şi numai când soarele începu să-i ardă scăfârlia rasă, sări în picioare. Întinzându-se de vreo două ori şi scărpinându-se în spate băgă de seamă că nu mai erau aşa de multe căruțe ca de-cu-seară. Se vede că ciumacii porniseră la drum cum s-a crăpat de ziuă. Şi-a privit tovarăşii: cazacul dormea iar zaporojeanul se făcuse nevăzut. Începu să întrebe. Nimeni nu ştia; numai dulama îi rămăsese unde o lăsase. Groaza şi gândurile îl năpădiră. Se duse să vadă caii, dar nici calul lui, nici al zaporojeanului, nu mai erau. Ce să fie? Să zicem că pe zaporojean l-ar fi luat necuratul, dar caii? Cine putea să-i ia? Tot gândindu-se la asta, bunicul hotărî că de bună-seamă dracul venise pe jos şi cum până în iad era o bună bucată de drum, îi şterpelise calul. Se căia acum că nu-şi ținuse cuvântul

de cazac. „Ei, se gândi el, acuma n-am ce face, am s-o pornesc pe jos. Poate că dau eu în drum peste vreun geambaş care se întoarce de la bâlci şi-mi cumpăr un cal”. Când să-şi ia căciula – ia-o de unde nu-i. Răposatul bunicul-meu plezni din palme. Îşi aduse aminte că în ajun o schimbase pentru câteva clipe cu zaporojeanul. Cine altul putea să i-o fi şterpelit decât necuratul! Ei, uite: halal sol al hatmanului! Aşa a dus el răvaşul ţarinei? Şi unde se porni bunicul să-l cinstească pe drac cu nişte cuvinte, de cred că nu odată a sughiţat el acolo în iad. Dar cu ocara nu poţi face mare lucru şi oricât şi-a scărpinat el ceafa tot n-a putut oblici nimic. Ce să facă? Porni să caute minte pe la alţii şi adună pe toţi oamenii de treabă pe care îi găsi în cârciumă – ciumaci şi călători în trecere – şi le povesti uite aşa şi pe dincolo nenorocirea care i s-a întâmplat. Ciumacii au stat mult pe gânduri cu bărbiile sprijinite în bâte şi au clătinat apoi din cap spunând că de când e lumea creştinească n-au mai auzit aşa minune ca asta, ca dracul să fure răvaşul hatmanului. Alţii au mai spus că dacă necuratul sau muscalul au şterpelit ceva, apoi poţi să-i pui cruce. Numai cârciumarul stătea tăcut într-un colţ. Răposatul bunicu-meu s-a apropiat de el. Omul care tace are minte. Dar cârciumarul era scump la vorbă şi dacă răposatul bunicu-meu n-ar fi băgat mâna în buzunar să scoată cinci zloţi şi-ar fi pierdut vremea degeaba cu el.

— Te-nvăţ eu cum să găseşti răvaşul, îi spuse cârciumarul, luându-l de o parte. Bunicu-meu a răsuflat uşurat. După ochi se vede că eşti cazac şi nu muiere. Acum, ascultă! Lângă cârciumă este o potecă ce coteşte la dreapta în pădure. Cum s-o însera pe câmp tu să fii gata. În pădure sălăşluiesc nişte ţigani. În nopţile întunecoase, în care numai vrăjitoarele călătoresc pe cocioarvele lor, ei ies din bordeie şi încep să făurească fierul. Care li-i meşteşugul adevărat, asta nu-i treaba ta. Pădurea are să răsune de un vuiet puternic, dar tu să

nu te duci înspre partea din care ai să auzi că vine vuietul. În fața ta se va întinde o cărăruie care trece pe lângă un copac ars de fulger; pe cărăruia asta du-te şi te tot du înainte… Mărăcinişul are să te zgârie, alunişul des are să-ți închidă drumul – da-tu să mergi mereu înainte şi numai când îi ajunge la un pârâiaş, atunci să te opreşti. Acolo ai să vezi pe acela de care ai nevoie. Şi nu uita să-ți umpli buzunarele cu cele de trebuință pentru care şi sunt făcute buzunarele. Pentru că, pricepi tu, bunătăți de astea le plac şi dracilor, şi oamenilor…

Zicând acestea, cârciumarul intră în cămăruța lui, aşa că bunicul nu mai putu scoate niciun cuvânt de la el.

Răposatul bunicu-meu nu prea ştia ce-i frica; dacă se întâmpla să-i iasă lup în cale, îl apuca de coadă, iar când se repezea cu pumnii la cazaci, toți cădeau la pământ ca perele din pom. Totuşi, un fior îi trecu prin inimă când intră în pădure în noaptea aceea întunecoasă. Pe cer, nicio stea, întuneric şi linişte ca într-o hrubă. Numai sus, sus de tot, deasupra capului, o boare rece se plimba printre vârfurile copacilor, iar aceştia, ca nişte cazaci amețiți şi cheflii, se clătinau îndrugând din frunze vorbe fără şir. Şi, dintr-odată, suflă un vânt atât de rece că bunicul îşi aminti de cojocul lui de oaie. Pe neaşteptate, pădurea întreagă începu să vuiască, ca şi cum o sută de ciocane ar fi izbit în nicovale, că bunicului îi huia capul. Un fulger îndepărtat lumină scurt toată pădurea. Şi în aceeaşi clipă bunicul văzu o potecă ce se strecura printr-un tufiş mărunt. Iată şi copacul ars de fulger, şi tufişurile de mărăciniş. Toate, toate erau întocmai precum i le spusese cârciumarul. Nu, nu-l înşelase. Totuşi, nu prea ți-era la îndemână să te strecori prin tufişurile spinoase; şi de când era pe lume nu văzuse bunicul spini şi ramuri care să zgârie aşa de rău: aproape la fiecare pas îi venea să țipe. Încet, încet, izbuti să iasă într-un luminiş şi, după cât a putut zări, copacii se răreau, şi pe

măsură ce înainta se făceau aşa de groşi, cum nu văzuse bunicul nici dincolo, în Țara leşească. Şi, ce să vezi, printre copaci sclipi un pârâu întunecat cu luciri de oțel. Mult timp stătu bunicul pe mal, privind în toate părțile. Pe malul celălalt ardea „un foc, gata-gata să se stingă, apoi iar răbufnea şi se oglindea în pârâu, tremurând ca un şleahtic în labele unui cazac. Iacă şi puntea. „Ei, da! Pe aici numai daradaica[71] diavolului de-ar putea trece!” îşi zise bunicul, totuşi păşi cu curaj şi, mai repede decât i-ar fi trebuit altuia să-şi scoată tabachera şi să tragă tabac pe nas, el şi ajunsese pe celălalt mal. De-abia atunci, privind cu băgare de seamă, văzu că lângă foc stăteau nişte oameni cu boturi atât de frumuşele că, în altă împrejurare, bunicul ar fi dat orişice, numai să scape de asemenea cunoştințe. Ei, dar acum nu avea ce face, trebui să intre în horă. Şi bunicul făcu o adâncă plecăciune încă şi mai jos de brâu zicând: „Dumnezeu să vă ajute, oameni buni”. Dar ei nici din cap n-au clintit măcar, ci stăteau şi tăceau, aruncând mereu ceva în foc. Văzând că mai era ùn loc, bunicul, fără să mai ceară voie, se aşeză. Fețele cele frumuşele tăceau; bunicul tăcea şi el. Mult timp au rămas aşa tăcuți. de la o vreme i s-a urât bunicului. Începu a cotrobăi prin buzunare, îşi scoase luleaua şi cătă cu ochii de jur împrejur… Dar nu se uita nimeni la el. „Luminățiile Voastre, vă rog să aveți bunătatea să-mi spuneți cam cum ar fi să facem ca… (Bunicul era umblat prin lume şi ştia cum trebuie să rostească asemenea vorbe meşteşugite şi, la o adică, nici înaintea țarului nu s-ar fi făcut de ocară). Eu nu pot nici de mine să uit şi nici pe voi să vă stingheresc. Am lulea, dar n-am cu ce s-o aprind”. Dar şi aceste vorbe tot fără răspuns au rămas. Unul dintre boturi îi împinse bunicului drept în frunte un tăciune aprins, aşa că de nu se ferea, rămânea văduv de un ochi pe veci. În cele din urmă, văzând că-şi pierde vremea, se hotărî: că l-or asculta or nu l-or asculta necurații, el tot le va spune

pățania lui. Pocitaniile își întoarseră boturile ciulind urechile și întinzându-și labele. Bunicul pricepu ce anume voiau, luă în pumn toți banii pe care-i avea la el și-i aruncă în mijlocul lor, ca la câini. Dar n-apucă bine să zvârle banii, și toate în fața lui prinseră a se învălmăși, pământul s-a cutremurat, și nici el singur nu s-a dumirit în urmă cum a fost, mai, mai să nimerească de-a-dreptul în focul gheenei. „Doamne, Dumnezeule", strigă bunicul, rotindu-și privirea de jur împrejur. Ce pocitanii! Nu se vedea bot de bot, cum s-ar zice! Era atâta duium de vrăjitoare, cum nu-s decât arar fulgii de crăciun, împopoțonate și sulemenite nevoie mare, ca fetele de pan la iarmaroc. Și toate se învârteau ca bete într-un trepac drăcesc. Doamne ferește, ce praf mai ridicau! Văzând numai cum saltă liota lor spurcată, tot creștinul s-ar fi cutremurat. Cu toată spaima, pe bunic îl păli râsul, văzând că dracii cu boturi de câine și piciorușe nemțești se învârteau dând din coadă pe lângă vrăjitoare, ca flăcăii pe lângă fetele frumoase, în timp ce lăutarii loveau în obraji cu pumnii, ca-n daira{72}, și suflau din nas ca din corn. Cum l-au zărit pe bunicu-meu, toată haita s-a repezit la el. Râturile de porc, boturile de câine, de capră, de cal, pliscurile de dropii se întindeau și se împingeau să-l pupe. Bunicul scuipă de scârbă. Ce năpastă mai căzuse pe capul lui? În cele din urmă, înșfăcându-l pe bunic, l-au așezat la o masă lungă ca de la Conotop la Baturin. „Ei, asta nu-i atât de rău, se gândi bunicul, văzând pe masă friptură de porc, cârnați, ceapă tăiată mărunt cu varză și multe alte bunătăți. – După cum se vede, spurcăciunea diavolească nu ține postul!" Să știți că el nu pierdea niciodată prilejul să pună ceva la stomac. Răposatul mânca cu poftă și deaceea, fără a mai lungi vorba, trase spre el o strachină cu slănină tăiată bucățele și un picior afumat de porc, luă o furculiță mai cât o furcă de ridicat fânul, înșfăcă bucata cea mai mare și potrivi sub ea un codru de pâine; dar când să-nghită, mâncarea nimeri într-o

gură străină, pe când un bot mesteca şi clefăia chiar în urechea lui de s-auzea de la un cap al mesei la altul. Bunicul n-a scos o vorbă. Înşfăcă o altă bucată şi, când s-o îmbuce, şi asta nimeri în alt gâtlej. A treia oară – iarăşi pe delături. Atunci bunicul îşi ieşi din sărite şi, uitând de spaimă şi de labele în care încăpuse, se năpusti asupra vrăjitoarelor.

— Ce-i cu voi, seminție a lui Irod? V-ați pus în gând să vă bateți joc de mine? Să-mi dați pe loc înapoi căciula mea căzăcească, altminteri, să mă fac papistaş, de nu vă-ntorc râturile la ceafă!

Dar nici n-apucă să rostească bine aceste vorbe şi toate ciulihoaiele rânjiră şi pufniră într-un râs că-i îngheță bunicului inima în piept.

— Bine, miorlăi atunci una dintre vrăjitoare, care i se păru lui bunicu-meu starostea lor, fiindu-i şi chipul parcă mai drăguț ca al celorlalte. Căciula ți-o înapoiem, dar mai întâi să joci de trei ori popa-prostu' cu noi!

Ce putea face? Un cazac să joace popa-prostu' cu muierile! La început, bunicul o ținu morțiş că nu şi nu, dar în sfârşit se aşeză la masă. Vrăjitoarele aduseră nişte cărți slinoase ca acelea cu care fetele de popă de la noi dau în cărți pețitorilor lor.

— Ascultă-mă, lătră din nou vrăjitoarea, dacă ai să câştigi măcar odată, a ta e căciula, dar dacă ai să rămâi de trei ori popa prostu- să nu te mânii, că nu numai căciula, dar poate că nici lumina zilei n-ai s-o mai vezi!

— Hai, dă cărțile, zgripțuroaică bătrână! Ce-o fi, o fi!

Au împărțit cărțile. Bunicu-meu le-a luat pe ale lui în mână; nici nu-i venea să se uite la ele, aşa erau de proaste – nu avea nici măcar un atu. Din toate cărțile, zecele era cel mai mare; nicio pereche, iar vrăjitoarea dădea tot cărți mari. Ce să-i faci? Bunicul a rămas popa prostu-! Şi îndată ce bunicul a rămas popa-prostu', din toate părțile boturile începură să necheze, să latre şi să grohăie: „Popa-prostu', popa prostu'!"

— Crăpare-ați odată, seminție diavolească! strigă

bunicul atunci, astupându-şi urechile.

„Ehei, se gândi el, vrăjitoarea a potrivit cărţile. Ia să le împart eu acuma”. Şi le-a împărţit bunicu-meu. Întoarse atu-ul; se uită la cărţi: avea cărţi grozave, numai atu-uri. La început, treaba merse cum nu se poate mai bine; vrăjitoarea trânti cinci popi! Bunicul avea numai atu-uri în mână. Fără a sta mult pe gânduri, plezni mustăţile popilor cu atu-uri.

— He-he! Asta nu-i după legea căzăcească! Cu ce tai, cumetre?

— Cum cu ce? Cu atu-uri!

— Poate că la voi astea-s atu-uri, numai că la noi nu sunt!

Când s-a uitat bunicul, cărţile nu erau de atu. Ce drăcie! A trebuit să rămână a doua oară popa-prostu’ şi drăcimea începu să ţipe cât o ţinea râtul: „Popa-prostu’, popa-prostu’!” – aşa că masa dârdâia şi cărţile săreau în sus. Bunicul se înfierbântă şi împărţi pentru cea din urmă oară cărţile. Treaba mergea iar bine. Vrăjitoarea trânti iar cinci cărţi; bunicul le tăie şi scoase din joc numai atu-uri.

— Atu, strigă el, izbind cartea cu atâta putere încât cartea se coşcovi. Vrăjitoarea, fară nicio vorbă, i-o tăie cu un opt.

— Cu ce ai tăiat, satană?

Vrăjitoarea ridică cartea; sub ea era un şase oarecare.

— Ia te uită! Şmecheria diavolească! spuse bunicul şi de ciudă trânti cu pumnul în masă cât putu de tare.

Din fericire, vrăjitoarea avea cărţi proaste; bunicul, parcă anume, numai perechi. A început să ia cărţi din joc, dar veneau aşa de proaste încât bunicul îşi pierdu orice nădejde. În joc nu mai era nicio carte. A aruncat, aproape fără să se uite, un şase. Vrăjitoarea l-a luat. „Ia te uită, asta ce-o mai fi? Mi se pare mie că aici nu-i lucru curat!” Bunicul ascunse încetişor cărţile sub masă şi făcu peste ele semnul crucii. Când se uită, avea acum asul, popa şi fantele de atu şi în loc de şase dăduse

dama.

— Ei, da' prost am mai fost! Popa de atu! Ce, le-ai primit? Ah, javră! şi asul nu-l vrei? As! Fante!...

Un tunet străbătu iadul, pe vrăjitoare o apucară cârceii şi, dintr-odată, de unde nici nu gândeai, iată şi căciula bunicului izbindu-l drept în faţă.

— Nu, asta-i prea puţin! strigă bunicul, punându-şi căciula şi prinzând inimă. De nu-mi aduci şi roibul pe dată, să mă trăsnească aici, pe locul acesta necurat, de nu fac semnul crucii peste voi toţi! şi aproape că şi ridicase mâna, când în faţa lui clămpăniră nişte ciolane de cal.

— Uite, ţine-ţi calul!

Sărmanul, privind ciolanele, începu să plângă ca un copil lipsit de minte. Îi părea rău după vechiul său tovarăş.

— Daţi-mi orice cal numai să ies din cuibul vostru!

Dracul pocni din harapnic şi un cal iute ca focul se ivi sub bunicu-meu şi, avântându-se în sus, zbură ca o pasăre.

Frica îl cuprinse în timpul drumului căci calul, fără să asculte de strigătele lui sau de dârlogi, sărea peste prăpăstii şi mlaştini. Prin ce locuri n-a umblat bunicul? Te treceau fiorii numai auzindu-l povestind. S-a uitat în jos şi s-a speriat şi mai rău: ce prăpăstii, ce povârnişuri îngrozitoare! Dar calului satanei nici că-i păsa de toate astea şi sărea drept peste ele. Bunicul voia să-l ţină, însă nu era chip. Calul zbura peste butuci, peste movile, drept în prăpastie şi se lovi în fund de pământul tare, încât bunicului îi păru că-i iese şi sufletul din el. Ce s-a întâmplat atunci, bunicul nu mai ţinea minte. Când şi-a venit puţin în fire şi s-a uitat de jur împrejur, se luminase de-a-binelea; în faţă i se iveau treptat locuri cunoscute. Bunicul sta întins pe acoperişul casei lui.

Făcându-şi cruce, coborî. Ce drăcie mai fuse şi asta? Al naibii, ce minunăţii se pot întâmpla omului! S-a uitat la mâini: erau pline de sânge. S-a uitat în butoiul cu apă

de alături: şi fața-i era plină de sânge. Se spălă bine ca să nu-şi sperie copiii – apoi intră încetişor în casă. Aici, ce să vadă? Copiii mergeau de-a-ndaratelea, cu spatele spre el şi, speriați, arătau cu degetul spunând: „Ia te uită! Ia te uită! Mama sare ca o nebună”. Şi în adevăr, cu fusul în mână aşa cum o prinsese somnul lângă furcă, muierea tot sărea adormită pe laviță. Bunicul o luă încetişor de mână şi o trezi. „Bună ziua nevastă! Eşti sănătoasă?” Ea l-a privit lung, holbând ochii şi, în cele din urmă” cunoscându-l, i-a povestit cum visase că soba mergea prin casă alungând cu lopata oalele, albiile... şi dracu'mai ştie ce. „Ei, zise bunicul, tu ai visat, iar mie toate astea mi s-au întâmplat aievea. După câte văd eu, trebuie să facem o sfeştanie. Nu mai am timp de pierdut.” Spunând aceasta, şi după ce s-a odihnit puțin, bunicul găsi un cal şi, fără a se opri nici zi nici noapte, ajunse la locul cuvenit şi dădu țarinei răvaşul. Acolo văzu atâtea lucruri minunate, încât îi trebui mult timp până să le isprăvească de povestit: cum l-au dus prin odăile împărăteşti şi cum erau aşa de înalte, că ar fi încăput în ele zece case puse una peste alta şi tot ar mai fi rămas loc. S-a uitat într-o odaie şi n-a găsit țarina, s-a uitat în alta, iar nu, nici într-a treia, nici într-a patra; abia într-a cincea stătea țarina cu o coroană de aur pe cap, îmbrăcată cu o svitcă cenuşie, nouă-nouță, încălțată cu ciubotele roşii şi mânca găluşti de aur. Şi a poruncit să-i toarne în căciulă bani până sus, şi... Ei, dar cine le mai putea ține minte pe toate! Bunicul a uitat întâmplarea cu dracul şi dacă cineva îi aducea aminte tăcea, ca şi când nu-l privea pe el. Numai cu multă greutate puteai să-l faci să-ți povestească din nou cum s-au petrecut toate acestea. Şi, ca o pedeapsă, se vede, pentru că n-a purces îndată la sfințirea casei, în fiecare an, şi întotdeauna în aceeaşi zi, se întâmpla minunea că nevastă-sa începea să joace. Orice treabă ar fi avut bunica în clipa aceea, picioarele începeau să-i sară de la sine şi se trezea jucând fără să vrea.

„Răvaşul pierdut” a fost tipărit prima oară în cartea întâia a primei ediții a *„Serilor”,* în 1831. Gogol a început să lucreze la această povestire încă din 1829.

Ciorna inițială a manuscrisului autograf, care s-a păstrat, arată marea muncă depusă de Gogol până ce a ajuns la textul definitiv. În textul tipărit n-au mai intrat o seamă de amănunte care i s-au părut, se vede, de prisos scriitorului. Aşa de pildă, n-a intrat în textul tipărit descrierea plecării bunicului din iad, călare pe un drac şchiop, pe care o găsim în manuscrisul inițial. Au fost de asemenea lăsate ulterior la o parte o serie de amănunte, cum e caracterizarea bunicului, despre care se spune: „câteodată i se întâmpla să plece singur la urşi, iar altădată să răpuie până şi cinci oameni, cu aceeaşi uşurință cu care unul dintre noi cântă condacul{73} de duminică”.

Povestirea lui Gogol aminteşte de povestirile şi credințele populare că unii lăutari, cizmari şi croitori sunt în slujba dracului; jocul în cărți al bunicului redă motivul, foarte răspândit şi în basmele ruseşti, al soldatului jucând cărți cu dracii, (vezi A. Afanasiev – *„Basme populare ruseşti”,* I, Moscova – Leningrad, 1936, Nr. 153, 154); calul năzdrăvan pe care l-a primit bunicul se preface de obicei în basme într-o cociorvă{74}, ca în balada „Husarul” a lui Puşchin (1833). Gogol însă nu foloseşte un anumit izvor, ci contopeşte nenumărate motive populare în narațiunea lui vie şi plină de umor, în care descrie viața ucraineană. În zugrăvirea zaporojeanului se poate vedea apropierea de personajul preferat al teatrului popular ucrainian de păpuşi, care era întotdeauna un cazac zaporojean lăudăros. Cu toate că acțiunea povestirii e raportată la vremea când a domnit Ecaterina a II-a, totuşi adevărul istoric e foarte aproximativ.

PARTEA A DOUA

Predoslovie

Iaca şi-a doua mea cărţulie, adică mai bine zis cea din urmă. Nu voiam cu niciun chip s-o dau în vileag. Nu zău, cade-se să sfârşească odată. Aflaţi că la noi în cătun au cam început să mă râdă oamenii. S-a hututuit, zic ei, şi taman la bătrâneţe a dat în mintea copiilor! Aşa şi este. Mi-a sunat demult ceasul să mă astâmpăr. Dar dumneavoastră poate credeţi, iubiţi cititori, că mă prefac numai că-s bătrân. La ce m-aş preface, când nu mai am dinte în gură! Când dau de ceva moale, mai mozolesc eu ce mozolesc, dar cum s-o brodi ceva tare, pofta-n cui. Aşa dar, mai aveţi o cărţulie. Numai să nu săriţi cu gura pe mine, că nu se cade să ocărăşti omul de care te desparţi, mai cu seamă că numai Cel de Sus ştie dacă ne-om mai vedea! Afară de Foma Grigorievici veţi mai da aici peste povestitori pe care nu-i cunoaşteţi. Cât despre cuconaşul acela care vorbea atât de sucit, că nici cei mai isteţi dintre moscoviţi nu-l pricepeau, aflaţi că i s-a pierdut urma. După ce s-a ciondănit cu toată lumea, nici c-a mai dat pe la noi. Cum? Nu v-am spus încă ce s-a-ntâmplat cu dânsul? Mare comedie! Staţi s-ascultaţi: anul trecut – pe la începutul verii – era pare-mi-se taman de ziua mea – mi-au venit nişte musafiri... (Trebuie să vă spun, dragi cititori, că oamenii din

cătunul nostru – aibă-i Domnul sub oblăduirea sa – nu uită niciodată de moşneagul de mine. Sunt cincizeci de ani de când am început să țin minte ziua mea, dar câți ani am, n-aş putea spune, şi nici baba mea nu ştie. Să tot am vreo şaptezeci. Părintele Haralambie, preotul din Dicanca, ştia el când m-am născut, păcat numai că-s cincizeci de ani de când s-a mutat pe ceea lume). Şi cum spuneam, au venit la mine musafiri: Zahar Chirilovici Ciuhopupenco, Stepan Ivanovici Curocica, Taras Ivanovici Smacinenchi şi asesorul Haralampi Chirilovici Hlosta; mai venise unul… da zău că i-am uitat şi numele şi pronumele. Osip… Osip… Doamne, tot Mirgorodul îl ştie! Când vorbea, avea obiceiul să pocnească mai întâi din degete şi să-şi pună după asta mâinile în şolduri… Ei, lasă-l în plata Domnului! Mi-oi aduce eu aminte de dânsul cu alt prilej. Mai venise şi cuconaşul acela din Poltava, pe care îl cunoaşteți; pe Foma Grigorievici nu-l mai pun la număr fiindcă-l socotesc de-ai casei. Se porni vorba de una şi de alta (trebuie să atrag luarea-aminte domniilor voastre că noi când stăm la taifas niciodată nu batem câmpii. Mie nu-mi place decât vorba cumpănită şi cu miez care, cum s-ar zice, nu numai că te desfată, dar te mai şi învață câte ceva). Aşa că am început să vorbim despre felul cum trebuiesc puse merele la murat. Baba mea a spus că-ntâi şi-ntâi iei merele şi le speli bine, apoi le moi în cvas, iar după asta… „Degeaba! Dacă faci aşa, nimica nu iese” – îi tăie vorba cuconaşul din Poltava, vârându-şi mâna între bumbii de la piept ai caftanului de culoarea mazării şi plimbându-se țanțoş prin odaie. „Nici vorbă că nimica nu iese. Merele trebuiesc mai întâi presărate cu ienupere şi de-abia apoi…” Acuma, cinstiți cititori, stați şi judecați. Auzit-ați dumneavoastră ca merele să se presare cu ienupere? Că se pun foi de pomuşoară, de calomfir şi trifoi, nu zic, dar să pui ienupere, n-am pomenit. Mă-ncumet a zice că-n aceste rânduieli pe baba mea n-o întrece nimeni. Judecați acum şi

dumneavoastră. L-am luat cu binişorul la o parte, ca pe un om cumsecade, şi i-am spus: „Ascultă, Macar Nazarovici, hai, nu te face de râsul lumii. Nu eşti om de rând! Singur mi-ai spus c-ai stat odată la masă cu guvernatorul. Ei, cearcă de spune acolo una ca asta! Râd toți de tine!” Şi ce credeți că mi-a răspuns? Nimic! A scuipat pe podele, şi-a luat căciula şi-a plecat. Să-şi fi luat măcar rămas bun de la cineva, sau, barem, să fi dat din cap la plecare! Ți-ai găsit! N-am auzit decât teleguța lui cu zurgălăi trăgând la scară, s-a urcat în ea şi dus a fost. Bine că s-a dus! N-avem noi nevoie de astfel de oaspeți! Drept să vă spun, cinstiți cititori, pacoste mai mare pe lume nu-i ca asemenea boieri. O fi fost el, moşu-său, ipistat, dar ce-i cu asta? Trebuie să-şi ție numaidecât nasul pe sus? Şi ce, mă rog, boieria asta de ipistat e chiar atât de mare? Sunt, slavă Domnului, boieri şi mai mari. Nu, hotărât nu. Asemenea ciocoiaşi nu sufăr. Uite, de pildă, Foma Grigorievici. Nu pare cine ştie ce, dar e destul să-l priveşti bine ca să-i citeşti pe față nobleță; până şi atunci când trage pe nas tabac de cel prost, tot falnică-i înfățişarea, aşa că, vrând-nevrând, te smereşte. Iar când îl asculți cântând în strană, ți-e mai mare dragul! Te topeşti, nu alta!... Pe când celălalt...

Ei, dă-l încolo! Credea că nu ne putem lipsi de poveştile lui. Uite că tot s-au adunat destule ca să umplu o cărțulie.

Nu uit că v-am făgăduit şi o poveste din ale mele în cărțulia asta. Aşa mă şi chiteam să fac, dar mi-am dat seama că pentru snoava mea ar fi fost nevoie de vreo trei cărțulii ca asta. Mă chibzuiam mai întâi s-o tipăresc deosebit, dar m-am răzgândit, căci vă cunosc eu: o să vă bateți joc de mine, om bătrân. Asta, ba! Rămâneți cu bine. N-o să ne mai întâlnim multă vreme, niciodată poate. Ei şi? De-oi fi ori de n-oi mai fi pe fața pământului, pentru dumneavoastră tot una e. An după an va trece şi nimeni dintre dumneavoastră n-are să-şi

mai aducă aminte de bătrânul prisăcar Panco Roşcovanul şi-n nimeni n-or mai stărui păreri de rău.

(În originalul rusesc urmează un glosar de cuvinte ucrainiene întocmit de însuşi autorul.)

În noaptea de Ajun

Trecu şi ziua de Ajun. Se lăsă o noapte senină de iarnă. Se aprinseră stelele. Luna se înălță plină de măreție, luminând întreaga fire, ca oamenilor să le fie mai drag să colinde[75] şi să-l slăvească pe Christos. Gerul muşca mai tare decât de dimineață; în schimb, liniştea era atât de adâncă, încât omătul se auzea scârțâind sub cizmă de la o jumătate de verstă. Cetele de flăcăi nu începuseră încă să se arate pe sub ferestrele caselor din sat; singură luna bătea pe furiş în geamuri, îmbiind parcă fetele care se găteau la oglindă să iasă mai repede în omătul scârțâitor. Dintr-un hogeac, fumul răbufni în rotocoale, ridicându-se spre cer ca un nor şi, odată cu el, călare pe mătură, se avântă şi vrăjitoarea.

Dacă în clipa aceea ar fi trecut pe acolo, în troica trasă de cai de dărvală, asesorul din Sorocințî, cu căciula lui tivită cu blană de miel, cum poartă ulanii, cu şuba albastră căptuşită cu astrahan negru şi cu gârbaciul său împletit diavoleşte, cu care avea obiceiul să-şi zorească surugiul, desigur că ar fi ochit-o, fiindcă nimic în lumea aceasta nu-i scăpa asesorului din Sorocințî. El ştia pe degete şi câți purcei fată scroafa fiecărei gospodine, şi câtă pânză se află în fiecare sipet şi care anume din țoale sau din lucruşoarele gospodăriei urmau să fie lăsate zălog duminica la cârciumă. Dar asesorul din Sorocințî nu trecu pe acolo şi apoi de ce ar fi trecut? De ce s-ar fi amestecat unde nu-i fierbe oala? Îşi avea doar plasa lui. Între timp, vrăjitoarea se înălțase atât, de sus, încât nu se mai zărea decât ca un punct negru, şi pe unde trecea, stelele piereau una după alta. Curând, mâneca vrăjitoarei se umplu cu stele. Doar trei, patru mai licăreau răzlețe. Deodată însă, din zare se ivi

un alt zbenghi: crescu treptat, se întinse şi curând nu mai fu doar un simplu zbenghi. Totuşi un miop tot nu s-ar fi dumirit ce anume era, chiar dacă şi-ar fi pus pe nas, în loc de ochelari, roțile de la trăsura ipistatului. Din față ai fi jurat că era *neamț*[76]: botişorul subțire i se termina ca şi râtul porcilor noştri, cu o rotocoală cât o băncuță de cinci copeici, şi-i fremăta întruna, adulmecând tot ce-i ieşea în cale; picioarele îi erau atât de subțiri, încât dacă primarul din Iarescovsc le-ar fi avut la fel, şi le-ar fi frânt la prima căzăcească. În schimb din spate aducea, nici mai mult nici mai puțin, cu un consilier gubernial, în uniformă, poate din pricină că îi atârna şi o coadă lungă şi ascuțită, ca pulpana uniformelor din zilele noastre. Dar țăcălia de țap, cornițele care-i împodobeau fruntea şi faptul că din cap până în picioare nu era mai alb ca un coşar, te făceau să ghiceşti de îndată că nu era nici neamț, nici consilier gubernial, ci însuşi ucigă-l toaca, în carne şi oase, căruia nu-i rămânea decât o noapte să hoinărească prin lume şi să împingă pe oamenii buni în păcat. În zori, odată cu primul dangăt de utrenie, trebuia s-o ia la sănătoasa, cu coada între picioare, spre bârlogul lui.

Până una alta însă, ucigă-l toaca se furişa tiptil spre lună. Dar nici n-apucă bine să-şi întindă mâna s-o înhațe că şi sări înapoi, ca ars. Începu să-şi sugă degetele, scuturând dintr-un picior şi dădu s-o apuce din altă parte, dar din nou îşi trase mâna sărind cât colo. Cu toate că încercările nu-i izbuteau, cel viclean nu se lăsă cu una cu două. Se repezi a treia oară cu şi mai multă îndârjire, înşfăcă luna cu amândouă mâinile şi, scălămbăindu-se şi suflându-şi în degete, începu s-o joace dintr-o palmă într-alta, ca mujicul care apucă tăciunele pentru lulea cu mâna goală; în cele din urmă o ascunse zorit în buzunar apoi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat porni mai departe în goană.

În satul Dicanca nimeni nu prinsese de veste că necuratul şterpelise luna. Drept e că ieşind în patru labe

din cârciumă, pisarul de plasă văzuse luna luând-o razna şi se jura acum cât îl ținea gura, încercând să încredințeze tot satul că aşa era precum spunea; oamenii însă clătinau din cap, ba chiar îl luau în derâdere. Care să fi fost însă pricina ce-l îndemnase pe ucigă-l toaca la asemenea fărădelege? Iat-o: împielițatul ştia că bogătaşul cazac Ciub fusese poftit în seara aceea la diacon, la cutea{77}. La masă trebuiau să mai vie: primarul, o rudă de-a diaconului, din corul episcopal, cu surtucul lui albastru şi al cărui glas de bas putea să ia nota cea mai joasă, cazacul Sverbîguz şi alții. În afară de cutea, aveau să fie cinstiți cu vin fiert, rachiu cu şofran şi multe alte bunătăți. În acest timp, fiica lui Ciub, frumoasa satului, rămânea acasă; la ea avea să vină, fără doar şi poate, fierarul, un vlăjgan straşnic care îi era necuratului, mai nesuferit chiar decât predicile părintelui Condrat. În clipele sale de răgaz fierarul se îndeletnicea şi cu zugrăvitul şi trecea drept cel mai bun zugrav de prin părțile locului. Însăşi căpetenia sotniei de cazaci L… co, care pe vremea aceea mai era încă în viață, îl chema la Poltava să-i vopsească gardul de scânduri din jurul casei. Toate străchinile din care cazacii din Dicanca îşi mâncau borşul, tot de fierar erau încondeiate şi înflorate. Fiind un om cucernic, deseori zugrăvea şi chipuri de sfinți; şi astăzi mai puteți vedea, în biserica din T… pe evanghelistul Luca zugrăvit de el. Dar cea mai mare biruință a meşteşugului său era icoana aflată în partea dreaptă a pridvorului bisericii, şi care îl înfățişa pe sfântul Petru în ziua judecății de apoi, cu cheile în mână, izgonind din iad pe duhul cel rău; înspăimântat, diavolul dădea din colț în colț presimțindu-şi sfârşitul, iar păcătoşii, supuşi până atunci la cazne, îl loveau şi-l alungau cu biciul, cu bâta şi cu tot ce le cădea în mână. În timp ce fierarul trudea la această icoană, zugrăvind-o pe o scândură mare, împielițatul se căznise din răsputeri să-i zădărnicească truda; ba îi împingea mâna pe nevăzute, ba stârnea

cenuşa din vatră, împrăştiind-o prin fierărie şi prăfuind cu ea icoana care, în ciuda tuturor acestor sâcâieli fusese sfârşită cu bine, dusă la biserică şi atârnată de peretele pridvorului. De-atunci ucigă-l toaca jurase să se răzbune pe fierar.

Nu-i mai rămăsese decât o singură noapte de hoinărit prin lume dar şi în astă ultimă noapte căuta să născocească ceva ca să-şi verse veninul. Iată de ce se hotărâse să fure luna; îl ştia pe bătrânul Ciub leneş din fire şi greu de urnit din casă, iar până la diacon nu era chiar atât de puțin de mers: drumul ocolea satul pe lângă mori, pe lângă cimitir şi şerpuia de-a-lungul râpei. Pe o noapte cu lună, vinul fiert şi votca cu şofran mai că l-ar fi ademenit pe Ciub. Dar pe o beznă ca asta, greu să izbutească cineva să-l dea jos de pe cuptor şi să-l scoată din casă. Iar fierarul, care de multă vreme nu se prea avea bine cu el, chiar aşa vlăjgan cum era, n-ar fi îndrăznit pentru nimic în lume să vină la fată când era bătrânul acasă.

Aşadar, îndată ce necuratul ascunse luna în buzunar, peste lume se aşternu un întuneric atât de nepătruns, încât cu greu ar mai fi putut nimeri cineva la cârciumă, necum la diacon. Pomenindu-se în beznă tocmai când îi era lumea mai dragă, vrăjitoarea scoase un țipăt, împielițatul se apropie atunci de ea, prinse să se gudure, o luă de braț şi începu să-i şoptească la ureche ceea ce li se şopteşte de-obicei la ureche femeilor. Ciudat mai e făcută şi lumea asta a noastră! Tot ce trăieşte în ea se străduieşte să facă întocmai ceea ce face semenul: fiecare maimuțăreşte pe celălalt. Pe vremuri, în Mirgorod, numai judecătorul şi primarul purtau iarna şube de postav îmblănite, slujbaşii mai mărunți umblau în cojoace din cele obişnuite. Astăzi însă, şi asesorul de plasă, şi judele hotarnic, şi-au dat la argăsit blănuri noi din piei de Reşetilov şi le-au pus față de postav. Acum trei ani, notarul şi pisarul de plasă şi-au cumpărat nanchin albastru de şase grivne[78] arşinul. Țârcovnicul

şi-a făcut şalvari de vară tot din nanchin şi un surtuc de lână vărgată. Intr-un cuvânt, tot omul se zbate să ajungă cineva. Când se vor lăsa oare oamenii de lumeasca lor deşertăciune? Aş pune rămăşag că mulți vor rămâne uimiți aflând că însuşi împielițatul a apucat pe aceeaşi cale. Dar mai ales te prinde ciuda văzând că după toate se mai crede şi frumos, cu mutra lui la care ți-e silă să priveşti şi despre care Foma Grigorievici spunea că e pocitania pocitaniilor. Cu toate acestea, nu se dădea înlături să facă şi pe curtezanul. Pe cer şi sub cer se făcuse însă aşa de întuneric, încât nici nu mai puteai vedea ce se petrecea între el şi vrăjitoare.

— Şi zici, cumetre, că încă n-ai dat pe la casa nouă a diaconului? zise cazacul Ciub, ieşind pe uşă, către un mujic uscățiv şi deşirat, cu un cojoc scurt şi a cărui barbă mare arăta că de mai bine de două săptămâni nu se atinsese de ea custura, cu care – în lipsă de brici – se rad de obicei mujicii.

— Straşnică beție o să se-ncingă! urmă Ciub rânjind. Numai de n-am întârzia!

Şi, grăind astfel, îşi îndreptă cureaua care-i cuprindea strâns cojocul, îşi înfundă mai bine căciula pe urechi şi strânse în mână biciul – spaima şi groaza câinilor care nu-ți dau pace. Dar, aruncând o privire spre cer, rămase țintuit locului.

— Ei drace! Ia te uită, ia te uită, Panas!...

— Ce-i? întrebă cumătrul şi-şi ridică şi el capul în sus.

— Cum ce-i? Nu mai e lună.

— Ptiu, drăcie! Că bine zici, nu-i lună.

— Da, da, nu-i! întări Ciub, oarecum înciudat de nepăsarea senină a cumătrului. Dar după cât se vede tu nici nu te sinchiseşti.

— Da-ce să fac?

— Se putea să nu-şi vâre coada necuratul! îi dădu înainte Ciub ştergându-şi mustața cu mâneca. N-ar mai ajunge afurisitul să guste până-n zori nici măcar un

singur păhărel de vodcă! Curată bătaie de joc, zău aşa!... Într-adins m-am uitat adineaori pe geam: noaptea era o minune. Lumină, zăpada strălucea sub razele lunii. Se vedea ca ziua. Da' n-am apucat să ies pe uşă, şi iacă – să-ţi bagi degetele-n ochi şi alta nu!

Ciub o ţinu un timp aşa, tot bodogănind şi suduind, neştiind ce hotărâre să ia. Tare mai avea chef să trăncănească verzi şi uscate la diacon unde, fără îndoială, trebuie să se şi fi adunat primarul, rubedenia aceea cu voce de bas şi Michita, negustorul de păcură, care se ducea la două săptămâni odată la târg şi ştia să spună la snoave, de râdeau creştinii ţinându-se cu mâinile de burtă. Ciub îi şi vedea cu vinul fiert pe masă. Tare îl mai trăgea inima într-acolo! Dar întunericul nopţii reînvia în el lenea, atât de dragă tuturor cazacilor. Bine e să stai cu picioarele adunate sub tine pe laviţa de lângă sobă, să pufăi liniştit din lulea şi să asculţi, prin toropeala care te leagănă, colindele şi cântecele flăcăilor şi fetelor care se îngrămădesc în pâlcuri vesele pe sub ferestre. Dacă ar fi fost singur, fără doar şi poate că s-ar fi hotărât să rămână acasă; în doi însă nu ţi se urăşte chiar aşa la drum şi nici nu ţi-e atât de frică să mergi prin beznă. Dar, mai ales, nu voia să se arate leneş şi fricos faţă de alţii. Sfârşind cu ocările, îl întrebă din nou pe celălalt:

— Şi zi aşa, cumetre, nu-i lună!

— Păi...

— Tare ciudat! Ia dă-mi să trag puţin tabac. Straşnic tabac mai ai, cumetre! Straşnic! De unde-l iei?

— Da' de unde bun!... răspunse cumătrul, închizând tabachera de mesteacăn împodobită cu crestături. Nu-i în stare să facă să strănute nicio găină bătrână!

— Mi-amintesc, urmă Ciub, că răposatul cârciumar Zuzulea mi-a adus odată tabac de la Nejin. Ăla, zic şi eu! Straşnic a fost! Ei, cumetre, ce facem? Al dracului întuneric!

— Păi... să rămânem mai bine acasă! zise cumătrul

punând mâna pe clanță.

Dacă n-ar fi spus cumătrul, Ciub s-ar fi hotărât cu siguranță să rămână, dar acum parcă-l împingea ceva să facă tocmai pe dos.

— Nu, cumetre, mergem! Nu se poate! Trebuie să mergem!

Auzindu-se glăsuind astfel, i se făcu ciudă. Nu-l trăgea deloc inima să umble pe o noapte ca asta. Se mângâia însă cu gândul că singur hotărâse s-o facă şi nu urmase sfatul nimănui.

Pe chipul celuilalt nu se ivi nici cea mai mică urmă de nemulțumire; se vede treaba că tot una îi era să stea acasă ori să se vânture pe uliță. Se uită de jur împrejur, se scărpină cu ciomagul pe spinare şi cei doi cumetri o porniră la drum.

Să vedem acum ce făcea frumoasa satului rămasă singură acasă. Nici nu împlinise bine Oxana şaptesprezece ani, şi aproape toată lumea din Dicanca şi din împrejurimi nu vorbea decât despre ea. Flăcăii hotărâseră cu toții că fată mai plină de nuri n-a fost şi nici nu va mai fi vreodată în sat. Oxana o ştia; afla tot ce se spunea despre ea şi tare năzuroasă mai era! Ca orice femeie frumoasă. De n-ar fi purtat fustă groasă şi pestelcă, ci o rochiță, praf le-ar fi făcut pe toate fetele. Nu era flăcău care să nu se fi ținut după ea; dar pierzându-şi răbdarea, în cele din urmă se lăsaseră mai toți păgubaşi şi ochiseră altele, mai puțin mofturoase. Singur fierarul era încăpățânat din cale afară şi nu se lăsa de dragostea lui, cu toate că nici cu el Oxana nu se purta mai bine decât cu ceilalți.

După plecarea tatălui său, fata mai rămase o bună bucată de timp să se gătească şi să se fandosească, privindu-se cu nesaț într-o oglinjoară cu ramă de cositor. „Ce le-o fi trecut oamenilor prin cap de trâmbițează că-s frumoasă? spunea ea cu glas tare, numai pentru plăcerea de a vorbi cu sine. Oamenii mint.

Nu-s de fel aşa cum spun ei”. Dar chipul fraged răsfrânt în oglindă, vioi în tinerețea-i copilărească, cu ochi negri strălucitori şi cu un zâmbet nespus de fermecător care-ți mergea drept la inimă, alta îi dovedea. „Să fie oare ochii şi sprâncenele astea negre, urmă frumoasa fată, fără să lase oglinda din mână, chiar atât de frumoase, încât să nu-şi afle pereche pe lume? Şi ce poate fi frumos în năsucul ăsta răsucit în sus? Dar obrajii? Dar buzele? Frumoase-s oare cozile mele negre? Seara te şi sperii de ele, sunt ca nişte şerpi lungi, răsuciți, care-mi stau încolăciți pe cap. Da, da, acum îmi dau eu seama că nu-s deloc frumoasă. Dar după ce se depărtă puțin de oglindă, strigă deodată: Ba nu, sunt frumoasă! Vai, cât îs de frumoasă! O minune! Ce bucurie îi voi dărui aceluia căruia îi voi fi soție! Şi cum o să se mai minuneze bărbatul meu! O să-şi piardă capul… O să mă omoare în sărutări”.

— Minunată fată, şopti fierarul, care tocmai atunci se furişase pe nesimțite, şi de fel încrezută! De un ceas tot stă la oglindă şi nu se mai satură privindu-se: ba se mai şi laudă în gura mare!

„Spuneți şi voi, băieți, sunt eu de nasul vostru? Ia priviți-mă, urmă frumoasa, fandosindu-se, vedeți ce lin mi-e pasul? Cămaşa mi-e cusută cu arnici roşu. Şi ce panglici am pe cap! Nicicând n-o să vedeți voi altele mai frumoase! Tata mi le-a cumpărat pe toate, ca să mă ia cel mai destoinic voinic din lume”. Se întoarse zâmbind şi dădu cu ochii de fierar.

Scoase un țipăt şi se opri în fața lui, privindu-l aspru.

Fierarului i se muiară picioarele.

E greu să descrii tot ce era întipărit pe chipul oacheş al minunatei fete: puteai citi pe el şi asprime, dar şi un fel de batjocură față de flăcăul fâstâcit, şi ciudă, care-i îmbujora uşor obrajii; simțămintele i se îmbinau pe față într-un tot atât de fermecător, încât alta nu-ți rămânea de făcut decât s-o săruți de mii şi mii de ori.

— Pentru ce-ai venit aici? îl luă la rost Oxana. Vrei să

te iau la goană cu vătraiul? Mari meşteri mai sunteţi voi să vă furişaţi pe la fete. Intr-o clipită aţi şi mirosit că nu-s părinţii acasă. Las-că vă cunosc eu! Da' ia spune: cu sipetul meu ce se aude? E gata?

— O să fie gata, sufleţelul meu, o să fie gata după sărbători. Dac-ai şti cât m-am muncit cu el. Două nopţi n-am ieşit din fierărie. În schimb, nici fata popii n-o să aibă sipet ca tine. Ferecături ca la el n-am pus nici la brişcă pe care i-am lucrat-o căpeteniei sotniei de cazaci, atunci când m-a chemat la Poltava. Şi să vezi ce înflorituri am să-i fac! Poţi să colinzi întreg ţinutul cu picioruşele tale albe, dar pereche n-ai să afli: tot numai flori roşii şi albe. Va arde ca jăraticul. Nu te supăra pe mine, lasă-mă să-ţi vorbesc, sau măcar să te privesc.

— Cine te opreşte? Vorbeşte, priveşte-mă!

Oxana se aşeză pe laviţă şi, uitându-se din nou în oglindă, se apucă să-şi potrivească cozile pe cap. Îşi privi gâtul, cămaşa cea nouă cusută cu arnici roşu, şi un simţământ de mulţumire i se zugrăvi pe buze, pe obrajii fragezi şi îi străluci în ochi.

— Dă-mi voie să şed lângă tine, spuse fierarul.

— Şezi, spuse Oxana, cu aceeaşi mulţumire pe buze şi în ochi.

— Frumoasă, minunată Oxana, lasă-mă să te sărut! spuse iarăşi flăcăul şi, prinzând curaj, o strânse la piept cu gândul să-i fure o sărutare. Dar Oxana îşi feri obrajii, care mai-mai că ajunseseră sub buzele fierarului, şi-l împinse cât colo.

— Ce mai vrei? Nu-ţi ajunge mierea? Îţi trebuie şi lingură? Dă-mi pace! Mâinile tale sunt mai tari ca fierul! Şi miroşi a fum! Sigur că m-ai mânjit toată de funingine.

Spunând aceasta, se apropie din nou de oglindă şi începu să se dichisească.

„Nu mă iubeşte, gândi fierarul, plecându-şi capul amărât. Pentru ea totul e şagă; iar eu stau ca un prost în faţa ei şi o sorb din ochi. Şi tot aşa aş sta mereu şi nu m-aş mai sătura privind-o! Minunată fată! Ce n-aş da eu

să aflu ce-i în inima ei, cine i-o fi drag. Dar nu, de nimeni nu-i pasă. Nu se iubeşte decât pe ea; iar pe mine sărmanul nu face decât să mă chinuiască! Iar eu nu mai văd în juru-mi de amărât, şi o iubesc cum n-a iubit şi nici nu va iubi vreodată om pe lume!”

— E adevărat ce se spune că maică-ta e vrăjitoare? îl, întrebă Oxana, şi începu să râdă. Râsul ei luminos îi năvăli flăcăului în suflet şi-l simţi pătrunzându-i în toată făptura. Dar curând îl cuprinse întristarea, la gândul că nu-i era dat să sărute obrazul care râsese atât de drăgălaş.

— Ce-mi pasă de maică-mea! Tu-mi eşti şi mamă, şi tată, şi tot ce am mai scump pe lume. Dacă m-ar chema ţarul şi mi-ar spune: „Vacula, fierarule, cere-mi ce-i mai bun din împărăţia mea şi-ţi voi da totul; voi porunci să ţi se facă o făurărie de aur şi vei lucra cu ciocane de argint”. „Nu vreau, i-aş răspunde, nici făurărie de aur, nici nestemate, nici întreaga ta împărăţie. Dă-mi-o mai bine pe Oxana mea”.

— Ian te uită cum eşti! Numai că nici tatăl meu nu e prost. Ai să vezi dacă într-o bună zi nu se însoară cu maică-ta, spuse zâmbind şiret Oxana. Dar văd că fetele nu mai vin… De ce or fi întârziind oare? Ar fi timpul să înceapă colindele. Mi s-a urât de atâta aşteptare.

— Dacă nu vin, atâta pagubă, frumoasa mea!

— Ba deloc! Cu ele or să vină negreşit şi flăcăii. Atunci să te ţii veselie! Şi să vezi ce păţanii şugubeţe or să-mi povestească care mai de care.

— Vrei să spui că petreci mai bine cu ei?

— Da, mai bine decât cu tine. A! Parcă a bătut cineva; sunt sigură că ei sunt.

„Ce să mai aştept? îşi spunea fierarul. Îşi bate joc de mine. În ochii ei nu preţuiesc mai mult decât o potcoavă ruginită. Da-nici eu n-o să mă las batjocorit. Să-l văd numai pe acela care-i place mai mult ca mine, şi-l învăţ eu minte…”

O bătaie în uşă şi o voce, răsunând ascuţit în gerul de

afară: „Deschide!”, îi curmară gândurile.

— Stai că deschid eu, spuse fierarul şi ieşi înciudat în tindă, cu gândul să rupă coastele celui dintâi om care-i va ieşi în cale.

Gerul se întețise şi în văzduh se făcuse atât de frig, încât necuratul sărea de pe o copită pe alta şi-şi sufla în pumni, doar-doar şi-o mai dezmorți mâinile înghețate. Şi nici nu era de mirare că se rebegise în aşa hal: era doar obişnuit să se foiască de dimineața până seara prin iad unde, după cum se ştie, nu e ger ca la noi iarna, şi unde se aşeza din când în când în fața cuptorului cu scufia pe cap şi, ca un adevărat bucătar-şef, îi răsucea pe păcătoşi pe frigare, cu aceeaşi plăcere cu care gospodina prăjeşte îndeobşte cârnații de Crăciun.

Vrăjitoarea simți şi ea că o ciupeşte frigul, cu toate că era încotoşmănată, nevoie mare. De aceea, desfăcându-şi brațele, împinse piciorul înainte, luând poziția unui om care alunecă pe patine, apoi, fără să mişte o singură încheietură a trupului, coborî prin văzduh ca pe un derdeluş şi nimeri drept în hogeac.

Diavolul se luă după ea şi coborî în acelaşi fel. Dar cum dihania era mai dibace decât cel mai şmecher curtezan, nu e de mirare că la intrai ea în coş căzu chiar în cârca ibovnicei lui, şi că se pomeniră amândoi printre cratițe, în vatra încăpătoare.

Vrăjitoarea dădu încet la o parte capacul de pe gura vetrei, ca să vadă dacă Vacula, fiul ei, nu adusese cumva niscaiva oaspeți. Încredințându-se că afară de sacii care stăteau în mijlocul încăperii, în casă nu mai era nimeni, ieşi din vatră, îşi lepădă cojocul călduros, se îndreptă din şale şi nimeni n-ar fi crezut, văzând-o, că abia cu câteva clipe mai înainte zburase călare pe mătură.

Mama fierarului Vacula nu trecuse de patruzeci de ani. Nu era nici frumoasă, nici urâtă. De altfel, la vârsta aceasta e şi greu să mai fi frumoasă. Era însă atât de

meşteră să-i scoată din minți până şi pe cei mai aşezați cazaci, (cărora, în treacăt fie zis, puțin le păsa de frumusețe) încât pe la ea se perindau şi primarul, şi diaconul Osip Nichiforovici (bineînțeles când nu era nevastă-sa acasă) şi cazacul Corni Ciub, şi cazacul Casian Sverbîguz. Şi, spre marea ei laudă, ştia să se poarte în aşa fel cu fiecare, încât nici unuia nu i-ar fi trecut prin cap că nu este singurul. Dacă se întâmpla ca un mujic cu frica lui Dumnezeu sau un nobil – fiindcă aşa îşi spuneau cazacii – îmbrăcat în cobeneac[79] cu glugă, să meargă duminica la biserică sau, pe vreme urâtă, la cârciumă, cum să nu se abată şi pe la Soloha, să mănânce colțunaşi graşi, cu smântână, şi să stea puțin la taifas, în casa bine încălzită, cu gospodina vorbăreață şi primitoare? Deşi în drum spre cârciumă nobilul făcea înadins un mare ocol, ținea morțiş că se opreşte la Soloha numai şi numai fiindcă îi era în drum. Când se întâmpla ca Soloha să meargă la biserică în zi de sărbătoare, îmbrăcată cu o fustă de-ți lua ochii, cu o pestelcă de nanchin şi pe deasupra cu o altă fustă albastră, pe care erau aplicate mustăți de aur[80] şi se aşeza lângă clirosul din dreapta, diaconul începea ca din întâmplare să tuşească şi să tragă fără să vrea cu ochii în partea aceea, iar primarul îşi mângâia mustața şi-şi trecea oseledețul[81] după ureche, şoptind vecinului din strană: „Ei, straşnică muiere! Dracu' gol!"

Şi Soloha îi saluta pe fiecare şi fiecare îşi închipuia că numai pe el îl salută. Dar dacă cuiva i-ar fi plăcut să se amestece în treburile altora, şi-ar fi dat pe dată seama că Soloha se uita la cazacul Ciub mai galeş decât la toți ceilalți. Ciub era văduv şi în fața casei lui se înălțau întotdeauna opt stoguri de grâu. Două perechi de boi voinici priveau pe uliță, scoțându-şi capetele prin gardul de nuiele şi mugeau de fiecare dată când o zăreau pe cumătră-vacă sau pe moş-taurul cel gras. Țapul bărbos se cocoța tocmai sus pe acoperiş şi behăia de acolo cu o voce pițigăiată, ca a primarului, întărâtând curcanii care

se roteau prin curte, înfoindu-se. Se întorcea însă cu spatele de îndată ce-şi zărea duşmanii de moarte: ştrengarii satului, care-şi băteau joc de ţăcălia lui. Sipetele lui Ciub gemeau de pânză, scurteici şi caftane cu galon de fir – răposatei lui soţii îi plăcuse să se gătească. În grădină, în afară de mac, de varză şi de floarea soarelui, se mai semănau în fiecare an două răzoare mari de tutun. Soloha socotea că nu ar fi deloc rău să-şi sporească gospodăria cu tot acest avut al lui. Chibzuind de mai înainte felul în care le va rândui pe toate, când îi vor încăpea pe mână, se arăta şi mai binevoitoare faţă de cazac. Iar pentru ca fiul ei, Vacula, să nu cumva să izbutească să se apropie de fiica acestuia şi să puie el mâna pe toate – în care caz de bună-seamă că nu i-ar mai fi îngăduit ei să-şi bage nasul nicăieri – Soloha se folosea de mijlocul de care se folosesc de obicei toate cumetrele de patruzeci de ani: căuta să bage zâzanie între Ciub şi fierar. Se prea poate ca tocmai aceste vicleşuguri puse la cale cu isteţime să fi fost pricina pentru care babele satului începuseră să şoptească, mai cu seamă la petreceri, când beau un păhărel mai mult, ba că Soloha era vrăjitoare, ba că flăcăul Chiziacolupenco văzuse atârnându-i la spate o coadă mare, cât un fus, ba că, într-o joi, cu trei săptămâni în urmă, tăiase cuiva drumul în chip de pisică neagră, ba că într-o zi intrase în fuga mare în casa preotesei prefăcută în scroafă şi cântând cocoşeşte îşi pusese pe cap căciula părintelui Condrat, făcându-se apoi nevăzută.

Odată, tocmai când bătrânele sporovăiau pe seama ei, întâmplarea făcuse să nimerească pe acolo Tâmiş Corosteavîi, văcarul satului. El nu pregetă să povestească cum vara trecută, chiar înainte de sân Petru, când se culcase într-o noapte în grajd cu un şomoiog de paie sub cap, văzuse cu ochii lui cum vrăjitoarea, cu cozile despletite şi numai în cămaşă, se apucase să mulgă vacile. Iar el, din pricina farmecelor ce

i le făcuse, nici nu se putuse clinti din loc. După ce mântuise de muls vacile, drăcoaica se apropiase de dânsul şi-i unsese buzele cu ceva atât de greţos, încât după asta o zi întreagă a scuipat. Toate zvonurile astea erau însă cam îndoielnice, deoarece numai asesorul din Sorocinţî era în stare s-o vadă pe vrăjitoare. De aceea, toţi cazacii cu vază dădeau din mână neîncrezători când auzeau astfel de vorbe. „Mint javrele de babe!” răspundeau ei de fiece dată.

Ieşind afară din vatră, Soloha îşi netezi părul, îşi potrivi fustele apoi, ca o bună gospodină, începu să deretice prin casă şi să puie toate lucrurile la locul lor. Numai de saci nu se atinse: „Vacula i-a adus, Vacula să-i scoată!” Între timp, necuratul, întorcând din întâmplare capul tocmai în clipa când se lăsa din zbor în horn, şi zărindu-l pe Ciub la braţ cu cumătrul, la o bună bucată de casă, ţâşni într-o clipită din nou afară din horn, le tăie drumul în fugă şi prinse să răscolească în jur zăpada îngheţată. Se stârni viscol. Văzduhul se înălbi. Neaua se ridica în volburi, prinzând drumeţii ca într-o plasă deasă, ameninţând să le astupe ochii, gura, urechile. După această ispravă, necuratul zbură din nou în horn, încredinţat că Ciub şi cumătrul se vor întoarce din drum, o să-l găsească acasă pe fierar şi o să-i dea o papară zdravănă, de pe urma căreia să nu mai fie multă vreme în stare să ia în mână pensula şi să mâzgălească hulitoarele-i născociri.

Într-adevăr, nici n-apucă bine viscolul să se stârnească şi vântul să-i sufle în ochi, că Ciub se şi burzului şi, înfundându-şi mai tare căciula pe cap, începu să suduie, ocărându-se şi pe sine, şi pe diavol şi pe cumătru… Supărarea lui era însă prefăcută. Ciub era de fapt foarte bucuros că se pornise viscolul, nu de alta, dar până la diacon mai avea o bucată bună, cam de opt ori pe cât merseseră până aci. Drumeţii făcură deci cale întoarsă. Vântul le sufla acum în ceafă. Din cauza

vifornițeі, nu se zărea nici la doi paşi.

— Stai, cumetre! Mi se pare că ne-am rătăcit! strigă Ciub, îndepărtându-se puțin de el. Nu văd nicio casă. Ptiu, ce viscol! Ia-o, cumetre, pe dincolo, vezi nu cumva găseşti tu drumul? Între timp eu caut pe aici. Ptiu, pe un viscol ca ăsta numai necuratul te împinge să umbli; nu uita să strigi, îndată ce dai de drum! Vai ce de zăpadă mi-a aruncat în ochi satana!

Drumul nu se vedea defel. Apucând-o la întâmplare şi rătăcind când înainte, când înapoi, cu cizmele lui înalte, cumătrul nimeri până la urmă drept la cârciumă. Brodeala aceasta îl bucură atât de mult, încât uită de toate şi, scuturându-se de zăpadă, intră în tindă, fără să se mai sinchisească nici cât negru sub unghie de cazacul rămas în viforniță. În vremea asta, lui Ciub i se păru că a dat de drum; se opri locului şi începu să strige pe cumătru cât îl ținea gura, dar văzând că nu se iveşte nicăieri, se hotărî s-o pornească singur. După ce făcu o bucată nu prea mare, îşi zări gospodăria. Troiene mari se ridicau lângă casă. Zăpada atârna de pe acoperiş. Frecându-şi mâinile înghețate de frig, se apucă să bată în uşă şi să strige poruncitor fiicei sale să deschidă.

— Ce cauți aici? se răsti la el fierarul, ieşind în tindă.

Recunoscându-i glasul, Ciub se dădu câțiva paşi înapoi. „Nu, nu, asta nu poate fi casa mea, îşi spuse el. Fierarul n-ar îndrăzni să vină în casa mea. Dar dacă te uiți mai bine, nici a fierarului nu este. A cui să fie oare? Ei, asta-i bună! N-am recunoscut-o. E casa şchiopului. Levcenco, care şi-a luat de curând nevastă tânără. Numai casa lui seamănă cu a mea. Mi se păruse mie cam ciudat să fi ajuns atât de repede acasă. Dar Levcenco este acum la diacon, asta o ştiu sigur: ce caută atunci fierarul la el?... Ehe-he! Cu siguranță vine pe la tânăra lui nevastă. Las' că-i bine!... Acum am priceput toată tărăşenia!”

— Cine eşti şi de ce umbli pe la porțile oamenilor? se răsti şi mai tare fierarul, apropiindu-se de el.

„Nu, n-am să-i spun cine sunt, gândi Ciub. Te pomeneşti că mă cotonogeşte, stârpitura asta blestemată!” Şi, schimbându-şi vocea, răspunse:

— Om bun. Am venit să vă înveselesc. Să vă colind puțin pe sub ferestre.

— Du-te la dracu’ cu colindele tale cu tot! strigă mânios Vacula. Ce mai stai? N-auzi, cară-te!

Ciub avea el singur acest gând înțelept, dar îi fu ciudă că trebuia să asculte de porunca fierarului. Părea că un duh rău îl trăgea de mână şi-l silea să nu se lase.

— Dar ce ți-e, de strigi aşa? spuse el cu aceeaşi voce. Vreau să colind şi atâta tot.

— Ei! După câte văd nu-nțelegi de vorbă bună. Şi pe dată Ciub simți în umăr o lovitură zdravănă.

— Se vede treaba că eşti pus pe bătaie! spuse el, dându-se puțin înapoi.

— Cară-te, n-auzi? Pleacă! strigă fierarul şi-i trânti încă un pumn.

— Ce ți-e, omule! strigă iarăşi Ciub, cu un glas care trăda şi durere, şi ciudă, şi sfială. Eşti pornit de-a binelea pe bătaie şi încă dai, nu glumă!

— Cară-te! strigă din nou fierarul şi trânti uşa.

— Ia te uită cum face pe viteazul! îşi spuse Ciub, rămânând singur în uliță. Îl vedeți cine e? Mare pricopseală. Şi crezi tu că nu găsesc eu ac de cojocul tău? Stai, măiculiță, îți arăt eu ție! Mă duc glonț la ipistat! Las-că vezi tu! N-am să mă uit că eşti fierar şi zugrav! Ei, drăcie, ar trebui să-mi cercetez spatele şi umerii: cred că mi-a făcut vânătăi. M-a croit, nu glumă, blestematul! Păcat că e frig şi nu vreau să-mi lepăd cojocul! Aşteaptă tu, fierar ticălos, lua-tear dracu’ cu fierăria ta cu tot! O să-mi joci cum am să-ți cânt eu, secătură blestemată! Da’ ia stai nițel: dacă-i aici înseamnă că nu-i la el acasă. Carevasăzică, Soloha e singură. Hm! Şi nu-i departe; ce-ar fi să trec pe la ea? Pe o vreme ca asta, nimeni nu o să dea peste noi. Şi poate că… Iiii, da’ rău m-a croit blestematul!”

Bodogănind astfel, Ciub îşi frecă spatele şi o porni din loc. Gândul plăcerilor care-l aşteptau la Soloha îi mai alina durerea şi-l făcea să nu simtă gerul grozav care trosnea pe uliţe şi căruia nici şuieratul viscolului nu putea să-i înăbuşe trosnetul. Din când în când, pe faţa cazacului, a cărui barbă şi ale cărui mustăţi fuseseră clăbucite de zăpadă mai abitir decât de orice bărbier care-şi ţine victima de nas ca un tiran, se ivea un zâmbet dulceag. Dacă zăpada nu s-ar fi învolburat năpustindu-se pieziş din toate părţile, Ciub ar fi putut fi văzut oprindu-se de mai multe ori, scărpinându-şi spinarea şi bodogănind fără încetare: „Rău m-a mai cotonogit blestematul de fierar!” apoi pornind din nou la drum.

În timp ce sprintenul domnişor cu coadă şi cu bărbuţă de ţap, care o zbughise afară din hogeac, se lăsa din nou în vatră, săculeţul în care ascunsese luna furată şi pe care şi-l prinsese la cingătoare se agăţă din greşeală de cuptor şi se deschise; folosindu-se de acest prilej, luna zbură prin hornul Solohăi afară din casă, ridicându-se lin pe cer. Totul se lumină dintr-odată. De viscol nici urmă. Zăpada scânteie ca o câmpie de argint, presărată toată cu stele de cleştar. Gerul se mai înmuie parcă. Pâlcuri de flăcăi şi fete se iviră de pretutindeni, ducându-şi traistele. Cântecele prinseră să răsune, şi rar se mai putea vedea o casă, sub ale cărei ferestre să nu se îngrămădească colindătorii.

Ce minunat strălucea luna! Şi ce nespus de plăcut e să hoinăreşti prin îmbulzeala de fete care chicotesc şi cântă şi de flăcăi gata la toate glumele şi şotiile pe care îţi vine să le faci pe o noapte atât de voioasă. Cojocul gros ţine cald; obrajii îţi ard tot mai tare de ger; iar la ghiduşii te împinge de la spate însuşi diavolul.

Un stol de fete, cu traistele de braţ, dădură buzna în casa lui Ciub şi o înconjurară pe Oxana. Strigăte, hohote, ciripit de glasuri îl asurziră deodată pe fierar.

Toate se grăbeau, care mai de care, să-i povestească ceva nou frumoasei şi îşi deşertau traistele ca să se fălească cu lipiile, cârnații şi colțunaşii pe care-i primiseră din belşug pentru colindele lor. Oxana părea în culmea fericirii, vorbea când cu una când cu alta, şi râdea neîncetat. Fierarul se uita cil un fel de ciudă şi pismă la veselia ei şi blestema colindele deşi altădată se prăpădea după ele.

— Odarca, spuse zglobiu frumoasa, întorcându-se către una dintre fete, ai pantofiori noi! Vai, ce frumoşi sunt! Au şi fire de aur! Bine de tine, Odarca, ție are cine să-ți cumpere de toate; mie n-are cine să-mi ia pantofiori atât de frumoşi!

— Nu te mâhni, nu-ți fă inimă rea, minunata mea Oxana! se grăbi s-o mângâie fierarul. Am să-ți găsesc eu nişte papucaşi din care poartă doar cele mai alese duduci.

— Tu? spuse repede Oxana, privindu-l cu dispreț. Să vedem unde o să găseşti tu pantofiori care să merite piciorul meu. Doar dacă o să mi-i aduci pe-ai țarinei!

— Ia te uită ce-i pofteşte inimioara! strigară râzând fetele.

— Da, urmă Oxana cu mândrie, fiți cu toate martore: dacă fierarul Vacula îmi aduce pantofiorii pe care-i poartă țarina, pe legea mea că-l iau îndată de bărbat.

Fetele plecară, luând cu ele pe frumoasa răsfățată.

— Râzi, râzi! îşi spuse fierarul ieşind în urma lor. Şi eu râd de mine! Mă tot gândesc şi nu pot să mă dumiresc unde mi-s mințile. Oxana nu mă iubeşte. Ce pot să fac! Parcă numai ea e pe lume? Slavă Domnului, fete frumoase mai sunt multe în sat. Şi apoi, Oxana nu va fi niciodată o bună gospodină. Nu ştie decât să se gătească. Nu, zău, ajunge! E timpul să-mi bag mințile-n cap!

Dar chiar în clipa în care fierarul se credea mai hotărât, un duh rău îi aducea în gând chipul zâmbitor al Oxanei, care îi spunea batjocoritor: „Fă rost, fierarule,

de pantofiorii țarinei şi mă mărit cu tine!” Totul se năruia atunci într-însul şi din nou nu se mai gândea decât la ea.

Pâlcurile de colindători – flăcăii de o parte şi fetele de alta – zoreau din uliță în uliță. Dar fierarul mergea şi nu vedea nimic; nu mai lua parte la veselia şi la petrecerea, care altădată îi erau mai dragi ca orice.

Între timp, împielițatul se arăta din ce în ce mai drăgăstos cu Soloha: îi săruta mâinile cu aceleaşi schimonoseli ca şi asesorul când venea pe la preoteasă. Îşi ducea palmele la inimă, ofta şi până la urmă îi spunea verde, că dacă nu se înduplecă să-i potolească patima şi să-l răsplătească după cum se obişnuieşte, este gata la orice; ce mai una alta, se aruncă în apă, iar sufletul şi-l trimete drept în focul iadului. Dar Soloha nu era chiar atât de crudă, şi-apoi ucigă-l toaca uneltea – după cum se ştie – mână în mână cu ea. Şi apoi, ei îi plăcea nespus să vadă cât mai mulți bărbați gudurându-se pe lângă ea şi rareori era fără tovărăşie; în seara aceasta tocmai se aştepta să rămână singură, deoarece toți gospodarii cu vază ai satului erau poftiți la diacon la cutca. Toate merseră însă pe dos: abia îşi arătase ucigă-l toaca pretențiile, şi deodată se auzi o bătaie în uşă, urmată de vocea puternică a primarului. Soloha dădu fuga să deschidă, iar diavolul sprinten se băgă într-unul dintre sacii ce se aflau pe jos.

Scuturând zăpada de pe căciulă şi luând din mâinile Solohăi păhărelul de votcă, primarul povesti că se răzgândise să mai meargă la diacon, din pricina viscolului; văzând lumină la casa ei, se abătuse din drum cu gândul să petreacă seara aceasta cu ea.

N-apucă primarul să-şi sfârşească vorba, şi în uşă se auzi o nouă bătaie urmată de vocea diaconului.

— Ascunde-mă undeva, şopti primarul, nu vreau să mă întâlnesc tocmai acum cu diaconul.

Soloha chibzui un timp unde să ascundă un musafir

atât de mătăhălos; în cele din urmă se hotărî pentru sacul cel mai mare cu cărbuni; deşertă cărbunii într-un hârdău şi matahala de primar se făcu nevăzută în sac: cu mustață, cu cap şi cu căciulă cu tot.

Diaconul intră dârdâind de frig. Frecându-şi mâinile, spuse că din pricina viscolului nimeni nu venise la dânsul dar că el nu pregetase să înfrunte urgia, bucuros să petreacă măcar câteva clipe în tovărăşia ei. Se apropie apoi mai mult de dânsa, tuşi, zâmbi, mângâie cu degetele sale lungi brațul ei dezgolit, plinuț, şi spuse cu un aer în care se citea şi şiretenia şi mulțumirea de sine:

— Ce-i asta, minunată Soloha? apoi se dădu puțin înapoi.

— Ce să fie? Ia… brațul, Osip Nichiforovici! răspunse Soloha.

— Hm! brațul! chicoti diaconul, încântat de acest început şi făcu vreo câțiva paşi prin cameră. Dar asta ce-i, neprețuită Soloha? spuse el iarăşi cu acelaşi ton, apropiindu-se de ea, ciupind-o uşor de gât şi dându-se înapoi în acelaşi fel.

— Parcă dumneata nu vezi, Osip Nichiforovici! răspunse Soloha. Gâtul, şi pe gât – salba.

— Hm! gâtul, salba! He! he! he! şi diaconul făcu din nou câțiva paşi prin odaie, frecându-şi mâinile. Dar asta ce-i, fermecătoare Soloha?…

De data aceasta nu se mai poate şti unde avusese de gând diaconul să-şi pună degetele lui lungi, căci se auzi din nou o bătaie în uşă, odată cu glasul cazacului Ciub.

— Vai, Doamne sfinte! Un străin! strigă înspăimântat diaconul. Ce o să se întâmple dacă dă aici de mine… O persoană de rangul meu!… O să ajungă până la urechile părintelui Condrat!…

Dar adevărata spaimă a diaconului era alta: mai mult ca de orice, lui îi era teamă ca nu cumva să afle ceva jumătatea lui, care şi aşa, cu mâna ei necruțătoare făcuse din coada lui, înainte vreme groasă, una

subțirică tare.

— Pentru Dumnezeu, prea cinstită Soloha, bâlbâi el, tremurând din tot trupul. Bunătatea dumitale, cum spun scrierile lui Luca, capitolul treispre... treispre... Auzi, bate la ușă, pe Dumnezeu că bate! Vai, ascunde-mă undeva!

Soloha răsturnă cărbunii dintr-un alt sac în hârdău și diaconul, cam puțintel la trup, se băgă înăuntru, așezându-se chiar la fund, în așa fel, încât deasupra mai încăpea cam vreo jumătate de sac de cărbuni.

— Bună seara, Soloha! spuse Ciub, intrând în casă. Nu te așteptai să viu? Ce zici? Așa-i că nu te-ai așteptat? Poate că te stingheresc... urmă el, și fața i se lumină de un zâmbet vesel și plin de tâlc, care dădea din timp de știre că mintea lui greoaie se muncea, pregătindu-se să dea drumul unei glume înțepătoare și istețe. Poate că petreceai cu cineva!... Poate că ai și ascuns pe cineva, hai? și fericit de acest gând năstrușnic, Ciub râse, umflându-se în pene, încredințat că era singurul care se bucură de bunăvoința Solohăi. Ei, Soloha, acum dă-mi să beau votcă. Mi-a înghețat gâtlejul de gerul ăsta blestemat... Ce mai noapte de ajun ne-a dat Dumnezeu! S-a pornit o vifornița... ce vifornița... Aoleu, mi-au înghețat mâinile, nici cojocul nu pot să mi-l deschei! Ce viscol!..

— Deschide! răsună un alt glas în stradă, urmat de o bătaie în ușă.

— Bate cineva? spuse Ciub oprindu-se.

— Deschide! strigă glasul de afară, mai tare ca prima oară.

— Ăsta e fierarul! zise Ciub, luându-și căciula. Soloha, ascunde-mă unde știi! Pentru nimic în lume nu vreau să dau cu ochii de satana, de stârpitura asta blestemată, deie Domnul să i se facă sub amândoi ochii câte o umflătură cât o șură!

Speriată și ea, Soloha se frământa ca o bezmetică și, zăpăcindu-se, îi făcu semn lui Ciub să se vâre în același

sac în care se ascunsese şi diaconul. Sărmanul diacon nici nu îndrăzni să sufle sau să-şi trădeze durerea prin vreun geamăt, când matahala de mujic i se aşeză pe cap, punându-i cizmele îngheţate pe amândoi umerii.

Fierarul intră fără să rostească o vorbă, fără să-şi scoată căciula, şi aproape că se prăbuşi pe laviţă. Se vedea cât de colo că nu era în apele lui.

În timp ce Soloha închidea uşa după el, cineva bătu din nou. Era cazacul Sverbîguz. Acesta nu mai putea fi ascuns în sac, pentru că nici nu se putea găsi un sac pe măsura lui. Era mai greu chiar decât primarul şi mai înalt de statură decât cumătrul lui Ciub. De aceea Soloha îl duse în grădina de zarzavat şi stătu să-i asculte acolo păsul.

Cu gândul aiurea, fierarul îşi rotea privirea prin colţurile încăperii, oprindu-se din când în când ca să asculte cântecele colindătorilor care răsunau în depărtare. În cele din urmă, ochii îi căzură asupra sacilor. „Ce caută aici sacii ăştia? Demult ar fi trebuit să-i scot afară. Din pricina dragostei mele neroade, m-am năucit de tot! Mâine e zi de sărbătoare şi eu am lăsat buclucul ăsta în mijlocul casei. Hai să-i duc în fierărie!”

Fierarul se apropie întâi de sacii cei mari şi îi legă strâns, gata să-i pună în spinare. Se vede că gândurile lui rătăceau, Dumnezeu ştie pe unde, altfel l-ar fi auzit pe Ciub scrâşnind atunci când îi prinse părul odată cu frânghia cu care lega sacul, iar pe zdravănul primar sughiţând îndeajuns de desluşit.

— Nu-mi va ieşi oare niciodată din cap nemernica asta de Oxana? spunea fierarul. Nu vreau să mă mai gândesc la ea şi uite că mereu şi parcă înadins, numai la ea mi-e gândul. de ce oare e rânduit aşa, ca gândul să-ţi intre în cap, fără să vrei? Da-ce dracu’? Sacii parcă ar fi mai grei ca înainte! Se vede că s-a mai pus în ei şi alte drăcovenii în afară de cărbuni. Ce prost sunt! Am uitat că totul mi se pare acum mai greu. Altădată puteam să îndoi şi să dezdoi cu o singură mână un pitac

de cinci copeici şi o potcoavă iar acum nu sunt în stare să ridic niciun sac cu cărbuni. Curând o să mă sufle vântul. Tăcu o clipă, apoi prinzând curaj, se oțărî: – Nici aşa! Parc-aş fi o babă! N-o să las pe nimeni să-şi bată joc de mine. Zece saci ca ăştia să fie, şi tot o să-i ridic... Şi pe loc încărcă în spinare sacii pe care nici doi oameni voinici nu i-ar fi putut duce.

— Să-l iau şi pe ăsta! urmă el, ridicând unul mai mic, pe fundul căruia şedea ghemuit diavolul. În ăsta mi se pare că mi-am pus sculele. Spunând aceasta, ieşi din casă fluierând cântecul:

Nu e de mine să-mi pun mintea cu o femeie

Cântecele şi chiotele răsunau din ce în ce mai tare. Mulțimea celor ce se îmbulzeau pe ulițe sporise cu vecini veniți din alte sate. Flăcăii se țineau de ştrengării şi se zbenguiau în voie. Deseori, între două colinde se auzea câte un Cântec vesel ticluit la repezeală de câte un tânăr cazac. Sau deodată cineva din mulțime dădea drumul, în loc de colind, la pluguşor şi urla cât îl ținea gura:

Darnic gospodar
Dă-ne-n traistă iar
Colțunaşi, păsat,
Pâine şi-un cârnat.

Hohote de râs răsplăteau pe glumeț. Prin ferestruicile care se deschideau apărea mâna uscățivă a vreunei bătrâne cu un cârnat sau o bucată de plăcintă, – căci numai bătrânele şi părinții, oameni aşezați, erau singurii care rămâneau acasă. Flăcăii şi fetele îşi întindeau care mai de care traistele şi prindeau darul. Într-un loc, flăcăii veniți din toate părțile înconjuraseră un stol de fete: gălăgie, strigăte, unul arunca un bulgăre de zăpadă, altul îi smulgea vecinului traista plină... Dincolo, fetele prindeau un flăcău, îi puneau piedică şi

el se ducea de-a-berbeleacul, cu traistă cu tot. S-ar fi zis că erau porniți să se veselească cât era noaptea de lungă. Şi parcă înadins noaptea era numai scânteiere, iar lumina lunii părea şi mai albă din pricina strălucirii zăpezii.

Fierarul se opri cu sacii-n spinare. I se păru că printre glasurile fetelor aude ciripitul şi râsul subțirel al Oxanei. Toate vinişoarele tresăriră în el; trânti la pământ sacii cu atâta putere încât diaconul, care se găsea la fund, gemu de durere şi starostele sughiță zgomotos. Şi aruncând sacul cel mic pe umăr, se alătură mulțimii de flăcăi care se ținea pe urmele pâlcului de fete, în mijlocul cărora i se păruse că aude glasul Oxanei.

„Nu se înşelase: ea era; falnică, de-ai fi zis că-i o țarină! Şi cum îi mai străluceau ochii negri! Un flăcău chipeş îi povestea ceva; desigur, ceva hazliu, pentru că ea râdea din toată inima. Dar aşa era ea: râdea întotdeauna”. Fără voia lui, şi fără să priceapă singur cum, fierarul se strecură cu greu prin mulțime şi se apropie de dânsa:

— A, erai şi tu pe aici, Vacula? Să trăieşti! spuse frumoasa, cu acelaşi zâmbet care-l scotea din minți. Ei, ai colindat mult? Vai, ce sac mic ai pe umeri! Dar pantofiorii pe care-i poartă țarina? I-ai aflat pe undeva? Fă rost de ei şi mă mărit cu tine! Şi, izbucnind în râs, fugi cu stolul de fete.

Fierarul rămase înlemnit. „Nu, nu mai pot, nu mai am putere… murmură el într-un târziu. Doamne sfinte, de ce era oare atâta de îndrăcit de frumoasă? Privirea ei, vorba ei, totul mă arde, mă mistuie… Nu, mi-e peste putință să mai îndur! Trebuie să sfârşesc cu toate: piei, suflete al meu, mă duc să mă înec într-un ochi de gheață şi bun rămas!”

Şi, cu un pas hotărât, ajunse din urmă pâlcul de fete, se apropie de Oxana şi-i spuse fără să mai şovăie:

— Bun rămas, Oxana! Caută-ți un mire după voia ta,

prosteşte pe cine vrei; pe mine n-o să mă mai vezi pe lumea asta.

Frumoasa păru mirată, vru să spuie ceva, dar fierarul făcu un semn cu mâna şi fugi.

— Încotro, Vacula? strigară flăcăii, văzându-l cum aleargă.

— Bun rămas, fraților! le răspundea fierarul. De-o vrea Dumnezeu, ne vom vedea pe lumea cealaltă; dar pe lumea asta nu ne mai e dat să petrecem. Bun rămas; nu mă vorbiți de rău! Spuneți-i părintelui Condrat să facă un parastas pentru odihna sufletului meu păcătos. N-am avut vreme să înflorez, păcătosul de mine, lumânările pentru icoana făcătorului de minuni şi a Maicii Domnului, din pricina îndeletnicirilor mele lumeşti. Tot ce se va găsi mai de preț în lada mea, dăruiesc bisericii. Bun rămas!

Spunând aceasta, fierarul o luă din nou la goană, cu sacul în spinare.

— S-a smintit! spuneau flăcăii.

— Suflet rătăcit! mormăi cu smerenie o bătrânică ce trecea pe acolo. Să dau fuga să povestesc cum s-a spânzurat fierarul.

Între timp, Vacula, după ce mai străbătu în fugă încă vreo câteva ulițe, se opri să mai prindă suflare. „Da-la urma urmei încotro alerg? se gândi el. Nu-i totul pierdut. Să mai încerc. Se spune că Pațiuc Pântecosul, cazacul din Zaporojie, s-ar avea bine cu toți diavolii şi că poate să facă orice vrea. Să mă duc la el. Oricum sufletul meu e sortit pierzaniei."

Auzind aceasta, necuratul, care stătuse atâta vreme fără să se clintească, prinse să sară în sac de bucurie. Dar fierarul, crezând că făcuse cumva o mişcare greşită şi hurducase sacul, îi trase un pumn zdravăn şi, săltându-l pe umeri, se îndreptă spre casa cazacului.

Pațiuc Pântecosul fusese cândva zaporojean. Dar nimeni nu ştia dacă fusese alungat sau fugise singur de-

acolo. Se aciuase de multă vreme la Dicanca, de vreo zece-cincisprezece ani. La început, trăia ca un adevărat zaporojean: nu făcea nimic; dormea trei sferturi din zi, mânca cât şase cosaşi şi bea dintr-odată aproape o vadră întreagă; de altfel, avea şi unde să încapă în el atâta: de statură nu prea era înalt, dar în lăţime era de pomină. Fiindcă, după toate, mai purta şi nişte şalvari atât de largi, încât oricât de mare ar fi făcut pasul, tot nu i se vedeau picioarele şi ai fi jurat văzându-l, că pe uliţă se rostogoleşte un poloboc de gorilcă. Poate că tocmai de aceea şi fusese poreclit Pântecosul. Nu trecuseră nici câteva zile de când se pripăşise în sat, şi i se şi dusese vestea că era vraci. Cum se îmbolnăvea cineva, îl chema îndată pe Paţiuc; şi era destul să descânte pe şoptite, ca să ia boala, ca cu mâna. Dacă se întâmpla ca vreun nobil hămesit să se înece cu un os de peşte, Paţiuc ştia să-i dea cu atâta iscusinţă un pumn în spate, încât osul o pornea într-acolo unde trebuia, fără să vatăme preacinstitul gâtlej. În ultima vreme, oamenii îl vedeau tot mai rar. Pricina era poate şi lenea, dar, mai ales pântecul, care îl împiedica să iasă pe uşă. Dacă aveau nevoie de el, creştinii trebuiau să meargă ei la dânsul.

Fierarul intră, nu fără oarecare sfială, şi-l văzu pe Paţiuc stând pe jos turceşte, cu o putinică în faţă, pe care se afla aşezată o strachină cu găluşte. Strachina fiind înadins pusă în dreptul gurii, pântecosul apleca uşor capul şi, fără să mişte un deget, sorbea din zeamă, apucând din când în când cu dinţii câte o găluşcă.

„Ce să zic, gândi în sinea lui Vacula, ăsta e şi mai leneş decât Ciub. Ăla măcar mănâncă cu lingura, dar ăsta nu vrea nici măcar mâna să-şi ostenească”.

Se vede că Paţiuc era tare ocupat cu găluştele, fiindcă părea că nici nu băgase în seamă venirea fierarului care, de îndată ce trecu pragul îi şi făcu o plecăciune adâncă.

— Am venit la luminăţia ta, Paţiuc, spuse Vacula, ploconindu-se din nou.

Pântecosul Pațiuc ridică ochii, apoi, fără să se turbure, se puse din nou să înfulece la găluşte.

— Să nu-ți fie cu supărare şi să nu crezi că pomenesc de asta ca să te jignesc cu ceva, începu fierarul prinzând curaj, dar se spune că tu eşti neam cu diavolul.

Rostind acestea, Vacula se sperie, părându-i-se că vorbise totuşi prea pe şleau şi că îşi îndulcise prea puțin cuvintele şi fiindcă se aştepta ca Pațiuc să apuce putina şi să i-o arunce în cap cu strachină cu tot, se trase mai la o parte şi se feri cu mâneca, pentru ca zeama fierbinte a găluştelor să nu-l stropească.

Pațiuc se mărgini însă să-l privească, apoi se puse din nou pe mâncat. Prinzând şi mai mult curaj, fierarul se hotărî să-şi spună păsul:

— Am venit să-mi faci un mare bine, Pațiuc! Deie-ți Domnul de toate, bunătăți din belşug şi pâine, „proporțional”. – Fierarul ştia câteodată să strecoare câte o vorbă la modă. Aşa învățase el când fusese la Poltava, de-i vopsise căpeteniei sotniei de cazaci gardul de scânduri. – Altfel nu-mi mai rămâne decât să-mi fac seama, păcătosul de mine! Nimeni nu-mi mai poate ajuta pe lumea asta! Fie ce-o fi, trebuie să-i cer ajutor însuşi diavolului. Ce zici, Pațiuc? stărui fierarul, văzând tăcerea pântecosului. Ce trebuie să fac?

— Când ai nevoie de dracu’, te duci la dracu’! grăi în cele din urmă Pațiuc, fără să-şi ridice ochii şi continuând să înfulece la găluşte.

— Păi de asta am şi venit aici, răspunse fierarul, tăcând o plecăciune. Afar’ de tine, socot că nimeni pe lume nu cunoaşte drumul care duce la el.

Pațiuc nu rosti niciun cuvânt, ci continuă să soarbă şi să mestece găluştele rămase.

— Fă-ți pomană cu mine, om bun, nu zi ba! îi dădea ghies fierarul. Carne de porc, cârnați, făină de hrişcă{82}, pânză, mei şi mai câte altele, la nevoie se găsesc de toate, cum e obiceiul între oameni cumsecade… Nu o să ne zgârcim. Spune-mi, cel puțin, cam cum să nimeresc

drumul la el?

— Când ai pe diavol în cârcă, nu-i cale lungă până la el! grăi Paţiuc cu nepăsare, fără să se clintească din loc.

Vacula îşi aţinti ochii asupra lui, ca şi cum ar fi putut să-i citească pe frunte desluşirea acestor cuvinte: „Ce-o fi vrând să spună?” părea că întreabă fiecare trăsătură a feţei lui, iar gura întredeschisă se pregătea parcă să înghită primul cuvânt, ca pe-o găluşcă. Paţiuc tăcea însă. Şi Vacula îşi dădu seama deodată că din faţa pântecosului pieriseră şi găluştele, şi putinica; iar în locul lor, pe podea, se aflau acum două străchini de lemn, una plină cu colţunaşi, cealaltă cu smântână. Gândul şi ochii fierarului se opriră fără voia lui asupra străchinilor. „Să vedem, îşi spuse el, cum o să mănânce Paţiuc colţunaşi. Cu siguranţă că n-o să se aplece ca să-i soarbă ca pe găluşte; de altfel, nici nu se poate, trebuie să-i înmoaie mai întâi în smântână”.

Nici n-apucă însă să-şi încheie bine gândul, şi Paţiuc căscă gura; se uită la colţunaşi şi căscă gura şi mai tare. Un colţunaş sări din strachină, se rostogoli în smântână, se răsturnă pe cealaltă parte, sări în sus şi ţuşt! în gura cazacului. Paţiuc îl înghiţi şi căscă din nou gura; un alt colţunaş apucă aceeaşi cale. Paţiuc nu-şi dădea decât osteneala să mestece şi să înghită.

„Mare minune!” gândi fierarul, căscând gura de uimire şi, pe dată se pomeni şi el cu un colţunaş în gură şi cu buzele spoite cu smântână. Scuipând colţunaşul şi ştergându-şi buzele, fierarul începu să se gândească la minunile acestei lumi şi la isteţimea la care îl duce pe om puterea necurată. Şi cu atât mai mult se încredinţa că numai Paţiuc îl poate ajuta. „Să-i mai trag o plecăciune, ca să-l fac să priceapă despre ce e vorba? Dar ce naiba! Astăzi este doar zi de post şi el se îndoapă cu colţunaşi! Colţunaşii sunt de dulce! Zău că prost mai sunt – stau aici şi mă umplu de păcate! înapoi!” Şi evlaviosul fierar o zbughi ca un nebun afară din casă.

Dar ucigă-l toaca, pitit în sac cum era, se bucurase

nevoie mare, şi nu putea să lase să-i scape din mână o pradă atât de bună. De îndată ce Vacula puse sacul jos, necuratul sări din el şi i se aşeză călare drept în cârcă.

Pe fierar îl trecură fiorii. Îngrozit, alb ca varul la față, nu ştia ce să facă; se gândi să-şi facă semnul crucii... Dar ucigă-l toaca, aplecându-şi botul de câine spre urechea lui dreaptă, îi şopti:

— Eu sunt prietenul tău. Sunt gata să fac totul pentru tovarăşul şi prietenul meu! O să-ți dau bani cât pofteşti, îi chicoti el apoi în urechea stângă. Oxana va fi chiar azi a noastră, adăugă el, întorcându-şi din nou botul spre urechea dreaptă a flăcăului, care stătea şi cugeta.

— Fie! spuse el în sfârşit. Pentru o astfel de răsplată sunt gata să fiu al tău!

Împielițatul bătu din palme şi de bucurie se puse să joace pe spatele fierarului. „Acum mi-ai căzut în mână, se gândea el, acum o să mă răzbun eu pe tine, drăguțule, pentru toate mâzgălelile şi năzbâtiile pe care le pui pe seama diavolilor. Ce o să zică tovarăşii mei când o să afle că cel mai cuvios om din întreg satul e în puterea mea?” Pe ucigă-l toaca îl umflă râsul gândindu-se cum o să crape de necaz întreaga seminție cu coadă din iad, şi cum o să turbeze mai ales diavolul cel şchiop, care era socotit printre ei drept cel dintâi în năstruşnice născociri.

— Ei, Vacula, chicoti diavolul fără să se dea jos de pe grumazul fierarului, parcă temându-se ca acesta să n-o ia cumva la fugă, tu ştii că fără zdelcă{83} nu se face nimic?

— Sunt gata, spuse fierarul, dar am auzit că la voi se iscăleşte cu sânge. Aşteaptă să scot un cui din buzunar! Spunând aceasta duse mâna la spate şi haț, îl apucă pe diavol de coadă.

— Ia te uită ce şugubăț e! strigă necuratul râzând. Hai, lasă şaga, ajunge!

— Stai, nenişorule! Ia să vedem cum te împaci cu

asta? strigă fierarul şi-şi făcu semnul crucii. Iar diavolul se făcu dintr-odată blând ca un mieluşel. Aşteaptă, – adăugă Vacula, trăgându-l de coadă, jos la pământ, – am să te învăț eu minte să mai îndemni la păcat pe oamenii de treabă şi bunii creştini! Şi, fără să-i dea drumul, sări călare pe el şi ridică din nou mâna, pentru a face semnul crucii.

— Fie-ți milă de mine, Vacula! se văicări necuratul. Tot ce-ți lipseşte, am să-ți dau. Toate voile am să ți le fac; lasă-mi numai sufletul în linişte şi nu face deasupra mea semnul ăsta cumplit!

— Hm, auzi-l cum se mai jeluieşte afurisitul de neamț! Acuma ştiu ce am de făcut. Să mă duci, diavole, pe spinarea ta ca o pasăre! M-auzi?

— Încotro? întrebă plângăreț ucigă-l toaca.

— La Petersburg, drept la țarină! Şi fierarul înlemni de spaimă, simțindu-se deodată ridicat în văzduh.

Oxana cugetă multă vreme la ciudatele cuvinte ale fierarului. Ceva îi spunea că se purtase mult prea aspru cu dânsul. Cine ştie ce lucruri nesăbuite e în stare să facă! „Te pomeneşti că, de necaz, se îndrăgosteşte de o altă fată şi de ciudă o să înceapă să spună că aceea-i mai frumoasă! Dar nu! El tot pe mine mă iubeşte. Eu sunt atât de frumoasă, încât n-o să mă schimbe pentru nimic în lume cu alta. Cu siguranță că glumeşte, se preface. Să vezi că n-or să treacă nici zece minute şi o să vină din nou să mă vadă. E adevărat că am fost prea rea cu dânsul. Trebuie să-l las să mă sărute, dar bineînțeles, ca şi cum ar fi fără voia mea. Vai, ce-o să se mai bucure!” Şi, luând această hotărâre, frumoasa uşuratică se porni din nou să glumească cu prietenele sale.

— Stați puțin, zise una dintre ele. Fierarul şi-a uitat sacii. Ia uitați-vă ce mai saci! El n-a colindat ca noi, cu traista; în sacii ăştia ai zice că au fost aruncate ciozvârte întregi de berbec; cât despre cârnați şi pâini, se vede

treaba că nici nu se pot număra. Ce belşug! Să tot mănânci şi să te saturi, până s-or sfârşi sărbătorile!

— Ăştia-s sacii fierarului? întrebă Oxana. Hai să-i ducem iute la mine acasă şi să ne uităm pe-ndelete ce-a adunat în ei.

Se porniră toate pe râs.

— Păi, nici măcar nu-i putem ridica de jos! strigă deodată pâlcul de fete într-un singur glas, străduindu-se să clintească sacii.

— Stați, spuse Oxana, să dăm repede fuga după o sanie!

Şi fugiră toate după sanie.

Prizonierilor li se urâse de-a-binelea de atâta stat în saci; cât despre diacon, făcuse cu degetul într-o parte o gaură destul de măricică şi, dacă n-ar fi fost atâta forfotă, poate c-ar fi găsit el un mijloc să iasă afară; dar să răsară aşa din sac în fața tuturora, să se facă de ocară, nu, la asta nu se putea învoi; astfel că se hotărî să aştepte, gemând încetişor sub cizmele mocofane ale lui Ciub. Cazacul nu dorea nici el mai puțin libertatea, mai ales că simțea sub el ceva, pe care era tare neplăcut să şezi. Dar auzind hotărârea fiicei sale, se linişti şi nu mai vru să iasă, gândindu-se că oricum, până acasă ar mai fi avut de făcut cel puțin o sută de paşi, ba poate chiar două, pe când aşa... Şi apoi, odată ieşit, trebuia să te dichiseşti, să-ți închei cojocul, să-ți strângi cureaua. Câtă tevatură! Pe deasupra, îi rămăsese şi căciula la Soloha. Mai bine să-l ducă fetele cu sania. Se întâmplă însă cu totul altfel decât se aşteptase Ciub. În timp ce fetele erau plecate după sanie, cumătrul cel uscățiv ieşea de la cârciumă supărat foc. Cârciumăreasa nu se îndupleca nici în ruptul capului să-i dea de băut pe datorie; atunci se hotărâse să aştepte, doar-doar o veni vreun nobil cu frica lui Dumnezeu care să-l ospăteze. Dar parcă înadins toți nobilii rămăseseră în seara asta acasă şi, ca buni creştini, îşi mâncau cuteaua în sânul

familiei. Mergând aşa şi cugetând la vremurile dezmățate pe care le trăia şi la inima de piatră a cârciumăresei, dădu peste saci şi se opri uimit.

— Ia te uită ce saci a lăsat cineva în drum, spuse el cătând cu ochii în toate părțile. Trebuie să fie în ei şi carne de porc. Ce noroc pe ăl de-a colindat, să primească atâtea bunătăți! Tii, ce mai saci! Măcar de-ar fi plini numai cu colțunaşi şi turte, şi încă ar fi straşnic! Chiar dacă n-aş găsi în ei decât lipii, şi tot ar fi bine. Lipiile sunt gustoase, şi cârciumăreasa dă pentru fiecare lipie o cinzeacă de votcă. Să iau măcar unul dintre saci, dar mai repede, să nu mă vadă careva! – Şi pe dată încărcă pe umeri sacul în care se afla Ciub şi diaconul, dar simți că-l apasă prea greu. – N-o să-l pot duce de unul singur, zise el, dar iată, parcă înadins, vine țesătorul Şapuvalenco. Bună seara, Ostap!

— Să trăieşti! răspunse țesătorul, oprindu-se.

— Încotro mergi?

— Ia, aşa, unde m-or duce picioarele.

— Ajută-mă, om bun, să duc sacii! Cineva a colindat şi i-a aruncat în mijlocul drumului. O să împărțim bunătățile pe din două.

— Sacii ăştia? Dar ce-i în ei? Plăcinte cu jumări sau lipii?

— Cred că sunt de toate.

Smulseră în grabă nişte pari dintr-un gard de nuiele, puseră sacul deasupra şi-l ridicară pe umeri.

— Şi unde-l ducem? La cârciumă? întrebă țesătorul.

— Eu aşa aş zice, să-l ducem la cârciumă, da-vezi că blestemata aia de cârciumăreasă n-o să ne creadă şi te pomeneşti că mai spune că l-am furat de undeva; şi apoi, abia am ieşit de la cârciumă. Hai mai bine să-l ducem la mine. N-o să ne stingherească nimeni; nevastă-mea nu-i acasă.

— Eşti sigur că nu-i acasă? întrebă prevăzător țesătorul.

— Nu mi-am pierdut, slavă Domnului, mințile, zise

cumătrul. Numai necuratul m-ar putea duce acolo unde-i ea. Cred că o să se vânture cu babele pe uliţe până-n zori.

— Cine-i acolo? strigă femeia cumătrului, care auzind în tindă tărăboiul făcut de cei doi prieteni, deschisese uşa.

Cumătrul înlemni.

— Na-ţi-o bună! icni ţesătorul, căruia i se muiaseră picioarele.

Nevasta cumătrului era o comoară, cum se găsesc destule pe lumea asta. Ca şi bărbatul ei, nu stătea aproape niciodată acasă, ci cât e ziulica de lungă îşi făcea veacul pe la cumetre, pe la bătrânele mai înstărite, pe care le linguşea şi unde se şi îndopa vârtos. Nu se lua la bătaie cu bărbatu-său decât dimineaţa, fiindcă numai atunci mai apuca din când în când să-l vadă. Casa lor era de două ori mai veche decât şalvarii pisai ului de plasă; din acoperiş lipsea pe alocurea stuful. Din gardul de nuiele nu mai rămăsese aproape nimic, căci toţi cei din sat, plecând de-acasă, nu-şi mai luau băţ pentru câini, cu gândul că vor trece pe lângă ograda cumătrului şi vor smulge o nuia din gardul lui. În vatră nu se făcea foc câte trei zile în şir. Tot ce drăgălaşa soţie a cumătrului căpăta din cerşit de la oamenii buni la suflet, era cât mai bine dosit de bărbatul ei, pe care îl despuia fără multă vorbă de tot ceea ce mai făcea şi el rost, dacă cumva n-apucase să bea totul la cârciumă. Cu toată firea lui domoală, cumătrului nu-i prea plăcea să se lase jecmănit cu una cu două, şi din această pricină, pleca aproape întotdeauna de acasă cu vânătăi sub amândoi ochii, în timp ce scumpa lui jumătate da fuga să se văicărească bătrânelor, ce neruşinat bărbat are şi câte bătăi i-a fost dat să mănânce de la el.

Este deci uşor de închipuit ce încurcaţi erau ţesătorul şi cumătrul de această apariţie atât de neaşteptată. Punând sacul jos, căutau să-l ascundă, acoperindu-l cu poalele, dar era prea târziu: soaţa cumătrului cu toată

vederea ei scurtă, îl şi ochise.

— Aşa zic şi eu, spuse ea, cu o privire hulpavă, de pasăre de pradă. Halal de voi că v-ați ales cu atâtea daruri de la colindat. Iaca, aşa fac oamenii harnici, numai că nu-mi prea vine a crede; socot că mai degrabă l-ați şterpelit de pe undeva. Ia arătați-mi numaidecât, auziți, numaidecât, ce aveți în el.

— O să-ți arate dracul cel chelbos, nu noi! se răsti cumătrul țanțoş.

— Ce te priveşte? îi sări în ajutor țesătorul. Doar noi am colindat, nu tu.

— Ba o să-mi arăți, bețiv netrebnic ce eşti! strigă femeia, repezindu-i namilei de cumătru un pumn în bărbie şi dând să ajungă la sac.

Dar țesătorul şi cumătrul apărară cu bărbăție sacul şi o siliră să dea îndărăt. N-apucară însă să se dumirească bine, şi scorpia se şi întoarse ca o vijelie în tindă, cu vătraiul în mână. Sprintenă, îşi altoi bărbatul peste mâini, croi pe țesător peste spinare, şi cât ai clipi fu lângă sac.

— Cum de-am lăsat-o, mă omule, se oțărî țesătorul, venindu-şi în fire.

— Cum de-ai lăsat-o tu! îi răspunse liniştit cumătrul.

— Se vede treaba că vătraiul vostru e de fier! grăi țesătorul după o scurtă tăcere, frecându-şi spinarea. Nevastă-mea a luat şi ea unul anul trecut de la iarmaroc; a dat pe el treizeci de copeici; da' ăla mai merge… nu doare…

Între timp, punând jos opaițul, nevasta cumătrului dezlegă triumfătoare sacul şi se uită înăuntru. Dar pesemne că ochii ei, care văzuseră atât de bine sacul, de astă dată se înşelară…

— Ti-i! dar aici e un porc întreg! strigă ea, bătând bucuroasă din palme.

— Un porc! Auzi, un porc întreg! îl ghionti țesătorul pe cumătru. Tu eşti vinovat de pagubă!

— Ce să-i faci! spuse cumătrul, înălțând din umeri.

— Cum ce să-i faci? de ce să stăm aşa? Să-i luăm sacul. Hai, mişcă-te! Şi, făcând un pas înainte, strigă femeii: – Asta e porcul nostru! Şterge-o de aici! Cară-te!

— Fugi d-aci, hârca dracului! Ăsta nu-i ploconul tău! rosti cumătrul, apropiindu-se şi el.

Femeia puse din nou mâna pe vătrai, dar în clipa aceea Ciub ieşi afară din sac şi râmase în mijlocul tindei, întinzându-şi mădularele, ca omul care abia s-a trezit dintr-un somn lung.

Femeia cumătrului scoase un țipăt, lovindu-se cu mâinile peste poale, şi toți rămaseră fără voia lor cu gurile căscate.

— Ce tot trăncănea toanta! Auzi – un porc! Păi ăsta e porc? zise cumătrul holbând ochii.

— Ia te uită ce gogeamite om pus în sac! se minună țesătorul, dându-se de spaimă un pas înapoi. Orice-ai spune şi măcar de-ar fi să crăp, da' eu aşa zic, că tot necuratul şi-a băgat coada… Că doar namila asta de om nu putea ajunge aici prin ferestruică!

— Ei, dar ăsta-i cumătrul! strigă dintr-odată celălalt, uitându-se mai bine la Ciub.

— Da-cine credeai tu că e? spuse cazacul zâmbind pe sub mustăți. Aşa-i că v-am tras o păcăleală bună! Şi voi, gata-gata să mă mâncați pe mine în loc de porc, hai? Dar ia stați, să vă fac o bucurie; în sac mai e ceva, dacă nu e un porc, trebuie să fie un purceluş de lapte sau o orătanie, că o clipită nu şi-a găsit astâmpăr sub mine.

Țesătorul şi cumătrul se repeziră la sac; femeia se năpusti şi ea, şi bătaia ar fi început din nou, dacă diaconul, văzând că nu mai are încotro şi că nu mai are niciun rost să se ascundă, n-ar fi ieşit afară.

Nevasta cumătrului înlemni, scăpând din mână piciorul de care începuse să-l tragă pe diacon afară din sac.

— Încă unul! se înspăimântă țesătorul. Dracu' ştie câte se mai petrec pe lumea asta… Îți vine amețeală… Nu tu cârnați, nu tu lipii, ci oameni! Îți aruncă oameni

în saci!

— Ia te uită, diaconul! strigă Ciub, mai uimit ca toți. Asta-i bună! Bată-te să te bată, Soloha! De asta-i era casa plină de saci... Acum am înțeles tot: în fiecare sac avea câte doi! Şi eu care credeam că numai pe mine... Carevasăzică, de astea-mi eşti, Soloha!

Fetele s-au cam mirat găsind un sac lipsă.

— N-avem ce face, ne-ajunge şi atât! ciripi Oxana.

Apucară sacul toate dintr-odată şi-i făcură vânt în săniuță.

Primarul se hotărî să tacă, gândindu-se că dacă strigă, prostuțele de fete vor lua-o la goană, crezând că în sac e însuşi diavolul, şi atunci el va rămâne să degere în uliță, poate chiar până a doua zi.

Între timp, apucându-se de mâini, fetele zburară ca vântul, trăgând săniuța pe zăpada scârțâitoare. Unele dintre ele, zbenguindu-se se aşezau pe săniuță, altele se cocoțau chiar pe primar, care era însă hotărât să îndure orice. În sfârşit, sosiră; deschiseră larg uşa tindei şi a iatacului şi în hohote de râs traseră sacul înăuntru.

— Ia să vedem ce-i în el, strigară toate, năpustindu-se să-l dezlege.

Tocmai atunci sughițul, care nu încetase deloc să-l chinuiască, se înteți într-atâta, încât primarul prinse a icni şi a tuşi din răsputeri.

— Valeu! E cineva în sac! țipară fetele şi o zbughiră înspăimântate pe uşă.

— Ce v-a găsit? încotro ați apucat-o ca nebunele? spuse Ciub, care tocmai intra în casă.

— Vai, tătucă! strigă Oxana. E cineva în sac!

— În sac? Da-de unde ați luat sacul?

— L-a aruncat fierarul în mijlocul drumului! răspunseră în cor fetele.

„Apoi, n-am spus eu?” gândi Ciub.

— Şi de ce v-ați speriat? zise el cu glas tare. Hai să vedem: Hei, omule, nu-ți fie cu supărare, rogu-te, că nu-

ți spunem pe nume, ieşi afară din sac!

Primarul ieşi.

— Aoleu! făcură fetele.

— Carevasăzică şi primarul s-a băgat în ciorba asta! îşi zise Ciub, nedumerit, măsurându-l din cap până-n picioare. Văzuşi! Hm! grăi el, negăsind altceva de spus.

Primarul nu era nici el mai puțin stingherit şi nu ştia cum să înceapă.

— Trebuie să fie frig afară! mormăi el.

— Da, e cam frig! răspunse Ciub. Dar dă-mi voie să te-ntreb cu ce-ți ungi cizmele, cu untură sau cu păcură?

Nu asta voise să spună, ci alta ar fi vrut să întrebe: „Cum ai ajuns, primarule, în sacul ăsta? Da' nu înțelegea nici el cum de rostise cu totul alte cuvinte.

— Cu păcură e mai bine! răspunse primarul… Ei, acum te las cu bine, Ciub! Şi, trăgându-şi căciula peste urechi, ieşi din casă.

— De ce l-oi fi întrebat aşa… din prostie, cu ce-şi unge cizmele! spuse Ciub, uitându-se spre uşa pe care ieşise primarul. Vai, cine-mi eşti, Soloha! Să bagi un om ca ăsta-n sac… Uite, muierea dracului! Iar eu, prostul… Dar unde o fi blestematul ăla de sac?

— L-am aruncat în colț, nu mai era nimic în el, zise Oxana,

— Cunosc eu şmecheriile astea! Cum nu mai e nimic? Ia dați-mi-l încoace. Trebuie să mai fie unul în el; scuturați-l bine… Cum, nu este?… Blestemată muiere! Şi când te uiți la ea, ai zice că-i o sfântă, că-n viața ei n-a mâncat de dulce!

Dar să-l lăsăm pe Ciub să-şi verse în linişte focul şi să ne întoarcem la fierar, fiindcă trebuie să fie aproape nouă.

La început, Vacula se înspăimântă când se văzu ridicat la o înălțime atât de mare încât nu mai putea desluşi nimic jos sub el; trecu în zbor, ca o muscă, chiar pe sub lună – dacă nu s-ar fi aplecat puțin, ar fi atins-o

cu căciula. Mai apoi însă, prinse curaj şi începu să-şi bată joc de diavol. Făcea mare haz auzindu-l cum strănută şi tuşeşte, ori de câte ori scotea cruciulița de chiparos de la gât şi o apropia de el. Din când în când Vacula ridica înadins mâna ca să se scarpine, iar ucigă-l toaca, crezând că fierarul vrea să facă semnul crucii peste el, zbura şi mai repede. Acolo, sus, totul era plin de lumină. Împânzit de o uşoară ceață argintie, văzduhul era totuşi străveziu. Totul se desluşea limpede împrejur. Flăcăul văzu trecând pe lângă ei, ca o vijelie, un vrăjitor călare pe un găvan, apoi stele adunate grămadă jucându-se de-a v-ați-ascunselea, şi un stol întreg de duhuri rostogolindu-se ca un nour. Văzu de asemenea cum un drăcuşor, care se zbenguia pe lângă lună, îşi scoase căciula, zărindu-l pe fierar călare pe diavol, şi cum se înapoia în zbor măturoiul, pe care pesemne călătorise cu câteva clipe mai înainte o vrăjitoare... şi câte alte drăcovenii nu mai întâlniră! Toți şi toate, dând cu ochii de Vacula, se opreau o clipă să-l privească, apoi o porneau mai departe şi-şi vedeau de-ale lor; fierarul zbura înainte când, deodată, în fața lui străluci Petersburgul – numai lumini (fiind pesemne în mare sărbătoare). Trecând bariera în zbor, necuratul se transformă în cal, şi fierarul se pomeni pe un bidiviu semeț, drept în mijlocul străzii.

Dumnezeule! Ce zgomot, ce forfotă, ce strălucire; de amândouă părțile se înghesuiau ziduri înalte de patru caturi; tropotul cailor, zgomotul roților, răsunau ca un tunet şi te împresurau din toate părțile; casele creşteau, răsărite parcă din pământ, la fiecare pas; podurile se cutremurau, caleştile zburau; birjarii şi surugiii strigau, zăpada scârțâia sub miile de sănii care alunecau de pretutindeni; de-a-lungul caselor, pe care erau înşirate, în semn de sărbătoare, nenumărate lumini, se îmbulzeau trecătorii, ale căror umbre uriaşe fâlfâiau pe pereți, ajungând cu capul până la hornurile de pe acoperişuri. Fierarul privea înmărmurit în jurul lui. I se

părea că toate casele îşi aținteau asupră-i ochii, cu lumini nenumărate. Şi-apoi vedea atâția boieri cu şube de postav îmblănite, încât nu ştia în fața căruia din ei să-şi scoată mai întâi căciula. „Dumnezeule, câtă boierime e pe-aici! gândea el. Eu aşa zic, că ăştia care trec pe stradă îmbrăcați în şubă trebuie să fie cu toții asesori, iar ăia care se plimbă în trăsuri atât de minunate, cu geamuri, dacă nu sunt primari ai oraşului, trebuie să fie cel puțin ipistați, dacă nu şi mai mult.” Gândurile îi fură întrerupte de glasul satanei, care-l întrebă: – S-o iau drept spre țarină? „Nu, mi-e frică, se gândi fierarul. Pe aici, pe undeva, nu ştiu unde, au tras zaporojenii, care au trecut astă toamnă prin Dicanca. Veneau din Seci şi se duceau cu o jalbă la țarină; parcă aş vrea să mă sfătuiesc mai întâi cu ei.”

— Hei, satană, bagă-te-n buzunarul meu şi du-mă la zaporojeni!

Cât ai clipi din ochi, diavolul se subție şi se făcu atât de mic, încât intră fără greutate în buzunar. Iar Vacula n-apucă bine să se dezmeticească, că se şi pomeni în fața unei case mari. Nu-şi dădu nici el seama cum intră, cum urcă scara. Când deschise uşa, văzu o odaie aşa de frumos împodobită, încât se dădu înapoi, orbit de atâta strălucire; dar mai prinse puțin curaj când recunoscu pe zaporojenii care trecuseră prin Dicanca, şezând acum pe canapele îmbrăcate în atlazuri, cu cizme unse cu catran în picioarele încrucişate sub ei, şi fumând cel mai tare tutun, căruia de obicei i se spune mahorcă.

— Bună seara, cinstiți pani! Domnul să vă ajute! Uite unde ne-a fost dat să ne regăsim! spuse fierarul, apropiindu-se de ei şi făcând o plecăciune până la pământ.

— Cine-i omul ăsta? întrebă zaporojeanul, care şedea chiar în fața fierarului, pe un altul care şedea ceva mai departe.

— Cum, nu mă recunoaşteți? spuse fierarul. Sunt fierarul Vacula! Astă toamnă, când ați trecut prin

Dicanca, ați stat la noi aproape două zile, Dumnezeu să vă dea multă sănătate şi viață lungă. Ba am pus atunci şi o şină nouă la roata din față a căruței domniei voastre!

— A! răspunse zaporojeanul. Ăsta este fierarul care zugrăveşte cu atâta meşteşug. Bine ai venit, fârtate! Ce vânt te-aduce?

— Ia, aşa, să mai văd lumea… Se spune că…

— Ei, îți place fârtate? îl întrebă zaporojeanul în ruseşte, voind să arate că poate grăi fără greş şi în această limbă{84}. Ce zici, mare oraş?

La rândul său, fierarul nu voi să se facă nici el de ruşine şi să se lase mai prejos; de altfel, cum ați avut prilejul să vedeți şi mai înainte, îi plăcea şi lui să folosească vorbe alese.

— Straşnică gubernie! răspunse el, fără să se turbure. Nimic de zis, case mărețe, pe tot locul spânzurează tablouri de toată frumusețea. Multe case sunt zugrăvite cu litere poleite în aur până la extrem. Nimic de zis, minunată proporție!

Auzindu-l pe fierar vorbind cu atâta uşurință şi cu astfel de cuvinte alese, zaporojenii îşi făcură o părere foarte bună despre el.

— O să mai stăm noi la taifas, grăi unul dintre ei. Acum însă, trebuie să ne ducem neîntârziat la țarină.

— Vă duceți la țarină? Fiți buni, panilor, luați-mă şi pe mine cu voi!

— Să te luăm şi pe tine? spuse zaporojeanul în felul în care un unchiaş vorbeşte unui copilaş de patru ani lăsat în grija lui şi care-l roagă să-l aşeze călare pe un cal adevărat. Da' ce să cauți tu acolo? Nu, nu se poate! – Şi fața lui se umplu de ifos. – Noi, frate, avem a grăi de ale noastre cu țarina.

— Hai, zău, luați-mă! stărui fierarul. — Roagă-te de ei! — îi şopti încetişor satanei, dând cu pumnul peste buzunar.

N-apucă s-o spuie bine, când un alt zaporojean zise:

— Să-l luăm, zău, şi pe el, fraţilor!

— Bine, să-l luăm! încuviinţară şi ceilalţi.

— Hai, îmbracă-te atunci ca noi!

Fierarul tocmai începuse să tragă pe el un jupan verde, când deodată uşa se deschise şi un om cu fireturi intră vestindu-i că era timpul să meargă.

Şi din nou uimirea flăcăului nu mai cunoscu margini, când se trezi într-o caleaşcă uriaşă, legănată pe arcuri, prin geamurile căreia se vedeau, de amândouă părţile, casele cu patru caturi alergând înapoi, şi când auzi caldarâmul tunând şi părând că se rostogoleşte sub picioarele cailor.

„Doamne, ce lumină! se gândea el. La noi nici ziua nu-i atâta lumină”.

Caleştile se opriră în faţa palatului. Zaporojenii coborâră, intrară într-un vestibul minunat şi începură să urce o scară luminată de-ţi lua ochii.

— Ce scară, îşi şoptea Vacula, ţi-e milă să calci pe ea. Ce de podoabe! Şi se mai spune că basmele mint! Pe dracu’ mint! Dumnezeule, ce parmaclâc, ce lucrătură! Aici, numai pentru fier trebuie să se fi cheltuit pe puţin vreo cincizeci de ruble!

După ce urcară scara zaporojenii trecură prin prima sală. Urmându-i sfios, fierarul se ferea la fiecare pas să nu alunece pe parchet. Trecură prin trei săli şi Vacula tot nu mai contenea să se minuneze. Intrând într-a patra, se apropie, fără voia lui, de un tablou agăţat pe perete şi care o înfăţişa pe prea curata fecioară cu pruncul în braţe. „Ce icoană! Ce zugrăveală minunată! gândi el. Uite-o, parcă vorbeşte, parcă e vie! Iar pruncul sfânt şi-a strâns mânuţele şi zâmbeşte, mititelul! Şi, Doamne, ce mai vopsele! Cred că nu s-a pus ocru nici de cinci copeici, numai verde şi băcan. Iar albastrul parcă-i de foc! Straşnică lucrare! Grundul trebuie să fi fost făcut cu ţincvais. Dar oricât de minunate ar fi aceste zugrăveli, clanţa asta de alamă – urmă el, apropiindu-se de uşă şi pipăind broasca, – este şi mai vrednică de

mirare. Tii, ce lucru îngrijit! Toate astea cred că sunt făcute de făurarii nemți, la cele mai mari prețuri...”

Poate că fierarul ar mai fi urmat încă multă vreme să cugete în felul acesta, dacă un lacheu cu fireturi nu l-ar fi tras de mânecă, amintindu-i să nu rămână în urma celorlalți. Zaporojenii mai trecură prin două săli şi se opriră. Aici li se dădu ordin să aştepte. În sală foiau câțiva generali în uniforme cusute cu aur. Zaporojenii se puseră să tragă la plecăciuni de jur împrejur, apoi se opriră buluc.

Puțin după aceea intră un om destul de voinic, de statură măreață, într-o uniformă de hatman, cu cizme galbene, însoțit de o întreagă suită. Părul îi era zburlit, un ochi puțin cam strâmb, pe față i se citea un fel de trufie disprețuitoare şi în toate mişcările se vedea obişnuința de a porunci. Generalii, care se plimbaseră până atunci destul de țanțoşi în uniformele lor poleite, începură să se îmbulzească în jurul lui, cu plecăciuni adânci, părând să-i soarbă vorbele şi străduindu-se să-i ghicească cea mai mică dorință, gata să zboare neîntârziat pentru a-i îndeplini poruncile, dar el părea că nici nu-i ia în seamă; abia dădu din cap şi se apropie de zaporojeni.

Zaporojenii se ploconiră până la pământ.

— Sunteți aici cu toți? întrebă el tărăgănat, rostind cuvintele puțin pe nas.

— Apoi cu toții, tătucule, răspunseră zaporojenii, ploconindu-se din nou.

— N-o să uitați să vorbiți aşa cum v-am învățat eu?

— Nu, tătucule, n-o să uităm.

— Ăsta e țarul? întrebă fierarul pe unul dintre zaporojeni.

— Da-de unde țarul! E Potiomehin în carne şi oase! răspunse un altul.

Dintr-o altă cameră, se auzi zvon de glasuri şi fierarul nu mai ştiu încotro să-şi îndrepte mai întâi ochii, de atâta mulțime de doamne care intrară în rochii de atlas,

cu trenă lungă şi de mulțimea de curteni pieptănați cu coadă pe spate, în haine cusute cu fir. Vacula nu vedea decât strălucire şi altceva nimic. Deodată zaporojenii se aruncară cu toții la pământ şi strigară:

— Îndură-te de noi, măicuță, îndură-te!

Fără să fi apucat să vadă nimic, fierarul se întinse şi el cu toată sârguința pe duşumea.

— Ridicați-vă! răsună deasupra lor o voce poruncitoare, totuşi plăcută. Unii dintre curteni prinseră să se frământe şi să-i înghiontească pe zaporojeni.

— Nu ne ridicăm, măicuță! Nu ne ridicăm! Murim, dar nu ne ridicăm! strigară zaporojenii.

Potiomehin îşi muşcă buzele. Se apropie el însuşi de zaporojeni şi şopti ceva poruncitor unuia dintre ei. Zaporojenii se ridicară.

Îndrăznind în sfârşit să ridice capul, fierarul văzu în fața lui a femeie nu prea înaltă, dar destul de voinică, pudrată, cu ochii albaştri, cu un aer surâzător, dar plin de o măreție ce ştia atât de bine să cucerească şi care nu putea aparține decât unei femei care domneşte.

— Alteța sa[85] mi-a făgăduit să-mi facă cunoştință cu poporul meu, pe care nu l-am văzut încă până astăzi, spuse doamna cu ochii albaştri, uitându-se la zaporojeni plină de curiozitate. Sunteți bine găzduiți aici? urmă ea, apropiindu-se.

— Apoi, mulțumim, măicuță! Ni se dau merinde bune deşi berbecii din partea locului nu sunt ca cei de la noi, din Zaporojie. de ce n-am duce-o bine aici?

Potiomehin îşi încreți fruntea, văzând cum zaporojenii spun cu totul altceva decât îi învățase el…

Unul dintre ei, cu o smerită îndrăzneală, făcu un pas înainte.

— Iartă-ne, măicuță, da’ de ce ai căşunat pe poporul credincios? Cu ce te-am supărat? Dat-am noi oare mâna spurcatului de Tătar? Înțelesu-ne-am oare cu turcul? Trădatu-te-am cumva cu fapta ori cu gândul? de ce atunci această urgie? Mai înainte auzeam că porunceşti

să se facă cetăți împotriva noastră; acum am auzit că vrei să *ne prefaci în carabinieri*[86], şi câte alte belele pe noi! Cu ce e vinovată oştirea din Zaporojie? Oare cu aceea că i-a ajutat pe generalii tăi să-i măcelărească pe Crâmleni după ce ți-a trecut armata prin Perecop?

Potiomehin tăcea şi, voind să pară nepăsător, îşi curăța cu o periuță diamantele cu care-i erau încărcate degetele.

— Şi atunci, ce ați vrea voi? întrebă binevoitoare Ecaterina.

Zaporojenii se uitară cu înțeles unul la altul. „Acu-e acu'! Țarina ne întreabă ce dorim!" îşi spuse fierarul şi, fără să mai stea pe gânduri, se aruncă la picioarele ei.

— Măria-ta, să nu pui să fiu omorât, porunceşte să fiu iertat. Să nu-i fie cu supărare slăvitei noastre țarine, da' aş vrea să ştiu din ce-s făcuți papucaşii pe care-i poartă în picioare măria-ta; eu aşa socot că niciun cizmar din nicio țară din lume nu ar şti să facă unii la fel. Doamne sfinte, ce ar fi dacă nevastă-mea ar avea şi ea nişte papucaşi ca ăştia!

Țarina râse. Curtenii râseră şi ei, Potiomehin se posomorî, dar n-avu încotro şi râse şi el. Zaporojenii începură să-l ghiontească pe furiş pe fierar, temându-se nu care cumva să-şi fi ieşit din minți.

— Ridică-te! spuse cu blândețe țarina. Dacă ții atât de mult să ai nişte pantofi ca aceştia, dorința ta nu este greu de îndeplinit! Aduceți-i imediat pantofii mei cei mai scumpi, cusuți cu fir de aur! Credeți-mă, îmi place această nevinovăție! Apoi, îndreptându-şi privirea către un om de vârstă mijlocie, plinuț la obraz, dar puțin cam palid, al cărui caftan simplu, cu nasturi mari de sidef, şi faptul că stătea mai la o parte, dovedeau că şi el se număra printre curteni, țarina adăugă: – Iată un subiect demn de spirituala dumitale pană!

— Măria Ta, sunteți prea îngăduitoare. Pentru un asemenea subiect ar trebui cel puțin pana lui La Fontaine! răspunse înclinându-se, omul cu nasturi de

sidef.

— Totuşi, te asigur că până astăzi n-am încetat să mă înnebunesc după „Brigadierul”{87} dumitale. Dumneata citeşti nespus de frumos! Dar, continuă țarina, adresându-se din nou zaporojenilor, am auzit că voi, cei din Seci, nu vă însurați niciodată.

— D-apoi cum să nu ne însurăm, măicuță! Doară omului, după cum ştii Măria Ta singură, nu-i e dat să trăiască fără nevastă! răspunse acelaşi zaporojean care stătuse la-nceput de vorbă cu fierarul. Şi Vacula se minună auzindu-l vorbind parcă înadins cu țarina în graiul cel necioplit, țărănesc, când față de el se arătase a şti atât de bine ruseşte. „Şiret popor! se gândi el. Se vede că ştie el de ce face asta!” – Că doar noi nu suntem pustnici, urmă zaporojeanul, ci oameni păcătoşi, lacomi, ca toți bunii creştini, de tot ce-i de dulce. La noi sunt, slavă Domnului, destul de mulți care au neveste; dar nu trăiesc cu ele la Seci. Unii le au în Țara Leşească, alții în Ucraina, ba unii chiar la turci.

Între timp i se aduseră fierarului pantofii.

— Doamne, cât sunt de minunați! strigă el în culmea fericirii, luându-i. Maria Ta! Când ai aşa pantofi, cu care se vede că Măria Ta te dai şi pe gheață, ce trebuie să fie picioruşele! Cel puțin din zahăr curat!

Țarina, care avea într-adevăr cele mai zvelte şi mai frumoase picioare, nu se putu stăpâni să nu zâmbească, auzind acest compliment din gura unui simplu fierar, care în haina lui zaporojeană putea într-adevăr fi socotit bărbat frumos, cu toată fața lui negricioasă.

Încurajat de atâta bunăvoință, fierarul era gata s-o întrebe pe țarină câte-n lună şi-n stele – bunăoară dacă-i adevărat că țarii nu mănâncă decât miere şi slănină, şi multe altele de acest soi – dar simțind cum îl ghionteau zaporojenii de zor, se hotărî să tacă; şi când țarina începu să-i întrebe cum o duc ei la Seci, ce obiceiuri au, se dădu câțiva paşi înapoi se aplecă spre buzunar, spuse încetişor: „Du-mă mai repede de-aici!” şi se

pomeni deodată dincolo de rohatcă.

— S-a-necat! Zău că s-a-necat! Uite, să nu mai ajung ziua de mâine dacă nu s-a-necat! ținea morțiş țesătoarea cea grasă, trăncănind într-un cârd de babe adunate în inima satului.

— Ce Dumnezeu, doar nu sunt mincinoasă! Am furat eu cuiva vaca? Am deochiat pe careva, de nu se mai încrede lumea în vorba mea? strigă dând din mâini o bătrână cu nasul învinețit, îmbrăcată într-o svitcă căzăcească. Uite, să nu mi se mai facă sete de apă, dacă bătrâna Pereperciha nu l-a văzut cu ochii ei cum s-a spânzurat!

— S-a spânzurat fierarul! Ei, nu mai spune! se miră primarul, care tocmai ieşea de la Ciub şi se oprise să asculte şi el ce trăncănesc babele.

— Spune mai bine să nu ți se mai facă sete de votcă, bătrână bețivă! se burzului țesătoarea. Trebuie să fie cineva tehui ca tine ca să se spânzure! Omul s-a-necat, s-a-necat în ochiul de gheață! De asta sunt sigură. Tot atât de sigură cum ştiu că şi acum de-adreptul de la cârciumăreasă vii.

— Neruşinato! Ian te uită ce gogoşi mai toarnă! se oțărî băbătia cu nasul vânăt. Mai bine ai face să taci, netrebnico! Crezi tu că eu nu ştiu că diaconul vine în fiecare seară pe la tine?

Țesătoarei atât îi trebui:

— Care diacon? La cine vine diaconul? De ce minți? izbucni ea.

— Diaconul? rosti cu glas înadins tărăgănat nevasta diaconului, îmbrăcată într-un cojoc din blană de iepure cu față de nankin albastru, repezindu-se spre babele certărețe. — Vă arăt eu vouă diacon! Care a vorbit de diacon?

— Uite, uite la cine se duce diaconul! spuse baba cu nasul vânăt, arătând spre țesătoare.

— Carevasăzică tu eşti aia! țipă nevasta diaconului,

năpustindu-se la țesătoare. Tu eşti vrăjitoarea care-l scoți din minți cu băuturile tale fermecate, ca să vină la tine.

— Piei din fața mea, satană! strigă țesătoarea, dându-se înapoi.

— Vrăjitoare blestemată! Să n-apuci să-ți vezi copiii, netrebnico! Ptiu! şi nevasta diaconului o scuipă drept în ochi.

Țesătoarea voi să facă la fel, dar în loc s-o nimerească pe ea, scuipă în barba nerasă a primarului, care se apropiase de cele două buclucaşe ca să audă mai bine.

— Afurisită babă! strigă primarul, ştergându-şi fața cu poalele caftanului şi ridicând gârbaciul.

Amenințarea lui făcu pe toată lumea să se-mprăştie care-ncotro, ocărând de mama focului.

— Ce scârnăvie! repeta el, continuând să se şteargă. Va-zică, fierarul s-a-necat! Doamne, Dumnezeule, şi ce straşnic zugrav mai era! Ce cuțite, ce coase, ce pluguri mai ştia el să făurească! Şi câtă putere era în el! Oameni ca el mai rar la noi în sat! Am văzut eu cât am stat în blestematul ăla de sac, că era sărmanul tare amărât. Carevasăzică fierarul a fost şi acum nu mai e. Şi eu tocmai mă gândeam să-mi potcovească iapa cea bălțată!...

Şi, copleşit de aceste gânduri creştineşti, primarul se îndreptă încetişor spre casă.

Când zvonul ajunse la urechile ei, Oxana se descumpăni. Nu prea punea ea temei pe cele ce vedeau ochii Perepercihăi şi pe vorbele babelor, fiindcă îl ştia pe fierar prea evlavios ca să se hotărască să-şi ducă sufletul la pierzanie. Dar dacă plecase cu gândul să nu se mai întoarcă niciodată în sat? Greu să mai găseşti aiurea un băiat atât de bun ca el. Şi cât o mai iubise! Şi cum răbdase mai îndelung decât toți ceilalți nazurile ei! Toată noaptea se zvârcoli frumoasa în aşternut, întorcându-se de pe partea dreaptă pe cea stângă şi de pe cea stângă pe cea dreaptă, fără să poată închide

ochii. Frământându-se în goliciunea ei fermecătoare, pe care întunericul nopții i-o ascundea chiar ei înseşi, când se dojenea aproape cu glas tare, când se potolea, hotărând să nu se mai gândească la nimic. Până-n zori se perpeli Oxana, iar a doua zi era îndrăgostită cobză de fierar.

Auzind de soarta lui Vacula, Ciub nu arătă nici bucurie, nici mâhnire. El nu se gândea decât la un singur lucru: nu putea să ierte fățărnicia Solohăi şi nu înceta s-o ocărască prin somn.

Se luminase de ziuă. Din zori încă toată biserica era ticsită de lume. Femeile mai vârstnice, cu marame albe şi cu svitce de postav alb, se închinau cu evlavie, de cum treceau pragul. Femeile nobililor, în bluze galbene şi verzi, şi unele chiar cu haine lungi albastre, cu cusături de fir la spate, stăteau înaintea tuturor celorlalte. Fetele, pe capul cărora se înfoia o întreagă prăvălie de panglici, cu gâtul împodobit cu cruciulițe, salbe de mărgele şi monezi, căutau să se strecoare cât mai aproape de altar. Dar înaintea tuturora stăteau nobilii şi mujicii de rând, cu ceafa lată, cu mustăți şi moțuri în creştet, proaspăt bărbieriți. Cea mai mare parte dintre ei purtau mantale, de sub care la unii ieşea un caftan alb, iar la alții unul albastru. Toți se înfățişau ca de sărbătoare; primarul îşi lingea buzele la gândul cârnaților din care se va înfrupta; fetele se gândeau cum se vor da pe gheață cu flăcăii; bătrânele îşi mormăiau mai stăruitor ca oricând rugăciunile; şi în toată biserica se auzea cum cazacul Sverbîguz îşi bătea mătăniile. Singură Oxana parcă era pe altă lume. Se ruga şi nu se ruga. În inima ei se învălmăşiseră atâtea simțăminte potrivnice, unul mai chinuitor ca celălalt, unul mai trist ca altul, încât chipul ei nu arăta decât o adâncă turburare; lacrimi îi tremurau pe gene. Fetele nu înțelegeau pricina acestei frământări şi nu bănuiau că de vină era fierarul. Dar nu numai Oxana era îngrijată de soarta fierarului. Toți credincioşii simțeau că

sărbătoarea parcă nu era sărbătoare că lipsea parcă ceva. Ca un făcut, după călătoria lui în sac, diaconul răguşise şi behăia că de-abia îl mai auzeai; drept că basul venit în vizită în sat lua foarte frumos notele, dar ar fi fost mult mai bine dacă s-ar fi aflat acolo şi fierarul, care întotdeauna, de cum începea să se cânte „Tatăl nostru” sau „Heruvicul”, se urca pe cliros şi începea să cânte aşa cum se cântă la Poltava. Pe lângă asta, numai el îndeplinea funcția de staroste bisericesc. Trecu utrenia, după utrenie trecu şi liturghia… Dar, la urma urmei, pe unde putea să zăbovească fierarul?

La înapoiere, spre sfârşitul nopții, satana cu Vacula în cârcă începu să zboare şi mai repede. Flăcăul se trezi cât ai bate din palme în fața casei sale. Tocmai atunci cântau cocoşii. „Încotro? strigă fierarul, înşfăcându-l pe diavol de coadă drept în clipa în care se pregătea să spele putina. Mai aşteaptă, prietene, că nu s-a isprăvit: nu ți-am mulțumit încă”. Şi apucând o nuia îi arse trei lovituri de-o rupse bietul la fugă întocmai ca mujicul abia scăpat din mâna asesorului. Şi iată cum, în loc să ademenească şi să prostească pe alții, duşmanul neamului omenesc fusese el singur prostit. Vacula intră în tindă, se aruncă pe fân, şi după toate câte se petrecuseră, dormi până la prânz. Trezindu-se, se sperie văzând soarele sus de tot: „Am pierdut utrenia şi liturghia!” Evlaviosul flăcău fu cuprins de mâhnire, zicându-şi că Dumnezeu, înadins, ca pedeapsă pentru gândul lui păcătos de a-şi duce sufletul la pierzanie îi trimisese un somn atât de adânc, care îl împiedicase să meargă la biserică în această zi de mare sărbătoare. Hotărând însă să se ducă chiar săptămâna viitoare să se spovedească şi să bată, începând chiar de astăzi, câte cincizeci de mătănii pe zi tot anul, se linişti şi îşi aruncă ochii prin casă; nu era nimeni. Se vede că Soloha nu se înapoiase încă. Scoase cu grijă din sân pantofii şi se minună din nou de lucrătura lor scumpă, precum şi de

toate câte se petrecuseră în noaptea aceea; se spălă, se găti cât putu mai frumos, îşi puse caftanul pe care-l luase de la cazaci, apoi scoase din ladă o căciulă nouă din pielcele de miei de Reşetilov cu fundul albastru, pe care n-o pusese niciodată de când o cumpărase de la Poltava, şi un brâu nou-nouț, în toate culorile; le strânse într-o basma în care mai puse şi o nagaică şi o porni spre casa lui Ciub.

Ciub holbă nişte ochi cât cepele când îl văzu pe Vacula intrând la el. Nu ştia de ce să se minuneze mai întâi: că înviase fierarul, că îndrăznea să vină la dânsul sau că era atât de fercheş în hainele lui căzăceşti. Dar uimirea lui nu mai cunoscu margini când Vacula dezlegă basmaua şi-i puse în față o căciulă nouă-nouță şi un brâu cum nu se mai văzuse în sat, şi mai ales când îl văzu că se aruncă la picioarele lui, spunându-i cu o voce rugătoare:

— Iartă-mă, tătucă! Nu fi supărat, uite, ia nagaica; dă în mine cât îți pofteşte sufletul, îmi recunosc singur toată vina, bate-mă, însă nu mai fi supărat! Tu şi cu răposatul taică-meu v-ați avut doar ca frații, v-ați ospătat şi ați băut aldămaşul împreună.

O mulțumire ascunsă unse inima lui Ciub văzând că fierarul, căruia nu-i păsa de nimeni în sat şi care ştia să îndoaie în mână bănuții de cinci copeici şi potcoavele, ca pe nişte clătite de hrişcă, stătea acum la picioarele lui. Ca să nu-şi piardă din importanță, Ciub luă nagaica şi-l atinse de trei ori în spinare:

— Ei, hai, ajunge, spuse el, ridică-te! De acum înainte să asculți întotdeauna de cei bătrâni! Să uităm tot ce a fost între noi! Şi acum, spune ce vrei?

— Dă-mi-o, tătucule, pe Oxana!

Ciub stătu o clipă pe gânduri, se uită la căciulă şi la brâu; căciula era minunată, brâul nu era nici el mai prejos; îşi aduse aminte de fățărnicia Solohăi şi spuse hotărât:

— Bine, trimite pețitorii!

— Vai, strigă din prag Oxana, plină de uimire şi sorbindu-l din ochi pe fierar.

— Uite ce papucaşi ți-am adus! spuse Vacula. Sunt chiar la fel cu cei pe care-i poartă țarina.

— Nu, n-am nevoie de ei, spuse ea clătinând capul, fără să-şi ia ochii de la el. Eu şi fără pantofi... Nu îndrăzni să-şi sfârşească gândul şi se îmbujoră.

Vacula se apropie de ea şi o luă de mână. Ea îşi plecă ochii. Nicicând nu fusese atât de frumoasă. Vacula fericit o sărută, fata se îmbujoră şi mai tare, şi se făcu şi mai frumoasă.

Răposatul Vlădică trecea într-o zi prin Dicanca, minunându-se de priveliştea satului; pe ulița mare se opri în fața unei case noi.

— A cui să fie oare casa asta aşa de împodobită? întrebă preasfințitul pe o femeie frumoasă, cu un copilaş în brațe, care tocmai ieşise în prag.

— A fierarului Vacula! îi răspunse cu o plecăciune Oxana, fiindcă chiar ea era.

— Frumos, meşteşugit lucrată! zise prea-sfințitul, cercetând cu privirea uşile şi ferestrele. Cercevelele erau date cu vopsea roşie, iar pe uşi se vedeau peste tot zugrăviți cazaci călări, cu luleaua în dinți.

Prea sfințitul îl lăudă însă şi mai mult pe Vacula, când află că îşi ținuse legământul şi că pictase fără plată întreg clirosul drept al bisericii în verde, cu flori roşii. Dar nu se mulțumise numai cu atât: pe un perete, cum intri în biserică, Vacula îl zugrăvise pe diavol în iad, cu o înfățişare atât de hâdă, încât toată lumea scuipa când trecea pe acolo, iar femeile, cum începea să le plângă pruncul în brațe, îl aduceau în fața chipului necuratului şi-i spuneau: „*Ia uite la scârboşenia asta*”, iar copilaşul, înghițindu-şi lacrimile, se uita pieziş la tablou şi se lipea de sânul maică-si.

Cu această povestire începe cartea a doua a „*Serilor în*

cătunul de lângă Dicanca” care a văzut lumina tiparului în 1832.

Prima versiune a *„Nopţii de Ajun”* a fost totuşi scrisă cu mult înainte, mai probabil în 1830. În comparaţie cu ciorna care s-a păstrat în caietul de manuscrise al lui Gogol, cele mai multe schimbări le-a suferit partea a doua a povestirii, în care este descrisă sosirea lui Vacula la Petersburg şi, mai ales, scena în care zaporojenii vin cu jalbă la ţarină. Afară de aceasta, cenzura a mai făcut anumite tăieturi care au fost restabilite în ediţia de faţă după ciorna manuscrisului. Astfel, desigur că de teama cenzurii n-au apărut glumele lui Vacula, care a botezat dracul, şi nici cuvintele de protest ale zaporojeanului împotriva asupririlor:

„Iartă-ne măicuţă, da’ de ce ai căşunat pe poporul credincios?”

În povestirea „În noaptea de ajun”, Gogol foloseşte pe larg folclorul. Descrierea dracului, zborul lui cu Vacula, felul cum ascundea stelele, îşi au originea în izvoare populare şi folcloristice. Astfel Gogol scria, de pildă, în *„Cartea de felurite însemnări”* următoarele: „Există o credinţă că zgripţuroaicele desprind stele de pe cer şi le ascund”. În folclor se vorbeşte de dracul venind la întâlnire pe hogeac („Chievscaia starina”[88], 1889, Nr. 9, pag. 398). De asemenea chipul dracului se apropie şi de figura comică a dracului din dramele teatrului popular ucrainian de păpuşi.

În afară de motivele folcloristice şi de basm, în această povestire au fost zugrăvite deosebit de viu scene din viaţă cum şi unele fapte istorice mai concrete decât în *„Răvaşul pierdut”*. Din descrierea călătoriei fierarului Vacula la Petersburg, unde vine la palatul Ecaterinei a II-a, reiese că timpul în care poate fi situată acţiunea povestirii este a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Întâlnirea solilor zaporojenilor cu Ecaterina, care căuta să atragă pe zaporojeni în lupta împotriva turcilor şi Tătarilor, jalbele zaporojenilor împotriva asupririlor ocârmuirii, reflectă fapte istorice reale. Guvernul ţarist primea cu plăcere ajutorul zaporojenilor dar, în acelaşi timp, căuta în toate chipurile să îngrădească „libertăţile” Seciului şi să-l supună în totul influenţei sale. Vorbind de plângerile solilor zaporojenilor împotriva asupririlor pe care le îndurau, Gogol condamnă această politică a guvernului. *„Năpăstuirile”* de care se plângeau zaporojenii erau

ridicarea de cetăți ale stăpânirii în jurul Seciului şi proiectele guvernului de a lichida oastea zaporojeană şi de a „preface” pe zaporojeni în „carabinieri”, adică în trupe regulate.

Protestând împotriva asupririi zaporojenilor, solia lor a arătat, ca o dovadă a devotamentului lor pentru interesele de stat ale Rusiei, participarea zaporojenilor la războaiele împotriva turcilor şi a tătarilor din Crimeea. Dintre personajele din anturajul Ecaterinei, Gogol îl zugrăveşte pe D. Fonvizin, autorul comediilor *„Brigadierul”* şi *„Neisprăvitul”.*

Belinschi a relevat această povestire din celelalte care alcătuiesc ciclul *„Serilor”*, socotind că *„În noaptea de Ajun* constituie un tablou complet al vieții de toate zilele a poporului, micile lui bucurii şi amărăciuni, într-un cuvânt, toată poezia vieții lui”.

O răzbunare cumplită

I

Duduia marginea Kievului de tămbălău. Esaulul Gorobeț prăznuia nunta feciorului său. La casa esaulului se adunase puzderie de oaspeți. Mai înainte vreme, oamenilor le plăcea să mănânce bine, să bea şi mai bine, dar mai presus de toate, cheful în mare cinste îl aveau. Venise călare pe roibul lui şi cazacul zaporojean Michitca, tocmai din câmpia Pereşlee de-a-dreptul de la un chiolhan, unde şapte zile şi şapte nopți în şir cinstise cu vin roşu şleahticii crăieşti. Şi mai venise de la răzeşia lui, aflată într-o văiugă dintre două dealuri, pe cela mal al Niprului, Danilo Burulbaş, fratele de cruce al esaulului, cu Caterina, tânăra-i nevastă, şi cu fătul lor ce-abia împlinise anul. Mult s-au minunat oaspeții de fața albă a panei Caterina, de sprâncenele-i negre cum e catifeaua nemțească, de fusta-i mândră şi de scurta de serasir albastru, cum şi de botforaşii ei cu potcoave de argint. Mai mult ca de toate însă, s-au minunat cu toții că nu venise şi bătrânul tată al Caterinei. Bătrânul hălăduise în totul numai un an peste Nipru, pierind apoi fără de veste şi lipsind vreme de douăzeci şi unu de ani. Nu s-a întors la fiică-sa decât după ce ea se măritase şi plodise[89] băiatul. Bătrânul, de bună-seamă, ar fi avut multe minunății de povestit. Şi cum să n-aibă după atâta hoinăreală pe meleaguri străine! Pe acolo toate sunt altfel, nici oamenii nu-s la fel, nici biserici creştineşti nu se află… Dar bătrânul nu venise: asta este!

Li s-a pus dinainte oaspeţilor votcă fiartă cu stafide şi prune, şi un blid mare, plin cu colaci de nuntă. Lăutarii au amuţit un scurt răstimp, au pus la o parte chimvalele, scripcile şi dairalele şi au prins a mânca din coaja de dedesubt a colacilor, în aluatul cărora fuseseră puşi bani. În vremea asta, fetele şi nevestele tinere şi-au şters gura cu basmaua cu cusături şi au ieşit iarăşi din rânduri la joc; pe când flăcăii cu mâinile în şold îşi roteau ţanţoşi ochii în juru-le gata să se repeadă în întâmpinarea lor, bătrânul esaul a scos din casă. două icoane, pregătindu-se să blagoslovească mirii. Esaulul primise icoanele în dar de la preacuviosul stareţ Vartolomei, un schimnic bătrân. Podoabele de pe icoane erau sărăcuţe; nici aur, nici argint nu lucea pe ele, dar nu era putere necurată care să se apropie de cel ce le avea în casă. Esaulul ridicase icoanele şi se pregătea să rostească o scurtă rugăciune, când deodată, copiii care se jucau în ţărână prinseră a ţipa speriaţi. Toată adunarea se trase grabnic înlături şi oamenii cuprinşi de groază arătau cu degetul un cazac care stătea în mijlocul lor. Nimeni nu ştia cine-i cazacul. El îi trăsese o căzăcească îndrăcită, înveselind pe cei din juru-i. Când a ridicat însă esaulul icoanele, cazacul se schimbă pe loc la faţă: nasul i s-a lungit, aplecându-i-se într-o parte, ochii, căprui pân-atunci, i se înverziră, prinzând a-i juca în cap, buzele i se învineţiră, bărbia-i tresări, ascuţindu-i-se ca o suliţă, din gură îi ieşi un colţ, la ceafă îi răsări un gheb şi, văzând cu ochii, cazacul se preschimbă în moşneag.

— El e! El e! începură să strige oamenii, îndesându-se unii în alţii.

— Iar a venit vrăjitorul! strigau mamele, luându-şi copiii în braţe.

Falnic şi plin de măreţie, esaulul ieşi înaintea celorlalţi şi, punând icoanele în faţa necuratului, rosti cu glas puternic:

— Piei, satană! N-ai ce căuta aici!

S-a auzit un şuier, urmat de o scrâşnire de colţi de lup parcă, şi ciudatul moşneag se făcu nevăzut.

Mulţimea începu să freamăte şi să murmure, ca marea pe furtună.

— Ce fel de vrăjitor o fi? întrebau tinerii nepricepuţi în de-ale vieţii.

— Ne paşte o nenorocire… spuneau bătrânii, clătinând din cap.

Şi peste tot, în curtea largă a esaulului, oamenii începură a se aduna în jurul câte unui povestitor, ca să asculte snoave despre straniul vrăjitor. Dar fiecare alta spunea, şi nimic cu temei.

Oamenii au adus în curte de-a-dura un butoi de mied şi găleţi cu vin grecesc destule. Se înveseliră cu toţii iarăşi. Lăutarii se porniră din nou. Fetele, nevestele, tinerii şi cazacii sprinteni, învestmântaţi în jupane ce-ţi luau văzul, se avântară iar în joc. Înfierbântaţi de băutură, bătrâni de nouăzeci şi o sută de ani, amintindu-şi de frumoşii ani ai tinereţii, au intrat şi ei în joc. Au chefuit cu toţii până noaptea târziu, aşa cum nu se mai chefuieşte în zilele noastre. Prea puţini oaspeţi au plecat pe la casele lor. Mulţi au mas peste noapte în curtea îngrădită a esaulului şi cea mai mare parte au adormit nepoftiţi, care pe unde apucase: sub laiţe, pe podele, lângă cai, dinaintea grajdului. Acolo unde aburii vinului cuprinseseră capetele lor căzăceşti, acolo zăceau tolăniţi şi sforăind de răsuna Kievul.

II

O lumină blândă s-a aşternut peste lume: o cerne luna care s-a ivit de după dealuri. Malul râpos al Niprului s-a îmbrăcat într-o mantie scumpă de damasc, albă ca omătul, iar umbrele s-au retras departe, în hăţiş

de pini.

În mijlocul Niprului plutea o luntre de stejar. Doi flăcăi, cu negrele cuşme căzăceşti pe-o ureche, şedeau în faţă la vâslele de sub care zburau stropii în toate părţile, ca scânteile sub amnar.

De ce nu cântau cazacii oare? Nici de călugării papistaşi care bântuie Ucraina, cercând să tragă norodul la papistăşia lor, nici de bătălia de lângă Lacul-Sărat pe care două zile au purtat-o cu hoarda, nimic nu pomeneau. Dar cum să cânte, cum să vorbească de faptele lor căzăceşti, când Danilo, panul lor, e trist şi-ngândurat? Marginea mânecii jupanului roşu-cârmâz i-a lunecat din luntre şi atârnă în apă iar pani Caterina îşi leagănă încetişor copilul, fără să-şi ia ochii de la el, în timp ce pulberea cenuşie de apă îi stropeşte straiul frumos, pe care nicio manta nu-l apără.

Ţi-e mai mare dragul să priveşti de pe apele Niprului dealurile înalte, luncile întinse, pădurile verzi. Dealurile acelea nu-s dealuri şi n-au poale, şi jos, ca şi sus, au piscuri ascuţite şi peste tot, deasupra lor ca şi sub ele, se întinde cerul înalt. Pădurile de pe dealuri nu-s nici ele păduri, ci chica din capul piticului pădurii. El îşi spală barba în apă şi de la barbă în jos şi de la chică în sus e numai cer înalt. Luncile acelea nu-s lunci, ci o cingătoare verde, care încinge mijlocul cerului rotund, iar pe cele două jumătăţi, şi pe aceea de jos, şi pe aceea de sus, pluteşte luna.

Dar pan Danilo n-are ochi decât pentru tânăra-i nevastă.

— Caterino, tânără nevastă, comoara mea, ce s-a întâmplat? de ce te-a cuprins jalea?

— Nu m-a cuprins jalea, Danilo, panul meu, dar m-au înspăimântat afurisitele celea de poveşti cu vrăjitorul. Lumea spune că era aşa de fioros din născare că niciun copil nu voia să se joace cu el. Ai auzit, pan Danilo, ce grozăvii spuneau oamenii despre el. Cică mereu i se năzărea că toţi îşi bat joc de dânsul. De se-ntâmpla să

întâlnească om în fapt de seară, era destul să i se pară că omul deschide gura a zâmbire, şi dimineața îl găseau mort. Mă simțeam tulburată şi m-am îngrozit foarte auzind acele poveşti, – spuse Caterina scoțând o năframă pe care erau cusute de mâna ei, cu mătase roşie, frunze şi poame şi şterse cu ea obrazul copilului care-i dormea în brațe.

Pan Danilo tăcea mâlc şi privea spre malul din umbră al râului unde departe, după pădure, se zărea un dâmb de pământ negru în dosul căruia se înălța un vechi castel. Trei cute i se iviră deodată pe frunte, drept deasupra sprâncenelor; cu mâna stângă îşi netezi mustățile voiniceşti.

— Nu fiindcă-i vrăjitor mi-e groază, începu el, ci mai ales fiindcă-i un oaspete hain. Ce i-a venit să vină? Am auzit că leşii vor să ridice o cetate, ca să ne taie calea la zaporojeni. De o fi să fie adevărat… Să prind numai limbă[90] că se află pe acolo vreun bârlog de-al lui, şi mătur eu cuibul dracului. Îi dau foc şi nici corbii n-o să aibă ce mai alege din el. Oricum, socot că trebuie să aibă destul aur şi bogății de tot felul. Iaca unde-i sălaşul diavolului acesta. De s-o întâmpla să aibă aur… Acuşi trecem pe lângă cruci. Acolo-i țintirimul unde putrezesc ciolanele procleților lui strămoşi. Lumea spune că erau gata să-şi vândă diavolului pentru bani şi sufletele şi trupurile îmbrăcate cu jupane jerpelite. Dacă-i adevărat că are aur, nu mai avem acuma de ce sta la cumpănă, căci nu totdeauna poți dobândi aur în războaie…

— Ți-am înțeles gândul. N-aştepta nimica bun din întâlnirea asta cu vrăjitorul. Dar de ce ți se curmă suflarea? Îți încrunți sprâncenele şi privirea ți-e întunecată. Mie-mi pare că întâlnirea asta cu vrăjitorul nu-i a bine.

— Taci, femeie! răcni Danilo. Cine se ia după voi, ca voi ajunge! Ia dă-mi un foc, flăcăule, să-mi aprind luleaua. – Şi se întoarse spre unul dintre luntraşi, care scoase foc din luleaua lui, potrivindu-l în luleaua

panului său. – Auzi! Mă sperie cu vrăjitorul! urmă Danilo. Cazacul, slavă Domnului, nu se teme nici de draci, nici de popi. Dacă ne-am potrivi noi la neveste! Dar luleaua şi sabia e nevasta noastră. Nu-i aşa, luntraş?

Caterina tăcu, aţintindu-şi privirea în apa adormită şi uşor încreţită de vânt. Niprul sticlea de luciri argintii ca blana lupului în miez de noapte.

Luntrea coti, începând să lunece de-a-lungul malului păduros. Pe mal se vedea un ţintirim, unde se învălmăşeau, unele-n altele, cruci putrede. Printre cruci nu creşteau tufe de călin, nici nu înverzea iarba, ci numai razele lunii le mai încălzea din înaltul ceresc.

— Măi luntraşi, n-auziţi ţipete? Ne cheamă cineva în ajutor, spuse pan Danilo, întorcându-se către vâslaşii lui.

— Ba auzim şi ni se pare că vin chiar dintr-acolo, spuseră cei doi flăcăi deodată, arătând spre ţintirim.

Dar, nepristan[91], totul amuţi. Luntrea coti iarăşi şi începu să înconjure ieşitura malului. Vâslaşii scăpară vâslele deodată, zgâind ochii mari. Pan Danilo încremeni şi el. Groaza şi frigul le îngheţase cazacilor sângele-n vine.

O cruce de pe un mormânt se clătina şi din el se ridică un mort schilav. Barba-i ajungea până la brâu, iar ghearele erau mai lungi decât degetele. Mortul îşi ridică încet mâinile. Faţa îi tresări schimonosindu-i-se. Chinurile pe care le îndura erau, se vede, groaznice. „Mă-năbuş, mă-năbuş!...” gemea el cu glas sălbatic şi neomenesc. Glasul îi era ca un cuţit care-ţi scrijelea inima. Dintr-odată mortul intră în pământ. Se mai clătină o cruce, şi alt mort se ridică din mormântul lui, mai înfricoşător şi mai înalt ca cel dintâi. Barba îi bătea în genunchi, iar ghearele erau încă şi mai lungi ca ale celuilalt. Mortul acesta urla şi mai cumplit: „Mă-năbuş!” şi intră şi el înapoi în pământ. Se clătină apoi a treia cruce şi al treilea mort se ridică. Părea că numai oasele i

se ridicaseră, sus de tot, deasupra pământului. Barba îi ajungea la glezne. Ghearele-i lungi se înfigeau în țărână, înspăimântător își întinse mâinile în sus, de parc-ar fi vrut să apuce luna din tării şi slobozi un răcnet de-ai fi zis că cineva încerca să-i taie oasele îngălbenite cu fierăstrăul…

Copilul care dormea în brațele Caterinei scoase un țipăt şi se trezi. Țipă şi pani Caterina. Vâslaşilor le căzură căciulile în Nipru, iar pe pan îl trecură fiorii. Deodată, totul se potoli de parcă nici n-ar fi fost, dar mai trecu o bună bucată de vreme până ce vâslaşii să pună iarăşi mâna pe vâsle.

Burulbaş se uita cu îngrijorare la tânăra lui nevastă înspăimântată cum îşi legăna în brațe copilul care plângea şi, strângând-o la pieptul lui, o sărută pe frunte.

— N-ai de ce te speria, Caterină, priveşte, nu-i nimic, îi spuse, arătând cu mâna de jur împrejur. Vrăjitorul cată să sperie oamenii, ca nimeni să nu acolisească la bârlogul lui. Dar cu una ca asta nu sperie decât muierile. Dă-mi, rogu-te, băiatul în brațe, şi spunând asta, pan Danilo ridică feciorul şi-l sărută. Nu-i aşa, Ivan, că nu te temi de vrăjitori? Hai, spune-mi: „Nu, tătucă, sunt cazac!” Hai, nu mai plânge. Uite, acuşi suntem acasă. Cum om ajunge, o să-ți dea mama caşă, o să te culce în leagăn şi o să-ți cânte:

Nani, nani, nani!
Nani, nani, puişor,
Creşti frumos şi repejor,
Spre faima cazacilor
Şi spaima duşmanilor.

Ia spune şi tu, Caterină, mie-mi pare că lui taică-tău nu-i e voia să trăiască în bună înțelegere cu noi. De când a venit e tot posomorât şi încruntat, de parcă i s-ar fi înecat corăbiile… Dacă ştia că n-are să-i placă, de ce a

mai venit? N-a vrut să bea pentru libertatea noastră căzăcească, n-a legănat copilul în brațe... La început mă bătea gândul să-i spun tot ce aveam pe suflet, dar nu ştiu ce era cu mine, că mi se opreau vorbele pe buze. Nu. Taică-tău n-are inimă de cazac. Inimile de cazaci, oriunde s-ar întâlni, numai din piept nu se smulg ca să se apropie!... Ce-i, flăcăii mei dragi? Mai este mult până la mal? Las-că vă dau eu căciuli noi. Ție, Stețco, am să-ți dau una de catifea, cu fundul cusut cu fir de aur. I-am scos-o unui Tătar, cu cap cu tot. Armele şi tot ce avea mi le-am luat, numai sufletul i l-am slobozit. Ei, trageți la mal. Uite, Ivan, am ajuns acasă, şi iaca, tu tot plângi. Ia-l tu, Caterină.

Toți au sărit pe mal. După deal se ivi un acoperiş de paie. Acolo erau casele strămoşeşti ale lui pan Danilo. Dincolo de ele mai era un colnic, după care se întindea câmpia, pe care şi o sută de verste să fi mers, nu întâlneai picior de cazac.

III

Răzeşia lui pan Danilo era aşezată între două dealuri, într-o vale îngustă, care cobora lin spre Nipru. Casele nu erau înalte, iar locuința lui arăta pe dinafară întocmai ca acelea ale cazacilor de rând, cu o singură odaie, dar mare şi luminoasă; în ea era loc destul şi pentru dânsul şi pentru nevastă-sa şi pentru slujnica bătrână şi pentru zece voinici, toți unul şi unul. Pe ziduri erau polițe de stejar, şi blide, şi castroane de tot felul. Printre ele se aflau şi pocale de argint, şi cupe suflate cu aur, unele primite în dar, altele pradă de război. Sub polițe atârnau muschete scumpe, săbii, sânețe şi sulițe, trecute de voie, de nevoie, de la tătari, turci, şi leşi, în mâinile lui pan Danilo şi păstrând pe ele multe urme de

lovituri de sabie. La vederea lor, pan Danilo îşi amintea, după semnele pe care le purtau, de nenumăratele lui lupte. Jos, de-a-lungul pereților, erau laițe de stejar bine geluite. Lângă ele. În fața cuptorului, atârna un leagăn prins de frânghii trecute printr-un inel înşurubat în tavan. Podeaua era bătătorită neted şi lipită cu lut peste tot. Pe laițe dormeau pan Danilo cu nevastă-sa, pe cuptor bătrâna slujnică, iar în leagăn se legăna copilul, gungurind. Voinicii se culcau pe jos, prin unghere. Dar cazacului îi place mai bine să doarmă pe pământul gol, sub cerul liber. N-are nevoie de saltea de puf. Îşi aşterne la căpătâi un braț de fân proaspăt şi se întinde în voie pe iarbă. Îi place ca, trezindu-se în toiul nopții, să poată privi cerul înstelat şi să se înfioare în răcoreala care-i mai înviorează ciolanele căzăceşti. Se întinde, bolboroseşte în somn, îşi aprinde luleaua şi se înfăşoară mai bine în cojocul călduros.

După petrecerea din ajun, Burulbaş se trezi destul de târziu. De cum se trezi, se şi aşeză în colțul laiței şi începu să-şi ascută un iatagan turcesc nou-nouț, dobândit prin schimb, pe când pani Caterina se apucă să coasă cu fir de aur un ştergar de mătase. Deodată, mânios şi încruntat, în dinți cu luleaua adusă de pe meleaguri străine, intră în odaie tatăl Caterinei şi începu s-o dojenească şi s-o descoasă cu asprime de ce s-a înapoiat atât de târziu.

— Socrule, de asemenea trebi eu dau seamă nu ea. Nu-ți fie cu supărare, dar la noi aşa-i obiceiul: să răspundă bărbatul şi nu nevasta, spuse Danilo, şi-şi văzu de treabă. Poate că-n unele țări păgâne o fi şi altfel. Nu ştiu.

Sângele năvăli în fața aspră a socrului şi ochii începură să-i scapere sălbatic.

— Cine altul decât un tată trebuie să-i poarte de grijă fiică-si, mormăi el printre dinți. Dacă-i aşa, atunci să te-ntreb eu pe tine: unde-ai umblat până noaptea târziu?

— Apoi, aşa spune, tată socrule. La asta ți-oi

răspunde că am trecut demult de vârsta când te-nfaşă muierile. Acuma ştiu să mă țin în şea. Mai ştiu să țin în mână şi o sabie ascuțită. Şi-mi pare că mai ştiu încă şi altceva… Ştiu să nu dau socoteală nimănui de ceea ce fac.

— Cum văd eu, ba-s şi încredințat de asta, tu Danilo cauți ceartă cu lumânarea. Cel ce se ascunde are gând rău.

— Crede ce vrei, spuse Danilo. La rându-mi oi crede şi eu ce vreau. Până-n clipa de față, slavă Domnului, n-am fost nicicând părtaş la vreo faptă necinstită. Am luptat întotdeauna pentru legea pravoslavnică şi pentru țară, şi nu ca unii vagabonzi, care umblă Dumnezeu ştie pe unde, în vreme ce pravoslavnicii luptă pe viață şi pe moarte, ca apoi să se năpustească la pâinea pe care n-au semănat-o. Şi-s pe deasupra mai răi ca uniții şi nu pun niciodată piciorul în lăcaşul Domnului. Pe de-alde aceştia ar trebui lumea să-i descoasă, ca să afle pe unde umblă.

— Ehei, cazace! Să ştii… Oricât de prost țintaş oi fi, da' până şi la o sută de stânjeni glontele meu tot în inimă nimereşte. Şi cu sabia mă bat straşnic. Nu rămân din om decât bucățele mai mărunte ca păsatul de fiertură.

— Eu îs gata, spuse pan Danilo, tăind voiniceşte văzduhul în cruce cu sabia pe care ştiuse parcă mai dinainte de ce o ascute.

— Danilo! țipă Caterina, apucându-i mâna şi spânzurându-i-se de ea. Bagă de seamă, smintitule, asupra cui ridici mâna. Şi tu, tată, ți-e părul alb ca neaua şi te-ai aprins ca un flăcău fără minte.

— Nevastă! strigă Danilo amenințător. Ştii că nu-mi place asta. Vezi-ți de treburile tale muiereşti!

Spăimântător zăngăniră săbiile! Fierul lovea fierul şi cazacii se împroşcau cu scântei de parcă ar fi fost colb. Caterina trecu plângând în colțul ei, se trânti pe pat şi-şi astupă urechile ca să nu audă loviturile. Dar cazacii

se băteau aprig, încât nu se putea să nu auzi zăngănitul fierului. Caterina simțea loviturile în propriul ei trup şi inima îi bătea să i se spargă. „Nu mai pot răbda, nu mai pot! Poate că sângele roşu îi şi țâşneşte ca dintr-un şipot din trupul alb. Poate că iubitul meu îşi dă duhul în clipa asta, iar eu stau aici…" Şi albă ca varul, abia răsuflând, intră în odaie.

Deopotrivă de tari erau cazacii şi crâncen se mai băteau. Nu se puteau birui unul pe altul. Când tatăl se avânta, celălalt dădea înapoi, iar când îl înghesuia Danilo, întunecatul bătrân, se retrăgea la rându-i. Şi iar stau amândoi la fel de tari, unul în fața celuilalt. Furia clocoteşte într-înşii şi iarăşi se înfruntă. Of! cum se mai ciocnesc săbiile… Şi, zăngănind, lamele au zburat înlături frânte.

— Slavă ție, Doamne! răsuflă Caterina, dar țipă din nou văzând cum cazacii pun mâna pe muschete, potrivesc cremenea şi trag cocoaşele.

Cel dintâi trase pan Danilo, fără să nimerească. Socrul îl ținti. Era bătrân şi privirea nu-i era aşa de ageră ca a unui tânăr, dar mâna nu-i tremura. Împuşcătura trăsni… Danilo se clătină şi sângele îi improşcă mâneca stângă a jupanului căzăcesc.

— Nu, strigă Danilo. Nu-mi vând eu aşa de ieftin pielea. Nu-i stânga atamanul, ci dreapta. În perete îmi atârnă un pistol turcesc care nu m-a lăsat niciodată de când mă ştiu. Coboară din perete, bătrâne tovarăş, şi fă-i un bine vechiului tău prieten! Şi Danilo întinse mâna.

— Danilo! țipă Caterina deznădăjduită, apucându-l de mână şi căzând în genunchi. Nu pentru mine, mă rog. Mie mi-e tot una să mor. Nu-i vrednică nevasta care mai trăieşte după ce şi-a pierdut bărbatul. Niprul, Niprul cel rece îmi va fi mormântul… Dar, uită-te, Danilo, la feciorul tău. Cine să-i poarte grija? Cine să-l mângâie? Cine să-l învețe să călărească pe un cal ca pana corbului, să se bată pentru slobozenie şi credință, să bea şi să zburde ca un adevărat cazac? Ți-e scris şi ție,

fiul meu, să pieri. Tată-tău nu vrea să ştie de tine. Uite cum îşi întoarce capul într-o parte. Oof! Abia acum te cunosc! Fiară eşti, nu om! Ai inimă de lup şi suflet de şarpe viclean. Credeam că ai, oricum, un pic de omenie şi că în trupul tău de cremene clocotesc simţăminte omeneşti. Amar m-am înşelat. Are să-ţi pară bine şi o să-ţi salte de bucurie oasele în groapă când vei auzi că leşii, liftele cele turbate, îţi vor arunca feciorul în foc, când va ţipa sub tăişul cuţitului, opărit cu uncrop. Oof, abia acum te cunosc! Ai fi în stare să te scoli din mormânt şi să aţâţi cu căciula ta focul care-l va mistui.

— Stai, Caterină! Vino-ncoace, dragul meu Ivan, să te sărut. Nu, copilul meu, nimeni n-are să-ţi smintească un firişor de păr din cap. Ai să creşti mare pentru cinstea ţării. Ai să zbori cândva în fruntea căzăcimii, cu căciula de catifea în cap şi cu sabia ascuţită în mână. Dă-mi mâna, tată. Să uităm ce-a fost. De ţi-am greşit cu ceva, iartă-mă. de ce nu-mi întinzi mâna? spuse Danilo tatălui Caterinei, care rămăsese nemişcat şi a cărui faţă nu arăta nici mânie, nici gând de împăcare.

— Tată, strigă Caterina, îmbrăţişându-l şi sărutându-l. Nu fi neînduplecat. Iartă-l pe Danilo, că n-are să te mai supere de-aici încolo.

— Numai pentru că mă rogi tu, fata mea, îl iert! îi răspunse el sărutând-o şi ochii i-au scăpărat ciudat. Caterina se cutremură preţ de o clipă: ciudată i se păru şi sărutarea, cât şi nefireasca sclipire a ochilor. Se sprijini de masa pe care pan Danilo îşi pusese mâna să şi-o oblojească şi se gândea că rău făcuse şi împotriva obiceiului căzăcesc, că ceruse iertare, când ştia prea bine că nu-i el vinovatul.

IV

Ziua se ivise, dar soarele, nu. Cerul se posomorâse şi o ploaie subţire se cernea pe câmpii, pe păduri şi pe apa întinsă a Niprului. Pani Caterina se trezise, dar nu era mulţumită. Ochii-i erau plânşi. Era neliniştită şi nu-şi afla locul.

— Bărbatul meu iubit, bărbatul meu scump, urât vis am mai avut astă-noapte.

— Ce vis ai avut, iubita mea pani Caterina?

— Un vis ciudat şi atât de viu, de parcă era aievea. Am visat că pocitania aceea pe care am văzut-o la esaul era chiar tata. Te rog, însă nu crede cumva în visul meu. Câte prostii nu visează omul. Se făcea că stam în faţa lui, înspăimântată şi tremurând ca varga şi, la fiecare vorbă ce rostea îmi simţeam vinele zvâcnind. De-ai fi auzit ce spunea!...

— Şi ce-ţi spunea, comoara mea?

— „Ia te uită la mine, zicea, Caterină. Sunt frumos. Degeaba spun oamenii că-s pocit. Ţi-oi fi bărbat bun. Uită-te cum îmi lucesc ochii...” Şi-mi aruncă o privire aşa de învăpăiată, că am început să ţip şi m-am trezit.

— Da. Visurile spun de multe ori adevărul. De altfel, ştii că peste deal domneşte iarăşi neliniştea. Iar au prins leşii a iscodi. Gorobeţ mi-a trimis vorbă să veghez. Dar degeaba se frământă el, că nici aşa nu închid ochii. Flăcăii mei au prăvălit astă noapte copaci în douăsprezece locuri şi au ridicat stavile. Las’ că-i ospătăm noi cu prune de plumb, iar pospoliţii or dănţui sub vergi.

— O fi ştiind oare tata de asta?

— Taică-tău îmi stă în gât. Nici azi nu pricep ce-i cu el. Mult trebuie să fi păcătuit pe unde a umblat. Şi mă gândesc: de-o lună de când stă la noi, de ce nu s-o fi înveselit şi el, măcar odată, ca orice bun cazac! Mied să bea n-a vrut. Auzi tu, Caterină, nici n-a vrut să guste din miedul pe care l-am prădat de la jidovii din Brest. Ei băiete, dă o fugă în beci, şi adă-mi din miedul cela jidovesc, strigă pan Danilo. Şi nici rachiu nu bea! Mare

ticăloşie! Pani Caterina, tare mă tem că n-o fi crezând în Domnul nostru Iisus Christos! Dar ție cum ți se pare?

— Dumnezeu unul ştie ce tot îndrugi tu, pan Danilo!

— E totuşi de mirare, urmă pan Danilo, luând cana de lut din mâna cazacului. Până şi papistaşii sunt ispitiți de votcă. Numai turcii nu beau. Ascultă, Stețco, mult mied ai dat pe gât în beci?

— L-am încercat numai, pane!

— Minți, afurisitule. Nu vezi cum ți s-adună muştele la mustăți? După ochi se cunoaşte c-ai dat gata jumătate de vadră. E-hei, cazacii! Pârdalnice făpturi! Gata să-şi dea şi cămaşa unui prieten dar când e vorba de băut se schimbă treaba. Demult nu m-am mai îmbătat pani Caterina, nu-i aşa?

— Ei, demult! De ieri… Ai uitat?

— Nu te teme, nu te teme! O ulcică numai. Uite şi pe egumenul turcesc, spuse el printre dinți, văzându-l în uşă pe socru-său, care tocmai se apleca să intre.

— Ce-i asta, copila mea? zise tatăl Caterinei, scoțându-şi căciula din cap şi îndreptându-şi cingătoarea de care atârna o sabie bătută cu nestemate de-ți lua ochii. Soarele e sus, şi prânzul nu-i gata.

— Prânzu-i gata, tată. Îndată pun masa. Scoate oala cu găluşte, îi spuse pani Caterina bătrânei slujnice, care ştergea blidele de lemn. Ba nu, las-că o scot eu; tu cheamă flăcăii.

Toți se aşezară roată pe podea: în fața icoanei tatăl Caterinei, în dreapta lui – fiică-sa, în stânga – pan Danilo, şi apoi pe rând cei zece voinici de credință, unii cu jupane albastre, alții eu galbene.

— Nu-mi plac găluştele astea, spuse tatăl Caterinei după ce gustă din ele şi puse lingura la o parte. N-au niciun gust.

„Ştiu că-ți plac mai mult tăiețeii jidoveşti”, gândi Danilo. Apoi cu voce tare:

— De ce spui, socrule, că găluştele n-au niciun gust? Oare nu-s bine făcute? Caterina mea face nişte găluşte

cum rar mănâncă hatmanul. Aşa că n-ai de ce te scârbi. Asta-i mâncare creştinească. Toţi sfinţii şi oamenii cu frica lui Dumnezeu mănâncă găluşte.

Tatăl Caterinei n-a scos o vorbă. Part Danilo tăcu şi el.

S-a adus apoi friptură de porc cu varză şi prune.

— Nu-mi place carnea de porc, făcu iarăşi tatăl Caterinei, scociorând varza cu lingura.

— De ce să nu-ţi placă? spuse Danilo. Numai turcii şi jidovii nu mănâncă porc.

Tatăl Caterinei se oţărî şi mai mult.

N-a mâncat decât tăieţei cu lapte, bând în loc de votcă un fel de apă neagră dintr-un şip{92}, pe care l-a scos din sân.

După ce a mâncat, Danilo s-a culcat şi a dormit zdravăn, sculându-se abia la vreme de chindie. Se apucă apoi să scrie nişte cărţi armiei căzăceşti, în timp ce pani Caterina, lângă cuptor îşi legăna copilul. Sta şi se uita pan Danilo cu ochiul stâng la slova lui, iar cu dreptul – pe fereastră. Pe fereastră se vedeau lucind în depărtare dealurile şi Niprul. Dincolo de Nipru, albăstreau pădurile. Sus, licărea cerul senin al nopţii. Dar nici înaltul cerului, nici pădurea albastră nu-i desfătau ochii lui pan Danilo: el se uita la dâmbul de pământ pe care se înălţau zidurile negre ale bătrânului castel. I se păru că printr-o fereastră îngustă fulgeră o luminiţă. În jur însă, era linişte. Pesemne că i se năzărise. Se auzea numai din jos vâjâitul înăbuşit al Niprului şi din trei părţi huia pe rând, în răstimpuri, bătaia valurilor trezite. Niprul nu se răzvrăteşte. Ca un bătrân cârteşte şi bombăne; nimic nu-i place; toate s-au schimbat în jurul lui; poartă dealurilor, pădurilor şi luncilor de pe malurile sale o vrajbă tăcută şi duce cu el jalbă împotrivă-le, tocmai la Marea Neagră.

Iată că se zăreşte o luntre neagră pe întinsul Niprului şi la castel parcă iarăşi scapără. Danilo şuieră încetişor şi la şuieratul lui se ivi unul dintre credincioşii săi

flăcăi.

— Stețco, îi spuse el, pune mâna mai repede pe o sabie ascuțită şi pe o sâneață şi hai cu mine.

— Pleci? îl întrebă pani Caterina.

— Plec, nevastă. Trebuie să cercetez peste tot şi să văd dacă rânduielile-s păzite.

— Mie mi-e frică să rămân singură. O să mă fure somnul. Ce mă fac dacă visez iar? Nici nu-mi dau bine seama dacă a fost vis sau întâmplare aievea, aşa de vii mi s-au părut toate.

— Bătrâna rămâne cu tine doar, iar în tindă şi-n curte dorm cazacii.

— Baba a şi adormit, şi-n cazaci nu mă bizui prea mult. Ascultă, pan Danilo. Încuie-mă şi ia cheia. Aşa n-are să-mi mai fie frică. Iar cazacii, culcă-se dinaintea uşii.

— Fie şi aşa, zise Danilo, ştergând colbul de pe sâneață şi turnând pulberea în tigăița ei.

Credinciosul Stețco era gata şi-l aştepta cu toată armătura căzăcească pe el. Danilo îşi puse căciula de cârlan, închise ferestruica, trase zăvoarele, ieşi încetişor din curte, se strecură printre cazacii adormiți şi se îndreptă spre dealuri.

Cerul se limpezise. Dinspre Nipru o boare proaspătă adia uşor. Dacă din depărtări n-ar fi răzbit țipăt de pescăruş, ai fi zis că totul amuțise. Dar iată că se auzi un foşnet…

Burulbaş şi credincioasa lui slugă se furişară într-un mărăciniş care ascundea trunchiuri doborâte. Un om în jupan roşu, cu două pistoale la brâu şi sabia la şold, cobora dealul.

— Ăsta-i socru-meu! spuse pan Danilo, pândindu-l din ascunzişul lui. De ce şi unde se duce la vremea asta?… Stețco, nu căsca gura, fii cu ochii în patru, să vezi încotro are s-o apuce panul.

Omul cu jupanul roşu coborî spre mal şi o coti înspre limba de pământ.

— Aha! Acolo se duce! Ce zici de asta, Stețco? Se duce chiar în bârlogul vrăjitorului.

— Adevărat, pan Danilo. Acolo se duce. De ar fi altfel, ar fi trebuit să-l zărim iarăşi de cealaltă parte. Dar aşa, cum s-a apropiat de castel s-a şi mistuit.

— Să ieşim numai şi-i luăm apoi urma. Aici se pune ceva la cale. Da, da, ți-am spus eu, Caterina, că taică-tău e un nelegiuit, şi că toate câte le face numai pravoslavnice nu-s.

Iată-i pe pan Danilo şi pe credincioasa lui slugă pe limba de pământ şi iată-i mistuindu-se în pădurea deasă care înconjoară castelul. O fereastră de sus se lumină slab. Cazacii stăteau jos şi se gândeau cum să ajungă acolo. Nu se vedeau nici porți, nici uşi. Era, ce-i drept, o intrare prin curtea castelului, dar cum să pătrundă? De departe se auzea zăngănit de lanțuri şi hămăit de câini.

— Ce să mai stau la gânduri? spuse pan Danilo, văzând un stejar înalt în fața ferestrei. Tu, flăcăule, rămâi aici, eu mă sui în copac. De acolo am să văd prin fereastră tot.

Danilo îşi scoase cingătoarea, aruncă sabia ca să nu zăngănească şi, apucându-se de o cracă se cățără în stejar. Fereastra era tot luminată. Se aşeză pe o cracă, lângă fereastră, se apucă cu o mână de copac şi se uită înăuntru. În odaie nu ardea nicio lumânare, totuşi era lumină. Pe pereți se vedeau semne stranii şi atârnau tot felul de arme ciudate, din care nu mai văzuse. Arme din acestea nu purtau nici turcii, nici crâmlenii, nici leşii şi nici măcar viteazul neam al Şvezilor. Sub tavan zburau de colo-colo lilieci mari şi umbrele lor fâlfâiau pe pereți, pe uşi şi pe podele. Pe uşa ce se deschise fără zgomot intră un bărbat în jupan roşu şi se duse de-a-dreptul la masa acoperită cu o față albă. „El e! Socru-meu!” îşi zise Danilo. Se lăsă mai jos şi se lipi mai tare de trunchi.

Dar omul n-avea timp să vadă că pe fereastră îl priveşte cineva. Venise posac şi ursuz şi smulse furios

fața de masă. O lumină albăstruie şi străvezie începu atunci să se reverse treptat în toată încăperea. Undele de aur palid ale luminii de până atunci se cufundau fără să se destrame în această mare albastră, întocmai ca vinele în marmoră. Omul puse pe masă o oală şi începu să arunce în ea felurite ierburi.

Privind mai cu luare aminte, pan Danilo văzu că în locul jupanului roşu, omul avea acum şalvari largi, cum poartă de obicei turcii. La brâu avea înfipte pistoale, iar în cap un fel de tichie ciudată, având pe ea semne care nu aduceau nici cu scrisul leşesc, nici cu cel rusesc. Îți dădeai seama, privindu-l, că şi fața i se schimbă văzând cu ochii: nasul i se lungi, atârnându-i peste buze. Gura i se lăți până la urechi, un colț îi ieşi pieziş şi înaintea lui se înfățişă acelaşi vrăjitor pe care-l văzuse la nunta esaulului. „Ți se vădeşte visul, Caterină”, îşi zise Burulbaş.

Vrăjitorul începu să se plimbe în jurul mesei, semnele din perete începură să se schimbe şi ele cu iuțeală, iar liliecii să zboare tot mai repede în sus şi în jos, încoace şi încolo. Lumina albăstrie care slăbea din ce în ce, păru de la o vreme să se stingă de tot. O altă lumină, trandafirie şi lină, se revărsa acum în odaie. Această blândă lumină părea că se revarsă în toate ungherele cu un clinchet uşor când, deodată, pieri şi întuneric se făcu. O vreme nu se auzi decât un foşnet, aşa cum în fapt de seară liniştită adie vântul, rotindu-se deasupra oglinzii apelor, aplecând tot mai mult spre luciul lor sălciile argintii. Lui pan Danilo i se păru că în odaie lucea luna, pluteau stelele, licărea nelămurit azurul întunecat al cerului şi simți chiar, drept în față, răceala nopții. Deodată însă cerul dispăru şi pan Danilo văzu dinainte-i propria-i odaie (de aceea îşi pipăi repede mustața, să se încredințeze dacă nu cumva adormise), de pereți atârnau săbiile lui turceşti şi tătăreşti, de-a-lungul lor erau polițele, iar pe polițe străchini şi blide; pe masă pâinea şi sarea; leagănul atârna de tavan… Dar în

locul icoanelor, pocitanii fioroase se holbau pe prichiciul cuptorului… O pâclă deasă acoperi totul şi iarăşi se făcu întuneric. Un clinchet minunat porni din nou şi odaia se umplu de lumină trandafirie, iar vrăjitorul sta iarăşi stană, cu capul înfăşurat în ciudata lui cealma{93}. Sunetele se auzeau tot mai tari şi mai dese, lumina trandafirie din blândă cum era, se făcu tot mai vie şi ceva alb, ca un nor, flutură în mijlocul încăperii. Lui pan Danilo i se părea că norul nu era chiar nor, ci mai degrabă o femeie, numai că nu se putea dumiri din ce anume era făcută; din văzduh să fie țesută? Altfel n-ar fi plutit fără să atingă podeaua sau să se sprijine de ceva, nu s-ar fi văzut printr-însa lumina trandafirie şi n-ar fi zărit strălucind semnele de pe pereți. Iată că şi-a mişcat capul străveziu. Ochii azurii îi lucesc potolit, părul inelat îi cade pe umeri ca o ceață cenuşie, buzele palide amintesc lumina trandafirie şi firavă a zorilor când se revarsă peste cerul alb-străveziu al dimineții, negrul sprâncenelor umbreşte uşor… Vai! Dar asta-i Caterina! În clipa aceea Danilo simți că mâinile şi picioarele îi înțepenesc. Încercă să scoată o vorbă, dar buzele i se mişcau mute.

Vrăjitorul sta nemişcat la locul lui.

— Unde-ai fost? întrebă el. Şi făptura din față se înfioră.

— Ah! de ce m-ai chemat? gemu ea încetişor. Eram atât de fericită! Mă aflam în locurile unde m-am născut şi am trăit cincisprezece ani. Ce bine-i acolo! Cât de verde şi de plină de miresme e lunca unde mă jucam în copilărie! Aceleaşi flori de câmp, aceeaşi casă, aceeaşi grădină de zarzavat. Cum mă mai îmbrățişa buna mea mamă! Şi câtă dragoste îi izvora din ochi. M-a mângâiat, m-a sărutat pe gură şi pe obraz şi mi-a pieptănat cu un pieptene des părul castaniu. Tată!… spuse ea pironindu-şi privirea stinsă asupra vrăjitorului, de ce mi-ai înjunghiat mama?

Vrăjitorul o amenință cu degetul.

— Oare te-am rugat eu să-mi vorbeşti de asta? şi frumoasa vedenie se cutremură. Unde ți-e pani a ta acum?

— În clipa de față, pani a mea, Caterina, doarme. Iar eu m-am bucurat de asta şi mi-am luat zborul. Demult voiam s-o văd pe mama. Dintr-odată m-am făcut iar de cincisprezece ani. Şi m-am simțit uşoară ca o păsărică. de ce m-ai chemat?

— Îți mai aduci aminte tot ce ți-am spus ieri? o întrebă vrăjitorul în şoaptă.

— Îmi mai aduc aminte. Da, îmi mai aduc aminte. Dar ce n-aş da s-o pot uita. Sărmana Caterina! Multe din câte-i ştie sufletul, ea nu le ştie.

„E sufletul Caterinei”, se gândi pan Danilo, fără să se încumete încă să mişte.

— Pocăieşte-te, tată. Nu te îngrozeşti oare când, după fiecare din omorurile tale, morții se scoală din mormintele lor?

— Iar vechea poveste! îi tăie vorba vrăjitorul amenințător.

— Oricum, ce-am hotărât eu va să fie şi am să te silesc să faci ceea ce vreau eu. Tot are să mă iubească ea, Caterina…

— Oh! Eşti un căpcăun, nu tatăl meu! gemu ea. Nu, n-ai să-ți împlineşti voia! Drept e că prin farmece necurate ai putere să chemi sufletul şi să-l chinuieşti. Dar numai unul Dumnezeu poate să-l silească să i se plece. Nu, niciodată, cât voi sta în trupul ei, Caterina n-are să facă o faptă urâtă lui Dumnezeu… Tată, se apropie judecata de apoi. Chiar de nu erai tatăl meu, nici atunci nu m-ai fi putut sili să-mi înşel bărbatul credincios şi iubit. Şi chiar dacă bărbatul meu nu mi-ar fi credincios şi nu l-aş iubi, nici atunci nu l-aş înşela, pentru că sufletele necredincioase şi care îşi calcă jurămintele nu-s pe placul Domnului.

În clipa aceea îşi aținti privirea pierdută către geamul dinaintea căruia sta pan Danilo şi se opri încremenită.

— Unde te uiți? Pe cine vezi acolo? urlă vrăjitorul.

Sufletul Caterinei se cutremură. Dar pan Danilo coborâse demult de pe stejar şi, însoțit de credinciosul lui Stețco, se îndreptă spre dealurile sale. „E îngrozitor, e îngrozitor!” îşi spunea el, şi simți o nelinişte cuprinzându-i inima de cazac. Curând ajunse la curtea lui unde toți cazacii dormeau duşi, afară de unul de strajă, pufăind din lulea. Cerul tot era prefirat cu stele.

V

— Ce bine ai făcut că m-ai trezit! — spuse Caterina, frecându-se la ochi cu mâneca înflorată a cămăşii şi cătând buimacă la bărbatul care îi sta dinainte. — îngrozitor vis am avut! Mă-năbuşeam! Oof!… credeam că mor…

— Ce vis? N-o fi acesta? Şi Burulbaş începu să-i spună nevesti-sii ceea ce văzuse.

— Cum de le-ai aflat, bărbate? întrebă Caterina uimită. Nu ştiu cum se face, dar multe dintre cele ce-mi spui mi-s necunoscute. Nu. N-am visat că tata ar fi omorât-o pe mama. Nici morții nu i-am văzut şi nici altele. Nu, Danilo, n-am visat întocmai aşa cum spui tu. Vai! Cât e de groaznic tatăl meu!

— Nici nu mă miră că n-ai văzut multe dintre câte ți-am spus. Nu ştii nici a zecea parte din câte ți le ştie sufletul. Ştii tu oare că tată-tău e un antichrist? încă acum un an, pe când mă pregăteam să pornesc cu leşii împotriva crâmlenilor (pe atunci eram încă prieteni cu neamul acesta necredincios), mi-a spus egumenul mănăstirii Bratschi (şi trebuie să ştii, nevastă, că era un sfânt), că antichristul are puterea să cheme la dânsul orice suflet. Când omul adoarme, sufletul i se plimbă în voie şi zboară împreună cu arhanghelii pe lângă sălaşul

Domnului. De cum i-am văzut fața, nu mi-a plăcut. De ştiam că ai aşa tată, nu mă însuram cu tine. Nu te luam şi nu-mi încărcăm sufletul cu păcat, înrudindu-mă cu neamul antichristului.

— Danilo, strigă Caterina, acoperindu-şi fața cu mâinile *şi* izbucnind în hohote de plâns. Am eu oare vreo vină față de tine? Ți-am fost eu cândva necredincioasă, bărbatul meu drag?... Atunci, cu ce ți-am stârnit mânia? Nu te-am slujit eu cu credință? Spusu-ți-am eu vreo vorbă când te-ntorceai cu chef de la vreo petrecere? Nu ți-am născut eu fecior sprâncenat?...

— Nu plânge, Caterină. Acuma te cunosc şi n-am să te părăsesc pentru nimic în lume. Toate păcatele pe capul lui tată-tău sunt.

— Nu! Nu spune că-i tatăl meu. Nu mi-e tată! Dumnezeu mi-e martor că mă lepăd de dânsul, că mă lepăd de tatăl meu. El e un antichrist, care huleşte numele Domnului. Chiar de-ar fi să piară, sau să se înece, şi încă nu i-aş întinde mâna să-l scap. De-ar fi să se usuce de sete, otrăvit de cine ştie ce buruiană, tot nu i-aş da să bea. N-am alt tată decât pe tine!

VI

În adâncul beci al lui pan Danilo, cu trei rânduri de lacăte, încuiat şi ferecat în lanțuri grele, zace acum vrăjitorul; iar de ceea parte, pe malul Niprului, diavolescu-i castel se mistuie-n flăcări, pe când valuri roşii ca sângele se îmbulzesc bătând străvechile ziduri. Nu pentru vrăjitorie şi nici pentru păcatele-i pătimeşte vrăjitorul în beciul adânc. Pentru asta, Cel de Sus va să-l judece. El se află acolo pentru hainie, pentru că s-a ajuns cu duşmanii pravoslavnicei țări ruseşti să vândă poporul ucrainian papistaşilor şi să pună foc bisericilor

creştine. Vrăjitorul e posomorât. Gânduri negre ca noaptea îi frământă cugetul. Numai o zi mai are de trăit, căci mâine urmează să-şi ia rămas bun de la viață. Mâine îl aşteaptă osânda, şi osânda nu-i va fi uşoară. Are să fie încă bine de l-ar fierbe de viu într-un cazan, sau de l-ar jupui de pielea lui cea păcătoasă. Vrăjitorul stă posomorât şi cu capul plecat. Poate că în ceasul dinaintea morții se căieşte, dar prea mari îi sunt păcatele ca să-l mai ierte Dumnezeu. Sus, în fața lui, se află o ferestruică zăbrelită cu fier. Zăngănind din lanțuri, vrăjitorul se apropie de ferestruică, să vadă dacă nu cumva trece fiică-sa. Fiică-sa e ca o porumbiță, blândă şi deloc răzbunătoare. Cine ştie? Poate că s-o milostivi de tatăl ei?... Dar nu trece nimeni. Jos, şerpuieşte drumul şi nimeni nu trece. Ceva mai jos, curge Niprul; lui nu-i pasă de nimic, huieşte numai şi pe întemnițat îl apucă groaza, tot ascultându-i huietul veşnic acelaşi.

Dar iată că s-a ivit cineva pe drum: trece un cazac. Întemnițatul oftează greu. Şi iarăşi se întinde pustiul. Din depărtare însă mai coboară cineva... Contăşul verde îi flutură, iar în cap îi luceşte o podoabă de aur... Ea el Şi vrăjitorul se apropie şi mai mult de fereastră. Iată că se apropie şi ea...

— Caterina, fata mea, milostiveşte-te, fă-ți pomană cu mine!...

Caterina pare că nu aude: trece mută. Nici nu-şi aruncă ochii la închisoare şi s-a şi mistuit. Întreaga lume parcă-i pustie. Niprul vâjâie a jale şi jalea îți cuprinde sufletul. Dar simte oare vrăjitorul jalea aceasta?

Ziua e pe sfârşite. Soarele a asfințit. Se întunecă. Seara s-a lăsat şi-i răcoare. De undeva se aude răgetul unui bou şi larmă de glasuri* Se vede că oamenii se întorc de la lucru şi-s veseli. Pe Nipru lunecă o luntre... Cui îi pasă de vrăjitor? Pe cer prinde a luci secera de argint. Dar iată că cineva se apropie de cealaltă parte a

drumului. Greu îi să recunoşti în întuneric cine-i: e Caterina care se întoarce.

— Fata mea, pentru numele lui Christos! Nici cel mai crud dintre puii de lup nu-şi sfâşie mama. Aruncă-ți măcar o singură dată ochii asupra păcătosului tău tată! Dar ea n-aude şi-şi vede de drum.

— Fata mea, în numele nefericitei tale mame! Caterina se opreşte.

— Vino să-ți spun cel din urmă cuvânt al meu.

— De ce mă chemi tu care huleşti pe Domnul? Nu-mi spune că sunt fata ta. Nu suntem niciun fel de rude. Şi ce vrei de la mine în numele nefericitei mele mame?

— Caterina, sfârşitul mi-e aproape. Ştiu că bărbatul tău vrea să mă lege de coada unei iepe şi să-i dea drumul pe câmp, de n-o fi născocit cumva o cazně şi mai fioroasă…

— Este oare cazně pe lume care să fie pe măsura păcatelor tale? Aşteapt-o. Nu se va afla om să se roage pentru sufletul tău.

— Caterina, nu de osânda de aici mi-e frică, ci de chinurile de pe ceea lume… Tu eşti fără de prihană, Caterină, şi sufletul tău va zbura de-a-dreptul în rai, alături de Dumnezeu, iar sufletul tatălui tău, care a hulit pe Domnul, va arde în focul veşnic, foc care nu se va stinge niciodată, ci tot mai tare se va înteți. Nicio picătură de rouă nu pătrunde acolo şi nicio boare de vânt nu adie.

— N-am eu putere să-ți îndulcesc chinurile, spuse Caterina, întorcându-şi capul.

— Caterină, stai măcar să-ți spun o vorbă. Ai putea să-mi izbăveşti sufletul. Tu nici nu ştii cât de bun şi de milostiv e Dumnezeu. Ai auzit de apostolul Pavel, care a fost un păcătos, dar care s-a pocăit apoi şi a ajuns sfânt.

— Ce pot face ca să-ți izbăvesc sufletul? întrebă Caterina.

— Mă pot oare gândi eu la asta, eu, o biată femeie?

— De-aş putea să ies de aici, m-aş lepăda de cele lumeşti. M-aş pocăi şi m-aş duce să mă sihăstresc într-o peşteră. Mi-aş pune în spate cămaşă de păr de capră şi zi şi noapte m-aş ruga lui Dumnezeu. Şi nu numai mâncare de dulce* dar nici măcar peşte n-oi pune în gură. Am să dorm fără aşternut şi am să mă rog întruna! Şi dacă milostenia Domnului nu mi-o ierta măcar a zecea zecii părţi din păcate, am să mă-ngrop până la gât în pământ şi am să mă zidesc în zid de piatră; n-am să iau în gură nici mâncare, nici băutură până la moarte; şi tot avutul meu călugărilor lăsa-îl-voi, ca patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi de-a-rândul să citească molifte pentru odihna sufletului meu.

Caterina căzu pe gânduri.

— Chiar de aş deschide zăvoarele, nu-ţi pot descătuşa lanţurile.

— Nu de lanţuri mă tem eu, zise el. Spui că mi-s încătuşate mâinile şi picioarele? Nu. Le-am luat vederea cu ceaţă, şi în loc de mâini, le-am întins vreascuri. Uită-te şi tu: n-am niciun lanţ pe mână. – Şi păşi în mijlocul beciului. – Şi nici de ziduri nu m-aş teme şi aş trece prin ele, dar nici bărbatul tău nu ştie ce fel de ziduri sunt astea. Le-a zidit un schimnic sfânt şi nu-i putere necurată în; stare să scoată de aici un întemniţat, dacă nu descui uşa cu aceeaşi cheie cu care sfântul şi-a încuiat chilia. Când am să fiu iarăşi slobod, am să-mi sap şi eu, păcătos cum nu se mai află, o chilie la fel.

— Ascultă, am să-ţi dau drumul, spuse Caterina, oprindu-se în faţa uşii. Dar ce mă fac dacă mă minţi şi în loc să te pocăieşti, te faci iarăşi frate cu dracul?

— Nu, Caterină, nu mi-a mai rămas mult de trăit. Şi fără de osânda asta, sfârşitul mi-e aproape. Crezi oare că am să mă dau legat eu însumi caznei veşnice?

Lacătele zăngăniră.

— Rămâi cu bine! Aibă-te Domnul cel milostiv în paza lui, copilul meu, zise vrăjitorul sărutând-o.

— Nu te atinge de mine, păcătosule! Hai, pleacă mai

repede!… spuse Caterina. Dar vrăjitorul pierise.

— I-am dat drumul! şopti ea speriată, privind înnebunită la zidurile temniţei. Ce-am să spun acum bărbatului meu? Sunt pierdută. Nu-mi rămâne decât să mă îngrop de vie în mormânt.

Şi, izbucnind în hohote de plâns, se prăbuşi pe buturuga pe care stătuse întemniţatul.

— Dar am scăpat un suflet, îşi spuse încet. Am făcut o faptă plăcută lui Dumnezeu. Dar bărbatul meu… îl mint pentru întâiaşi dată. Of, cât de greu, cât de groaznic are să-mi fie să mint în faţa lui!… Vine cineva. El e! Bărbatul meu! ţipă ea cu deznădejde şi, ca neînsufleţită, se prăbuşi.

VII

— Eu sunt, fata mea dragă! Eu sunt, inimioara mea!… auzi Caterina când îşi veni în fire şi văzu înainte-i pe bătrâna ei slujnică. Sta plecată asupră-i, părând că şopteşte ceva în timp ce o stropea cu apă rece cu mâna ei uscată.

— Unde mă aflu? întrebă Caterina, ridicându-se şi uitându-se în jurul ei. În faţa mea vâjâie Niprul, îndărătul meu sunt dealuri. Unde m-ai dus, mătuşă?

— Nu te-am dus nicăieri, ci te-am scos în braţele mele din beciul înăbuşitor. Am încuiat uşa ca să te scap de mânia lui Danilo.

— Dar unde-i cheia? întrebă Caterina, privindu-şi cingătoarea. N-o văd.

— Copila mea, a luat-o bărbatul tău, ca să mai vadă ce-i cu vrăjitorul.

— Să vadă ce-i cu el?… Mătuşă, sunt pierdută! strigă Caterina.

— Să ne ferească Dumnezeu de aşa ceva, copila mea.

Taci numai, stăpâna mea dragă, şi nimeni n-are să afle nimic.

— A fugit, antichristul blestemat! Auzi, Caterină? A fugit! spuse pan Danilo, apropiindu-se de nevastă-sa. Din ochi îi scăpărau scântei. Sabia îi sălta zăngănind la şold.

Caterina încremeni.

— Bărbatul meu iubit, să-i fi dat cineva drumul? întrebă ea tremurând.

— Drept spui, i-a dat drumul. Dracul i-a dat drumul. În locul lui a rămas, ferecată în lanțuri, o cioată. Dumnezeu a vrut se vede, ca diavolului să nu-i pese de brațul căzăcesc. Dacă vreun cazac de-al meu s-ar fi îndemnat măcar cu gândul să-i deschidă, şi aş fi aflat-o… nicio caznă nu mi s-ar fi părut prea grea pentru el!

— Dar dacă mie… îngăimă fără voie Caterina şi amuți speriată.

— Dacă ți-ar fi trecut prin minte una ca asta, n-ai mai fi nevasta mea. Te-aş fi cusut într-un sac şi te-aş fi înecat în Nipru.

Caterinei i se părea că i se desprinde părul de pe cap şi răsuflarea i se curmă.

VIII

Pe un drum de graniță, într-o crâşmă, s-au adunat leşii şi de două zile în şir într-un chiolhan o țin. Printre ei sunt destui ticăloşi. Pesemne că s-au adunat pentru vreun ceambur. Unii au şi muschete; pintenii sună şi săbiile zăngănesc. Panii petrec şi se laudă cu isprăvile lor închipuite şi-şi bat joc de credința pravoslavnică; zic despre ucrainieni c-ar fi şerbii lor, îşi răsucesc semeț mustața şi, aruncându-şi cu trufie capul peste spate, se tolănesc pe laițe. Cu ei este şi un popă papistaş. Numai

că popa acesta e şi el după chipul şi asemănarea lor şi nici n-aduce c-un popă creştinesc. Bea şi petrece laolaltă cu ei, iar limba lui spurcată grăieşte măscări... Şi nici gloata nu se lasă mai prejos: şi-au aruncat pe spate mânecile jupanelor jerpelite şi păşesc şi ei ţanţoşi, parcă cine ştie ce ar fi. Joacă-n cărţi şi-şi dau cu cărţile peste nas. Au adus cu ei nevestele altora. Hărmălaie, încăierări! Panii îşi fac de cap şi se ţin de blestemăţii: îl apucă pe câte un jidov de barbă şi-i zugrăvesc o cruce pe fruntea necredincioasă; trag în muieri cu focuri albe şi joacă cracoviacul cu păcătosul lor de popă. Nici de pe urma Tătarilor n-a pătimit atâta pământul rusesc. Se vede în batjocura asta voia proniei cereşti pentru pedepsirea cine ştie căror păcate. În Sodoma asta se vorbeşte de răzeşia lui pan Danilo de dincolo de Nipru şi despre frumoasa lui nevastă. Dar dacă s-a bulucit aici haita asta, de bună-seamă că nu fără gând hain s-a bulucit.

IX

La masa din odaia lui, cu capul în mâini, pan Danilo stă dus pe gânduri. Pe marginea cuptorului şade pani Caterina şi cântă.

— Nevastă dragă, nu ştiu ce am azi că mi-e aşa de jale, făcu pan Danilo, mă doare capul şi inima mă doare. Nu ştiu ce mă apasă. Frică mi-i că moartea-mi ţine calea.

„Reazemă-ţi capul de pieptul meu, Danilo, bărbatul meu iubit. de ce te laşi furat de gânduri negre?” se îndemnă ea a-i zice dar nu îndrăzni. Se ştia vinovată şi greu îi venea acum să se lase mângâiată de bărbatul ei.

— Ascultă, draga mea, spuse Danilo. Când o fi să nu mai fiu, păzeşte-mi feciorul. N-ai să ai tihnă de la Cel de

Sus, nici pe lumea asta, nici pe cealaltă, de nu vei purta grijă copilului. Greu le va veni oaselor mele să putrezească în pământul jilav, iar sufletului meu şi mai greu îi va fi.

— Ce tot vorbeşti, bărbate dragă? Parcă râdeai de noi femeile că suntem slabe. Şi acum iacă, vorbeşti şi tu ca o biată femeie. Tu mai ai încă multe zile de trăit.

— Nu, Caterina. Sufletul meu simte moartea în preajmă-i. Parcă-i tot mai trist să vieţuieşti pe astă lume. Vremuri grele ne-aşteaptă. Ehei, mă poartă gândul la anii care-au zburat fără întoarcere. Pe atunci mai trăia încă bătrânul Conaşevici, cinstea şi fala armiei noastre. Văd, ca acuma, trecându-mi pe dinaintea ochilor polcurile căzăceşti. Erau vremuri de aur, Caterină. Bătrânul hatman sta pe calul lui negru ca pana corbului; în mână-i lucea buzduganul, în juru-i se îndesau serdarii, esaulii şi sotnicii şi de ambele părţi vuia marea roşie a zaporojenilor. Hatmanul începu să cuvinte şi toţi au rămas ca înlemniţi. Bătrânul lăcrăma amintind de bătăliile şi isprăvile noastre de altădată. Ehei, de ai ştii tu, Caterină, cum ne-am tăiat atuncea cu turcii. Pe capul meu se mai vede şi-acum o urmă de tăietură. Patru gloanţe în patru locuri mi-au străbătut trupul şi până în ziua de azi niciuna dintre răni nu-i tămăduită. Şi mult aur am mai luat! Scoteau cazacii nestematele cu căciulile. Şi ce cai! De-ai ştii tu, Caterină, cu ce cai ne-am întors! Of! se vede că nu mi-e dat să mă mai războiesc aşa! Doar nu-s bătrân încă şi trupul mi-e zdravăn. Dar sabia căzăcească îmi scapă din mână, trăiesc fără să fac nicio ispravă şi mă întreb singur la ce mai trăiesc. În Ucraina rânduială nu mai este; polcovnicii şi esaulii se mănâncă între ei ca câinii. Nu-i căpetenie care să-i strunească. Şleahticii noştri toate le-au prefăcut după rea-pilda leşilor, până şi viclenia de la ei au luat... şi şi-au vândut şi sufletele la legea papistaşilor trecând. Jidovimea asupreşte bietul norod. Of, vremuri, vremuri de altădată! Tinereţe, unde

eşti? Ia coboară, flăcăule în beci şi adă-mi un ulcior de mied să beau pentru vremurile scurse şi anii mei duşi.

— Cu ce cinstim oaspeţii, pane? Vin leşii dinspre luncă, zise Steţco intrând în odaie.

— Ştiu ce-i aduce, spuse Danilo ridicându-se. Credincioşi ai mei slujitori, şeile pe cai cu tot tacâmul!{94} Sabia afară! Şi nu uitaţi plumbii! Trebuie să întâmpinăm oaspeţii după cuviinţă.

Nici n-apucaseră bine cazacii să încalece şi să-şi încarce muschetele, că leşii umpluseră dealul ca frunza căzută toamna din copaci.

— Ehei, avem cu cine ne război, spuse Danilo, uitându-se la panii graşi, care veneau în frunte, legănându-se ţanţoşi pe caii lor cu tacâmurile aurite. Ne-a fost scris, se vede, să ne mai hârjonim odată în lege. Veseleşte-te inimă de cazac pentru clipa cea mai de pe urmă! Petreceţi, flăcăi, acuma începe sărbătoarea noastră!

Pe dealuri petrecerea era în toi. Săbiile zăngăneau, plumbii zburau, caii nechezau şi tropăiau. Vuia capul de ţipete şi fumul îţi lua văzul. Toate se învălmăşeau. Dar cazacul simte unde-i prietenul şi unde duşmanul. De şuiera un glonte, se prăbuşea de pe cal un voinic călăreţ; de vâjâia o sabie, se rostogolea un cap, bolborosind vorbe neînţelese.

Dar în mulţimea bulucită bătea la ochi fundul roşu al cuşmei căzăceşti a panului Danilo, cingătoarea de aur a jupanului albastru scăpăra, iar coama calului negru se răsucea în vânt ca vârtejul. Pan Danilo se ivea când ici, când colo, ca o pasăre. Din când în când chiuia, repezindu-şi sabia de Damasc şi pălind cu ea în dreapta şi-n stânga. Taie, cazace! Loveşte! Saltă-ţi inima vitează şi nu te ispiti de aurul tacâmurilor şi al jupanelor. Calcă-l în picioare aurul şi nestematele la fel. Veseleşte-te, cazace, de eşti adevărat cazac! Dar priveşte şi-n urmă. Leşii au dat foc caselor, nelegiuiţii, şi hăituiesc dobitoacele speriate. Ca un vârtej făcu pan Danilo cale-

ntoarsă. Cuşma cu fundul roşu a şi răsărit lângă case şi gloata din juru-i se răzleţeşte.

Ceasuri în şir se tot bat leşii cu cazacii. Tot mai puţini rămân de îmbe-părţile. Dar pan Danilo n-a obosit încă: călăreţii îi doboară din şea cu suliţa-i lungă, iar pedestrimea, vrednicu-i cal negru o calcă în picioare. Curtea începu să se cureţe şi leşii să se împrăştie. Cazacii încep să smulgă celor căzuţi jupanele de aur şi bogatele tacâmuri. Pan Danilo e gata să-i gonească din urmă şi-şi caută din ochi pe-ai lui să-i adune… când, deodată, se aprinde de mânie: l-a zărit pe tatăl Caterinei. Iată-l pe deal şi, luându-l la ochi cu muscheta, Danilo îşi avântă calul de-a-dreptul spre el… Cazace mergi la pierzanie!… Muscheta bubui şi vrăjitorul se mistui după deal. Singur credinciosul Steţco zărise ivindu-se haina roşie şi ciudata cealma. Cazacul se clătină şi căzu la pământ. Credinciosul Steţco se repezi la panul lui. Dar panul e întins la pământ, şi ochii lui senini s-au închis. Roşu, sângele îi gâlgâie din piept. Dar cel căzut şi-a simţit, se vede, credincioasa slugă alături. Îşi ridică încet pleoapele, ochii îi străluciră şi-i zise: „Rămâi cu bine, Steţco! Spune Caterinei să-i poarte de grijă feciorului meu! Şi nu-l părăsiţi nici voi, slujitorii mei credincioşi!” Şi amuţi. Sufletu-i căzăcesc zburase din vrednicu-i trup; buzele i se învineţiră. Cazacul dormea somnul de veci.

Credincioasa lui slugă începu să plângă în hohote, şi-i făcu semn Caterinei: „Pleacă pani, pleacă. Straşnic s-a mai veselit panul. Acuma zace beat turtă în ţărâna udă. Şi multă vreme n-are să se mai trezească!”

Caterina îşi izbi palmele una de alta şi căzu ca un snop peste trupul neînsufleţit. „Bărbatul meu drag. Oare chiar tu zaci aici cu ochii închişi? Scoală, şoimul meu iubit şi-ntinde-mi mâna ta. Ridică-te şi priveşte pentru cea din urmă oară pe Caterina; mişcă-ţi buzele şi spune-mi măcar o vorbă!… Dar tu taci… taci, luminatul meu stăpân. Te-ai învineţit ca Marea Neagră. Inima nu-ţi mai

bate. de ce eşti atât de rece, panul meu? Lacrimile mele, se vede, nu-s destul de fierbinţi şi nici plânsu-mi putere n-are să te trezească. Cine-ţi va duce polcurile-n luptă de-aici-nainte? Cine se va mai avânta pe calul tău ca pana corbului şi cine va chiui năprasnic, fluturându-şi sabia în fruntea căzăcimii? Cazaci, cazaci! Unde vi-e cinstea şi fala voastră? Cinstea şi fala voastră zace cu ochii închişi, întins pe pământul jilav. Îngropaţi-mă, îngropaţi-mă şi pe mine alături de el! Turnaţi-mi ţărână peste ochi şi închideţi-mi sânul alb între scândurile raclei de arţar! Frumuseţea mea netrebnică-mi este.”

Plânge şi jeleşte Caterina; în depărtare se stârnesc nori de praf: bătrânul esaul Gorobeţ zoreşte-n ajutor.

X

Negrăit de frumos e Niprul pe vreme senină şi fără de vânt, când slobod şi lin îşi poartă printre păduri şi dealuri belşugul apelor. Niciun foşnet, niciun huiet. Îl vezi şi nu-ţi dai seama dacă întinsul acesta măreţ curge sau stă pe loc; ţi se pare că-i tăiat în sticlă, că e o cale albastră de oglinzi, fără de margini şi fără sfârşit, care aleargă şerpuind printr-o lume de verdeaţă. Drag îi este atunci soarelui dogoritor să se uite de sus şi să-şi cufunde razele în răcoarea apelor de cleştar şi drag li-e pădurilor de pe maluri să se oglindească în limpezimea lor. Cu verzile coame încârlionţate se îmbulzesc pe maluri laolaltă cu florile câmpului şi aplecându-se deasupra apei se uită, nemaisăturându-şi privirile de luminoasa oglindire căreia îi zâmbesc şi i se închină, aplecându-şi ramurile. Dar niciuna nu-şi aruncă privirea la firul apei, unde nimeni alt decât soarele şi albastrul cer nu priveşte. Arar păsare să se încumete cu zborul până la mijlocul Niprului. Râu bogat în apă, fără

seamăn pe lume. Mândru e Niprul şi în nopţile de vară calde, când toate adorm şi om, şi fiară, şi pasăre, şi numai Dumnezeu îmbrăţişează cu privirea-i atotcuprinzătoare şi cer şi pământ, fâlfâindu-şi deasupră-le strălucitoarea-i mantie. De pe ea se desprind stele ce lucesc şi luminează lumea şi stelele toate câte sunt se oglindesc în Nipru. Pe toate le ţine el la negru-i sân şi nu se află să-i scape vreuna, afară numai dacă pe cer se stinge. Codrul întunecos cu şiragul lui de corbi adormiţi, dealurile crăpate de vreme se încovoaie zadarnic deasupra râului, căutând să-l învăluie măcar cu umbrele lor lungi, dar nimic pe lume nu-i vrednic s-acopere Niprul. Şi-n puterea nopţii, şi-n toiul zilei, într-o lină revărsare îşi duce hăt departe, cât poate cuprinde ochiul, albastrul de azur al apelor. Când răcoarea nopţii îl îmbie să se alinte, lipindu-se mai strâns de maluri, Niprul îşi încreţeşte faţa apelor argintii, care strălucesc atunci ca oţelul unui paloş de Damasc. Şi iarăşi albăstreşte şi iarăşi adoarme. Dar şi atunci e nespus de mândru Niprul şi nu-i râu pe lume care să i se asemuiască. Când însă se-ngrămădesc pe cer munţi de nori vineţi şi pădurile întunecoase se încovoaie până-n rădăcini, când pârâie stejarii şi fulgerul, frângându-şi focul printre nori, luminează dintr-odată întreaga fire, fioros se mai face Niprul atunci. Munţi de apă se lovesc de stânci bubuind şi se trag înapoi gemând şi fulgerând, şi plâng, şi trec peste maluri, acoperind depărtările. Aşa-şi jeleşte câte o bătrână mamă de cazac feciorul care pleacă la oaste. Îndrăzneţ şi fără de grijă, cu mâna-n şold şi cu cuşma pusă voiniceşte pe-o ureche, călăreşte cazacul pe calul lui ca pana corbului, iar maică-sa plânge în hohote şi se ţine după cal, îi apucă scara, îi prinde frâul şi-şi frânge mâinile, vărsând lacrimi amare.

Grinzi fioros de negre şi pietre arse se zăresc printre valurile spumegânde, care spală malul limbii de pământ. Săltată de valuri, suptă de vâltori, izbindu-se mereu de

țărm, o luntre încearcă să tragă la mal. Cine-i cazacul care se încumetă să iasă cu luntrea tocmai în vremea când bătrânul Nipru e mânios? N-o fi ştiind pesemne, că înghite oamenii ca muştele!

Luntrea trase la mal şi din ea coborî vrăjitorul. Era posomorât. Îl ardea la inimă comândul[95] pe care îl făcuseră cazacii panului lor răpus. Scump au plătit leşii: patruzeci şi patru de pani cu tacâmurile cailor lor şi cu jupanele şi treizeci şi trei de robi de-ai lor, sfârtecați toți mici fărâme, iar ceilalți cu cai cu tot, prinşi vii şi mânați să fie vânduți robi la Tătari.

Vrăjitorul coborî printre grinzile arse treptele de piatră care duceau la bordeiul adânc săpat în pământ. Intră încet şi fără zgomot, puse pe masa acoperită o oală şi cu mâinile lungi începu să arunce în ea buruieni; apoi cu un cofăiel, cioplit dintr-un anume lemn, luă apă şi o turnă peste ierburi, mişcând din buze şi bolborosind descântece. În bordei se făcu o lumină trandafirie; te apuca groaza privindu-l: fața îi părea însângerată şi numai cute negre şi adânci se vedeau pe ea iar în ochi îi ardeau văpăi. Nelegiuitul! Barba îi cărunțise demult, obrazul i se brăzdase cu zbârcituri, trupul i se uscase, dar în nelegiuiri tot se zăbovea. În mijlocul bordeiului începu să plutească un nor alb şi un rânjet de mulțumire îi lumină fața. Atunci, de ce oare a încremenit deodată? Şi de ce i s-a ridicat părul în cap ca bădănaua[96]? În norul dinaintea lui lucea o față neaşteptată. Se ivise nepoftită şi nerugată şi se desluşea treptat ațintindu-şi ochii nemişcați asupra vrăjitorului. Trăsăturile acestei fețe, sprâncenele, ochii, buzele îi erau necunoscute şi nu le văzuse de când îi el. Fața aceasta nu avea nimic fioros, totuşi o groază pe care nu şi-o putea stăpâni îl cuprinse. Neclintit şi stăruitor, chisnovatul cap nu înceta să-l privească. Norul se risipi, trăsăturile necunoscute se lămuriră deplin şi privirea aceea ascuțită îl sfredeli. Vrăjitorul se făcu alb ca varul, țipă deodată sălbatic, răsturnând oala… Şi totul pieri…

XI

— Linişteşte-te, sora mea dragă, spuse bătrânul esaul Gorobeț. Rar visuri să spuie adevărul.

— Culcă-te, surioară, îi spuse şi tânăra noră a esaulului. Am să chem bătrâna ghicitoare. Nu-i putere pe lume care să i se împotrivească şi ea are să-ți descânte de spaimă.

— N-ai de ce te teme, zise feciorul esaulului, punând mâna pe sabie. Nimeni n-o să te obijduiască.

Întunecată la față şi cu ochii tulburi, Caterina se uita pierdută la toți cei din jur şi nu ştia ce să le spună. „Singură mi-am căutat pierzania. Eu i-am dat drumul”. În sfârşit vorbi:

— Nu mă slăbeşte o clipă. De zece zile-s la voi la Kiev şi durerea mea e aceeaşi. Credeam să-mi pot creşte copilul undeva în linişte, ca să mă răzbune… Groaznic, nespus de groaznic mi s-a arătat în vis. Să vă ferească Dumnezeu să-l vedeți cum l-am văzut eu! Şi acum îmi bate inima să se spargă. Mi-a strigat: „Caterina, de nu vrei să-mi fii nevastă, îți hăcuiesc copilul bucățele”.

Şi izbucnind în hohote de plâns, se aruncă peste leagăn, speriind copilul care începu să țipe şi să-şi întindă mânuțele spre ea.

La auzul acestor vorbe, feciorul esaului clocotea de furie scăpărând din ochi. Pe esaulul Gorobeț îl cuprinse şi pe el mânia:

— Încerce numai antichristul blestemat să vină încoace… Are să afle el că a mai rămas ceva putere în mâinile unui bătrân cazac, Dumnezeu mi-e martor! spuse el, ridicându-şi ochii ageri la cer. N-am zburat eu în ajutorul fratelui meu Danilo? Dar aşa a fost voia Domnului. L-am găsit în culcuşul rece, pe care s-au întins mulți, mulți feciori ai norodului căzăcesc. Dar nu i-am făcut noi comând bogat? Lăsat-am oare vreun leah

viu? Linişteşte-te, copila mea. Cât oi trăi eu şi fiu-meu, nimeni nu va îndrăzni să te atingă. Aceste zise, bătrânul esaul se apropie de leagăn şi copilul, zărind luleaua roşie ferecată în argint şi punga cu amnarul de criță strălucitoare care-i atârna la brâu, întinse spre el mânuțele şi începu să râdă.

— Are să fie leit taică-său, spuse bătrânul esaul, scoțându-şi luleaua şi întinzându-i-o. Nici n-a ieşit bine din leagăn şi ar şi vrea să pufăie din lulea.

Caterina oftă uşor şi începu să legene copilul. S-au înțeles să petreacă noaptea împreună. Nu. trecu mult şi adormiră cu toții. Caterina ațipi şi ea.

În curte şi în odaie era linişte. Numai cazacii de veghe nu dormeau. Deodată, Caterina se trezi țipând şi, după ea, se treziră şi ceilalți. „L-a înjunghiat! E mort!” răcni ea, repezindu-se la leagăn.

Toți se îngrămădiră în jurul leagănului şi încremeniră de spaimă când văzură zăcând într-însul copilul mort. Nimeni n-a scos o vorbă, încremeniți cu toții în fața acestei nemaipomenite ticăloşii.

XII

La mare depărtare de ținutul Ucrainei, după ce ai străbătut Țara Leşească şi ai lăsat în urmă marele oraş Lemberg, dai de şiruri de munți înalți. Munte după munte se întinde ca un lanț de piatră, încingând de-a dreapta şi de-a stânga pământul, cu îngrămădirea lor de stânci, ca o stavilă în calea mării furioase şi clocotitoare. Lanțurile acestea stâncoase se întind până în Valahia şi în Ardeal, ridicându-se ca o potcoavă uriaşă între popoarele Haliciului şi ale Ungariei. Munți ca aceştia nu se află prin locurile noastre. Ochiul nu îndrăzneşte să-i cuprindă, iar culmile unora dintre ei n-au fost călcate

încă de picior de om. Înfăţişarea lor e uluitoare. Te întrebi, nu cumva o mare dezlănţuită pe vreme de furtună s-a revărsat peste întinsele-i maluri, aruncând năvalnic talazuri învolburate, care s-au împietrit şi au rămas neclintite în văzduh? Ori poate s-au rupt din tării nori grei şi au căzut buluc pe pământ? Căci norii au aceeaşi culoare cenuşie şi culmile lor albe scânteiază şi strălucesc în soare. Până la Carpaţi mai auzi grai rusesc şi chiar de ceea parte tot prinzi pe ici-colea câte-o vorbă rusească, dar de-aici încolo nici credinţa, nici graiul nu mai sunt una. Pe acele olaturi trăieşte mulţimea neamului unguresc care încalecă şi bea ca şi căzăcimea, iar pentru tacâmuri de cai şi caftane scumpe, să-şi dezlege băierile pungii cu galbeni, nu se zgârceşte. Între munţi sunt tăuri{97} mari, întinse şi nemişcate, ca de sticlă. În apele lor se oglindesc ţiclăurile{98} pleşuve ale munţilor şi poalele lor verzi.

Cine călăreşte oare în puterea nopţii pe-un cal uriaş şi negru ca pana corbului, fără să-i pese de licăresc sau nu stelele? Cine-i voinicul, peste măsură de înalt, care goneşte peste culmi şi lacuri, oglindindu-se cu calu-i uriaş în apele neclintite, în timp ce umbra-i nesfârşită alunecă după el peste munţi? Platoşa lucie străluce; la umăr îi atârnă suliţa, sabia îi zăngăne la oblâncul şeii, coiful e tras pe ochi, mustaţa neagră îi atârnă-n jos şi pleoapele îi acopăr ochii. Doarme. Doarme cu dârlogii în mână. În spatele lui, pe acelaşi cal, şade un paj tânăr care doarme şi el, ţinându-se în somn de călăreţ. Cine-i călăreţul, de unde vine şi încotro se duce? Cine s-o ştie? De zile-n şir călăreşte aşa peste munţi. Cum se luminează de ziuă şi răsare soarele, nu se mai vede. Dar uneori, rar de tot, se întâmplă ca muntenii să zărească fluturând peste munţi o umbră lungă, măcar că cerul e senin şi nori nu se văd. Dar cum se lasă noaptea, călăreţul se iveşte din nou şi lacurile îi oglindesc iarăşi chipul, pe când în urmă umbra-i saltă în copci{99} tremurătoare. Mulţime de munţi străbătut-a şi iată-l

gonind călare spre piscul Crivanului, cel mai înalt munte din Carpați înălțat ca un crai peste piscurile toate. Aici se opri şi cal şi călăreț. Mai adânc se făcu somnul călărețului, pe când norii, coborându-se îl învăluiră.

XIII

„St!... linişte, femeie! Nu bate aşa, că mi-a adormit copilul. Mult mi-a mai țipat feciorul, dar acuma doarme. Mă duc în pădure. de ce te uiți aşa la mine, femeie? Eşti înfricoşătoare! Cleşti de fier îți ies din ochi... şi tare-s lungi! Şi ard ca focul! Îi fi, pasă-mi-te, vrăjitoare. Of! De eşti cu adevărat vrăjitoare, atuncea piei din fața mea! că iar ai să-mi furi băiatul. Neghiob trebuie să fie esaulul dacă crede că-mi place să stau la Kiev! Nu. De vreme ce bărbatul şi copilul mi-s amândoi aici, cine să vadă de casă? Aşa tiptil cum am plecat nu m-au simțit nici pisicile nici câinele. Vrei cumva, femeie, să-ntinereşti? Nu-i greu deloc! Fă ca mine: Joacă.. După aceste vorbe fără şir, Caterina începu să joace cu mâinile în şolduri, iar privirea-i aiurită rătăcea în toate părțile. Chiuia ascuțit, bătând pământul cu picioarele şi potcoavele de argint sunau halandala. Cozile negre, despletite, îi fluturau pe gâtul alb. Zbura ca o pasăre, fără să se oprească, bălăbănind din mâini şi din cap, şi părea că, ajunsă la capătul puterilor, sau se va prăbuşi la pământ sau îşi va lua zborul din astă lume.

Tristă sta bătrâna ei doică şi lacrimile-i curgeau şiroaie prin zbârciturile adânci. Cu mare durere în suflet cătau credincioşii flăcăi la stăpâna lor. Puterile i s-au sleit aproape şi abia de mai bate cu piciorul în loc, crezând că joacă gorlița. „Măi flăcăi, eu am o salbă, zise ea în sfârşit. Voi n-aveți!... Unde mi-e bărbatul? răcni

deodată, smulgând din cingătoare pumnalul turcesc. Vai! Nu-i acesta cuțitul care-mi trebuie! – Şi la aceste vorbe lacrimi şi amărăciune i se iviră pe față. – Inima tatii e departe şi n-are să-l ajungă. Are o inimă de fier, făurită de o vrăjitoare în focul iadului. de ce nu vine tată-meu aici? Să nu fi ştiind că a sosit vremea să-l înjunghii? Sau poate că vrea să vin eu… – Şi, fără să isprăvească, rânji. – Mi-a venit în cap o întâmplare hazlie: mi-am adus aminte cum l-au îngropat pe bărbatu-meu. Că doar l-au îngropat de viu… Ce râs m-a apucat atunci!… Ascultați, ascultați!…” Şi în loc să le vorbească, începu să cânte:

Goneşte carul însângerat…
În car e un cazac culcat,
De plumbi străpuns şi crunt tăiat.
În mână sulița îşi strânge.
Din suliță se scurge sânge,
Potop de sânge.
Un corb roteşte peste răchită…
Mama cazacului, zdrobită,
Plânge.
Nu-ți plânge, mamă, fiul plecat,
Cazacul, iată, s-a însurat
Şi mândră panie şi-a luat.
Bordeiu-n care stă acuşi
N-are ferestre, n-are uşi.
Aicea cântecul s-a isprăvit.
A jucat peştele şi racul
Pe-acela care nu m-a iubit,
Lua-l-ar dracul.

Toate cântecele i se încurcau aşa în cap. De câteva zile trăia din nou în casa ei şi de Kiev nici nu voia s-audă. Nu se mai ruga, fugea de oameni şi de dimineața până seara târziu rătăcea prin dumbrăvile întunecoase. Crengile ascuțite îi zgâriau fața şi umerii albi, vântul îi

flutura cozile despletite, sub picioare îi foşneau frunzele uscate, dar ea nu lua nimic în seamă. La ceasul când amurgul se stinge până să iasă stelele şi luna ți-e groază să umbli prin pădure. Copii morți, nebotezați, se cațără în copaci, agățându-se de crengi, plâng şi râd în hohote, se rostogolesc de-a-berbeleacul pe cărări şi prin urzicăraie. Din valurile Niprului ies ținându-se de mână fecioare care şi-au curmat zilele. De pe capetele verzi, părul li se revarsă pe umeri, de unde apa şiroaie clipocind, li se prelinge de pe lungile plete pe pământ. Trupul li se întrezăreşte în apă ca printr-o cămaşă de sticlă; un zâmbet fermecător le flutură pe buze, obrajii le ard, ochii lor te vrăjesc... S-ar mistui în văpaia dragostei, te-ar înăbuşi în sărutări... Dar tu să fugi de ele, creştine! Buzele li-s sloi de gheață, iar culcuşul lor apa rece. Te dezmiardă până la istovire şi te târăsc în fundul apelor. Caterina nu cată la nimic şi ieşită din minți nu se teme de rusalce; aleargă până noaptea târziu cu cuțitul în mână căutându-şi tatăl.

A doua zi, dis-de-dimineață, sosi un oaspete, un om chipeş, cu un jupan roşu şi întrebă de pan Danilo. Ascultă ce i s-a spus, îşi şterse cu mâneca ochii plânşi şi dădu din umeri. Străinul le spuse că ar fi luptat împreună cu răposatul Burulbaş, că s-au bătut amândoi cu crâmlenii şi cu turcii şi că nu s-ar fi aşteptat vreodată ca pan Danilo să aibă un asemenea sfârşit. Oaspetele mai povesti şi altele şi ceru apoi s-o vadă pe pani Caterina.

La început, Caterina nici nu asculta ce spunea oaspetele, dar, în cele din urmă, începu să ia aminte la vorbele lui, de parcă era în toată firea. Oaspetele spunea că se avea cu Danilo ca un frate, că s-au ascuns odată de crâmleni sub un mal... Caterina îl asculta şi nu-l slăbea din ochi.

„Îşi vine în fire! gândeau flăcăii, uitându-se la ea. Oaspetele are s-o lecuiască. Îl ascultă ca un om cu mintea întreagă.”

Oaspetele spunea printre altele că Danilo şi-ar fi deschis odată sufletul şi că i-ar fi zis: „Bagă de seamă, frate Coprian, de s-ar întâmpla ca din voia Domnului să mă duc de pe lumea asta, să-mi iei atunci nevasta şi să-ți fie ție soție...”

Caterina îl împunse cu o privire fioroasă. „Ah! răcni ea. El e! tată-meu!” şi se repezi cu cuțitul la dânsul.

Mult s-a luptat străinul până să i-l smulgă. În sfârşit i-l smulse şi-l avântă... O faptă groaznică se săvârşise: tatăl îşi înjunghiase fiica nebună.

Înmărmuriți o clipă, cazacii se aruncară asupră-i, dar vrăjitorul sărise-n şea şi se făcuse nevăzut.

XIV

Nemaipomenită minune s-a petrecut dincolo de Kiev. Toți panii şi hatmanii se adunaseră în păr să vadă şi ei minunea: se făcu deodată că puteai vedea lumea până în cele mai îndepărtate unghere. În zare albăstrea Limanul, şi mai departe se întindea Marea Neagră. Oameni umblați au recunoscut până şi Crâmul, care se ridica din mare ca un munte, precum şi mocirlosul Sivaş. În stânga se vedea olatul Haliciului.

— Dar acolo ce-o mai fi? întreba lumea adunată pe cei bătrâni, arătând piscurile sure şi albe care se înălțau în depărtări spre cer, aducând mai degrabă a nori, decât a creştet de munți.

— Acolo-s Carpații, au răspuns bătrânii. Pe unii dintr-înşii omătul nu s-a topit de veacuri şi norii se aştern pe ei şi tot acolo înnoptează.

În clipa aceea se mai întâmplă o minune. De pe muntele cel mai înalt se risipiră norii şi pe piscul lui apăru un călăreț cu platoşă de cavaler şi cu ochii închişi. Se vedea atât de bine de parcă ar fi fost aproape.

Din mulțimea uimită şi înfricoşată ce se afla de față se desprinse un om, sări din şea şi, rotindu-şi privirile de jur împrejur, căutând parcă să vadă de nu-l urmăreşte cineva, o luă din loc rupând pământul. Era vrăjitorul. Dar de ce se speriase oare? Dând cu ochii de miraculosul cavaler, recunoscuse plin de groază fața care i se arătase nechemată pe când făcea farmece. Nu se putea dumiri nici el de ce se tulburase atâta la vederea cavalerului. Privind mereu cu frică în juru-i a gonit întruna până la căderea serii şi ivirea stelelor, când o luă spre casă. Voia pesemne să iscodească necuratul asupra minunii pe care o văzuse. Se pregătea tocmai să sară peste brațul îngust al unui pârâiaş care-i tăia drumul, când calul se opri din goană, îşi întoarse botul către el şi, minunea minunilor, râse. Două şiraguri de dinți albi străluciră fioros în întuneric şi vrăjitorului i se ridică părul măciucă în cap. Răcni sălbatic, îl apucă plânsul şi goni calul, ca un bezmetic, de-a-dreptul la Kiev. Vrăjitorului i se părea că întreaga fire se luase după dânsul să-l prindă: copacii care se îndesau încingându-l cu o pădure întunecoasă îşi clătinau ca nişte ființe vii bărbile negre şi-şi întindeau crăcile lungi, căutând să-l sugrume; stelele păreau că fug înaintea lui, arătând lumii pe păcătos; i se năzărea că până şi drumul goneşte pe urmele lui. În culmea deznădejdii, vrăjitorul zbura spre Kiev, la sfintele lăcaşuri.

XV

Singuratic sta schivnicul în peştera lui, în fața candelei, adâncit într-o carte sfântă. Mulți ani trecut-au de când se închisese în peşteră. În loc de pat îşi durase raclă de scânduri şi-n ea dormea. Bătrânul sihastru închise cartea şi începu să se roage... Deodată dădu

buzna în peşteră un om ciudat şi fioros la vedere. Dând cu ochii de el, sfântul schivnic, uimit de înfăţişarea lui, făcu un pas îndărăt. Omul tremura ca frunza plopului. Văpăi înspăimântătoare îi ţâşneau din ochii speriaţi, care priveau chiorâş; faţa lui hâdă te înfiora.

— Roagă-te, părinte, roagă-te, pentru un suflet în pierzanie, strigă el plin de deznădejde şi căzu la pământ.

Sfântul pustnic îşi făcu cruce, scoase o carte, o deschise, dar cuprins de groază se dădu un pas înapoi şi cartea îi scăpă din mâini.

— Nu, păcătosule fără de seamăn! Pentru tine nu-i îndurare! Piei din faţa mea! Nu mă pot ruga pentru tine!

— Nu poţi? urlă păcătosul ca ieşit din minţi.

— Uită-te şi tu: sfintele buchii ale cărţii s-au umplut de sânge. De când îi lumea lume, păcătos ca tine n-a fost.

— Îţi râzi de mine, părinte.

— Piei dinainte-mi, nelegiuitule! Nu-mi râd de tine. Dar mă cuprinde spaima. Nu-i îndemână nimănui să stea cu tine.

— Nu-i drept! Să nu-mi spui asta! Îţi râzi de mine, nu spune… Îţi văd gura căscându-se şi dinţii tăi bătrâni albind.

Şi, ca turbat, sări la sfântul schivnic şi-l omorî.

Se auzi un geamăt adânc care străbătu câmpiile şi pădurile. În spatele pădurii s-au ridicat mâini uscate cu ghiare lungi; tremurară şi dispărură.

Vrăjitorul nu mai simţi nici frică, nici nimic. Toate se învălmăşeau în el: capul şi urechile îi vâjâiau, parc-ar fi fost beat şi toate câte le vedea se împăienjeniră. Sări pe cal şi o apucă spre Canev, socotind că de-acolo trecând prin Cercasî să se ducă de-a-dreptul în Crâm, la tătari; dar de ce anume o făcea, nu-şi da nici el seama. A mers aşa o zi, a mers două şi Canevul nicăieri. Apucase totuşi drumul cel bun şi de mult ar fi trebuit sa vadă Canevul. Dar nici urmă de Canev. În sfârşit, în depărtare sclipiră turle de biserici; dar nu era Canevul ci Şumscul.

Uimirea îl cuprinse văzând că apucase în altă parte. A întors atunci calul şi a gonit înapoi spre Kiev. A doua zi apăru un oraş, dar nu era Kievul ci Haliciul, oraş şi mai îndepărtat de Kiev decât Şumscul şi aproape de unguri. Neştiind ce să mai facă, vrăjitorul îşi întoarse iar calul, dar simți pe dată că oricum o lua, tot împotrivă nimerea, îndepărtându-se mereu de unde plecase. Nu-i om pe lume să poată spune ce se petrecea în sufletul lui, dar dacă cineva ar fi văzut ce se petrece în el i-ar fi pierit somnul şi râsul pe veci. Nici furie, nici frică, nici ciudă nu era. Ceea ce se petrecea în el, pe pământ nume nu-şi află. Îl ardea, îl frigea şi-i venea să răscolească toată lumea sub copitele calului, să ia întreg pământul de la Kiev la Halici cu oameni cu tot şi să-l înece în Marea Neagră. Şi nu de cruzime voia s-o facă. Nu ştia nici el de ce. Se-nfioră din creştet până-n tălpi când în fața lui se ridicară Carpații şi văzu Crivanul înalt, care-şi acoperise creştetul cu un nor cenuşiu, ca o cuşmă. Calul îşi urma drumul gonind printre munți. Dintr-odată norii se risipiră şi în fața ochilor i se arătă călărețul în fioroasa lui măreție... Vrăjitorul căută să oprească calul, strunindu-l cu putere, dar calul zbura spre cavaler, cu coama zbârlită şi nechezând sălbatic. În clipa aceea vrăjitorului i se păru că toate au înghețat într-însul, că nemişcatul călăreț începe să se mişte, deschide deodată ochii şi, văzându-l venind spre el, izbucneşte în râs. Râsul lui sălbatic se revărsa peste munți, bubuind ca tunetul şi răsuna în inima vrăjitorului zguduindu-l până în adâncuri. I se păru că o putere nefirească îi intrase în trup, răscolindu-i măruntaiele şi lovindu-i cu ciocanul inima şi vinele, atât de înfiorător răsuna în el acest râs.

Călărețul apucă vrăjitorul cu mâna-i înspăimântătoare şi-l ridică în aer. Pe loc, vrăjitorul îşi dădu duhul deschizând după moarte ochii. Dar mort, ca morții privea. Groaznica lui privire nu era nici de om viu, nici de om înviat. Îşi rotea în toate părțile ochii şi vedea cum se ridică în juru-i din Kiev, din pământul

Haliciului, din Carpați, morți a căror față semăna cu a lui ca două picături de apă.

Toți erau cu fețele de ceară, care de care mai înalt şi mai ciolănos, cu toții ciotcă în jurul călărețului care îşi ținea groaznica pradă în mână. Călărețul a mai râs odată şi şi-a aruncat apoi prada în prăpastie. Morții se năpustiră după el toți şi, înşfăcând mortul îşi înfipseră dinții într-însul. Mai rămăsese unul singur, cel mai înalt şi mai groaznic din ei. Voia să se ridice din țărână dar nu se putea urni din pământ de mult ce crescuse. De-ar fi ajuns să se scoale, ar fi răsturnat Carpații, Ardealul şi Țara turcească. De-abia s-a mişcat în mormântul lui şi tot pământul s-a cutremurat. Multe case s-au năruit şi multă omenire a fost strivită.

Se aude ades în Carpați un şuierat de parcă o mie de mori ar lovi apa cu roțile lor. Vuietul acesta vine dintr-un fund de prăpastie din care nu-i ieşire şi în care privirea omenească n-a pătruns, căci de frică oamenii ocolesc acel loc unde morții rod dintr-un mort. Nu odată s-a întâmplat să se cutremure pământul de la un capăt la celălalt: cărturarii spun că asta se întâmplă pentru că undeva, lângă țărmul mării, s-ar afla un munte din care ies flăcări şi curg râuri de foc. Dar bătrânii din Ungaria şi din ținutul Haliciului care ştiu mai bine despre ce-i vorba, spun că iar s-a trezit şi vrea să se scoale mortul acela uriaş, crescut adânc în glie şi că de aceea se cutremură pământul.

XVI

În oraşul Gluhov s-a adunat lume în jurul unui bătrân bandurist orb şi de-un ceas îl tot ascultă. Cântece mai frumoase şi bandurist care să le zică mai bine nu se află. La început îi zise despre Sagaidacinîi şi

Hmelnițchi, hatmanii de altădată. Erau alte vremuri pe atunci! Căzăcimea era în culmea faimei sale, călca duşmanii sub copitele cailor şi nimeni nu se încumeta să-şi râdă de cazaci. Bătrânul cânta însă şi cântece vesele rotindu-şi ochii în jur, parcă ar fi văzut, iar degetele cu penele prinse de ele zburau pe corzi ca muştele, de-ți venea să crezi că strunele cântau singure. Lumea din jur, cei bătrâni cu capetele plecate, cei tineri cu ochii la moşneag, nici nu suflau.

— Stați, spuse bătrânul, am să vă zic o poveste de demult.

Oamenii se îndesară şi mai tare în juru-i şi orbul începu:

„Pe lângă pan Stepan, cneaz ardelean – cneazul Ardealului era şi craiul leşilor – trăiau doi cazaci, Petro şi Ivan, şi se împăcau între ei ca frații. „Ia aminte, Ivan, îi spuse Petro, tot ce-om dobândi, pe din două om împărți. Bucuria unuia şi-a celuilalt să fie şi întristarea aşişderea. Când o pune unul mâna pe pradă, în două s-o împartă; de s-o întâmpla să cadă unul prins, celălalt tot să-şi vândă şi să-l răscumpere, şi de nu s-o putea astfel şi el să se lase prins”. Şi ce-i drept, pe câte puneau mâna cazacii, pe toate le înjumătățeau. Şi de se brodeau să apuce dobitoace sau cai străini, tot în două le împărțeau.

Stepan craiul se lovea cu turcii. De trei săptămâni sta cu război împotrivă-le şi din loc nu-i urnea. Avea turcul un paşă care cu zece ieniceri era în stare să hăcuiască un polc întreg. Şi iată că Stepan craiul dădu veste că de s-o învrednici voinic să i-l aducă pe paşă, mort sau viu, atâta simbrie va să-i dea cât primeşte întreaga oştire. „Hai ş-om merge, frate, să-l prindem pe paşă,” i-a spus Ivan lui Petro şi cei doi cazaci o luară unul spre soare-răsare şi celălalt spre soare-scapătă.

*

De-ar fi fost ori ba în stare Petro să pună mâna pe paşă nu se ştie, dar iacătă-l pe Ivan aducând paşaua cu juvăţul de gât plocon la crai. „Aferim, voinice!” spus-a Stepan craiul poruncind să i se numere drept răsplată atâta bănet cât făcea simbria întregii oştiri, să i se măsoare pământul unde i-o fi voia şi să i se dea pe deasupra şi vite câte o pofti. Cum a primit Ivan crăiasca simbrie, pe loc a şi împărţit-o cu Petro. Şi-a luat el Petro partea lui, dar cu gândul la marea cinste pe care craiul i-o făcuse lui Ivan nu se putea împăca şi în ascuns în inima lui încolţi gând hain.

*

Scară la scară călăreau cei doi cazaci peste Carpaţi, spre ocinele{100} ce le-a fost dat craiul. Cazacul Ivan îşi luase pe cal şi feciorul legându-l de el. Începuse să se întunece dar ei călăreau înainte. Copilul adormise şi Ivan începuse şi el să moţăie. Nu piroti, cazace, că drumul de munte-i viclean!… Dar cazacul avea un cal care ştia singur drumurile şi nu luneca, nici poticnea. În inima munţilor se afla o prăpastie al cărei fund nu-l văzuse încă ochi de om şi cam cât îi de la cer la pământ de adâncă. Pe marginea prăpastiei era o cărăruie pe care mult doi inşi să se fi putut strecura, trei cu niciun chip. Calul, cu cazacul picurând{101} în şea, călca cu grijă. Alături venea Petro, tremurând din tot trupul şi ţinându-şi răsuflarea de bucurie. Rotindu-şi privirile în toate părţile îşi îmbrânci fratele de cruce în prăpastie. Şi cal, şi cazac, şi copil, se rostogoliră în adâncuri.

*

Cazacul se agăţase de o creangă şi numai calul s-a dus la fund. Începu să se caţere în sus, cu feciorul în cârcă, şi nu mai avea mult până să iasă când, privind în sus, îl văzu pe Petro îndreptându-şi suliţa împotrivă-i,

să-l prăvale înapoi. „Sfinte Doamne, mai bine nu-mi mai ridicam ochii s-ajung să-mi văd fratele gătindu-şi sulița să mă doboare. Frate dragă, de mi-o fi fost mie scris să pier sub fierul rău, cruță-mi măcar feciorul. Ce vină are bietul copil să piară de-o moarte atât de năprasnică?” Petro a râs, l-a împins înapoi cu sulița, şi cazacul cu copil cu tot se prăbuşiră în prăpastie. Apucând averea toată, Petro trăia ca un paşă. Cine mai avea herghelii ca dânsul şi unde mai puteai vedea atâtea oi şi atâția berbeci? Dar într-o bună zi muri şi el.

*

Când şi-a fost dat Petro duhul, chemat-a atotputernicul la județu-i de-apoi sufletele celor doi frați, Petro şi Ivan. Zis-a Domnul: „Mare păcătos îi omul acesta, Ivane. Nici că-i pot găsi osândă pe măsură. Cată de-i alege tu una.” Mult s-a chibzuit Ivan cumpănind ce anume pedeapsă să-i hotărască până când, în sfârşit, grăi: „Mare obidă făcutu-mi-a acest om; m-a viclenit pe mine fratele lui, ca Iuda, văduvindu-mi cinstit neamul meu de drepți urmaşi. Şi omul al cărui cinstit neam rămâne fără coborâtori e ca bobul de grâu aruncat în pământ ce nu dă rod. Nu mai încolțeşte bobul şi nu mai ştie nimeni că s-o fi aruncat cândva sămânță.

*

Fă, Doamne, ca seminția lui toată pe pământ parte de fericire să n-aibă! Fă, Doamne, ca cel din urmă vlăstar al neamului său mai mişel decât cei mai mişei să fie! Fă, Doamne, ca la fiecare fărădelege pe care-o va face moşii şi strămoşii lui odihnă în mormintele lor să n-aibă şi căzniți cu cazne grele cum pe lume nu se mai află, din mormintele lor să se scoale! Şi Iuda de Petro, volnic[102] să se ridice din mormânt să nu fie, ca şi mai cumplit să simtă chinul, şi ca turbat să muşte țărâna şi să se zbată

în fundul pământului.

*

Iar când măsura fărădelegilor acestui om împlini-se-va, ridică-mă, Doamne, cu cal cu tot din adâncul prăpastiei până-n vârful celui mai înalt munte şi lasă-l să vie la mine să-l prăval la rându-mi în prăpastia adâncă. Şi adună-se din toate colțurile lumii răposații lui şi strămoşi cu toții de pe unde le-o fi fost veacul, ca să apuce dintr-însul drept plată pentru toate chinurile ce le-au îndurat de pe urmă-i şi din el în vecii vecilor să roadă. Ci eu să stau şi să mă bucur văzând chinurile pe care le îndură. Dar Iuda de Petro a se urni din pământ să nu poată şi neavând ca ceilalți ce roade, din el însuşi să roadă, iar oasele să-i crească nepristan şi tot mai lungi să i se facă, ca şi mai mare să-i fie chinul. Aceasta are să-i fie cea mai mare caznă, căci mai groaznic chin pentru om nu este, decât să voiască să se răzbune şi să nu poată.”

*

„Cumplită osândă i-ai hotărât, omule! zis-a Domnul. Facă-se toate după voia ta. Dar dacă-i aşa, atunci rămâi şi tu în vecii vecilor unde te afli, călare pe calul tău şi câtă vreme vei sta acolo, pe cal, împărăția cerurilor să nu ți se deschidă.” Şi atunci s-au împlinit precum s-a spus: până în ziua de azi ciudatul călăreț mai stă. Încă pe acea culme a Carpaților şi priveşte în prăpastia fără fund la morții care rod dintr-un mort şi simte cum mortul tot creşte sub pământ, rozându-şi singur oasele în groaznice chinuri şi făcând să se cutremure pământul”.

Bătrânul orb îşi isprăvise cântecul dar degetele lui mai alintă strunele zicând cântece vesele despre Homa

şi Erioma, despre Steliar Stocoza... dar cei din juru-i, bătrâni şi tineri, nu se dezmeticiseră încă şi mai stătură multă vreme cu capul plecat şi duşi pe gânduri, retrăind în minte fioroasa întâmplare din vremurile apuse.

Povestirea apare pentru întâia dată în 1832, în cea de a doua parte a *„Serilor”* unde poartă subtitlul de *„Veche poveste adevărată”,* scoasă apoi în edițiile ulterioare. Cu tot caracterul ei folcloristic şi fantastic, povestirea *„O răzbunare cumplită”* oglindeşte interesul lui Gogol pentru istoria Ucrainei şi pentru lupta de eliberare națională a poporului ucrainian împotriva feudalilor polonezi. Motivele istorice ale povestirii se leagă de *„Istoria Ruşilor”* de Conisschi – tema principală fiind aceea a unui mare păcătos, trădător de patrie – se apropie de legendele folcloristice. Gogol a mai dezvoltat acest motiv şi în *„Hatmanul”,* romanul său istoric neterminat. În povestirea *„O răzbunare cumplită”,* evenimentele istorice reale se împletesc cu motive fantastice şi de basm.

Belinschi vedea în *„O răzbunare cumplită”* o notă comună cu *„Taras Bulba”,* menționând elogios că „amândouă aceste tablouri uriaşe arată culmile la care se ridică talentul autorului”. Bazele poetico-folcloristice ale povestirii *„O răzbunare cumplită”,* realizată pe planul romanticii eroice, se deosebesc în mare măsură de epopeea istorică *„Taras Bulba”* în care Gogol a zugrăvit caractere vii, tipice, şi evenimente din trecutul istoric al Ucrainei.

Întreaga povestire e scrisă în tonul legendelor populare şi al „dumelor” istorice ucrainiene. Fără să mai vorbim de „duma” şi de cântecele lui Gogol îp care el imită creația populară ucrainiană, toată povestirea este plină de figuri, comparații şi epitete din folclor, şi este scrisă într-o proză ritmată şi melodioasă, care aminteşte ritmul „dumelor” ucrainiene (de pildă descrierea furtunii pe Nipru de la începutul capitolului al zecelea).

Ivan Feodorovici Şponca şi mătuşica sa

Povestea asta are şi ea povestea ei. De spus ne-a spus-o Stepan Ivanovici Curocica, din Gadeaci, care venea pe la noi. Dar înainte de toate trebuie să vă spun că am o ţinere de minte foarte păguboasă şi de-mi spui ori de nu-mi spui un lucru, tot una e. Apă-n ciur, nu alta. Cunoscându-mi singur beteşugul, l-am rugat să-mi scrie povestea într-un caiet. Şi cum a fost totdeauna bun cu mine (ocrotească-l Domnul), mi-a scris-o. Caietul l-am pus în saltarul măsuţei din colţ, cum intri – cred c-o ştiţi. Dar uitasem (Doamne iartă-mă!) că n-aţi fost niciodată la mine. Baba mea cu care trăiesc de vreo treizeci de ani – la ce m-aş da după deget? — n-a învăţat carte de când îi ea. Într-o zi, ce-mi văzură ochii? S-apucase să coacă plăcinte în nişte hârtii. Trebuie să ştiţi, cinstiţi cititori, că meşteră ca dânsa la plăcinte nu se mai află, şi plăcinte ca la ea nicăieri nu găsiţi. Iau eu o plăcintă, mă uit la coaja de dedesubt şi ce să vezi? Slove! Aveam eu parcă un prepus[103] că lucru curat la mijloc nu poate fi. Mă reped la măsuţă şi mă-ncredinţez: din caiet nu rămăsese nici jumătate. Celelalte foi le pusese toate la plăcinte. Ce să fac? Să mă iau cu ea de cap? acuma la bătrâneţe!?

Anul trecut s-a întâmplat să trec prin Gadeaci. Înainte de a ajunge în oraş mi-am făcut un nod la basma, ca să nu uit să-l întreb pe Stepan Ivanovici ce scria în foile acelea. Şi nu numai atâta: am hotărât să-mi amintesc de el ori de câte ori oi strănuta. Zadarnică osteneală! De trecut prin oraş, am trecut, de strănutat, am strănutat, de suflat nasul cu basmaua, mi-am suflat, dar de uitat, tot am uitat. Abia la vreo şase verste, dincolo de barieră, mi-am adus aminte. N-aveam

încotro: a trebuit să tipăresc povestea fără de sfârşit. De altfel, dacă doreşte cineva cu tot dinadinsul să afle despre ce-i vorba mai departe, ducă-se la Gadeaci şi întrebe-l pe Stepan Ivanovici. Are să-i spună bucuros toată povestea, de la cap la coadă. Stepan Ivanovici locuieşte aproape de biserica de piatră. Lângă biserică începe o ulicioară şi cum coteşti în ea, a doua sau a treia poartă de care dai, acolo stă. Dar mai lămurit: când îi zări într-o curte o prăjină lungă cu prepelița-n vârf şi ți-o ieşi înainte o femeie grasă cu fustă verde (nu strică să ştiți că-i holtei), aceea-i curtea lui. De altfel puteți da de dânsul şi-n piață, unde-şi alege în toate diminețile, până pe la ceasurile nouă, peştele şi zarzavatul pentru prânz, mai stând la taclale{104} cu părintele Antip sau cu vreun precupeț jidov. Îl dibuiți de altfel repede, căci nimeni altul nu umblă cu pantaloni de pânză colorată şi cu haină de nanchin galben. Dar să vă mai dau un semn: când merge, tot timpul dă din mâini. Răposatul Denis Petrovici, asesorul de acolo, avea obicei să spună când îl vedea de departe: „Vine moara de vânt.”

I
Ivan Feodorovici Şponca

De patru ani de când a părăsit oştirea, Ivan Feodorovici Şponca trăieşte la conacul lui de la Vâtrebionchi. Pe vremea când îl chema încă Vaniuşa învăța la Gadeaci, la şcoala județeană şi, trebuie s-o spun din capul locului, era un băiat pe cât de cuminte, pe atât de sârguitor. Nichifor Timofeevici Deepriciastie{105}, dascălul lui de gramatică rusească, spunea că dacă toți şcolarii ar fi sârguitori ca Şponca, n-ar mai fi fost nevoie s-aducă în clasă rigla de arțar, cu

care, (recunoştea el singur) obosise tot bătând peste degete mulțimea leneşilor şi obraznicilor. Caietul lui Vaniuşa era totdeauna curat, liniat şi fără pată. Vaniuşa şedea mereu smirnă, cu mâinile la piept şi cu ochii țintă la învățător, nu anina hârtii în spate tovarăşului din față, nu scrijilea băncile şi nu sărea niciodată peste ele, cum făceau ceilalți, înainte de intrarea învățătorului. În clasă, de se întâmpla să aibă cineva nevoie să-şi ascută pana, lui îi cerea briceagul, căci ştiau că avea întotdeauna briceag la el, şi Ivan Feodorovici, căruia îi zicea pe atunci numai Vaniuşa, scotea briceagul dintr-o punguliță de piele legată de cheutoarea surtucului lui cenuşiu, şi li-l dădea, rugându-i numai să nu răzăluiască pana cu ascuțişul, de vreme ce – zicea el – briceagul are şi muche, anume pentru asta. Asemenea cumințenie câştigase până şi bunăvoința profesorului de latină care era destul să tuşească pe sală pentru a băga întreaga clasă în sperieți înainte de a i se ivi în prag mantaua de şaiac şi fața ciupită de vărsat. Acest învățător fioros, care veşnic avea pe catedră două mănunchiuri de nuiele şi punea jumătate din şcolari în genunchi, îl rânduise pe Ivan Feodorovici monitor, cu toate că erau în clasă destui şcolari mult mai înzestrați ca dânsul.

Nu putem trece cu vederea o întâmplare care a avut o mare înrâurire asupra vieții lui Ivan Feodorovici. Unul dintre şcolarii de sub supravegherea lui îi adusese la şcoală, învelită în hârtie, o clătită prăjită-n unt, ca să-l înduplece să-l treacă pe listă cu *scit*[106] în timp ce el nu ştia o boabă. Cu toate că Ivan Feodorovici se purta cu dreptate, de data asta, flămând fiind, nu se putu împotrivi ispitei: luă clătita, îşi puse dinainte o carte şi începu să mănânce. Era aşa de absorbit de îndeletnicirea asta, încât nici nu băgă de seamă că în clasă se făcuse o linişte de mormânt. Se dezmetici cu groază abia când o mână spăimântătoare, ieşind din mantaua de şaiac, îl apucă de urechi şi-l târî în mijlocul

clasei. „Dă clătita-ncoa! Dă-mi-o, ticălosule, când îți spun!” a zis fiorosul învățător, înşfăcând clătita mustind de unt, aruncând-o apoi pe geam şi oprind în acelaşi timp aspru şcolarii care alergau prin curte s-o ridice. Şi pe dată îl bătu cu străşnicie pe Ivan Feodorovici peste degete, şi cu drept cuvânt, căci degetele şi nu altă parte a trupului erau de vină că apucaseră clătita. Oricum să fi fost, dar de atunci, Ivan Feodorovici, care şi aşa nu era prea îndrăzneț, se facu şi mai sfios încă. Poate că tocmai asta să fie pricina că n-a vrut în ruptul capului să se facă slujbaş. Se încredințase doar pe pielea lui că nu-ți merge întotdeauna să bălmăjeşti lucrurile.

Avea pe puțin cincisprezece ani când a intrat în clasa a doua. În locul catehismului prescurtat şi a celor patru operații, învăța acum catehismul complet, manualul îndatoririlor omului şi fracțiile. Văzând însă, că pe drumul anevoios al învățului, cu cât înaintezi, cu atât te-nfunzi, şi întâmplându-se pe deasupra să-i mai moară şi taică-său, n-a mai rămas la şcoală decât doi ani, după care, cu voia maică-si, a intrat în regimentul de infanterie P.

Regimentul de infanterie P. era altfel decât cele mai multe regimente de infanterie şi, deşi cantona îndeobşte numai prin sate, trăia pe picior mare şi întru nimic mai prejos decât regimentele de cavalerie. Cea mai mare parte a ofițerilor beau răvac şi trăgeau jidovii de perciuni taman ca husarii; câțiva ştiau chiar să joace mazurca, şi colonelul regimentului P. nu scăpa niciodată prilejul s-o strecoare, când se afla în societate. „La mine în regiment – spunea el, obişnuind să se bată peste burtă după fiecare cuvânt – sunt mulți, da, destul de mulți, foarte mulți, care joacă mazurca”. Dar ca să-şi dea şi mai bine seama cititorii cât de învățați erau toți în regimentul P., trebuie să adăugăm că doi dintre ofițeri erau atât de vajnici jucători de baccara, că-şi pierdeau dolmanul, chipiul, mantaua, dragonul săbiei, şi până şi cămaşa de pe ei, ceea ce nu se întâmpla chiar în toate regimentele

de cavalerie.

Traiul în mijlocul unor astfel de camarazi nu i-a micşorat cu nimic sfiala lui Ivan Feodorovici. Şi cum el nu bea răvac, mai pe plac fiindu-i un păhărel de votcă înaintea prânzului şi a cinei, cum nu dansa mazurca şi nici nu juca baccara, rămânea mai totdeauna singur. Aşa se face că în timp ce ceilalți plecau cu trăsuri năimite pe la micii moşieri din împrejurimi, el rămânea acasă, trecându-şi timpul cu îndeletniciri mai potrivite sufletelor blânde şi bune, şi anume: ba lustruindu-şi nasturii, ba citind în gromovnic, ba punând în cele patru colțuri ale odăii lui capcane de prins şoareci, şi-n cele din urmă scoțându-şi mondirul şi întinzându-se pe pat. În schimb, în tot regimentul nu era om mai de nădejde ca Ivan Feodorovici. Îşi conducea atât de bine plutonul încât comandantul de companie îl dădea totdeauna pildă. Aşa se face că numai după unsprezece ani de la primirea gradului de stegar, a fost înaintat sublocotenent.

S-a întâmplat ca în acelaşi timp să primească vestea că-i murise mama şi că mătuşică-sa, soră bună a ei, din milos ârdie, îi gospodărea sfoara lui de moşie, ceeace-i aducea la cunoştință într-o scrisoare. Pe mătuşica asta o ținea minte numai pentru că-i dădea în copilărie, trimițându-i până şi la Gadeaci, pere uscate şi turtişoare foarte^ gustoase, făcute chiar de mâna ei; (dar cum era certată cu maică-sa, Ivan Feodorovici n-o mai văzuse). Fiind cu desăvârşire încredințat de priceperea mătuşică-si, Ivan Feodorovici îşi vedea mai departe de slujbă. Altuia în locu-i, înălțarea în grad i s-ar fi suit la cap, dar el nu ştia ce-i ifosul, şi ca sublocotenent era acelaşi Ivan Feodorovici ca şi pe vremea când nu era decât stegar. Patru ani după această întâmplare atât de însemnată pentru dânsul, pe când se pregătea să se mute cu regimentul din gubernia Moghilev în Velicorusia, se pomeni cu următoarea scrisoare:

„Cinstite nepoate,
Ivan Feodorovici!

Îți trimit schimburi şi anume: cinci perechi ciorapi de bumbac şi patru cămăşi de olandă subțire. Afară de asta află că aş mai avea ceva să-ți spun: Având în vedere că ai ajuns la un grad destul de însemnat, după cum bine ştii, şi că ai ajuns la o vârstă la care ți-ai putea chivernisi gospodăria singur, nu văd la ce-ai mai rămâne în oştire. Eu am îmbătrânit şi nu mai pot vedea cum trebuie de toate cele în gospodăria ta; şi aş mai avea multe să-ți spun prin viu grai în ce te priveşte. Aşa că vino, Vaniuşa.

În aşteptarea bucuriei de a te vedea, rămân a ta iubitoare mătuşică,

Vasilisa Țupcevsca.

În grădina noastră de zarzavat a crescut o ridiche foarte ciudată. Pare mai mult cartof decât ridiche”.

O săptămână de la primirea scrisorii, Ivan Feodorovici a trimis următorul răspuns:

„Prea cinstită doamnă şi mătuşică
Vasilisa Caşporovna!

Îți mulțumesc foarte mult pentru schimburile trimise. Ciorapii mai cu seamă se învechiseră foarte şi ordonanța mi i-a cârpit până acum de patru ori, din care pricină s-au strâmtat din cale afară. În ce priveşte părerea domniei tale asupra serviciului meu în oştire, sunt în totul de părerea domniei tale şi de trei zile mi-am înaintat demisia. Cum primesc aprobarea, tocmesc o

birjă şi sosesc. Comisionul domniei tale de mai înainte, privitor la grâul arnăut-siberian pentru sământă, nu l-am putut face, pentru că în toată gubernia Moghilev nu se află aşa ceva. În ce priveşte porcii, aici îi hrănim cu borhot[107] *stropit cu puţină bere proaspătă.*

Rămân, cinstită mătuşică, cu cel mai mare respect, al domniei tale nepot,

Ivan Şponca.”

Odată cu primirea demisiei, Ivan Feodorovici a fost înaintat la gradul de locotenent. Cu patruzeci de ruble un birjar jidov se învoi să-l ducă de la Moghilev la Gadeaci. S-a suit în nadişancă[108] la vremea când copacii încep să se-nvestmânte cu frunze noi şi rare, când pe pământul tot înverzeşte iarba proaspătă şi când pe câmp adie vânt de primăvară.

II
Călătoria

Nimic vrednic de luat în seamă nu i s-a întâmplat pe drum. Călătoria a ţinut două săptămâni şi câteva zile. Ar fi putut ajunge şi mai repede, dar jidovul era habotnic, ţinea sâmbăta şi se ruga toată ziua, cu pătura în cap. De altfel Ivan Feodorovici era, după cum am mai spus-o, un om de care urâtul nu se prindea uşor. În timp ce celălalt îşi făcea rugile, el îşi deschidea geamantanul, scotea din el rufele, cercetând cu binişorul dacă-s spălate şi împăturite bine, îndepărta cu băgare de seamă firicelele de colb de pe mondirul lui cel nou, cusut de data asta fără epoleţi, şi le punea la loc în cea mai desăvârşită rânduială. Cât priveşte cărţile, nu

prea erau slăbiciunea lui şi dacă se-ntâmpla să-şi arunce ochii în gromovnic, o făcea numai pentru că îi plăcea să regăsească lucruri cunoscute pe care le mai citise de câteva ori. Aşa şi oamenii de la oraş care se duc zilnic la club, nu ca s-audă ceva nou, ci pentru a-şi întâlni prietenii cu care s-au obişnuit să flecărească. La fel e şi slujbaşul care citeşte de câteva ori pe zi anuarul, nu pentru a urmări cine ştie ce ţeluri înalte, ci pentru că-i face o deosebită plăcere să revadă toate numele tipărite acolo. „Aha, Ivan Gavrilovici cutare! îşi zice el. Iată-mă şi pe mine… Hm!…” Şi cu aceleaşi exclamaţii îl reciteşte de fiecare dată.

După o călătorie de două săptămâni, Ivan Feodorovici ajunse într-un cătun aşezat la o sută de verste de Gadeaci. Era într-o vineri. Soarele asfinţise demult, când a tras el cu nadişanca şi cu jidovul la hanul din sat.

Era un han ca toate hanurile din toate satele. Îndeobşte, călătorul e primit cu mult zel, cu fân şi cu ovăz din belşug, ca şi cum şi dânsul ar fi cal de poştă. Dar dacă vrea şi el, ca omul, să-mbuce ceva, va să-şi puie pofta-n cui. Ivan Feodorovici, care ştia asta, îşi luase din vreme două legături de covrigi şi un cârnat. După ce porunci un păhărel de votcă, de care nu duce lipsă niciun han, se aşeză pe banca de dinaintea mesei de stejar cu picioarele bine-nfipte în podeaua de lut şi-şi începu cina.

În timpul acesta se auzi hodorogind o brişcă. Poarta scârţâi, dar trecu mult şi brişcă nu mai intra în curte. Un glas puternic se ciorovăia cu baba, stăpâna hanului. „Am să trag aici, auzi Ivan Feodorovici. Dar dacă s-o întâmpla ca-n bordeiul tău să mă ciupească vreo ploşniţă – chiar una singură – te zvânt în bătaie. Te zvânt, nu alta, zgripţuroaică bătrână. Şi pentru fân nu-ţi plătesc o leţcaie”.

Deodată uşa se deschise, lăsând să intre, sau mai bine zis să năvălească, un burduhănos cu surtuc verde. Capul îi odihnea nemişcat pe gâtul scurt, făcându-l şi

mai gros, din pricina guşei revărsate. Omul părea a fi din tagma acelor care nu prea-şi frământă capul cu fleacuri şi cărora toate le-au mers din plin.

— Sănătate, stimate domn, spuse el, zărindu-l pe Ivan Feodorovici.

Ivan Feodorovici se închină fără să scoată o vorbă.

— Îngăduiți-mi să vă întreb cu cine am cinstea să stau de vorbă? urmă burduhănosul.

La această întrebare, Ivan Feodorovici se ridică de la locul lui, lipind călcâiele, aşa cum era deprins să facă ori de câte ori îl întreba ceva colonelul.

— Locotenent în retragere, Ivan Feodorovici Şponca, răspunse el.

— Îmi permiteți să vă întreb unde mergeți?

— La moşia mea, Vîtrebionchi.

— La Vîtrebionchi!... strigă omul care-l luase în atât de îndeaproape cercetare. Dați-mi voie, stimate domn, dați-mi voie, spuse el apropiindu-se de Ivan Feodorovici, dând din mâini ca şi cum cineva l-ar fi împiedicat să se apropie, sau ar fi încercat să-şi facă loc prin mulțime. Când s-a apropiat îndeajuns îl îmbrățişă pe Ivan Feodorovici şi țoc-țoc, pe obrazul drept apoi pe stângul şi iarăşi pe dreptul.

Lui Ivan Feodorovici i-a plăcut această îmbrățişare, căci obrajii mari ai necunoscutului erau moi ca pernițele.

— Dați-mi voie să mă prezint, stimate domn, urmă grăsunul. Am şi eu o moşie, tot în județul Gadeaci, şi-s vecinul dumneavoastră. Stau în satul Hortîşce, ca la vreo cinci verste de la moşia dumneavoastră Vîtrebionchi şi mă numesc Grigori Grigorievici Storcenco. Trebuie, stimate domn, să poftiți neapărat la mine în sat, la Hortîşce, dar neapărat, altfel nici nu vreau să vă cunosc. Acuma-s foarte grăbit, am treabă... Dar ce-i asta? îşi întrebă el cu glas moale valetul, un băietan cu căutătură zăpăcită, cu coatele svitcei căzăceşti peticite, şi care aşeza pe masă, cu o mutră

foarte nedumerită, tot felul de pachete şi lădiţe. Ce-i asta? Ce-i asta?... şi glasul lui Grigori Grigorievici se făcu din ce în ce mai ameninţător. — Stimabile, aici, ţi-am poruncit eu să pui toate acestea? Aici ţi-am spus eu, ticălosule? Nu ţi-am spus, netrebnicule, ca înainte de toate, să încălzeşti găina? Hai, pleacă de aici, răcni el, bătând din picior. Stai, derbedeule: unde-i lădiţa cu băuturile? Ivan Feodorovici, spuse el în timp ce-i turna un păhărel cu rachiu: Luaţi, vă rog. Ţine de leac.

— Zău că nu pot... am mai luat... a spus Ivan Feodorovici, fără să-şi sfârşească vorba.

— Nici nu vreau s-aud, stimabile, făcu moşierul, ridicând glasul. Nici nu vreau s-aud. Nu mă urnesc din loc până nu bei...

Văzând că n-are încotro, Ivan Feodorovici bău, de altfel, cu destulă plăcere.

— Poftiţi şi găină, stimabile, urmă grăsunul Grigori Grigorievici tăind găina cu cuţitul pe care îl scoase dintr-o cutie de lemn.

— Trebuie să vă spun că bucătăresei mele Iavdoha îi cam place picuşul[109], de aceea friptura se usucă, ades. Ei, băiete, zise el către băietanul cu svitca căzăcească, care aducea salteaua de puf şi pernele. Să-mi aşterni în mijlocul odăii. Vezi de-mi pune mai mult fân sub pernă. Apoi smulge din caierul bătrânei o mână de câlţi ca să-mi astup urechile la noapte. Trebuie să vă spun, stimabile, că am obiceiul să-mi astup noaptea urechile de când mi s-a întâmplat într-o crâşmă rusească să-mi intre un gândac în ureche. După cum mi s-a spus mai târziu la blestemaţii aceia de caţapi[110] până şi-n ciorbă găseşti gândaci. Nici că vă pot descrie ce-am pătimit. Şi mă gâdila... Ştii cum mă gâdila? Îmi venea să mă caţăr pe pereţi, nu altceva. Abia de m-a putut scăpa de beleaua asta o babă de prin meleagurile noastre. Şi cum credeţi, mă rog, că m-a scăpat? Foarte simplu: cu descântece. Ce părere aveţi, stimabile, despre doctori? Eu cred că ne trag pe sfoară şi ne duc de nas. Douăzeci

de doctori la un loc nu ştiu cât ştie o babă de la noi.

— Aşa este. Adevăr grăit-ați. Chiar la noi e câte o babă…

Aici, Ivan Feodorovici se opri, poticnindu-se parcă în căutarea cuvântului următor.

E timpul să spun că Ivan Feodorovici era zgârcit la vorbă. Poate că din sfială i se trăgea asta, dar şi din dorința de a vorbi cât mai frumos.

— Scutură bine fânul, bine de tot, spuse Grigori Grigorievici lacheului său. Fânu-i aşa de prost aici, că mereu dai de bețe-n el. Cu voia dumneavoastră, vă doresc noapte bună. Mâine nu ne mai vedem. Cum s-o crăpa de ziuă, plec… Mâine-i sâmbătă şi jidovul dumneavoastră ține sărbătoare, aşa că n-aveți de ce vă scula devreme. Nu uitați ce v-am rugat: nici nu vreau să vă cunosc, dacă nu veniți la mine la Hortîşce.

Feciorul lui Grigori Grigorievici scoase surtucul şi cizmele stăpânului, îi puse halatul şi Grigori Grigorievici se trânti în aşternut. Părea că o saltea se culcase peste alta.

— Ei, băiete! Unde eşti, ticălosule? Vin-colea şi-mi îndreaptă plapuma. Şi mai pune-mi, băiete, nişte fân sub cap. Da' caii i-ai adăpat? Mai pune fân, aici, sub coasta asta. Da-ndreaptă-mi odată plapuma ca lumea, măi ticălosule! Măi, măi! Of!…

După vreo două trei oftaturi, Grigori Grigorievici prinse a sufla pe nas, de răsuna odaia, şi a sforăi atât de puternic încât baba care moțăia pe o laiță se trezea mereu, dar cercetând în toate părțile, se linştea şi adormea din nou.

Când se trezi Ivan Feodorovici a doua zi, burduhănosul nu mai era acolo. Asta e singura întâmplare vrednică să fie pomenită din toată călătoria. Trei zile după asta se apropia de curtea lui.

Când i se ivi dinaintea ochilor moara de vânt, fluturând din aripi şi când, pe măsură ce jidovul îşi

mâna gloabele la deal începu să se arate în vale un şir de sălcii printre care lucea viu şi luminos iazul, de unde venea o boare răcoritoare, inima începu să-i bată mai puternic. Aici se scăldase pe vremuri cu alţi copii şi, cufundat în apă până la gât, scotocise raci. Droşca urcă coasta iezăturii şi Ivan Feodorovici zări aceeaşi casă bătrânească, acoperită cu stuf şi aceiaşi meri şi cireşi, în care se căţăra altădată pe furiş. Cum intră droşca în curte se repeziră la ea din toate părţile câini de tot soiul: cafenii, negri, cenuşii şi tărcaţi. Unii ţâşneau zăpăind sub copitele cailor, ceilalţi, adulmecând untura osiei, alergau în spate. Un câine de lângă bucătărie îşi pusese laba pe osul din faţa lui şi lătra din toate puterile; altul hămăia de departe, alergând încoace şi încolo şi dând din coadă, voind să spună parcă: „Priviţi-mă, oameni buni: tinerel mai fercheş ca mine nu-i.” Câţiva băieţi, cu cămăşile murdare, alergau să vadă cine a venit. O scroafă, care se plimba prin curte cu şaisprezece purcei după ea, îşi ridică râtul cu un aer iscoditor şi guiţă mai tare ca de obicei. În curte, întinse pe jos pe zăblăuri[111] se uscau la soare grămezi de grâu, de mei şi de orz. Pe acoperiş erau puse de asemenea la uscat o mulţime de ierburi de tot felul şi altele deopotrivă.

Ivan Feodorovici era aşa de cufundat în gânduri la vederea tuturor acestora, că se trezi abia când un câine tărcat muşcă pulpa jidovului care coborâse de pe capră. Slugărimea, adică bucătăreasa, o femeie şi două fete cu fuste de lână, alergase să-l întâmpine şi după ce strigară cu toatele: „Apăi ăsta-i domnişorul nostru!” i-au spus că mătuşică-sa cu Palaşca, fata în casă, şi cu Omelco, vizitiul, care mai făcea la nevoie şi pe grădinarul ori pe paznicul, semănau păpuşoi în grădina de zarzavat. Dar mătuşica zărise de departe droşca cu poclitul acoperit cu rogojină şi se şi iscase la faţa locului. Ivan Feodorovici rămase cu gura căscată când mătuşică-sa mai că nu l-a ridicat în braţe şi parcă nu-i venea a crede că ea e aceea care îi scrisese că-i bicisnică şi bolnavă.

III
Mătuşica

Mătuşica Vasilisa Caşporovna să tot fi avut pe atunci cincizeci de ani. Nu fusese niciodată măritată şi avea obiceiul să spună că viața de fată pe care o trăia era pentru dânsa bunul cel mai de preț de pe lume. Dar, după câte ştiu eu, nici c-o pețise cineva vreodată. Asta pentru că toți bărbații se simțeau în fața ei cuprinşi de sfială, până acolo că nimeni nu cuteza să-i facă mărturisiri de dragoste. „Amarnică femeie Vasilisa Caşporovna”, spuneau pețitorii şi pe bună dreptate, pentru că nu era om pe care Vasilisa Caşporovna să nu-l smerească. Aşa de pildă, fără să mai cate alte leacuri, ci scuturându-i numai chica cu mâna ei de bărbat în fiecare zi, ajunsese să facă din bețivul de morar, o comoară de om, şi nu alta. Era un zdrahon de muiere pe cât de înaltă, pe atât de spătoasă şi de zdravănă. Părea că natura făcuse o greşeală de neiertat, când îi hărăzise să poarte în zilele de lucru un capot cafeniu cu volănaşe, iar duminica Paştilor şi de onomastică un şal de caşmir stacojiu, când ar fi prins-o mult mai bine nişte mustăți de dragon şi botfori cu tureatcă înaltă. În schimb, îndeletnicirile i se potriveau cum nu se poate mai bine cu înfățişarea. Se plimba cu luntrea, vâslind mai dihai ca pescarii, vâna; nu slăbea o clipă cosaşii, ştia pe dinafară câți zemoşi şi harbuji erau în harbuzărie, lua câte cinci copeici vamă de orice căruță care trecea pe iezătură, se urca în copac şi scutura perele; îşi lovea vasalii trândavi cu amarnica ei mână şi cu aceeaşi mână de temut dădea celor destoinici câte un păhărel de votcă. Mai în acelaşi timp suduia, vopsea fire de tort, dădea câte o raită pe la bucătărie, făcea cvas şi fierbea dulceață cu miere. Toată ziua trebăluia şi pe toate le prididea. Urmarea a fost că mica gospodărie a

lui Ivan Feodorovici, care la ultima catagrafie numărase optsprezece suflete, înflorea în adevăratul înțeles al cuvântului. Afară de asta îşi iubea nespus de mult nepotul şi punea cu grijă deoparte pentru dânsul copeica cu copeică.

Cum veni acasă Ivan Feodorovici, viața i se schimbă cu desăvârşire, intrând pe alt făgaş. Părea că pronia cerească însăşi îl sortise să conducă o moşie de optsprezece suflete. Până şi mătuşică-sa îşi dădu seama că avea să iasă dintr-însul un gospodar cum se cuvine, deşi nu-i îngăduia amestecul chiar în toate. „E încă necopt, băiatul, avea obicei să spună, cu toate că Ivan Feodorovici mergea pe patruzeci de ani. N-are de unde să le ştie pe toate”.

Oricum, la câmp, Ivan Feodorovici se ținea lipcă de cosaşi şi de secerători, ceea ce era o plăcere nespusă pentru sufletul lui blajin. O duzină, dacă nu şi mai bine, de coase sclipitoare avântându-se în acelaşi timp în sus: foşnetul ierbii căzând la pământ în pologuri{112} egale; cântecele secerătoarelor, ba vesele, parcă ar fi să întâmpine oaspeți, ba jalnice, ca în clipa despărțirii; seara blajină în aerul proaspăt. Şi ce seară! Cât de limpede şi de uşor e văzduhul! Totul prinde viață: stepa roşie şi albastră se aprinde în toate culorile florilor sale. Prepelițele, dropiile, pescăruşii, greierii şi alte sumedenii de jivine, şuieră, bâzâie, țârâie, țipă şi zvonurile acestea toate se îmbină laolaltă într-un cor armonios şi neîntrerupt. Soarele asfințeşte şi piere. Ah! Ce răcoare şi ce bine el Pe câmp oamenii aprind pe ici colea focuri, pun cazanele la fiert şi mustăcioşii cosaşi se aşază în jur. Din cazanele cu găluşte ies aburi. Treptat se întunecă… E greu să spui ce se petrece în sufletul lui Ivan Feodorovici. Se aşeza lângă cosaşi, dar uita să ia din găluştele care îi plăceau de altfel foarte mult, şi rămânea locului nemişcat, urmărind fie un pescăruş care se ridica în văzduh, fie numărând snopii de grâu care acopereau câmpul.

În scurtă vreme lui Ivan Feodorovici i s-a dus vestea prin tot ținutul că e un iscusit gospodar. Mătuşică-sa nu mai putea de bucurie şi nu pierdea nici când prilejul să-şi laude nepotul. Într-o zi – pe la sfârşitul lui iulie, când se isprăveşte secerişul – Vasilisa Caşporovna îl luă pe Ivan Feodorovici de braț cu o căutătură tainică, spunându-i că ar vrea să-i vorbească despre ceva care o preocupă demult.

— Ai desigur ştiință, dragă Ivan Feodorovici, – aşa a început, – că pe sfoara ta de moşie sunt optsprezece suflete; de altfel aşa a fost la catagrafie, dar e cu putință să fie mai mulți, cam vreo douăzeci şi patru. Dar las-o pe asta. Cunoşti păduricea de dincolo de livada noastră, şi îi fi ştiind poate că după pădure vine o luncă întinsă. Lunca trebuie să aibă pe puțin douăzeci de deseatine, cât despre iarbă, creşte atâta că ai putea vinde în fiecare an pentru mai mult de o sută de ruble fân, mai cu seamă dacă-i adevărat, cum spune lumea, că vine un regiment de cavalerie la Gadeaci.

— Cum să nu ştiu, mătuşică? Iarba-i foarte bună acolo.

— Ştiu şi eu că-i foarte bună. Dar mai ştii tu că de drept tot pământul acela e-al tău? Ce te zgâieşti aşa la mine? Ascultă, Ivan Feodorovici: îți mai aduci aminte de Stepan Cuzmici? Dar ce te-ntreb eu? Pe vremea aceea erai aşa de mic că nici nu-i puteai rosti numele. Auzi întrebare! Mai țin minte că atuncea când am venit la voi în postul crăciunului, te-am luat în brațe şi era cât pe ce să-mi strici toată rochia. Noroc c-am avut timpul să te trec în brațele Matrionei, doica ta. Uricios mai erai! Dar las-o pe asta. Tot pământul, care-i dincolo de hotarul nostru, şi chiar şi satul Hortîşce, era al lui Stepan Cuzmici. Trebuie să-ți mai spun că pe când nu sosiseşi încă pe lume începuse să vină la maică-ta, ce-i drept numai în lipsa lui tată-tău, şi n-o spun ca s-o vorbesc de rău, cu toate că răposata – Dumnezeu s-o ierte – s-a purtat totdeauna nedrept cu mine. Dar las-o pe asta.

Ce-a fost a fost, nu mă priveşte. Stepan Cuzmici ți-a făcut danie cu zapis[113] – moşia despre care ți-am vorbit. Între noi fie vorba, răposata maică-ta era o femeie foarte ciudată. Nici dracul – Doamne iartă-mă – n-o putea pricepe. Numai Dumnezeu ştie unde o fi băgat ea hârtia. Eu una cred că trebuie să fie la holteiul acela de Grigori Grigorievici Storcenco. Şmecherul de borțos a pus mâna pe toată moşia. Pun rămăşag pe tot ce vrei că el a sfeterisit[114] zapisul.

— Dragă mătuşică dă-mi voie să te întreb: Storcenco ăsta n-o fi acela pe care l-am cunoscut la stația de poştă?

Şi Ivan Feodorovici îi povesti cum îl întâlnise.

— Cine ştie? răspunse mătuşica după un răstimp de gândire. Poate să nu fie ticălos. Nu-i decât o jumătate de an de când s-a mutat în sat şi nu poți cunoaşte un om aşa de repede. Am auzit că bătrâna, maică-sa, ar fi o femeie cu cap şi că-i mare meşteră la murat castraveții. Slujnicele ei ştiu să țeasă scoarțe foarte frumoase. Dar cum spui că s-a purtat prieteneşte cu tine, ce-ar fi să te duci la dânsul? S-ar putea ca bătrânul păcătos să aibă mustrări şi să-ți înapoieze ceea ce nu-i al lui. Te-ai putea duce cu nadişanca, numai că dracii de copii i-au scos toate țintele scaunului din spate, aşa că trebuie să spun lui Omelco să prindă bine pielea la loc.

— La ce, mătuşică? Iau mai degrabă căruța cu care te duci dumneata la vânat.

Aşa s-a isprăvit convorbirea.

IV
Prânzul

Ivan Feodorovici a intrat în satul Hortîşce la vremea prânzului. În fața conacului îl cuprinse sfiala. Casa

lungă nu era acoperită cu stuf ca la mulți dintre moşierii din împrejurimi, ci avea acoperiş de şindrilă. Cele două hambare din curte erau de asemeni cu acoperişuri la fel, iar poarta era de stejar. Ivan Feodorovici era întocmai ca un filfizon care, venit la un bal, oriunde îşi aruncă ochii, vede oameni mai bine îmbrăcați ca el. Din respect îşi opri căruța lângă unul dintre hambare şi porni pe jos până la cerdac.

— Aa! Ivan Feodorovici! strigă grăsunul de Grigori Grigorievici care umbla prin curte cu surtucul pe el, dar fără cravată, jiletcă şi pacheşte. Se vede treaba însă că îmbrăcămintea, atâta cât o avea tot îi stingherea trupul gras, căci sudoarea curgea de pe el şiroaie. — Parcă spuneați că îndată ce vă vedeți mătuşica o să veniți. de ce n-ați venit? Aceste spuse, buzele lui Ivan Feodorovici se întâlniră din nou cu pernițele ştiute.

— Am fost prins cu treburile gospodăriei... Am venit la dumneavoastră pentru o clipă, la drept vorbind, c-o treabă...

— Pentru o clipă? Nu se poate una ca asta! Măi băiete! strigă burduhănosul şi din bucătărie țâşni afară acelaşi băietan cu svitca căzăcească. Ia spune-i lui Casian să-nchidă repede poarta. Auzi, tu? Să-nchidă bine. Iar caii boierului să-i deshame numaidecât. Poftiți în casă. Aicea-i aşa de cald că mi-e cămaşa leoarcă.

Cum intră în odaie Ivan Feodorovici se hotărî să nu piardă vremea degeaba şi cu toată sfiala lui, s-o țină una, cu dârzenie.

— Mătuşica a avut onoarea... să-mi spună că actul de danie al răposatului Stepan Cuzmici...

E greu să-ți închipui acreala care se zugrăvi pe fața lată a lui Grigori Grigorievici la auzul acestor cuvinte.

— N-aud nimic! răspunse el. Trebuie să ştiți că mi-a intrat un gândac în urechea stângă. Blestemații de cațapi au obiceiul să crească gândaci în izbele lor. Nu-i pană care să poată zugrăvi acest chin. Tare m-a mai gâdilat. M-a scăpat o babă, cu cel mai obişnuit leac...

— Voiam să vă spun… îndrăzni să-l întrerupă Ivan Feodorovici, când văzu că Grigori Grigorievici voia cu tot dinadinsul să schimbe vorba, că testamentul răposatului Stepan Cuzmici aminteşte, cum să zic, de un act de danie… după care mi se cuvine…

— Ştiu, asta a avut timpul să v-o vâre în cap mătuşica domniei voastre. Da-i o minciună! Zău că-i o minciună. Unchiul meu n-a făcut niciun fel de act de danie, deşi e drept că testamentul vorbeşte de un act de danie. Dar unde-i actul? Nu mi l-a înfăţişat nimeni. Asta v-o spun pentru că vă doresc sincer binele. Zău că-i o minciună!

Ivan Feodorovici tăcu, gândindu-se că poate într-adevăr să fie numai o închipuire a mătuşică-si.

— Uite şi pe mama cu surorile mele, spuse Grigori Grigorievici. Asta înseamnă că masa-i gata. Să mergem.

Şi zicând acestea îl târî de mână pe Ivan Feodorovici într-o odaie unde erau puse pe masă votcă şi fel de fel de gustări.

Odată cu ei a intrat în odaie o bătrână măruntică semănând cu o cană de cafea, acoperită cu boneţică, însoţită de două domnişoare, una cu părul bălai, alta cu părul negru. Ivan Feodorovici, ca un cavaler bine crescut ce era, se apropie mai întâi de mâna bătrânei, apoi de mânuţele celor două domnişoare.

— Mamă, acesta-i Ivan Feodorovici Şponca, vecinul nostru,

— Spuse Grigori Grigorievici.

Bătrâna se uită ţintă la Ivan Feodorovici, sau poate i s-o fi părut numai. Bătrâna era de altfel întruchiparea bunătăţii. Părea că e gata să-l întrebe pe Ivan Feodorovici: câţi castraveţi aţi pus la murat pentru la iarnă?

— Aţi băut votca? întrebă ea.

— Pesemne că n-ai dormit bine astă-noapte, mamaie, spuse Grigori Grigorievici. Cine mai întreabă un musafir dacă a băut? Matale pofteşte-l să ia. Dac-am băut sau

nu, asta-i treaba noastră. Ivan Feodorovici, spune-mi rogu-te, care îți place mai mult? Cu buruieni sau curată? Dar tu, Ivan Ivanovici, ce stai? întrebă Grigori Grigorievici, întorcându-se, şi Ivan Feodorovici îl văzu pe Ivan Ivanovici apropiindu-se de votcă. Ivan Ivanovici purta o haină cu poale lungi, c-un guler foarte mare care sta țeapăn, acoperindu-i ceafa în întregime, aşa că capul îi şedea în el ca-ntr-o brişcă.

Ivan Ivanovici se apropie de votcă frecându-şi mâinile, se uită binişor la păhărel îşi turnă votca, ridică păhărelul în zare, îşi umplu dintr-o sorbitură gura cu votcă, dar n-o înghiți decât după ce-şi clăti bine gura cu ea, luă o bucățică de pâine şi nişte hribi marinați şi se adresă lui Ivan Feodorovici:

— Nu cu Ivan Feodorovici, adică cu domnul Şponca, am cinstea să vorbesc?

— Întocmai, răspunse Ivan Feodorovici.

— Ați binevoit să vă schimbați foarte mult de când v-am cunoscut. Apoi eu vă țin minte de pe când erați atâtica, spuse Ivan Ivanovici şi arătă cu palma cam la un arşin de podea. Răposatul tatăl dumneavoastră – Dumnezeu să-l ierte – a fost un om rar. Avea întotdeauna harbuji şi zemoşi cum nu se mai află azi nicăieri, uite şi aici, – urmă el, luându-l la o parte, – au să ne dea zemoşi. Da-ce fel de zemoşi? Nici nu-ți vine să te uiți la ei. Mă credeți, stimabile, că avea harbuji, – spuse el cu un aer tainic, desfăcându-şi brațele de parc-ar fi vrut să cuprindă un trunchi gros, – zău că aşa de mari.

— Poftiți la masă, spuse Grigori Grigorievici, luându-l pe Ivan Feodorovici de braț.

Intrară cu toții în sufragerie. Grigori Grigorievici se aşeză la locul lui obişnuit în capul mesei, punându-şi un şervet cât toate zilele, care îl făcea să semene cu eroii zugrăviți pe firmele bărbierilor. Ivan Feodorovici se aşeză roşind pe locul ce i se arătă, în fața celor două domnişoare, iar Ivan Ivanovici nu întârzie să ia loc lângă

dânsul, bucurându-se din suflet că avea cui să-şi împărtăşească cunoştinţele.

— Ivan Feodorovici, rău aţi făcut c-aţi luat târtiţa, i-a spus bătrâna, pe când un fecior, în frac cenuşiu cârpit cu un petic negru, îi înfăţişa un taler. Asta-i curcă. Luaţi mai bine spinarea.

— Mamaie, nu te-a rugat nimeni să te amesteci, a spus Grigori Grigorievici. Fii dumneata sigură că musafirul ştie ce să ia. Ivan Feodorovici, luaţi o aripioară, sau bucata astalaltă şi mai luaţi şi rânza. Dar de ce aşa puţin? Mai luaţi un picioruş. Tu, ce stai cu talerul şi căşti gura? Roagă-l! Pune-te în genunchi şi spune numaidecât: „Ivan Feodorovici, luaţi, vă rog, picioruşul."

— Ivan Feodorovici, luaţi, vă rog, picioruşul! urlă feciorul, îngenunchind cu talerul în mână.

— Hm! Ce fel de curci or mai fi şi astea! făcu Ivan Ivanovici destul de tărişor şi cu o căutătură plină de dispreţ, întorcându-se către vecinul lui. Aşa trebuie să arate o curcă? De-aţi vedea curcile mele! Vă încredinţez că nu-i una singură care să nu fie de zece ori mai grasă ca asta. Mă credeţi, domnul meu, ţi-e scârbă să le vezi plimbându-se prin curte, aşa-s de grase…

— Minţi, Ivan Ivanovici, zise Grigori Grigorievici care auzise cele spuse.

— Vreau să vă spun, urmă Ivan Ivanovici către vecinul său, prefăcându-se că nu aude ce-i spune Grigori Grigorievici, că anul trecut, când le-am trimis la Gadeaci, mi s-au dat cincizeci de copeici pe bucată, dar n-am vrut să iau…

— Ivan Ivanovici, eu îţi spun că minţi, îi zise Grigori Grigorievici mai tare şi silabisind cuvintele, ca să fie mai bine auzite.

Dar Ivan Ivanovici, ca şi cum asta nu l-ar fi privit, urmă cu glas mai scăzut:

— Da, domnule, n-am vrut să iau. Niciun moşier din Gadeaci…

— Ivan Ivanovici, eşti un prost şi nimic altceva, spuse tare Grigori Grigorievici. Ivan Feodorovici ştie asta mult mai bine ca tine şi desigur că n-are să te creadă.

Ivan Ivanovici se supără de-a-binelea şi, în tăcere, începu să înfulece din curcă, cu toate că nu era aşa de grasă ca acelea la care ți-era scârbă să te uiți.

Un timp zănganitul cuțitelor, lingurilor şi farfuriilor înlocuiră vorbele, dar peste toate, covârşitor, se auzea Grigori Grigorievici sugând măduva dintr-un os de miel.

— Ați citit, întrebă Ivan Ivanovici după o lungă tăcere, scoțându-şi capul din brişcă lui şi îndreptându-l către Ivan Feodorovici. Ați citit cartea „Călătoria lui Corobeinicov la locurile sfinte”? E o adevărată desfătare pentru suflet şi inimă! Acum nu se mai tipăresc cărți ca asta. Îmi pare foarte rău că nu m-am uitat să văd anul.

Auzind că-i vorba despre o carte, Ivan Feodorovici începu să şteargă cu multă râvnă sosul din farfurie.

— E uimitor când te gândeşti, domnul meu, că un simplu târgoveț a străbătut acele locuri. Peste trei mii de verste! Pesemne că Dumnezeu însuşi l-a învrednicit să ajungă până în Palestina şi la Ierusalim.

— Vasăzică dumneavoastră spuneți că a fost şi la Ierusalim?

— Întrebă Ivan Feodorovici care auzise multe despre Ierusalim de la una dintre ordonanțele lui.

— Despre ce vorbiți, Ivan Feodorovici? întrebă Grigori Grigorievici de la celălalt capăt al mesei.

— Eu, propriu zis, am avut prilejul să iau cunoştință că sunt țări îndepărtate pe lumea asta, răspunse Ivan Feodorovici foarte mulțumit că izbutise să rostească o frază atât de lungă şi întortocheată.

— Nu te potrivi la el Ivan Feodorovici, spuse Grigori Grigorievici fără să fi auzit bine ce-i spusese celălalt. Minte întruna.

Între timp masa se isprăvise. Grigori Grigorievici trecu în odaia lui ca să mai sforăie puțin, cum îi era obiceiul, iar oaspeții s-au dus în urma bătrânei şi a

domnişoarelor în salon unde, aceeaşi masă pe care lăsaseră votca când s-au dus să mănânce, se acoperise ca prin farmec cu farfurioare cu tot felul de dulcețuri şi farfurii cu harbuji, zemoşi şi vişine.

Lipsa lui Grigori Grigorievici se simțea în toate. Gazda devenise mai vorbăreață şi, fără să fie rugată, începu să dea la iveală tot felul de secrete privind felul în care se face pistilul şi cum se usucă perele. Până şi domnişoarele prinseseră glas. Dar cea bălaie, care părea să fie cu şase ani mai tânără ca soră-sa, care arăta ca de vreo douăzeci şi cinci de ani, era mai tăcută. Cel mai mult însă vorbea Ivan Ivanovici care îşi dăduse drumul, sigur fiind că nu mai are cine să-l întrerupă şi să-l încurce. A vorbit de castraveți, de semănatul cartofilor, de cumpătarea oamenilor de altădată – cu care cei de acum nici n-aduc – şi despre faptul că, cu vremea, deşteptându-se treptat, oamenii au ajuns să născocească lucrurile cele mai uimitoare. Într-un cuvânt era un om din tagma acelora gata să vorbească oricând despre orice. De se vorbea despre lucruri însemnate sau de cele sfinte, Ivan Ivanovici suspina după fiece vorbă, clătinând uşor din cap; de se vorbea de ale gospodăriei, îşi scotea capul din brişcă sa şi în schimonoselile feței lui puteai citi cum trebuie să faci cvas de pere, cât de mari erau zămoşii de care s-a pomenit şi cât de grase erau gâştele din curtea lui.

În sfârşit, către seară, Ivan Feodorovici izbuti cu greu să-şi ia rămas bun. Dar cu toate că se lăsa uşor înduplecat şi cu toate că l-au poftit cu toții să mâie peste noapte acolo, a stăruit în hotărârea lui şi a plecat.

V
Noul plan al mătuşichii

— Ei, ai scos zapisul de la berechetul de bătrân? Cu această întrebare îl întâmpină mătuşică-sa, care de câteva ceasuri se frământa în cerdac aşteptându-l, şi nerăbdând-o inima, în cele din urmă ieşise în poartă.

— Nu, mătuşică, i-a răspuns Ivan Feodorovici, dându-se jos din căruță. Grigori Grigorievici spune că n-are niciun fel de zapis.

— Şi tu l-ai crezut? Minte, blestematul. Las' că-l prind eu odată şi-l bat cu mâna mea. Îi dau osânza jos! De altfel ar trebui să vorbim cu notarul, să vedem dacă nu putem dobândi actul prin judecată… Dar las-o pe asta. Ei, da-barem masa a fost bună?

— Foarte bună. Da, cât se poate de bună, mătuşică.

— Ia spune-mi, ce mâncări au fost? Ştiu că bătrâna se pricepe bine la bucătărie.

— Papanaşi cu smântână, porumbei umpluți cu sos…

— Dar curcă cu prune a fost? îl întrebă mătuşica, pentru că şi ea era mare meşteră în acest soi de mâncare.

— A fost şi curcă… Surorile lui Grigori Grigorievici sunt nişte domnişoare foarte frumoase, mai cu seamă cea bălaie.

— Aha! făcu mătuşica uitându-se țintă la Ivan Feodorovici, care se înroşi plecând ochii în pământ. Un gând nou îi fulgeră prin minte. Ia spune-mi, întrebă ea repede, curioasă să ştie, ce fel de sprâncene are?

N-ar strica să spunem că ceea ce prețuia mai mult mătuşica la o femeie erau sprâncenele.

— Sprâncenele, mătuşică, întocmai ca a matale, cum spuneai că le aveai în tinerețe. Şi pe toată fața are mici pistrui.

— Bun, făcu mătuşica, mulțumită de asemuire, măcar că Ivan Feodorovici nici nu se gândise s-o măgulească.

— Şi ce rochie purta? Dar ce te mai întreb? E greu să găseşti astăzi țesături atât de trainice cum e capotul de pe mine, de pildă. Dar las-o pe asta. Şi i-ai spus ceva?

— Adică cum… eu, mătuşică? Crezi oare că…

— Şi ce? E de mirare? Aşa a lăsat Dumnezeu. Poate că vi-i scris să vă luați.

— Nu ştiu, mătuşică, cum îți vine să vorbeşti astfel. Înseamnă că nu mă cunoşti deloc…

— Iaca, mă rog: te-ai şi supărat! „E necopt încă băiatul, se gândi ea. Habar n-are ce-i viața. Trebuie să-i fac să se mai întâlnească”.

Mătuşica se duse să vadă ce mai era pe la bucătărie, lăsându-l pe Ivan Feodorovici singur. Tot ce dorea de atunci însă era să-şi vadă nepotul mai repede însurat şi să-şi legene nepoțeii. Nu-i era gândul decât la pregătirile de nuntă şi măcar că trebăluia mai de zor ca înainte, treburile mergeau mai mult prost decât bine. Adesea, făcând câte o prăjitură, treabă pe care n-o lăsa niciodată în seama bucătăresei, uita de toate, închipuindu-şi că alături de dânsa stătea un nepoțel care-i cere o bucățică, şi era dusă pe gânduri, îi întindea ce-i mai bun; dar câinele din curte apuca el bucata de prăjitură şi, cu clefăitul zgomotos, o trezea din vis, faptă pentru care era regulat bătut cu vătraiul. Ajunsese să-şi părăsească până şi îndeletnicirile la care ținea mai mult şi nu se mai ducea la vânătoare, de când în loc de o ieruncă{115} împuşcase o cioară, ceea ce nu i se mai întâmplase până atunci.

În sfârşit, patru zile după asta toți au văzut în curte brişcă din droşcărie. Vizitiul Omelco, care mai era şi grădinar şi paznic, începuse a bate de dimineață cu ciocanul prinzând la loc pielea scaunului, şi gonea întruna câinii care se îndesau să lingă roțile. Socot de a mea datorie să aduc la cunoştința cititorilor că asta-i brişcă lui Adam Babadam. Aşa că dacă cineva ar încerca să arate că o altă nadişancă ar fi a lui Adam afle că minte cu neruşinare şi nadişanca aceea nu-i cea adevărată. Nu se ştie bine în ce împrejurări a fost scăpată nadişanca asta de năboiul potopului, dar trebuie să fi fost în arca lui Noe o droşcărie anume.

Păcat numai că n-o pot zugrăvi cititorilor cum se cuvine. Dar cred că-i destul să spun că Vasilisa Caşporovna era cum nu se poate mai mulţumită de tocmeala ei şi-şi arăta la tot prilejul părerea de rău că nu mai erau la modă vechile echipaje. Nadişanca era croită strâmb, cu partea dreaptă mult mai înaltă ca cea stângă, dar mătuşichii îi plăcea nespus pentru că, spunea ea, printr-o parte putea urca un om mai înalt, iar prin cealaltă unul mai scurtişor. De altfel în nadişanca asta încăpeau vreo cinci din cei mai mărunţei şi vreo trei ca mătuşica.

Pe la nămiezi, isprăvind cu nadişanca, Omelco scoase din grajd trei cai, nu mult mai tineri ca nadişanca, şi începu să-i lege cu frânghii de măreţul echipaj. Ivan Feodorovici şi mătuşica se urcară, el pe o parte, ea pe cealaltă, şi nadişanca porni. Mujicii care se nimereau în drum, la vederea unui echipaj atât de bogat (mătuşica ieşea foarte rar într-însul) se opreau cu smerenie, îşi scoteau căciulile şi se închinau adânc. După vreo două ceasuri de mers, nadişanca se opri dinaintea cerdacului – cred că-i de prisos să spunem că cerdacul era al casei Storcenco. Grigori Grigorievici nu era acasă. Bătrâna şi domnişoarele ieşiră în întâmpinarea musafirilor până în sufragerie. Mătuşica se apropie cu pas măreţ, scoţându-şi cu multă îndemânare un picior înainte şi spuse cu glas puternic:

— Îmi pare foarte bine, doamnă, că am onoarea să vă prezint personal omagiile mele. Odată cu ele, îngăduiţi-mi să vă mulţumesc pentru ospitalitatea cu care aţi cinstit pe nepotul meu Ivan Feodorovici, care nu are pentru dumneavoastră decât cuvinte de laudă. Frumoasă hrişcă aveţi, doamnă; am văzut-o pe când ne apropiam de sat. Daţi-mi voie să vă întreb: câte clăi la deseatină scoateţi?

După asta urmă o pupătură generală. După ce s-au aşezat cu toţii în salon, bătrâna gazdă începu:

— În ce priveşte hrişcă, nu vă pot spune nimica, asta

fiind treaba lui Grigori Grigorievici. Eu nu mă mai îndeletnicesc demult cu asta şi nici n-aş mai putea s-o fac, că-s bătrână. Îmi aduc aminte că pe vremuri hrişcă era până la brâu; acuma nu-i cine ştie ce, măcar că se spune că toate-s tot mai bune. Aici bătrâna oftă. Un observator ar fi auzit în acest oftat, oftatul întregului veac al optsprezecelea.

— Am auzit, doamnă, că slujnicele dumneavoastră ştiu a țese scoarțe foarte frumoase.

Cu asta atinsese coarda cea mai simțitoare a bătrânei. La auzul acestor vorbe bătrâna se învioră şi se porni să spună cum trebuie vopsit tortul şi pregătit firul. de la scoarțe vorba alunecă repede la muratul castraveților şi la pregătirea perelor uscate. Pe scurt, nu trecuse ceasul şi amândouă doamnele vorbeau cu atâta prietenie, de parcă s-ar fi cunoscut de când lumea, de la o vreme Vasilisa Caşporovna începu să vorbească cu un glas atât de scăzut că Ivan Feodorovici nu mai auzea nimic.

— N-ați vrea să le vedeți? întrebă bătrâna gazdă, ridicându-se de la locul ei.

În urmă-i se ridicară şi domnişoarele, şi Vasilisa Caşporovna şi toate se îndreptară spre odaia fetelor. Mătuşica făcu semn lui Ivan Feodorovici să rămână locului, şoptind ceva bătrânei.

— Maşenca, zise bătrâna către domnişoara cea bălaie, rămâi puțin cu musafirul şi ține-i de urât.

Domnişoara cea bălaie rămase şi se aşeză pe divan. Ivan Feodorovici sta pe scaunul lui ca pe ghimpi. Se înroşea mereu şi ținea ochii în pământ. Dar domnişoara părea să nu bage de seamă şi sta nepăsătoare pe divan, uitându-se liniştită la ferestre, la pereți, sau urmărind cu ochii mâța care fugea speriată pe sub scaune.

Mai prinzând puțin curaj, Ivan Feodorovici ar fi vrut să înceapă vorba, dar parcă uitase să vorbească. Nimic nu-i venea în minte.

Tăcu aşa cam un sfert de ceas. Domnişoara sta la fel

de nemişcată.

În sfârşit Ivan Feodorovici îşi luă inima-n dinți:

— Domnişoară, vara sunt multe muşte, spuse el cu glas tremurător.

— Nici că se poate mai multe, răspunse domnişoara. Frate-meu a făcut anume o trapaşcă[116] dintr-o gheată veche a măicuței, dar tot au mai rămas destule.

Şi cu asta convorbirea luă sfârşit. Ivan Feodorovici amuțise de tot.

În sfârşit gazda, cu mătuşica şi cu domnişoara cu părul negru s-au întors. După ce mai stătură puțin de vorbă, Vasilisa Caşporovna îşi luă rămas bun de la bătrână şi domnişoare, cu toate că o poftiseră să rămână peste noapte acolo. Bătrâna şi domnişoarele ieşiră în cerdac să-şi petreacă musafirii şi multă vreme făcură semne cu mâna mătuşichii şi nepotului, care îşi tot scol ea capul din nadişancă.

— Ei, Ivan Feodorovici, ce-ai vorbit cu domnişoara când ați rămas singuri? îl întrebă mătuşica pe drum.

— Maria Grigorievna este o fată cum nu se poate mai modestă şi mai bine crescută.

— Ascultă, Ivan Feodorovici, vreau să-ți vorbesc. Ai împlinit, slavă Domnului, 38 de ani. Eşti într-un cin[117] de cinste. E timpul să te gândeşti şi la copii. Trebuie numaidecât să-ți iei o nevastă.

— Cum asta, mătuşică? strigă Ivan Feodorovici speriat. Nevastă? Nu, mătuşică, fie-ți milă de mine… Mă faci să roşesc… N-am fost însurat niciodată… Nici nu ştiu ce să fac c-o nevastă.

— Ai să afli, Ivan Feodorovici, ai să afli! a spus zâmbind mătuşica, gândind: „Ce să-i faci? E necopt băiatul! Nu ştie încă nimic!” Apoi urmă cu glas tare: – Da, Ivan Feodorovici, o nevastă mai bună pentru tine ca Maria Grigorievna nici că s-ar putea găsi. Ş-apoi, ți-a plăcut foarte mult. Am vorbit îndelung cu bătrâna în privința asta şi ea ar fi bucuroasă să te aibă ginere. Ce-i drept, nu ştiu încă ce are să spună păcătosul acela de

Grigori Grigorievici, Dar nu ne uităm noi la el. Să încerce numai să nu-ți dea zestrea, că i-o scoatem noi cu judecată...

În timpul acesta nadişanca intră în curte şi bătrânele gloabe, simțind grajdul aproape, se iuțiră.

— Ascultă, Omelco! Lasă mai întâi caii să răsufle bine şi nu-i duce aşa asudați cum sunt la adăpat. Ei, Ivan Feodorovici, – urmă mătuşa coborând din nadişancă, – te poftesc să te gândeşti bine la ce-am vorbit. Eu mă mai duc pe la bucătărie; am uitat să-i spun Solohăi să pregătească masa, şi parcă văd că netrebnica nici nu s-a gândit la asta.

Dar Ivan Feodorovici sta locului ca trăsnit. Maria Grigorievna era, nimic de zis, o domnişoară foarte frumuşică, dar să se însoare cu dânsa!... Asta i se părea atât de curios şi de ciudat, că nici nu se putea gândi fără să-l apuce frica. Să stea cu nevastă-sa împreună!... E de neînțeles. N-avea să mai fie singur în odaie. Mereu şi peste tot aveau să fie doi. Şi, pe măsură ce se cufunda în gânduri, broboane de sudoare îi acopereau fața.

Se vârî în pat mai devreme ca de obicei dar, cu toată strădania nu putea adormi. În sfârşit, mult doritul şi atot-potolitorul somn îl cuprinse. Dar ce somn! Nu mai avusese de când era el asemenea vise; ba visa că în jurul lui toate vâjâie, se învârtesc şi că el fuge fără încetare, fără să-şi mai simtă picioarele. Puterile îl părăseau... Deodată, cineva îl trage de urechi: „Valeu! Cine-i?” „Eu sunt, nevastă-ta!” îi răspundea un glas puternic şi se deştepta. Ba visa că era însurat şi că în căsuța lui toate erau neobişnuite şi nemaivăzute. În locul patului din odaia lui era unul dublu. Pe un scaun alături, nevastă-sa. Lui Ivan Feodorovici nu-i era îndemână: nu ştia cum să se apropie de ea şi ce să-i spună când, deodată, băgă de seamă că nevastă-sa avea chip de gâscă. Fără să vrea se întoarse şi dădu cu ochii de altă nevastă, la fel. Se întoarse în altă parte – dar şi acolo era o nevastă şi în spate alta. Se repezi în grădină,

dar în grădină era cald şi şi-a scos pălăria; şi-n pălărie dădu de o nevastă. Sudoarea îi curgea pe faţă. Vârî mâna în buzunar să-şi scoată batista, dar şi acolo găsi o nevastă; îşi scoase bumbacul din ureche – dar şi pe bumbac tot o nevastă văzu. Deodată începu să ţopăie într-un picior şi dădu cu ochii de mătuşică-sa care se uita la el foarte serios în timp ce-i spunea: „Acum trebuie să joci căci eşti, dragă Doamne, însurat”. Se repezi la ea, dar mătuşică-sa nu mai era mătuşică-sa, ci se prefăcuse în clopotniţă. Şi deodată simţi că cineva îl trage cu frânghia sus, în clopotniţă. „Cine mă trage?” întrebă Ivan Feodorovici cu glas jalnic. „Eu, nevastă-ta. Te trag sus fiindcă eşti clopot”. „Nicidecum! Nu-s clopot, sunt Ivan Feodorovici!” „Ba eşti clopot!” spuse colonelul regimentului de infanterie P., care tocmai trecea pe acolo. Ba visa că nevastă-sa nu era om ci o stofă. Se făcea că el se afla la Moghilev şi că intra în prăvălia unui negustor: „Ce stofă doriţi? îl întreba negustorul. Luaţi-vă o nevastă. E stofa cea mai la modă! Foarte trainică! Toată lumea-şi face surtuce din asta”. Şi negustorul îi măsoară o bucată de nevastă şi i-o taie. Ivan Feodorovici o ia subsuoară şi se duce la un croitor jidov. „Nu, îi spuse jidovul, materialu-i prost. Nu face nimeni din aşa ceva”.

Ivan Feodorovici se deşteptă îngrozit. Sudori reci curgeau de pe el.

Dis-de-dimineaţă, de cum se deşteptă, luă gromovnicul la sfârşitul căruia un librar iubitor de oameni, din nemărginita lui bunătate şi lipsă de lăcomie, adăugise şi un scurt tălmăcitor de vise. Dar nu găsi nimic care să-i tălmăcească, cât de cât, năstruşnicul lui vis.

Între timp în capul mătuşică-si se înfiripase o nouă plăsmuire, despre care veţi afla în capitolul următor.

Povestirea *„Ivan Feodorovici Şponca şi mătuşica sa”* a fost tipărită pentru prima oară în a doua carte a *„Serilor”*

în cătunul de lângă Dicanca”, apărută în anul 1832, şi se pare că a fost scrisă la sfârşitul anului 1831.

Caracterul veridic şi realist al acestei povestiri o deosebeşte mult de celelalte povestiri din *„Seri”* şi o face excepțional de importantă pentru înțelegerea dezvoltării scriitoriceşti a lui Gogol. *„Ivan Feodorovici Şponca”* prevesteşte operele mature ale lui Gogol: *„Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nichiforovici”, „Moşieri de altădată”, „Căsătoria”* şi chiar unele motive din *„Suflete moarte”*. În *„Ivan Feodorovici Şponca”* Gogol părăseşte pentru prima oară elementul fantastic şi motivele romantice convenționale în zugrăvirea vieții şi, în acelaşi timp, motivele folcloristice ale celorlalte povestiri din *„Seri”*, dându-ne nişte tablouri din viața moşierilor ucrainieni, uimitoare prin autenticitatea şi tipicul realismului lor, şi chipurile acelor ființe inutile care nu fac decât umbră pământului şi pe care îi demască cu atâta putere satirică în operele lui de mai târziu.

Povestirea pare neterminată, şi să se oprească la mijloc ceea ce de fapt este numai un procedeu artistic original, care subliniază zădărnicia şi lipsa de conținut a vieții pe care o zugrăveşte Gogol şi care în fond a fost redată în capitolele tipărite.

Locul fermecat

ÎNTÂMPLARE ADEVĂRATĂ
POVESTITĂ DE PSALTUL BISERICII DIN ***

Zău că mi s-a urât de băsnit. Păi ce credeți? Chiar aşa, te şi şuturi: băsneşti, băsneşti întruna, nici să răsufli nu mai ai când. Bine, fie, am să vă povestesc, dar zău, pentru cea din urmă oară. Iaca voi ziceați că omul poate să vie de hac necuratului. Ei sigur, dacă stai şi te gândeşti bine, în lume se petrec tot soiul de întâmplări... Totuşi, să nu vorbiți aşa. Când vrea necuratul să te tragă pe sfoară, te trage. Zău, te trage. Stați numai să vedeți: eram de toți patru la tata acasă. Pe atunci, eram încă un prost. Să tot fi avut unsprezece ani... Ba nu, n-aveam nici unsprezece. Mi-aduc aminte ca acum, că odată am început să alerg în patru labe şi să latru ca un câine, iar tătuca a țipat la mine clătinând din cap: „Foma, Foma, ție ți-a venit vremea de însurătoare şi tu tot te zbânțui ca un mânzoc!” Bunicul, fie-i țărâna uşoară, mai trăia pe vremea aceea şi era încă voinic* Uneori începea...

Dar ce să mai lungesc vorba? Unul de un ceas se căzneşte să scoată un tăciune din sobă să şi-l pună în lulea, altul a şters-o, el ştie de ce, în chelar. Treabă-i asta? înțeleg, dacă v-ar sili cineva să ascultați, dar voi singuri mi-ați cerut să vă povestesc. Dacă vreți să ascultați, ascultați!

La începutul primăverii, se întâmplase că tata se dusese cu tutun la Crâm, să-l vândă. Nu mai țin minte dacă încărcase două sau trei căruțe. Tutunul avea preț bun pe atunci. Luase cu el pe frate-meu, care avea trei ani, să-l învețe din timp meseria de ciumac. Dintre ai

noştri rămăsesem acasă bunicul, mama, eu şi alţi doi fraţi. Bunicul, care făcuse o bostănărie chiar lângă drum, s-a dus să stea în coliba ce-o aveam acolo şi ne-a luat şi pe noi cu el ca să alungăm vrăbiile şi coţofenele care se adunau la bostănărie. N-aveam de ce ne plânge. Atâta ne îndopam cu castraveţi şi zemoşi, atâtea ridichi, ceapă şi mazăre, că, zău, parcă ne cântau cocoşii în burtă. Şi, pe lângă asta, ne mai picau şi bani. Sumedenie de lume se perinda pe drum şi fiecare era bucuros să se înfrupte dintr-un harbuz sau zemos. Iar din cătunele învecinate, îmi aduc aminte, ne aduceau în schimb găini, ouă, curci. Să tot trăieşti!

Dar ceea ce-i plăcea bunicului mai mult decât toate, era că în fiecare zi treceau până la cincizeci de care cu ciumaci. Ştiţi, ciumacii sunt oameni umblaţi. Şi când se stârnesc la snoave, să-i tot asculţi! Cât despre bunic, poveştile lor erau ca găluşca pentru flămând. Alteori se întâmpla să se întâlnească cu vreo cunoştinţă veche, căci mulţi îl mai cunoşteau pe bunic şi puteţi judeca şi voi, când se adună bătrânii… Turuiau fără încetare… Să vezi, atunci şi atunci, s-a întâmplat cutare şi cutare lucru… Şi dă-i, şi dă-i, îşi depănau ei amintirile de cine ştie când.

Odată – zău, parcă acum s-a petrecut – soarele începuse să apună. Bunicul se plimba prin bostănărie şi ridica de pe harbuji frunzele cu care-i acoperise în timpul zilei ca să nu-i dogorească soarele.

— Ia te uită, Ostap i-am spus eu fratelui meu, uite colo, vin nişte ciumaci!

— Unde-s ciumacii? a întrebat bunicul, însemnând un zemos mare, ca nu cumva să-l mâncăm noi, flăcăii.

Pe drum venea un şir de vreo şase căruţe. În fruntea lor păşea un ciumac cu mustaţa căruntă. Ajungând ca la zece paşi de noi, s-a oprit.

— Să trăieşti, Maxime! a zis. Iaca unde a dat Dumnezeu să ne vedem!

Bunicul şi-a făcut ochii mici:

— Ei! Să trăieşti, fârtate! Uite-l şi pe Boleacica. Să trăieşti, măi frate! Ptiu, drace, păi sunteți toți aicea, şi Crutotrîşcenco, şi Pecerîția, şi Coveleoc, şi Stețco! Să trăiți cu toții! Ei, ei! Măi, măi!... şi unde se porniră pe pupături.

Au dejugat boii şi i-au trimis la păscut. Căruțele le-au lăsat în drum, iar ei, aprinzându-şi lulelele, s-au aşezat roată în fața colibei. Tot ținându-se de taclale şi poveşti, nici n-au apucat să tragă câte-o lulea. De lulele le ardea lor? După masă, bunicul a început să-şi cinstească oaspeții cu zemoşi. Fiecare a luat în mână câte unul, l-a curățit cu grijă de coajă (căci toți erau oameni umblați, care colindaseră mult şi ştiau cum se mănâncă în lume, puteau să se aşeze chiar şi la mesele boiereşti), a făcut apoi cu degetul o bortă, a sorbit zeama şi a început să taie bucăți din el, băgându-le una după alta în gură.

— Da-voi, băieți, ce căscați gura? zise bunicul. Ia jucați, dracilor! Unde ți-i fluierul, Ostap? Ia trageți-i o căzăcească. Foma pune mâinile în şolduri. Aşa, hop, hop!

Pe acea vreme eram un copilandru sprinten. Ehei, da' bătrânețea asta blestemată! Nu mai pot juca azi ca odinioară. Ce drăcovenii nu făceam! Acum mi se împleticesc picioarele şi pace! Bunicul sta alături de ciumaci şi se uita lung la noi. Vedeam că picioarele nu-i mai stau locului, ca şi cum l-ar îmboldi cineva.

— Să vezi, Foma, îmi spuse Ostap, că hodorogul are să înceapă să joace!

Şi ce credeți? Nici nu sfârşi bine să spună asta, şi bătrânului, pe care nu-l mai răbda inima, îi veni chef să le arate el ce poate.

— Ei, ai dracului copii, aşa se joacă? Iaca cum se joacă! spuse dânsul, ridicându-se în picioare, întinzând mâinile şi bătând din călcâie.

Ei, n-am ce zice, de jucat, juca aşa că s-ar fi putut prinde-n joc şi cu hătmăneasa. Noi ne-am tras la o parte. Hodorogului au început să-i umble picioarele pe

tot locul liber, care se-ntindea lângă stratul de castraveți. Dar când a ajuns la mijlocul bătăturii şi se pregătea să-şi ia vânt şi, azvârlindu-şi picioarele în aer, să facă o copcă cum ştia el, iată că deodată picioarele nu-l mai ascultă! Ce drăcie o mai fi şi asta? Şi-a făcut vânt din nou, a ajuns la mijloc – dar degeaba. Orice făcea nu mergea şi pace. Parcă-i erau picioarele de lemn. „Carnacsi! locul dracului! Carnacsi, loc blestemat. Aşa-i când îşi vâră dracul coada!”

Dar cum să se facă de râs în fața ciumacilor? Se porni din nou şi începu să joace, lovind mărunt şi îndesat pământul, de-ți era mai mare dragul să-l priveşti, dar cum ajungea la mijloc, iar înlemnea locului!

— Alelei, drac blestemat! Înecate-ai cu un zemos putred! de ce n-ai pierit de mic, pui de cățea? Uite ocara pe care mi-ai făcut-o la bătrânețe!

Şi în adevăr, cineva a râs drept în spatele lui. Bunicul se întoarce şi ce vede? Nici urmă de bostănărie ori de ciumaci. În spate, în față, împrejur, se întindea câmpia goală.

— Ehei... Na-ți-o bună!

Bunicul începu să clipească: locul i se părea cunoscut. Intr-o parte pădure, în spatele pădurii, departe, o prăjină se înălța sub cer. Ce naiba! Păi asta-i hulubăria din grădina popii. În partea cealaltă se zărea de asemenea ceva cenuşiu. Când se uită bine, văzu că era hambarul pisarului de plasă. Iată unde-l mânase necuratul. Făcând un înconjur, dădu de potecă. Nu era lună, numai o pată albă se ivea şi se ascundea printre nori. „Mâine are să fie vânt mare”, gândi bunicul. Când privi spre un mormânt, dincolo de cărare, văzu aprinzându-se o luminiță.

— Ian te uită! Bunicul se opri, îşi puse mâinile în şold şi privi; luminița se stinse în depărtare şi puțin mai încolo se aprinse alta.; – Comoară! strigă atunci bunicul, pun rămăşag că-i comoară!

Şi era gata să scuipe în palmă şi să se apuce de

săpat, dar îşi aduse aminte că n-are nici hârleț, nici lopată.

— Păcat, dar cine poate să ştie? Poate că e de-ajuns să dai iarba la o parte şi iat-o, drăguța de ea! N-ai ce să-i faci! Să însemn cel puțin locul, să nu-l uit.

Şi, trăgând o cracă mare, ruptă de vânt, o trânti pe mormântul unde se aprinsese luminița şi porni pe potecă. Pădurea de stejari începu să se rărească. Iacă şi un gard. „Aşa-i cum spuneam eu, aici e livada popii, gândi bunicul. Iacătă şi gardul lui. De-aici până la bostănărie nu mai este nicio verstă."

Bunicul ajunse totuşi târziu acasă şi nici găluştele n-a mai vrut să le mănânce. Trezindu-l pe fratele meu Ostap, întrebă doar dacă ciumacii plecaseră demult, apoi se culcă, învelindu-se într-un cojoc. Şi când fratele meu începu să întrebe:

— Da' pe unde te-au mânat dracii azi, bunicule?

— Nu mai întreba! răspunse el şi, învelindu-se şi mai vârtos, spuse din nou: Nu întreba, Ostap, că îmbătrâneşti.

Şi începu să sforăie atât de tare, că până şi vrăbiile din bostănărie s-au ridicat speriate în stol, înălțându-se în văzduh. Parcă de somn îi ardea lui! Dar hâtrul, fie-i țărâna uşoară, ştia întotdeauna cum să scape. Alteori îți ticluia câte o poveste, de-ți venea să-ți muşti buzele.

A doua zi, la vreme de chindie, bunicul îşi trase svitca pe el, se încinse cu brâul, luă un hârleț şi o lopată pe umăr, îşi îndesă căciula pe cap, bău o cană de cvas, îşi şterse buzele cu poala şi porni glonț spre grădina popii. A trecut de gard şi de pădurea de stejari. Printre copaci şerpuia o cărăruie care da în câmp. Parcă era aceeaşi! A ieşit la câmp: locul era aidoma cu cel din ajun. Iată şi hulubăria. Numai hambarul nu se vede. „Nu, parcă nu-i locul acela. Acela era mai departe. Ia să mă-ntorc spre hambar!" S-a întors şi a luat-o pe alt drum; iaca hambarul, dar nu mai e hulubăria. Din nou s-a îndreptat spre hulubărie dar acuma nu se mai vedea

hambarul. Şi parcă într-adins a început să bureze. A fugit spre hambar, ia hulubăria de unde nu-i! Spre hulubărie, pieri din ochi hambarul.

— Satană blestemată! Să nu mâi ai parte de copii!

Începuse să toarne cu cofa.

Scoţându-şi cizmele cele noi şi înfăşurându-le într-o basma, ca să nu se scorojească de ploaie, bunicul a rupt-o la fugă ca un buiestraş boieresc. S-a băgat în colibă, ud leoarcă; s-a acoperit cu cor jocul şi, mormăind printre dinţi, a început să mângâie pe dracul cu nişte vorbe cum n-am mai pomenit. Şi, adevăr grăiesc, de n-ar fi fost întunericul, s-ar fi văzut că roşisem.

A doua zi, când m-am trezit, mă uit: bunicul se plimba prin bostănărie şi acoperea harbujii cu frunze, ca şi când nimica nu s-ar fi întâmplat. La masă, bătrânul a prins iar chef de vorbă şi-l necăjea pe frate-meu, mezinul, că are să-l dea pe o găină, în loc de pepene. După prânz, ne-a făcut un fluier de lemn şi a cântat din el. Apoi ne-a dat un cantalup turcesc, răsucit ca un şarpe, să ne jucăm cu el. Acum nu mai sunt cantalupi de aceia. E adevărat că seminţele le adusese cineva din locuri depărtate.

Spre seară, după cină, bunicul începu să sape un strat nou pentru dovleceii de toamnă. Trecând pe lângă locul acela fermecat, nu s-a putut ţine să nu bombăne printre dinţi: „Afurisit loc!” A păşit spre mijloc, unde nu izbutise să joace alaltă seară şi, mânios, a lovit cu hârleţul. Când, deodată, ce să vezi: acelaşi câmp, de o parte hulubăria, de alta hambarul. „Ei, bine că m-am gândit să iau hârleţul! Iacă şi poteca! Iaca şi mormântul, şi craca răsturnată jos. Uite, uite că arde şi luminiţa! Numai să nu greşesc”.

A luat-o binişor la fugă cu hârleţul ridicat, ca şi când ar fi vrut să cinstească vreun porc care a intrat în bostănărie. În faţa mormântului s-a oprit. Luminiţa se stinsese şi pe mormânt era o piatră, năpădită de

buruieni. „Piatra asta trebuie ridicată”, se gândi bunicul şi începu să sape de jur împrejur. Dar mare mai era afurisita! Totuşi, proptindu-se puternic cu picioarele-n pământ, a urnit-o. „Ha!”

— A răsunat în toată valea. Du-te, învârtindu-te ca ciocârlia! Acuma treaba are să meargă mai repede!”

Aici bunicul s-a oprit puțin, a scos punga cu tabac, şi-a turnat tabac în palmă şi tocmai se pregătea să-l ducă la nas când, deodată, deasupra lui, cineva a strănutat: „Hapciu!” de se clătinară copacii şi fața bunicului fu împroşcată.

— Ai putea să te-ntorci de ceea parte când strănuți! spuse el, frecându-şi ochii. S-a uitat împrejur: nimeni! – Ei, se vede că dracului nu-i place tabacul, urmă el, punând punga în sân şi luând hârlețul: – Tare-i prost, de-aşa tabac n-a avut parte nici taică-său, nici bunicu-său.

A început să sape. Pământul era moale şi hârlețul se înfunda. Dar iată c-a zăngănit ceva. Aruncând pământul afară, a zărit un ceaun.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? a strigat bunicul, băgând hârlețul sub el.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? şuieră un plisc de pasăre, ciugulind ceaunul.

Bunicul s-a tras într-o parte şi a scăpat hârlețul din mână.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? behăi un cap de oaie, din vârful copacului.

— Ehei, drăguțule, aici îmi erai? mormăi un urs, scoțându-şi botul de după un copac.

Pe bunic l-au cuprins fiorii.

— Aici, murmură el, e primejdios să vorbeşti.

— E primejdios să vorbeşti! îl îngână şuierând pliscul de pasăre.

— …primejdios să vorbeşti! behăi capul de oaie.

— Să vorbeşti!… mormăi ursul.

— Hm! făcu bunicul speriat.

— Hm! şuieră pliscul.

— Hm! behăi capul de oaie.

— Hm! mormăi ursul.

Bunicul s-a întors înspăimântat: Doamne, ce noapte! Nici stele, nici lună! împrejur numai prăpăstii, sub picioare un povârniş fără fund, de sus muntele stă să se prăbuşească. În spate i se păru bunicului că vede clipind o hâzenie: un nas cât foalele fierăriei; în nări puteai turna în fiecare câte un cofăiel de apă; buzele – zău ca doi butuci!

Ochii roşii i se bulbucau, şi pe deasupra mai scoase şi limba, parcă-şi bătea joc de el.

— Să te ia dracu! spune bunicul şi se gândi să se lase păgubaş. Ține-ți comoara, pocitanie! Se pregătea s-o ia la fugă, dar se opri, văzând că nimic nu se schimbase.

— Necuratul mă încearcă numai.

Apucă iar ceaunul. Era greu! Ce să facă? Doar nu era să-l lase acolo! Adunându-şi puterile, l-a înşfăcat cu amândouă mâinile şi se opinti.

— Ei odată, şi încă o dată, şi iar odată, – şi l-a scos – uf! Acum să trag nițel tabac.

A scos punga. Mai înainte însă de a lua tabacul, s-a uitat binişor de jur împrejur, să vadă dacă nu-i cineva. Parcă nu era nimeni, dar iată că trunchiul copacului începu să gâfâie şi să se umfle, i se iviră nişte urechi, ochii i se înroşiră, nările se umflară, nasul se strâmbă, gata-gata să strănute. „Nu, nu mai trag tabac. Să-mi scuipe iar în ochi necuratul?” gândi bunicul, băgând punga-n buzunar. A luat iute ceaunul şi a rupt-o la fugă cât ce-a putut. Din spate simțea cum îl lovea cineva cu nişte nuiele peste glezne. „Văleu! Văleu!” țipa bunicul, fugind cât îl țineau picioarele. Şi de-abia când ajunse în grădina popii s-a oprit să mai răsufle.

„Oare unde s-o fi dus bunicul?” ne gândeam noi, tot aşteptându-l preț de vreo trei ceasuri. Mama venise demult din cătun, aducând o oală cu găluşte calde. Dar bunicul nu-i şi nu-i. Ne-am aşezat la cină singuri. După

cină, mama a spălat oala şi căuta un loc unde să verse lăturile, pentru că de jur împrejur erau numai straturi. Deodată vede venind spre dânsa un butoi. Se înnoptase de-a-binelea. Mama a crezut că vreunul dintre ştrengari se ascunsese îndărătul butoiului şi-l împingea.

— Uite, foarte bine! Aici am să torn zoile, zise dânsa, şi turnă în butoi lăturile fierbinți.

— Văleu, se auzi țipând o voce groasă.

Când ne-am uitat, era bunicul. Priceapă cine poate! Zău crezusem că-i un butoi. Şi vă mărturisesc, deşi e păcat, da, zău, tare mi s-a părut caraghios când am văzut capul cărunt al bunicului plin de lături şi împodobit cu coji de harbuji şi zemoşi.

— Ia te uită, muierea dracului! spuse bunicul, ştergându-se cu poalele cămăşii, uite cum m-ai opărit! Parc-aş fi un porc de Ignat. Ei, băieți, acum o să aveți de covrigi! Numai în caftane de fir o să umblați, diavolilor! Ia uitați-vă, ia uitați-vă ce v-am adus, zise el descoperind ceaunul.

Şi ce credeți că era înăuntru? Gândiți-vă puțin! Ce? Aur? Ei asta-i: gunoi, lături… Mi-i şi ruşine să spun ce era. Bunicul, a scuipat, a aruncat cât colo ceaunul şi s-a spălat pe mâini.

Şi de atunci ne-a sfătuit şi pe noi să nu ne plecăm urechea la şoaptele necuratului.

— Şi să ştiți, zicea el adesea, orice v-ar spune duşmanul Domnului nostru Iisus Christos, numai minciuni sunt! Nu-ți spune adevăr nici de o para chioară.

Şi dacă se întâmpla să vadă bătrânul că undeva nu erau toate cum se cuvine, spunea:

— Copii, să facem semnul crucii! Aşa, dați-i înainte, aşa-i trebuie! şi făcea cruci una după alta. Iar locul acela blestemat, unde nu putuse să joace, l-a îngrădit, cu poruncă să se arunce acolo tot ce era netrebnic, toate buruienile şi tot gunoiul din bostănărie.

Iată cum îşi bate joc necuratul de om! Pământul acela

îl ştiu bine: după aceea, cazacii din vecinătate începură să-l ia în arendă de la tata pentru bostănărie. Era un pământ bun şi rodea de minune, numai pe locul fermecat, nimic acătării nu se făcea. Oamenii semănau cum trebuie, dar ce ieşea nu te tăia capul să dibuieşti ce poate fi: nici tu harbuz, nici tu dovleac, nici tu castravete… Dracu' ştie ce era!

„Locul fermecat” este povestirea cu care se încheie cartea a doua a *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”,* apărută în prima ediție din 1832. Luându-ne după faptul că povestirea poartă ca subtitlu *„Întâmplare adevărată povestită de psaltul bisericii din X,”* subtitlu pe care îl găsim şi la *„În noaptea de ajun”* şi la *„Răvaşul pierdut”,* putem deduce că ea face parte din primele povestiri ale *„Serilor”,* scrise între 1829 şi 1830.

Subiectul povestirii, în care este vorba de căutarea unei comori fermecate, îşi are originea în povestirile folcloristice. Aici este repetată aceeaşi temă a precarității bogăției dobândită „pe căi necurate”, tratată în *„Seara în ajun de Ivan Cupala”.* În amândouă povestirile Gogol demască setea de îmbogățire şi puterea distrugătoare a banului care, în cele din urmă, duce la catastrofă. Această atitudine negativă față de puterea banului şi a îmbogățirii, care strică şi nenoroceşte omul, au fost arătate de Gogol în cele două povestiri, prin folosirea de personaje de basm şi folcloristice. Mai târziu, aceleaşi motive vor fi tratate transpuse în mediul orăşenesc real (cu deosebire în *„Portretul”).*

La baza povestirii *„Locul fermecat”* stau legende şi basme populare despre locuri „înşelătoare”, adică fermecate. În poveştile populare locul unde se află o comoară este întotdeauna arătat de o lumânare aprinsă; la fel există în folclorul ucrainian tema precarității bogăției „necurate”, care se preface în gunoi. (Vezi V. Miloradovici – „Elementul etnografic din povestirea lui Gogol „Locul fermecat”, „Kievscaia Starina”, 1877, Nr. 9, pag. 55 – 60).

Note

Prima carte din *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”* a apărut în Septembrie 1831, iar a doua – la începutul anului 1832. În anul 1836, Gogol a scos o a doua ediție a „Serilor”, după ce revăzuse şi îndreptase textul cu multă grijă. În operele lui N. V. Gogol, publicate în 1842, „Serile” erau cuprinse în primul volum.

După terminarea liceului din Nejin, Gogol vine în ianuarie 1829 la Petersburg, unde se stabileşte, împreună cu concetățeanul său A. S. Danilevschi, în strada Gorohovaia. Până-n mai 1829, Gogol termină prima lui operă *„Hans Küchelgarten”* – idilă romantică datată 1827 şi publicată sub pseudonimul *V. Alov.* Acest poem plin de visări nebuloase, aspirând la o activitate nobilă şi înaltă şi care continua, în unele privințe, tradițiile perimate ale romantismului lui Jucovschi, n-a avut succes. Acest poem lipsit de maturitate, al unui tânăr de optsprezece ani, şi-a atras din partea criticii un verdict aspru, ceea ce a determinat pe autor să distrugă exemplarele din librării. În ciuda profundei decepții a acestui debut, Gogol nu părăseşte literatura.

În primăvara anului 1829, Gogol începe să lucreze la ciclul de povestiri care au intrat în *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”.* Istoricul activității depuse la crearea *„Serilor”* nu poate fi urmărit decât în linii generale. Întrebările pe care le pune mamei sale cu privire la obiceiurile şi moravurile Maloruşilor în scrisorile din 30 aprilie şi 22 mai 1829, ne dau posibilitatea să raportăm la acea epocă începutul *„Serilor”.*

Povestirea *„Seara în ajun de Ivan Cupala”* a apărut în Martie 1830, în „Otecestvennîie zapischi”, iar autorizația cenzurii pentru partea întâia a *„Serilor”* poartă data de 26 Mai 1831. Scrisorile lui Gogol ne lasă să presupunem că el a terminat mai întâi *„Seara în ajun de Ivan Cupala”, „O noapte de Mai”* şi *„Răvaşul pierdut”,* şi *„Iarmarocul de la Sorocinți”* mai târziu. Către sfârşitul lui Mai 1831, povestirile din partea a doua a *„Serilor”* erau probabil

gata, în cea mai mare parte, pentru că altfel Gogol nu s-ar fi încumetat să pună pe copertă: *„Cartea întâia”*. Până la 31 Ianuarie 1832, data-autorizației cenzurii pentru cea de a doua carte a „Serilor”, toate povestirile ciclului erau terminate.

Petersburgul întâmpinase cu indiferență pe tânărul scriitor. Visurile lui tinereşti „de a-şi închina viața pentru binele statului”, despre care pomeneşte într-o scrisoare adresată alor săi, bucuria lui de a se fi smuls din captivitatea vieții searbăde de provincie şi a se fi mutat în capitală nu şi-a găsit îndreptățirea.

Gogol părăsise Nejinul, populat, după cum spunea el, de „creaturi” care striviseră „sub carapacea pământescului şi a vanei mulțumiri de sine, înalta menire a omului” – pe când el căuta să ajungă în capitală tocmai pentru această „înaltă menire”. Dar Petersburgul nu-i adusese decât decepții. „Petersburgul îmi apare cu totul altfel decât îl crezusem. Mi-l închipuiam mult mai frumos şi mai vrednic de admirație...” – scrie el mamei sale în prima scrisoare pe care i-o trimite din capitală.

Bineînțeles că nu era vorba numai de aceste impresii şi nici de precara situație materială în care se pomenise Gogol în capitala a cărei viață zgomotoasă şi agitată speriase pe tânărul obişnuit cu liniştea de provincie. Nu i se împlinise nici năzuința la o înaltă activitate cetățenească, fapt pentru care scriitorul venise în capitală.

Toate acestea au făcut ca Ucraina lui natală – cu tradițiile ei, cu oamenii ei simpli şi plini de demnitate, pe care îi cunoştea bine, cu țăranii ei, care şi-au păstrat neştirbite originalitatea şi specificul lor – să-i devie şi mai dragă, şi mai apropiată. Gogol opunea atmosferei funcționăreşti şi birocratice a Petersburgului, viața oamenilor simpli, cu obiceiurile, tradițiile, cântecele şi basmele lor, fiindcă vedea în ele izvorul unei poezii autentice şi al unui omenesc adevărat. Interesul scriitorului – care era la începutul carierei – pentru folclorul şi viața poporului se simte îndeosebi în povestirile din *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”.*

Povestirile lui Gogol nu numai că făceau cunoscută cititorilor ruşi Ucraina, redând chipul ei minunat şi fermecător, dar erau în acelaşi timp pătrunse de o dragoste fierbinte pentru popor.

Faptul că Gogol s-a inspirat din traiul de toate zilele şi

folclorul ucrainian era cu atât mai oportun cu cât în literatura rusă din acea vreme se manifesta un interes sporit faţă de Ucraina. În paginile revistelor de pe atunci apăreau întruna îndemnuri pentru o literatură cu caracter popular, pentru studierea folclorului şi zugrăvirea vieţii diferitelor naţionalităţi care trăiau în Rusia. În literatura rusă, Ucraina era zugrăvită în povestirile lui O. Somov, romanele lui B. Narejnâi *(„Seminaristul”, „Cei doi Ivani”)* şi *A. Pogorelschi („Călugăriţa”).* Acest interes pentru poezia populară şi viaţa din Ucraina îl atestă însuşi Gogol în scrisoarea din 30 Aprilie 1829, către mama lui. Rugând-o să-i trimită comediile tatălui său, cum şi o serie de materiale etnografice şi folcloristice, el sublinia că „aici toţi manifestă un mare interes pentru tot ce este malorus”. Cerând mamei lui să-i facă „un foarte mare serviciu”, el îi scrie: „… dumneata cunoşti bine obiceiurile şi moravurile Maloruşilor noştri, şi de aceea cred că n-ai să mă refuzi să mi le comunici în cursul corespondenţei noastre. Am mare, foarte mare nevoie de toate acestea”.

Despre munca lui Gogol la *„Serile”* şi despre originea titlului sub care au fost tipărite, P. Culiş, unul dintre biografii scriitorului, ne povesteşte următoarele: „În primii ani pe care i-a petrecut Gogol la Petersburg, el a lucrat foarte intens, căci avea deja gata în mai 1831 cele câteva povestiri care alcătuiau primul volum al *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”.* Neştiind cum să procedeze cu aceste, povestiri, Gogol s-a adresat lui P. A. Pletniov, cerându-i sfatul. După cele relatate de Culiş, Pletniov, sub motiv că vrea să-l apere pe tânărul autor de atacurile criticii, l-a sfătuit să-şi tipărească povestirile anonim. „Astfel, văzură lumina tiparului „Povestirile scoase de prisăcarul Panco Roşcovanul” care ar fi trăit într-un cătun de lângă Dicanca, proprietatea prinţului Cociubei”. Această relatare nu respectă întocmai adevărul istoric. Publicarea anonimă a „Serilor” ca scrise de „prisăcarul Panco Roşcovanul”, nu era desigur determinată atât de dorinţa lui Gogol de a-şi ascunde paternitatea de frica criticii, cât de concepţia cărţii, în care erau adu nate tradiţii şi povestiri populare redate, chipurile, de acest „prisăcar”, ceea ce sublinia caracterul popular al „Serilor” şi motiva însuşi conţinutul şi stilul lor.

Povestirile care alcătuiau „Serile” au fost scrise într-un interval de timp relativ scurt: între aprilie – mai 1829 şi

Ianuarie 1832. Trebuie să mai menționăm faptul că la începutul acestei perioade, Gogol şi-a întrerupt lucrul pentru o călătorie în străinătate (august – septembrie 1829), iar în 1830 – 1831 a lucrat concomitent la *„Hatmanul”,* roman istoric din trecutul Ucrainei, rămas neterminat. După cum am mai spus, către sfârşitul lui mai 1831, era gata nu numai prima carte a *„Serilor”* dar şi cea mai mare parte a celei de a doua. Totuşi, până la apariția *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”,* Gogol publicase în revistele din acea vreme numai *„Seara în ajun de Ivan Cupala”* sub titlul de *„Bisavriuc”* (*„Otecestvennâie zapischi”*, 1830) şi fragmente din povestirile neterminate *„Mistrețul fioros”* („Literaturnaia gazeta”, 1831) şi *„Hatmanul”* („Florile Nordului”, 1831).

În scrisorile către ai lui din perioada în care lucra la *„Serile”*, Gogol nu numai că le cerea să-i comunice diferite date de care avea nevoie cu privire la viața de toate zilele şi amănunte etnografice, material folcloristic şi altele, dar indică chiar persoanele de la care s-ar putea căpăta aceste date, ceea ce ne dovedeşte că Gogol se interesa demult de viața țăranului şi de trecutul Ucrainei: „În al doilea rând: denumirea autentică şi exactă a portului până la epoca hatmanilor. Îți aduci aminte că am văzut odată la noi la biserică o fată îmbrăcată în acest fel. Despre asta i-ați putea întreba şi pe bătrâni; cred că Anna Matveevna sau Agafia Matveevna trebuie să ştie multe despre vrerr^irile de odinioară.

Te-aş mai ruga să-mi descrii o nuntă până în cele mai mici amănunte. Îl poți întreba despre asta pe Demian (îmi pare că aşa îl cheamă, numele celălalt nu-l ştiu) care a fost vornicel pe la nunți şi care trebuie să cunoască tot felul de obiceiuri şi credințe. Mai scrie-mi apoi câte ceva despre colinde, despre Ivan Cupala şi despre rusalce. Afară de asta, dacă mai ştii, despre duhurile şi spiritele casei, şi cât mai amănunțit, cu toate denumirile şi atributele lor; oamenii din popor au o mulțime de credințe, de legende fantastice, tradiții, anecdote etc. etc. Toate acestea mă interesează nespus. Ca să nu-ți fie prea greu în această privință, te-aş sfătui, scumpa şi buna mea mamă, să-ți cauți corespondenți în diferite locuri ale ținutului nostru”. (Scrisoare către M. I. Gogol, din 30 aprilie 1829). Gogol proiectează astfel un plan foarte amplu pentru strângerea de material folcloristic de care avea nevoie pentru povestirile lui, fapt ce se explică prin

extrema sărăcie a izvoarelor scrise, existente în acea vreme. Acest material documentar era, fără îndoială, necesar pentru povestirile în proiect din *„Serile”* şi multe dintre informațiile în scrisorile de răspuns ale mamei lui au fost folosite în urzeala artistică a povestirilor, ajutând la precizarea amănuntelor etnografice şi din traiul zilnic. Aşa, de pildă, Gogol a avut nevoie de „descrierea amănunțită a îmbrăcămintei unui psalt de țară pentru personagiul lui Ivan Grigorievici, povestitorul *„Serilor”.*

Dar şi Gogol însuşi cunoştea bine viața şi folclorul Ucrainei. Impresiile din viața satului ucrainian el le primeşte încă din copilărie. V. A. Gogol, tatăl scriitorului, care era dramaturg, şi nu din cei de duzină, era autorul câtorva comedii, în care folclorul ucrainian e folosit din plin şi în care sunt zugrăvite viața şi moravurile satului ucrainian. Gogol a văzut aceste piese (în limba ucraineană) pe scena teatrului de la conacul lui Troşcinschi, la Chibinți. Gogol a văzut în copilăria lui şi „vertep”-ul, adică teatrul popular ucrainian de păpuşi, cu intermezzourile lui pline de vioiciunea umorului popular. Amănuntele care s-au păstrat în amintirea colegilor lui din Nejin, îl arătau pe Gogol ducându-se sărbătorile în împrejurimile Nejinului la diferiți țărani, cunoscuți de-ai lui, la nunțile cărora era un musafir nelipsit. Cât timp locuise la Nejin, interesul lui Gogol pentru folclor s-a manifestat în alcătuirea unui *„Lexicon malorus”* şi a diferite note pe care le-a trecut în *„Carte de felurite însemnări”,* începută încă din anul 1826.

Gogol era de asemenea un bun cunoscător al tinerei literaturi ucrainiene: „Eneida” lui I. P. Cotlearevschi, „Odele Garascăi” şi fabulele lui Gulac-Artemovschi. O dovadă a cunoaşterii aprofundate de către Gogol a tinerei literaturi ucrainiene, sunt epigrafele din „Iarmarocul de la Sorocinți” luate din „Eneida” lui Cotlearevschi, din Gulac-Artemovschi şi din comediile lui Gogol-tatăl. Aceste epigrafe, cum şi multe situații comice, caracteristicele personajelor şi până şi umorul „Serilor” arată legătura dintre autor şi literatura ucrainiană. Prin operele sale, Gogol face cunoscute cititorului rus viața şi folclorul ucrainian contribuind astfel la apropierea culturilor înrudite ale popoarelor rus şi ucrainian.

Cu toate legăturile sale cu cultura ucrainiană, Gogol, chiar de la începutul creației sale literare, s-a simțit scriitor rus şi cunoştea foarte bine literatura rusă. Încă

elev al liceului din Nejin, Gogol jucase rolul Prostacovei din „Neisprăvitul”, iar „Hans Küchelgarten”, primul lui poem, îi fusese inspirat de lecturile din Jucovschi şi Puşchin. Jucovschi şi Puşchin, şi mai târziu Belinschi, cât şi alţi scriitori şi literaţi ruşi i-au fost prieteni sau sfătuitori literari.

Arta de a zugrăvi veridic, ca şi folosirea creaţiei populare pe planul pătrunderii caracterului poporului, Gogol le-a învăţat de la Puşchin, folosindu-le, aşa cum a făcut-o în „Serile”, zugrăvind viaţa ucrainiană. Cunoştinţa lui Gogol cu Puşchin datează din Mai 1831. Într-o scrisoare din 22 Februarie 1831, adresată lui Puşchin, P. A. Pletniov i-l recomandă pe Gogol drept un tânăr scriitor şi pedagog talentat, iar la sfârşitul lui mai, la o serată fiterară la Pletniov, Gogol are prilejul să-l cunoască pe Puşkin, fapt care a jucat un rol deosebit de mare în dezvoltarea lui scriitoricească. Gogol petrece vara anului 1831 la Pavlovsc, la A. I. Vasilcicova, ca preparatorul fiului ei bolnav şi termină şi *„Serile”*. Gogol vine adesea la Ţarscoe Selo, unde se întâlneşte cu Puşchin şi cu Jucovschi.

Pe vremea deselor întâlniri din vara anului 1831, între Puşkin şi Gogol, fie la Ţarscoe Selo, fie la Pavlovsc, Puşchin lucra la basmele *„Ţar Saltan”* şi *„Povestea cu popa şi argatul său Balda”.* Într-o scrisoare din 2 noiembrie 1831, adresată unor prieteni ai săi, Gogol scrie: „Basmele lui Puşkin sunt basme populare ruseşti… Unul dintre ele este scris în metru liber şi numai rimat *(Povestea cu popa şi argatul său Balda.* — N. S.*) şi* este de o rară frumuseţe”. În aceeaşi vară, Puşkin pregăteşte pentru tipar *„Povestirile lui Belchin”,* scrise cu un an înainte, pe care Gogol le-a cunoscut, desigur, încă înainte de apariţie. Trebuie subliniat că Puşkin i-a trimis în August 1831 lui Pletniov, la Petersburg, manuscrisul *„Povestirilor lui Belchin”* chiar prin Gogol. Realismul povestirilor lui Puşkin, caracterul lor profund omenesc, au contribuit fără îndoială la întărirea tendinţelor realiste ale *„Serilor”* şi, mai ales, a includerii în *„Seri”* a unei povestiri cum este *„Ivan Feodorovici Şponca”*

Gogol a creat *„Serile”* într-o perioadă când curentul romantismului cucerise toată lumea. Acest val de romantism a determinat în multe privinţe caracterul de basm, câteodată fantastic, al primelor povestiri ale lui Gogol. Dar, spre deosebire de mulţi dintre scriitorii

contemporani ca Marlinschi, Somov, Pogorelschi şi alţii, povestirile lui Gogol nu au un caracter livresc şi artificial, ci redau poezia vieţii poporului.

În *„Serile”* nu întâlnim încă râsul amar printre lacrimi care va apare cu o putere atât de mare în operele de mai târziu ale lui Gogol. Aici este numai un tablou poetic al vieţii poporului, dar poetizarea acestei vieţi nu constituie o înfrumuseţare sentimentală a traiului ţăranului, cum se întâmplase în mare măsură la predecesorii lui Gogol care au scris despre Ucraina, ci este expresia simpatiei calde a artistului îndrăgostit de poporul lui şi de meleagurile pe care s-a născut.

Interesul pe care îl purta Gogol vieţii poporului şi folclorului se deosebeşte fundamental de concepţiile reprezentanţilor cercurilor nobilimii conservatoare care, în ciuda realităţii, ţineau să vadă în traiul poporului şi în etnografie o permanenţă patriarhală a caracteristicilor populare, privind de sus totodată poporul însuşi şi creaţia lui.

Gogol zugrăveşte tipurile reprezentative ale poporului cu o simpatie caldă, vorbeşte cu drag de tinerii ucrainieni plini de îndrăzneală şi de bărbăţie, de fetele frumoase şi mândre şi ne redă legende fermecător de poetice sau năstruşnice şi şugubeţe.

Caracterul popular şi spiritul democratic al povestirilor lui Gogol a fost preţuit, în primul rând, de zeţarii tipografiei la care s-au tipărit *„Serile”*. În scrisoarea din 21 August 1831, către Puşkin, Gogol scria: „Cea mai curioasă întâmplare din toate a fost întâlnirea mea cu tipografia. Nici nu trecusem bine pragul şi zeţarii dând cu ochii de mine au început cu toţii să chicotească şi să pufnească în mână, întorcându-şi capul la perete. Asta m-a cam mirat. M-am dus la şeful de atelier care, după ce încercase cu dibăcie să se sustragă, mi-a spus în sfârşit că „snoavele, pe care aţi binevoit să ni le trimiteţi din Pavlovsc ca să le tipărim, sunt foarte hazlii, nici că se poate mai hazlii şi au înveselit nespus zeţarii”. M-am încredinţat din asta că sunt un scriitor cu adevărat pe gustul mulţimii”.

Puşkin a apreciat foarte mult caracterul nou democratic al povestirilor lui Gogol şi reala lor apropiere de umorul popular. Într-o scrisoare către directorul unei reviste, poetul scria: „Chiar acum am isprăvit de citit *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”*. M-au uimit. Iată

adevărata veselie sinceră, spontană, fără de fâțâieli şi de mofturi; iar pe alocuri câtă poezie! câtă sensibilitate! Toate acestea sunt atât de neobişnuite în literatura noastră actuală, încât nu mi-am putut veni până acum în fire”. Relatând apoi ce îi scrisese Gogol despre felul cum întâmpinaseră zețarii *„Serile”* lui, Puşkin scrie: „Probabil că şi Molière şi Fielding s-ar fi bucurat să-şi facă zețarii să râdă. Felicit publicul care a avut prilejul să citească o carte cu adevărat veselă, iar autorului îi doresc din toată inima succes în viitor”.

Puşkin îl apără pe Gogol şi de acei critici care „îl atacă pentru expresiile lui crude, tonul lui necuviincios şi altele asemenea”. Mai târziu, în 1836, Puşchin, făcând recenzia ediției a doua a *„Serilor”*, scria în „Sovremennic”: „Toți s-au bucurat de acest tablou viu al unui neam care cântă şi joacă, de aceste zugrăveli pline de prospețime ale naturii maloruse, de această veselie naivă şi, totodată, şugubeață. Cât de plăcut ne-a surprins această carte rusească şi ne-a făcut să râdem, pe noi care n-am mai râs de pe vremea lui Fonvizin”. Puşkin a remarcat just şi perspicace acest caracter nou, popular, al povestirilor lui Gogol şi a apropierii lor de creația populară ucrainiană care a constituit izvorul de inspirație al *„Serilor”*. Baza populară, folcloristică, a *„Serilor”* se vădeşte şi în elementele fantasticului de basm, când comic şi glumeț, ca în „Iarmarocul de la Sorocinți” sau în *„În noaptea de Ajun”*, când romantic şi tragic, ca în *„Seara în Ajun de Ivan Cupala”* şi în *„O noapte de Mai”.*

Cu tot coloritul lor de basm, povestirile lui Gogol nu sunt rupte de viață. Alături de umorul şi de veselia aparent uşoară, despre care scrie Puşkin, şi alături de legendele populare poetizate (ca *„Seara în Ajun de Ivan Cupala”* şi „O răzbunare cumplită”), povestirile lui Gogol sunt pline de trăsături vii şi veridice, fidele realității, şi cuprind tot atâtea indicații despre viitoarea lui orientare de scriitor realist. Acest element realist s-a vădit mai ales în povestirea „Ivan Feodorovici Şponca şi mătuşica sa”. Prin zugrăvirea satirică exactă şi fidelă a vieții micilor moşieri ucrainieni, povestirea pregăteşte tabloul general realist şi satiric care va apare mai târziu în povestirile din ciclul *„Mirgorod”* şi în operele de mai târziu ale scriitorului. Dar şi în alte povestiri din „Seri”, şi în primul rând în *„Iarmarocul de la Sorocinți”* şi *„În noaptea de ajun”* se găsesc multe elemente satirice luate din viața

reală. Ajunge să amintim că într-o povestire atât de romantică cum e *„O noapte de mai”*, Gogol ne dă o caracterizare foarte reală şi necruţătoare a primarului satului care asuprea ţăranii şi se fălea că şezuse cândva pe capra caretei împărăteşti.

Încă în 1834, Belinschi aprecia în mod deosebit de elogios *„Serile”* în „Literaturnîie mecitania”, subliniind talentul excepţional al lui Gogol. „Gogol, care s-a ascuns atât de izbutit în *Prisăcar,* este un scriitor cu un talent extraordinar. Cine nu cunoaşte *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”* ale lui Gogol? Cât de pline de spirit, de veselie şi de poezie, cât de apropiate de popor sunt aceste *„Seri”!* Să dea Dumnezeu ca scriitorul să îndreptăţească pe deplin speranţele pe care le-a trezit…” Gogol nu numai că a îndreptăţit speranţele lui Belinschi dar această primă carte a tânărului scriitor şi-a păstrat pentru totdeauna farmecul ei poetic. După cum spunea Belinschi: *„Serile”* sunt schiţe poetice din viaţa Malorusiei, pline de viaţă şi de farmec. Tot ce poate avea natura mai minunat, tot ce are viaţa de la ţară a oamenilor simpli mai atrăgător, şi tot ce are poporul mai original şi mai tipic, totul străluceşte în culorile curcubeului în aceste prime şi foarte poetice visări ale lui Gogol. „Serile” sunt pline de poezie tânără, proaspătă, înmiresmată, bogată şi îmbătătoare…”

Scriind în 1841 despre „comicitatea” din *„Serile”* lui Gogol, despre umorul, optimismul, încrederea în viaţă, şi de fidelitatea cu care e redată realitatea, Belinschi spunea: „Comicitatea lui Gogol e ca zâmbetul unui tânăr care salută minunata lume. Totul este luminos şi plin de bucurie şi fericire; spiritele întunecate ale vieţii nu ating cu negrele lor presimţiri inima tânără care freamătă de bucuria de a trăi. Poetul pare să admire el, cel dintâi, personajele pe care le-a creat. Cu toate acestea, personajele lui nu-s născociri ale autorului, şi nu-s comice pentru că le vrea el aşa: poetul respectă riguros realitatea. Aceasta este şi cauza pentru care la Gogol fiecare personaj vorbeşte şi acţionează în sfera lumii sale, a caracterului său şi a împrejurărilor sub influenţa cărora se găseşte. Niciun personaj nu este inventat. Fidelitatea poetului faţă de realitate este matematică şi adesea el zugrăveşte trăsături comice fără pretenţia de a te face să râzi, ci supunându-se numai instinctului şi simţului realităţii.” Belinschi vedea în povestirile lui

Gogol: „un tablou complet al vieții de toate zilele a poporului, cu toate micile lui bucurii şi amărăciuni”, „toată poezia vieții lui”. Nu întâmplător defineşte Belinschi povestirile lui Gogol drept „poezia vieții poporului, subliniind prin aceasta caracterul deosebit, democratic, dând *„Serilor”* un loc aparte în literatura vremii.

Mai târziu, Herțen, în articolul său „Cu privire la dezvoltarea ideilor revoluționare în Rusia”, a subliniat că: „deşi Gogol nu se trăgea din popor, asemenea lui Colțov, el aparținea totuşi poporului prin gusturile sale şi prin felul lui de a gândi”. Relevând caracterul optimist şi popular al „Serilor”, Herțen scria:

„Povestirile cu care a debutat Gogol alcătuiesc o serie de tablouri de moravuri şi peisagii ucrainiene de o frumusețe autentică, pline de veselie, grație, mişcare şi dragoste”.

Cu toate acestea, critica de pe vremea lui Gogol nu era chiar unanimă în aprecierile ei asupra povestirilor lui. Intr-o serie de reviste apăruseră recenzii răuvoitoare şi făcute cu părtinire, care îl acuzau pe Gogol de „lipsuri stilistice”, (N. Polevoi, „Moscovschi telegraf” Nr. 17 din 1831) sau de inexactități etnografice („Sân otecestva”{118}, 1832, vol. XXV, Nr. 1–4). Dar aceste învinuiri nedrepte, care de cele mai multe ori îşi aveau obârşia în considerente personale, n-au putut ştirbi marele succes al cărții lui Gogol care s-a epuizat repede.

„Serile în cătunul de lângă Dicanca” au marcat începutul carierii scriitoriceşti a lui Gogol. E firesc ca operele lui de mai târziu, mai mature, redând aspecte aprofundate ale realității să fi umbrit şi micşorat într-o oarecare măsură însemnătatea acestei prime cărți chiar pentru scriitor, căruia i se va fi părut că ea reprezenta o etapă demult trecută. Publicând în 1842 o culegere a operelor sale, Gogol scrie pentru primul volum, în care intrau şi „Serile”, următoarea prefață: „Întreprinzând scoaterea la un loc a lucrărilor mele apărute până acum separat şi împrăştiate adesea, în parte în publicații periodice, le-am revăzut: câte lucruri încă necoapte, insuficient chibzuite şi de o imperfecțiune copilărească n-am găsit în ele! Am îndreptat ceea ce s-a putut îndrepta; ceea ce nu s-a putut, a rămas neîndreptat, aşa cum a fost. La drept vorbind, toată partea întâia ar fi trebuit scoasă; ea cuprinde cele dintâi încercări ale unui

începător, nedemne de atenția severă a cititorului; însă în aceste încercări se simt primele clipe dulci ale unei inspirații tinere şi mi-ar fi părut rău să le scot, aşa cum îți pare rău să-ți scoți din minte amintirea primelor jocuri ale tinereții care nu se mai întoarce, îngăduitorul cititor ar putea trece peste tot volumul întâi şi să înceapă cu citirea celui de al doilea”.

Această apreciere a lui Gogol, atât de severă pentru primele opere, era desigur exagerată şi nedreaptă. *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”* au fost şi vor rămâne una dintre cele mai remarcabile cărți ale literaturii ruse. Ele constituie în acelaşi timp o mărturie a primei etape a creației lui Gogol, pentru care contradicțiile evidente ale realității erau învăluite încă într-o ceață poetică. Neîmpărtăşind aprecierea excesiv de aspră a lui Gogol asupra propriilor lui povestiri, Belinschi scria: „Toate aceste chipuri, luminoase ca nopțile de Mai ale Malorusiei, voioase ca râsul zglobiu al Oxanei, zburdalnice ca şotiile neastâmpăraților flăcăi, tovarăşi de-ai îndrăznețului Levco, blânde şi visătoare ca şi pani cu ochi luminoşi care s-a înecat, naive şi şăgalnice ca tinerețea veşnic veselă – toate aceste chipuri i-au rămas de-a-pururi dragi poetului”.

Cartea întâia a *„Serilor”* a ieşit de sub teasc cu numeroase greşeli de tipar, pe care Gogol le-a îndreptat într-o erată specială, precedată de un cuvânt introductiv glumeț şi plin de haz: „Nu vă supărați, domnilor, dacă în cartea aceasta sunt mai multe greşeli decât păr cărunt în capul meu. Ce să-i faci? N-am avut încă până acum prilejul să mă îndeletnicesc cu vorba tipărită. Fie-i greu sughițul cui l-a născocit! Te uiți şi parc-ar fi „ije” dar când te uiți mai bine e ori „naş”, ori „pocoi”[119]. Şi aşa îți joacă înaintea ochilor de parcă ți-ar vântura tărâță-n față.

Iată câte greşeli am numărat. Dacă întâlniți cumva cuvinte din acele trecute în coloana din stânga, vă rog să nu le luați deloc în seamă, ca şi cum n-ar fi, şi citiți-le aşa cum sunt scrise în coloana din dreapta”.

Încă din vara anului 1832, Gogol se gândeşte să scoată o a doua ediție a „Serilor”. În scrisoarea lui din 20 iulie, trimisă din Vasilievca lui M. Pogodin, îl roagă „să dea de ştire librarilor”, „poate vor cumpăra cea de a doua ediție a *„Serilor”*. Mulți dintre moşierii de aici au scris la Moscova şi la Petersburg, dar n-au mai putut găsi

nicăieri niciun exemplar.” Autorizația cenzurii pentru ediția a doua poartă data de 10 noiembrie 1834, dar n-a fost tipărită decât peste un an şi mai bine, la începutul anului 1836.

Atât în prima, cât şi în a doua ediție a *„Serilor”,* Gogol a scris pentru fiecare din părți câte un mic glosar de cuvinte ucrainiene. Cuprinzând *„Serile”* în ediția operelor sale din 1842, el a contopit aceste glosare cu glosarul pentru povestirile din „Mirgorod”.

Pregătind cea de a doua ediție a *„Serilor”,* Gogol a corectat cu cea mai mare migală textul primei ediții, text pe care în edițiile următoare aproape că nu l-a schimbat. Textele din volumul de față s-au tipărit după ediția a doua a *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”* (1836), cu corectările la ediția: Operele lui Gogol, volumul 1, Moscova, în partea care a fost revizuită de însuşi Gogol (până la începutul povestirii *„În noaptea de Ajun”.)*

ANEXE

Anexele volumului de față cuprind *„Hans Küchelgarten”*, poemul din tinerețe al lui Gogol, publicat de el în 1829, precum şi capitole din povestirile istorice neterminate, scrise între 1829 şi 1831, adică concomitent cu *„Serile”*.

Hans Küchelgarten

IDILĂ ÎN TABLOURI

Opera de față nu ar fi văzut niciodată lumina tiparului dacă unele împrejurări, importante doar pentru Autor, nu l-ar fi îndemnat să o dea la iveală. Această operă a fost scrisă de el la optsprezece ani. Fără a încerca să-i judecăm calitățile şi neajunsurile – şi lăsând acest lucru pe seama luminatului public – vom spune doar că, din păcate, multe dintre tablourile acestei idile nu s-au păstrat; probabil că ele legau mai mult fragmentele care acum sunt disparate şi completau chipul eroului principal. Noi ne mândrim totuşi că, în limita posibilităților, am înlesnit omenirii să facă cunoştință cu opera unui tânăr talent.

Tabloul I

Vin zorii. Iată, satul se iveşte
Cu case, cu livezi. Vezi totul clar.
Clopotnița, ca aurul luceşte,
Şi-o rază s-a aprins pe vechiul gard.
E minunat cum toate îți apar
Cu capu-n jos – în apa argintie.
Livada, casa, gardul – sunt aceleaşi.
Se mişcă totu-n apa argintie:
Albastrul cer şi norii care trec,
Şi codrul viu, deşi n-auzi un foşnet.

Pe țărmul împlântat adânc în mare,
La umbra unor tei, e o căsuță.
Demult trăieşte pastorul într-însa:
E cam dărăpănată. Coperişul
S-a coşcovit de tot. I-e negru hornul.
Se cațără, pestriț, pe ziduri – muşchiul.
Ferestrele, demult i s-au strâmbat
Şi totuşi e plăcută, iar bătrânul
N-ar da-o nici pe aur. Chiar şi teiul
Sub care-i place-a hodini bătrân e.
În jurul ei sunt însă prispe verzi
De iarbă tânără. Prin scorburi negre
Îşi au sălaş atâtea păsărele
Ce-ncântă şi căsuța şi livada!
Bătrânul n-a-nchis ochii toată noaptea
Şi-abia spre zori ieşit-a, ca să doarmă
La aer, într-un jilț, sub vechiul tei.
Acum zefiru-i răcoreşte fața
Şi-i flutură uşure părul alb.

Dar cine-i mândra ce se-arată?
E focul zorilor în ea
Iar ochii ei spre dânsul cată
În fața lui cum stă aşa.
Ce gingaş îl trezeşte, iată!
Mânuței albă, ca un crin
L-aduce, atingându-l lin,
În lumea noastră, adevărată.
Cu ochii trezi pe jumătate,
Bătrânul prinde-a cuvânta:

„O, oaspe gingaş, drăgălaş!
Venit-ai în al meu lăcaş!
De ce o tainică mâhnire
Străbate inima mea toată?
Bătrânului cu albe fire
De ce-i aduce-n amintire

Trecutul – fața minunată?
Te uită: sunt neputincios
M-am smuls de tot ce-i viu, frumos,
Demult m-am îngropat în mine.
Mi-aştept sfârşitul – ştiu că vine.
La el mi-e gândul, totdeauna
Şi tot de el, vorbesc întruna.
De ce tu, mândră fetişcană,
Mă-atragi cu atâta-nflăcărare?
Au poate tu, o cetățeană
A raiului, îmi dai sperare,
Mă chemi cumva în ceruri, oare?
O, cum aş vrea! Dar nu sunt vrednic –
Mi-s grei de mari păcate anii:
Am fost cândva oştean netrebnic,
De frică îmi ştiau ciobanii;
Eram vestit în fapte rele,
Dar de satan m-am lepădat.
De-atunci prin viața mea am dat
Puțin din tot ce-am datorat
Prin cruntul basm al vieții mele…”

Gândea copila cu-ntristare:
„Să-i spun că aiurează, oare?
Altminteri, Doamne, cine ştie
Unde-o s-ajungă, ce-o să fie?”

Dar dânsul iarăşi adormise,
Uşure, năpădit de vise.
Asupră-i ea se-apleacă, blând.
Cum doarme! Cum se hodineşte!
Abia tresare, răsuflând.
Arhanghelul îl străjuieşte
În aer, nevăzut. Şi-i creşte
Pe fruntea sfântă, o lumină –
Surâs ceresc, de stea senină.

Şi iată ochii şi-i deschise:
„Luiza, tu eşti? Am visat…
Devreme, fato, te-ai sculat.
E rouă încă. Pare-mi-se
Că ceru-i azi înnegurat”.

„Bunicule, ba-i însorit.
Dumbrava plină e de soare,
Frunzişul pare neclintit,
Sub razele dogoritoare.
Doreşti să ştii de ce-am venit?
E sărbătoare. Lăutarul,
Moş Lodelhamm, a şi sosit
La noi acas’, cu Fritz – ştrengarul;
Pe apă ne-om plimba, tihnit…
De-ar fi şi Hans!”… Surâde blând
Bătrânul pastor, aşteptând
S-audă ce-o să-i spună fata
Vioaie şi nevinovată.

„Bunicule, doar tu ai leacul
Durerii mele nesfârşite:
E Hans bolnav. Îşi face veacul
Pe țărmul mării mohorâte;
Nimic nu-l bucură, nu-i place,
Vorbeşte singur, chinuit.
Cu noi – se plictiseşte, tace,
Sau ne răspunde, rătăcit.
De nu-şi va-nfrânge supărarea
Sărmanul se va prăpădi.
Mă-ntreb, văzându-i tulburarea:
Şi mă cuprinde disperarea –
Dar dacă nu m-o mai iubi?
Ca un pumnal e întrebarea.
O, înger drag, te rog să-mi spui…”
Ea se-aruncă la gâtul lui,
Cu pieptu-abia zvâcnind, sfioasă;

Şi toată se-nroşi, îndată,
Frumoasa noastră inimoasă,
Privind spre el înlăcrămată…
Luiza! Cât e de frumoasă!

„Nu plânge, draga mea copilă!
E ruşinos să plângi – i-a spus
Duhovnicul – căci Cel de Sus
Ne dă puteri, în marea-I milă.
De-L rogi fierbinte-ți dăruieşte
Tot ce doreşti. Aşa să ştii:
Doar pentru tine Hans trăieşte
Iar asta, ți-o va dovedi.
De ce cu gândurile-ți tulburi
Tu pacea inimii să-ți spulberi?”

Astfel o mângâia el pe Luiza,
La pieptu-i bătrânesc, strângând-o-ncet.
Bătrâna lui Gertrudă, într-acestea,
Turna cafeaua, limpede ca ambra.
Bătrânului-i plăcea s-o bea afară,
Ținând ciubucul de cireş în gură
Şi dând pe nas – în rotocoale – fumul.
Luiza-ngândurată, în neştire
Hrănea cu pâine pe motanul, care
Venea, torcând, simțind aroma dulce.
Bătrânul se sculă din jilțul vechi,
Rosti o rugă, apoi întinse mâna
Nepoatei şi-mbrăcă halatul mândru,
Croit dintr-un brocat strălucitor,
Apoi – tichia nouă, nepurtată,
Pe care i-a adus-o nu demult
În dar, de la oraş, chiar Hans al nostru
Gătit astfel, ieşi în câmp bătrânul,
Proptindu-se de umărul Luizei.
Ce zi! În slavă cântă ciocârlia
În vesel joc; se-nvălură pe câmp

A grânelor întindere de aur;
Deasupra, tot mai deşi se-nalță pomii
Cu fructe strălucind aprins, în soare;
Se pierd în depărtare ape verzi;
Din pâcla curcubeului, miresme
Îmbătătoare, aromate, suie;
Albinele culeg din floare mierea,
Se zbate libelula cea zglobie,
Un cântec bărbătesc parcă răzbate –
E cântecul luntraşilor destoinici.
Pădurea se răreşte, vezi în vale
Cirezile zburdalnice, mugind;
Şi, hăt – departe – acoperişul casei
Luizei; vezi olanele ei roşii
Şi-o rază lunecând deasupra lor.

Tabloul II

Hans, plin de-un tainic dor, privea
La lumea mare, neştiută,
De necuprins – şi se gândea
La soarta lui necunoscută.
Trăise lin, netulburat.
În viață – parcă se jucase.
În sufletu-i nevinovat,
Durerea nu se aciuase.
Făptură-a lumii pământeşti,
În pieptu-i nu-şi făcuse loc
Mistuitorul, cruntul foc
Al patimilor omeneşti.
Ci vesel sta acest flăcău
Zburdând cu alți copii, în ceată.

El nu credea pe-atunci în rău,
Vedea o lume minunată.
Luiza, înger luminos,
Prietenă-i era, vrăjindu-l
Cu părul ei bălai, frumos,
Cu vorba ei, înveselindu-l.
Te-ardea privirea ei şireată;
În fusta-i verde îmbrăcată,
Era atât de minunată,
Atât de simplă şi naivă,
În cânt şi-n dans deopotrivă!
Basmaua de pe gât, roz-albă,
Pe piept i-aluneca uşor.
Ghetuța, minunat de albă,
Prindea prea zveltul ei picior.
Jucându-se-n pădure, fata
În toate cele-l întrecea.
Pitindu-se-n tufiş, deodată
Chiar în ureche îi striga.
Iar când dormea, prea ostenit,
Ea toată fața-i mâzgălea.
De râsu-i limpede trezit,
Lăsându-şi somnul liniştit,
Pe ştrengăriță-o săruta.
Şi primăveri trec, rând pe rând.
Al jocurilor cerc se strânge.
Copiii – nu-i mai vezi zburdând.
În ochii lui – un foc se stinge.
E tristă ea, o roade-un gând.
Ai dragostei dintâi fiori,
Acuma v-au răzbit, fireşte!
N-au fost pe cerul vostru nori,
Cât timp simțeați copilăreşte.
Luizei, dragii, ce-i vei cere?
Cu ea, e zi şi noapte el –
Atras de-o magică putere,
Asemeni umbrei – i-e fidel.

Bătrânii, înțelegători,
Privesc cu sete fericirea
Copiilor neştiutori.
Departe sunt ei de mâhnirea
Şi îndoiala ce-mboldeşte:
Al păcii Geniu-i ocroteşte.

Dar jalea tainică-n curând
L-a năpădit; încețoşate,
Privirile-i în zări cătând
I-s temătoare şi ciudate.
Ceva îl roade, îl frământă
Şi mintea-i caută ceva,
Iar inima i se-nfierbântă
De-un jind, de-o turburare grea.
Ca țintuit stă el şi cată
Mereu la marea-nvolburată.
Ca-n vis, aude parcă-un glas
În zvoana apelor bătrâne.

…

Se duce-n luncă-ngândurat
Şi ochii-i strălucesc, când vântul
Poznaş aleargă şi deodat'
Un tunet zguduie pământul:
Sfâşie norii vâlvătaia.
Mugind, îşi slobozeşte ploaia
Izvoarele fierbinți, udându-l.
Sau, alteori, în miez de noapte
Îl vezi plecat peste vreo carte:
întoarce filele, prinzând
Al buchiilor tâlc. Răsună
În ele vremea cea străbună,
Iar slova – sufletu-i încântă.
Stă ore-ntregi cu ochii-n carte, îngândurat.
De l-ar vedea Pe Hans, oricine-ar cugeta:
Trăieşte în trecut, departe.

Oricui, aşa i s-ar părea.
Vrăjit de-un gând ciudat, adesea
În zi de vară, se aşază
Sub un stejar umbros. Visează,
Robit de-un gând neînțeles.
O umbră i se-nfățişează.
Spre dânsa brațele-şi întinde
Şi, în neştire, o cuprinde.

Estimp, Luiza-nsingurată
— Heruv curat, ce face? Unde-i?
Ea, inima i-a dat-o toată.
Nici nu mai doarme, biata fată.
Cu-aceeaş dragoste-i răspunde.
Îl mângâie cu calda-i mână
Şi-i dăruie sărut curat.
De jale, o clipă-a uitat
Apoi, Hans – vechiul cânt l-îngână.

Sunt minunate – acele clipe
Când nălucirile, în zbor
Îl poartă pe-ale lor aripe,
Pe tânărul cuprins de dor.
Dar de i-e sufletul stârpit,
Chiar şi căldura-l lasă rece.
Pe omul simplu, fericit,
Cu ochi trufaş îl va petrece.
Afla-va tânărul căldura?
Iubirea-i va vrăji făptura?

Noi s-ascultăm – pe nevăzute –
Prea tainicele lui visări
Din lumea unor frământări
Până acum necunoscute.

Tabloul III

Pământ al mândrelor construcții clasice,
Al faptei mari şi-al libertății vii!
Atena, pentru tine inima mea bate,
În ea, nicicând nu vei muri!
De la Pireu la sacrele tripiede, iată,
Biruitor poporul clocoteşte;
Cuvântul lui Eschil, ca apa-nvolburată
A Illisului străveziu, târăşte,
Tunând şi fulgerând, tot ce-i răsare-n față.
Măreț e Parthenonul din marmoră durat!
Cu dorice coloane – în şir – e-nveşmântat.
Cu dalta-i, pe Minerva a-ntruchipat-o Phidias;
Penelul lui Parrhasios, Zeuxis, scânteiază.
Sub un portic, un înțelept vorbeşte
De viața de apoi, cu-nsuflețire.
Unui viteaz proorocindu-i nemurire,
El, altuia, ocară-i prevesteşte.
Auzi fântâni cu susur armonios şi glasuri
Ce cântă felurit. În amfiteatru-n zori
Mulțimea se adună. Un vas persan cu flori
Străluce – şi fâlfâie atlazuri.
Sofocliene stihuri răsună cadențate.
Solemn, cununi de lauri, uşure-s fluturate.
Din gura dulce-a lui Epicur – idolul lor –
Arhonți, oşteni şi slujitori ai lui Amor
Zoresc să-nvețe ştiința minunată:
Cum să-şi trăiască viața, sorbind plăcerea toată.
Dar iat-o pe Aspazia! Un june tulburat
De ochii-i negri, nici să răsufle nu cutează!
Ce caldă-i gura ei! Şi glasu-i cum vibrează!
Şi negre cum e noaptea, acele plete cad

Pe pieptul ei bogat,
Pe umerii de marmoră ce scânteiază.
Ce strigăte se-aud? Şi ce timpane cântă?
Purtând cununi de iederă, bacantele în roi
De-a-valma fug acuma către pădurea sfântă.
Dispare totul... Unde v-ascundeți?... Ce-i cu voi?...

Rămas-am singur, ați pierit.
Din nou mâhnire, supărare;
Măcar vreun faun rătăcit
Sau vreo Driadă-ncântătoare
Dacă-n grădină mi-ar apare!
O, Greci, ce lume minunată
Ați făurit cu-al vostru vis!
Ce vrăji într-însa ați închis!
De meridiane sfârtecată,
A noastră lume-i sterp abis.
Dar alte vise vin râzând,
Şi-l poartă în văzduh, scoțându-l
Din marea grijilor, plimbându-l
Uşor, pe aripe de gând.

Tabloul IV

În țara în care izvoarele vii
Scăldate-s în raze fierbinți, aurii,
Miresme plutesc în eter; trandafirii
Şi ambra se-amestecă-n cupele firii;
Înalți în tărie sunt norii tămâii;
Dau fruct aurit mangustanii, lămâii;
Îi vezi Kandagarei câmpia-covor;
Deasupra e cerul – un cort sclipitor;
Din plin se revarsă o ploaie de boiuri.

Sunt fluturi ce zboară puzderii, în roiuri;
Acolo pe Peri o văd: visătoare,
Nu vede, n-aude, pierdută-n uitare.
Doi sori îi sunt ochii, arzându-i ca para
Şi aur i-e părul – Ca Hemasagara;
I-e dulce suflarea, la fel cum au crinii
Când vântul, stârnit peste somnul grădinii,
Le-mprăştie-n aer mireasma. I-e şoapta
Ca glasul sirenelor tainice, noaptea,
Ca foşnetul albelor aripi, când bate
Din ele, zglobiu, Israzil, pe-nserate,
Ca murmurul tainic al apei Hindarei.
Dar cum i-e sărutul şi zâmbetul, oare?
O văd, ca zefirul zburând, îngereşte,
Sub ceruri, acum, către-ai săi se grăbeşte.
Mai stai! Mai priveşte! Degeaba-i strig eu;
Se pierde, frumoasa, în clar curcubeu.
Dar glia-i păstrează-ndelung amintirea.
Şi-o dulce mireasmă învăluie firea.

…

Ce repede se spulberară
Aceste vise tinereşti!
Simțea că trăsături cereşti
Asupră-i, uneori, pogoară
Făcându-i inima să bată
De-o încântare minunată.
Dar ce anume căuta
Mereu, cu-ntreaga lui ființă,
Robit de-o aprigă dorință,
De parcă tainic năzuia
Să prindă-n suflet lumea-ntreagă,
Nici el n-avea cum să-nțeleagă.
I se părea înăbuşitoare
Pustietatea astei țări;
Şi inima-i bătea mai tare

De dorul crud al altor zări.
Să-l fi văzut atunci, ehei,
Cum pieptu-i tresălta deodată,
Cum ochii-i scăpărau scântei,
Cum inima-i, prea însetată,
Voia din visul lui să bea;
Cât sacru foc în el ardea!
Ce lacrimă fierbinte, adâncă,
Creştea în ochii lui, vii încă.

Tabloul VI

Mergând din Wiesmar două mile, dai
De-un sat în care-s toți eroii noştri.
Acum, nu ştiu, dar pe atuncea satul
Purta zglobiul nume Lünensdorf.
Căsuța albă a lui Wilhelm Bauch –
Stăpânul vilei – de departe-o vezi,
El a durat-o mai demult, pe vremea
Când s-a-nsurat cu-a pastorului fiică.
Căsuța-i veselă, vopsită-n verde,
Cu-acoperiş de țigle sunătoare,
E-mprejmuită de castani bătrâni
Ce-şi pleacă ramul, ca şi cum ar vrea
Pe geam, să intre-n casă. După ei
Se vede-un gard mărunt de nuieluşe –
Chiar Wilhelm l-a-mpletit, cu mâna lui;
Pe gard se zbate ca un zmeu hameiul;
Pe o prăjină, lângă geam, sunt rufe:
Ce albe strălucesc la soare! Iată,
În gura podului se îmbulzeşte
Un stol de porumbei moțați. În curte
Se-aude cloncănit de curci.
Cocoşul întâmpină, bătând din aripi, ziua

Şi trece ţanţoş, scormonind prin boabe,
Pe lângă-mpestriţatele găini.
Mai sunt aici şi două capre blânde:
Se zbenguie, ciupind necontenit
Din iarba-nmiresmată. Fumul iese
Demult din hornurile albe-n valuri
Care sporesc a norilor plămadă.
În partea unde, coşcoviţi, pereţii
Îşi dezveleau gingii de cărămidă,
Şi unde-şi aşterneau castanii umbra
Pe care soarele trecea în fugă,
Când vântul le-ndoia, zănatic, coama,
La umbra pomilor frunzoşi, stătea
De dimineaţă – o masă de stejar
Curată, aşternută c-un ştergar
Şi plină de bucate-mbietoare:
Caş, unt (într-o ulcică de faianţă)
Ridichi, apoi vin, bere şi must dulce
Pe urmă zahăr, prăjituri de foi;
Într-un paner – lucioase fructe coapte:
Ciorchini de struguri, zmeură şi pere
Chihlimbarii, şi prune brumării,
Şi piersici ce-ţi iau ochii. Toate-acestea
Le rânduise-o minte iscusită.
Vioiul Wilhelm prăznuieşte azi
Aniversarea scumpei sale soaţe –
Cu pastorul şi dragele lui fete:
Luiza şi mezina-i soră, Fani.
Dar Fani nu-i aici, demult s-a dus
Să-l caute pe Hans – şi nu s-a-ntors.
Pesemne că flăcăul hoinăreşte,
Pe gânduri dus. Luiza se tot uită
La geamu -ntunecat al încăperii
Vecinului ei, Hans. Sunt doar doi paşi
Până la el – dar dânsa nu se duce,
Ca nu cumva să-i vadă el pe faţă
Adânca jale şi să desluşească

În ochii ei mustrări usturătoare.
Şi iată că-i grăieşte Wilhelm, tatăl:
„Pe Hans să-l dojeneşti cum se cuvine.
De ce la noi de-atâta timp nu vine?
Tu singură l-ai răsfăţat, Luiza!”
Răspunse ea atunci la întrebare:
„Mă tem să-l mustru pe frumosul Hans
Şi-aşa-i destul de slab, bolnav şi palid.
„Ce boală-i asta?” spuse Berta, mama
„Nu-i boală – o tristeţe ne-nţeleasă
S-a agăţat de el, aşa să ştii;
L-o lecui de ea însurătoarea.
La fel, lăstarul tânăr, ofilit,
Învie dintr-odat’ când ploaia-l udă –
Nevasta-i bucuria unui soţ!”
„Prea înţeleaptă vorbă. De vrea Domnul
Vor trece toate. Facă-se în toate
Prea sfânta-I voie” – pastorul grăi.
De două ori îşi scuturase scrumul
Din pipă, tâlcuind încet, cu Wilhelm,
Vreo noutate din gazete – despre
Recolta proastă, despre greci şi turci,
Despre război şi despre Misolonghi,
Despre Colocotronis, comandantul,
Despre George Canning, despre parlament,
Despre răscoala din Madrid…
Deodată Luiza scoase-un ţipăt şi-ntr-o clipă,
Pe Hans văzându-l, se-aruncă spre el.
Îmbrăţişându-i gingaşa făptură,
El, tulburat, o sărută pe frunte.
Se-ntoarse pastorul spre el şi-i spuse:
„Ruşine-i, Hans, să uiţi de-al tău prieten!
Dar tu, şi pe Luiza ai uitat-o –
Ce să-ţi mai pese-acum de noi, bătrânii?”
„Destul l-ai dojenit – îi spuse Berta.
Mai bine, tată, să ne aşezăm
La masă, căci mâncarea se răceşte:

Budinca de orez cu sos de vin,
Şi mazărea cu zahăr, şi claponul
Prăjit în unt şi cu stafide”. Iată-i
Ce paşnic se aşează-acum la masă.
Încep să bea, din vinul minunat
Şi râsul luminos pătrunde-n suflet.
Bătrânul viorist şi Fritz, la flaut,
Stăpânei îi înalță-un cânt de slavă.
Apoi cu toții se rotesc în vals.
Înveselit, chiar Wiihelm, rotofeiul,
Îşi ia la dans nevasta – păuniță;
Se-nvârte Hans ca viforul în vals
Cu-a sa Luiză-n fața lor se-nvârte
Ciudat de armonios, întreaga lume.
Luiza n-are timp nici să răsufle,
Nici să privească-n jurul ei. E toată
Furată de mişcare. Fără sațiu
Se uită pastorul la ei şi-şi spune:
„Ce mândră şi ce tânără pereche!
Cât de frumoasă-i vesela Luiza,
Cât de deştept, frumos şi sobru-i Hans!
Ei sunt făcuți doar unul pentru altul
Şi-n fericire-şi vor petrece viața.
Fii binecuvântat, prea milostive
Că fericire-mi dai la bătrânețe
Şi-mi prelungeşti puterile sleite,
Ca să-mi mai văd nepoții minunați
Şi să pot spune, părăsindu-mi trupul:
Văzut-am mândre lucruri pe pământ”.

Tabloul VII

Adie vântul liniştit al serii,
Stârnind răcoare; ultimele raze

Sărută gingaş marea-ntunecată;
Vii scânteieri de raze aurii
Adastă prin copaci; în depărtare
Se văd, prin pâcla mării, stânci – de toate
Culorile. Tâcere-i pretutindeni.
Doar, de departe, dinspre țărmul vesel
Se-aude glasul tânguios al unui
Corn de păstor. Se încrețeşte marea
De plescăitul peştilor. În aer
Alunecă, în cercuri, rândunica
Şi-atinge cu aripa-i fața mării.
La orizont apare-acum o luntre –
E cât un punct. Dar cine-o fi într-însa?
E pastorul bătrân cu plete albe,
Şi Wilhelm cu iubita lui soție,
Şi Fani cea vioaie, aplecată
Pe parmaclâc, cu undița în mână,
Ea tulbură, zglobie, apa mării;
Luiza şi cu Hans stau lângă cârmă
Şi îndelung privesc la dâra lată
Care se-mprăştie în stropi de aur
Când vâsla o sfâşie; apoi se uită
În zare – desluşit se vede țărmul
Iar vântul, cel din miazăzi, adie.
Deodată pastorul, înduioşat
Rosteşte: „Ce divină-i seara asta!
Ca viața inocentului ferice,
E liniştită. Tot atât de paşnic
Ea îşi încheie crugul. Țărna sfântă
În lacrimi minunate e scăldată.
De-acum, nici vremea mea nu e departe.
Curând, curând, nu voi mai fi al vostru –
Dar hodini-voi tot atât de straşnic?...”
Toți lăcrămează. Hans care cânta
Un cântec dulce, din oboi, îl lasă
Şi cade iar pe gânduri. Fruntea lui
Din nou se adumbreşte de visare.

Departe-i zboară gândurile-acum
Şi-un simţământ ciudat îl copleşeşte.
Luiza îl trezeşte: „Spune-mi, Hans,
Atâta timp cât încă mă iubeşti,
Cât pot stârni în sufletu-ţi măcar
O vie înţelegere – şi mila,
O, spune-mi, spune-mi, nu mă chinui,
De ce însingurat rămâi cu-o carte
În fiecare noapte? (Eu văd totul:
Ferestrele ni-s faţă-n faţă doar!)
De ce te-nstrăinezi de toţi, tânjind?
Mă tulbură-al tău chip înnegurat,
Tristeţea ta, adânc mă întristează!”
E tulburat şi Hans. Îngândurat,
La pieptul lui o strânge pe Luiza
Şi-o lacrimă îi cade, fără voie:
„Nu mă-ntreba, Luiza mea! Cu-a ta
Nelinişte, nu-mi mai spori tristeţea.
Chiar când de gânduri sunt împovărat,
Da, crede-mă, şi-atunci sunt plin de tine
Şi mă gândesc cum aş putea s-alung
Din sufletu-ţi amara îndoială,
Să-ţi umplu inima de bucurie,
Şi tihna sufletului tău s-o cruţ,
Veghind la somnul tău nevinovat,
Ca răul nicidecum să nu se-apropie,
Să nu te-atingă umbră de-ntristare
Şi fericirea-ţi pururi să-nflorească”.
Lăsându-şi capul pe-al lui piept, duioasă,
Cu inima purtând recunoştinţă,
Ea stă tăcută, fără să cuvinte.
Alunecă pe lângă ţărm, lin, luntrea,
Şi trage-acum la chei. Sar toţi deodată.
„Păziţi-vă, copii – le strigă Wilhelm –
Să nu v-alegeţi cu o tuse grea,
Căci locu-i încă umed, plin de rouă”.
Îşi spune Hans în gând: „Ce-o să se-ntâmple

Când o s-audă ce n-ar trebui
Nicicând să afle?” Şi privind spre ea,
Se simte năpădit de remuşcare,
De parcă-ar fi păcătuit, şi-n fața
Lui Dumnezeu, el ar fi fost fățarnic.

Tabloul VIII

În turlă, miezul nopții bate.
Pe gânduri, în singurătate,
La ora asta, Hans visează.
În fața-i, lampa luminează
Cu-o pâlpâire atât de pală,
Că parcă-mprăştie îndoială.
Dorm toate. Zările-s departe.
Pe câmp nu-i nimeni. Susurând,
E marea ca un glas, departe,
Iar luna străluceşte blând.
Doar noaptea mai răsuflă încă.
Adâncu-i gând nu-i tulburat
De-a zilei larmă: s-a lăsat
Deasupra lui tăcere-adâncă.

Dar ea? Şi ea acum e treaza;
Lângă fereastră se aşază:
„El nu mă vede, nu mă ştie,
Dar eu îl văd – se chinuieşte,
La fericirea-mi se gândeşte!…
O, Doamne, îl blagosloveşte!”

Străluce luna argintie
Și susură a mării undă.
A adormit frumoasa fată
Dar Hans e tot pe gânduri, iată –

În hăurile lor se-afundă.

1

E totul hotărât. Acum
Eu sufletul să mi-l zdrobesc?
Să nu cunosc alt țel; pe un drum
Mai bun, mai drept, să nu pornesc?
Lipsit de glorie să pier?
Să trec prin viață, şters, stingher?

2

De glorie înamorat,
Să îndrăgesc nimicul, oare?
De fericire însetat,
Să fug de-a lumii frământare?
Să n-aflu-ntr-însa frumusețea?
Să nu văd viața, tinerețea?

3

De ce spre voi mă simt atras,
Tărâmuri fără de pereche?
Chemarea din al vostru glas
Mereu îmi sună în ureche
Şi zi şi noapte țintuit
De vise, sunt de voi vrăjit.

4

Al vostru sunt! Din ăst pustiu
În raiul vostru voi pătrunde
Ca-n sfinte locuri – un hagiu.
…
Corabia pe mări porni-va
Şi vrajă-n suflete, trezi-va.

5

Cădea-va ne-nţeleasa haină
Sub care vă vedeam în vise,
Iar lumea magică, de taină,
Va fi cu porţile deschise,
Pe tânăr gata să-l primească
Şi desfătări să-i dăruiască.

6

O, fauri de-ncântări măiastre!
Vedea-vă-voi penelul, dalta.
De-nalte operele Voastre,
S-o umple inima mea, calda.
Te-nvolbură – ocean al meu!
Corabie, mă du mereu!

7

Iar tu, mă iartă, strâmt ungher
Şi tu, pădure, şi câmpie!
Dezlege-se fântâni în cer,
Ca să-nfloriţi, în rodnicie!
O ultimă îmbrăţişare
Râvnesc cu sete, la plecare.

8

Mă iartă, îngerul meu drag!
Alungă-ţi jalea şi aleanul!
Opreşte-al lacrimii şirag
Şi iartă-l, tu, pe Hans – sărmanul!
Nu plânge, voi veni curând
Căci nu te pot uita nicicând!...

Tabloul IX

În ceas târziu, au cine oare
Păşeşte lin, prevăzător?
Se vede traista pe spinare;
La brâu, toiag de călător.
E o căsuță-n partea dreaptă –
În stânga, drum spre depărtări.
Spre drumul ăsta se îndreaptă
Şi cere Domnului puteri.
Dar, ros de-un tainic chin, purcede
Fără să vrea-napoi pe drum
Către căsuța unde-acum
Un singur geam deschis se vede.
Proptindu-şi coatele-n pervaz,
O mândră fată se-odihneşte.
Îi suflă boarea în obraz
Şi vise dragi îi dăruieşte.
Cu ele, mândra se desfată
Şi-acum surâde galeş, iată,
El se apropie tânjind.
Durerea pieptul îi sfâşie…
Spre mândra galeşă privind,
În ochi îi arde o făclie.
Se-apleacă-asupra ei, oftând
Şi fruntea îi sărută, blând.

Dar tresărind, din nou porneşte
Pe-acelaşi drum, spre depărtări,
Şi fața i se adumbreşte
De-adânci şi triste frământări.
Se uită-n urmă cu mâhnire
Dar deasă-i ceața-n jurul său.
Durerea-l roade şi mai rău
Acum, la ultima privire.
Dumbrava verde, minunată,
De vântul aspru-i legănată.
E totul şters în depărtare.
Portarul Gottlieb doar tresare

Din somn – căci parc-a auzit
Că-un om pe poartă a ieşit.
Iar câinele, parcă-n ocară,
Tot hămăie în curte-afară.

Tabloul X

Şi-ascunde soarele văpaia
Sub nori. Un sur păienjeniş
E prin poieni. Pe-acoperiş
Tot țârâie, măruntă, ploaia.
În zorii zilei se trezeşte
Mirată foarte, mândra noastră –
Că a dormit lângă fereastră.
Zâmbind ea păru-şi potriveşte
Dar, fără voie-n ochii ei
Aprinde-o lacrimă scântei:
„Dar ce-i cu Hans că întârzie?
Mi-a spus că-n zori, el va veni.
Ce zi! Mi-aduce jale, mie.
E vânt şi-i ceață pe câmpie,
Şi Hans nu vine, nu-i aci”.

Nerăbdătoare ea priveşte
La geamul drag: e tot închis.
Hans poate doarme – şi în vis
I-apare tot ce îndrăgeşte.
Demult e ziuă. Pe câmpii
Curg pârâiaşele de ploaie.
Sub vânt stejarii se îndoaie
Şi Hans nu vine, nu-i aci.

Curând e-amiază. Pe furiş
Se duce ceața. Codrul tace.

Din zări un tunet se desface.
Pe boltă arde curmeziş,
A curcubeului lumină;
Stejarul s-a împurpurat.
Vii cântece se-aud din sat,
Şi Hans tot nu-i, nu vrea să vină.

Ce-o fi?... I-e sufletul amar.
De-a orelor numărătoare
I s-a tocit auzul... Dar
E cineva la uşă... Oare
E Hans? Ah, nu e el. Apare
În uşă Berta-ntr-un halat,
Încinsă cu un şorț tivit:
„De ce tot timpul n-ai dormit?
Hai, spune-mi, ce s-a întâmplat? –
Eşti palidă de tot – şi trasă.
Te-a tulburat al ploii zvon?
Sau marea cea vijelioasă?
Poate cocoşul, ce-n şopron
Cânta, sculând întreaga casă?
Sau poate duhul necurat
Al fetei somn l-a turburat
Zvârlind-o-n neagră întristare?
Ci spune-mi, inima mă doare!"

„Nu-i pricina al ploii zvon,
Nici marea cea vijelioasă
Şi nici cocoşul ce-n şopron
Cânta, sculând întreaga casă.
Nu aste vise şi necazuri
Mi-au răscolit în piept talazuri
Şi sufletul mi-au turburat:
Alt vis visat-am – vis ciudat.

Şi se facea că rătăcesc
Într-un pustiu întunecos.

Cercam zadarnic să găsesc
Un loc uscat. Un greu miros
Deasupra mlaştinii plutea.
Făceam un pas – creştea un hău.
Şi m-am simțit atât de rău.
Că nici să spun n-aş mai putea…
Deodată Hans mi-a răsărit
Sălbatic, straniu, plin de sânge –
Şi-asupră-mi a-nceput a plânge.
Nu lacrimi însă am simțit,
Ci apă tulbure – şuvoaie…
M-am deşteptat atunci văzând
Cum ploaia îmi curgea şiroaie
Pe-obraji, pe păr, alunecând
Pe piept. Şi plină de mâhnire,
M-a podidit o presimțire…
Nici buclele nu mi le-am stors…
Tânjit-am dimineața toată –
Ce-o fi cu el că nu s-a-ntors?”

Privind-o cu înțelepciune,
Îi spune mama: „Fiica mea,
Nu ştiu a ta amărăciune
S-o stăpânesc. Dar vom afla
La el de ne vom duce iute, –
Cereasca pronie ne-ajute!”

Şi intră ele-n încăpere:
Nu-i nimenea. Într-un ungher e
Un tom străvechi şi colbăit
Şi Platon, Schiller cel vestit,
Petrarca, Tieck, Aristofan
Şi chiar uitatul Winckelmann;
Pe-o policioară – flori, hârtii
Boțite, pana lui – cu care
Reda, în orele târzii,
A visurilor încântare.

Pe masă e un bilețel.
Luiza-l ia, înfrigurată.
Al cui e? Cui îi scrie el?
Şi ce cuprinde? Ce ciudată
Se face vorba ei, citind!...
Deodată cade-ngenunchind;
O cruntă jale o doboară.
Răceala morții o-nfioară.

Tabloul XI

Priveşte, crunt tiran, priveşte
La jalea inimii sfărmate!
La floarea ce se ofileşte
Uitată în pustietate!
Priveşte-ți fapta. Fericirea
Tu i-ai furat-o, prefăcând
În jale, în pustiu mormânt,
În chin al iadului – iubirea.
Ce-i fericirea pe pământ!
Cum te-a iubit sărmana fată!
Cu câtă patimă-ți vorbea
Şi cum îi ascultai alt-dată
Cuvintele ce le rostea!
Ce vii şi fără de prihană
Ardeau în ochii ei scântei!
Şi cât de des, în jalea ei,
Simțea că ziua-i lungă, vană,
Când, plină de-ndoieli amare,
Nu te vedea. Şi tu, tu, oare
Intr-adevăr ai părăsit-o?
Ai renunțat la tot pe lume?
Spre țări străine ai pornit-o?
De ce şi pentru cine-anume?

Dar, ia priveşte, crud tiran:
Ea tot aşa stă şi adastă
Cu inima-n adânc alean
Să-şi vadă dragul în fereastră.
Se stinge ziua. Amurgeşte.
Străluce totul, minunat.
Adie-un vânt. Simți cum izbeşte
Talazu-n țărmul depărtat.
Amurgul, razele-şi mai cerne
Când noaptea umbrele-şi aşterne.
Cavalul sună lin, departe.
Dar ea de geam nu se desparte.

Vedenii nocturne

Se-ntunecă. Amurgul moare.
Pământul doarme, îmbătat —
Şi iată că pe câmp, deodat'
O lună limpede răsare.
E totul străveziu şi clar.
De sticlă valurile par.

Umbre stranii se ivesc
Răsucite, despletite.
Urcă lin, pe nesimțite,
Scara crugului ceresc.
Doi luceferi vin în loc:
Par doi crai pletoşi. Călite-s
Platoşele lor – în foc;
Paloşele – zimțuite-s.
Caută ceva, în rând.
Trec pe urmă față-n față
Şi se bat, străluminând.
N-au găsit… Acum, o ceață

Peste tot se-aşează, rece.
Peste ape, luna trece.

Pădurea e vrăjită de regina
Privighetoare. Lin îi sună cântul.
Abia răsuflă noaptea. Iar pământul
Ascultă, făr-să-şi turbure hodina.
Pădurea doarme liniştit sub lună.
Doar cântecul, însufleţit, răsună.

Uite falnicul castel
Aerian al mândrei zâne.
La fereastră-a prins să-ngâne
Cântece un menestrel.
Pe covorul din văzduh,
Nori de-argint urzit-au tortul,
Zboară-n strai de foc – un duh
Sudul coperit-a Nordul.
El îşi vede zâna după
Mari zăbrele de coral;
Zidul de sidef îl surpă
Cu-a lui lacrimi de cristal.
S-au cuprins... şi-n beznă pier.
Luna lunecă pe cer.

Prin ceață – abia se vede zarea.
Ce roi de gânduri, ne-ncetat
Ți-aduce-al mării zvon ciudat!
Zăreşti balenelor spinarea;
Pescaru-n luntre ațipeşte
Iar marea, marea, tot vuieşte.

Uite, tinere fecioare
Trec pe apă,înfruntând
Valurile albe, care
Le izbesc în coapse, blând.
Leagănă uşure marea

Sânul fraged ca un crin.
Mândra-şi ține răsuflarea
Iar piciorul ei divin
Stropi mărunți împroaşcă, lin…
Galeş surâzândă, ea
Pătimaş ademeneşte.
Înotând, ea se gândeşte:
Parcă vrea, parcă nu vrea.
Cântă despre ce-o munceşte,
Despre dragostea-i trădată,
De sirenă şi de fată.
Iar din ceruri, pe aproape
Trece luna peste ape.

E-un cimitir pustiu, departe,
De-un putred gard împrejmuit.
Vezi lespezi, cruci… E năpădit
De muşchi lăcaşul vieții moarte.
Dorm somn adânc cei răposați,
De cucuvăi doar turburați.

Uite-un mort. Încet se scoală,
Învelit în giulgiu-i dalb,
Curățându-şi cu migală
De pe oase, colbul alb.
Fruntea-mprăştie răcoare,
Ochii luminează pal,
Iar sub el, uriaş, un cal
Alb şi el, şi tot mai mare,
Care creşte şi se-ntinde.
Uite, ceru-l va cuprinde!
Din morminte, în alai
Ies toți morții – însă, vai!
Tot pământul se despică.
Umbrele-n genune pică!
Înfricoşată ea tresare,
Şi-nchide geamul tremurând.

Iar inima, de turburare
Îi bate-acuma tot mai tare
Şi-i foc şi tremur, rând pe rând.
I-s gândurile-aiurea. Când
Cu mâna-i nemiloasă, soarta
Rostogoleşte, rece, piatra
Asupra inimii sfărmate,
Mai poți să crezi în rațiune?
Au cine-i tare când se-abate Năpasta?
Cine neschimbat e
Şi-eresului nu se supune?
Şi cine n-a pălit de moarte
În fața viselor deşarte?

Îndurerată, temătoare,
Se culcă, dar aşteaptă-n van
Să vină somnul. Năzdrăvan –
De-aude-un zvon sau i se pare
Că trece-un şoricel pe-aproape –
Îi fuge somnul de pe pleoape.

Tabloul XIII

E tristă Atena în ruini.
Coloane şi statui stau turmă
Pe câmpul năpădit de spini.
E tristă-a secolelor urmă:
Statuia mândră s-a sfărmat.
Granitul, şubred, a crăpat –
Doar cioburi au rămas din el.
Îmbătrânită arhitravă
Şi-acum se profilează, gravă.
Vezi iedera pe capitel.
Îşi spune dintr-un şanț povestea

Cornişa asta ce-a căzut,
Însă metopele acestea
Şi friza-s vii ca în trecut.
Coloana din Corint, sculptată,
E teafără ca în vechime.
Adăpostind şopârle, cată
Cu-adânc dispreț la lumea toată.
A vremilor întunecime
A înfundat-o. Grandioasă
De-a-pururi, de nimic nu-i pasă.

Triste-s ruinele Atenei,
Ale trecutului vedenii.
În van, drumețul ce se-aşează.
Pe recea marmoră visează
Trecutu-n suflet să-l trezească
Şi-n sulul putred să citească
Istoria faptelor trecute.
Strădaniile-i sunt pierdute;
El vede peste tot ruine
Şi destrămare şi ruşine.
Un musulman printre coloane
Îşi mână calul şi, răcnind,
Deasupra murilor sărind,
Sfărâmă lespezi şi frontoane.
Atunci drumețu-i năpădit
De o tristețe grea, adâncă,
Începe inima să-i plângă
Şi-i pare rău că a venit.
Nu pentru tristele morminte
Părăginite şi-a lăsat
Odihna, traiul lui cuminte
Şi-odaia – cuibul lui curat.
Mai bine-ar fi rămas în gându-i
Aceste vise ca uşure
Să îl vrăjească, arătându-i
Icoana frumuseții pure!

Dar, rece şi ucigător,
Acum voi vraja v-aţi pierdut-o
Şi aţi închis, necruţător,
În faţa-i uşa nevăzută
Spre-a viselor tihnită lume –
Voi, prunci ai unei triste mume!
Mâhnit, drumeţul părăseşte
Ruinele. Le va uita –
Îşi jură el – dar se gândeşte
Fără să vrea, la jertfa grea
Din care-un orb neant trăieşte.

Tabloul XVI

Doi ani trecură. Burgul Lünensdorf
E paşnic şi frumos ca şi-nainte.
Aceleaş griji şi-aceleaş bucurii
Au paşnicii locuitori. Dar viaţa
E altfel în familia lui Wilhelm.
Demult a răposat bătrânul pastor;
Sfârşindu-şi drumul greu şi-mpovărat,
A adormit – dar nu cu somnul nostru.
Cu lacrimile-n ochi îi petrecură
Locuitorii, sfintele lui moaşte,
Şi-i pomeniră faptele, purtarea:
Nu el ne-a fost, cât a trăit, scăparea?
Nu ne-mpărţea a sufletului pâine
Şi ne-nvăţa ce-i binele, cu vorba-i?
Nu el îi mângâia pe oropsiţi,
Pe văduve şi pe orfani, păzindâi-i?
Cât de blajin, în zi de sărbătoare
Se ridica-n amvon! Cu duioşie
Ne povestea de sfinţii mucenici,
De patimile lui Christos, cumplite,

Iar noi îl ascultam, adânc mişcați,
Şi, minunându-ne, plângeam mereu.

Pornind din Wiesmar întâlneşti pe drum,
În stânga lui, un țintirim străvechi.
Bătrânele lui cruci sunt căptuşite
Cu jilav muşchi. Ce strâmbe par, muşcate
De dalta vremii! Însă printre ele
Sclipeşte-o urnă albă, aşezată
Pe-o piatră neagră. Lin, deasupra ei
Foşnesc doi verzi platani care-şi aruncă
Până departe umbra răcoroasă.
Aici îşi doarme somnul său de veci
Bătrânul pastor. Întru slava lui,
Pe socoteala lor, locuitorii
Au ridicat aici un ultim semn
Al vieții lui lumeşti. Inscripția asta
Arată cum, trăit-a câți ani paşnici
A păstorit, şi când şi-a-ncredințat
Dumnezeirii, sufletul curat.

În ceasul când, sfielnic, răsăritul
Bălaiele lui plete îşi resfiră,
Când pe câmpie se stârneşte-o boare,
Când roua diamantele-şi presară,
Când în tufişuri prinde glas prihorul
Iar soarele, ivit pe jumătate,
Începe să dogoare – atunci la urnă
Vin tinere țărănci, purtând în mâini
Garoafe, trandafiri, ghirlande verzi –
Şi după ce i le aştern cu grijă,
Se duc pe drumul lor. Din ele, una
Mai tânără rămâne şi veghează,
Proptindu-şi fruntea-n mâna ca un crin.
Stă mult aşa, îngândurată, parcă
De-un gând de nepătruns ar fi muncită.
Cine n-ar recunoaşte-o pe Luiza

În fetişcana asta-ngândurată?
Demult i-s ochii trişti; pe fața ei
A dispărut nevinovatul zâmbet;
Nici din greşeală nu se înfiripă
Surâsul, pe această față tristă;
Dar ce frumoasă-i ea şi în mâhnire!
Cât de sublimă-i trista ei privire!
La fel e cu heruvul luminos
Care jeleşte-a omului cădere.
Luiza, fericită, mi-era dragă
Dar şi mai dragă mi-e, nefericită.
La moartea pastorului înțelept,
Ea împlinit-a optsprezece ani.
Deşi avea un suflet de copil,
Ea îl iubea pe pastor ca pe Domnul,
Şi cugeta în sinea ei aşa:
„Nu se-mpliniră viile-ți nădejdi.
Cât ai dorit tu, bunule bătrân,
Să legi pe veci unirea noastră-n fața
Prea sfântului altar, să ne cununi.
Cât îl iubeai pe visătorul Hans!
Dar el!”…

Să ne uităm puțin în casa
Lui Wilhelm. E o zi de toamnă.
El Ciopleşte cu migală căni de lemn
De fag – cu scoarță – şi le-mpodobeşte
Cu încrustări măiestre. La picioare
Îi doarme-ncolăcit un bun prieten:
Prea credinciosul Hector. Iată
Şi pe-nțeleapta gospodină Berta:
începe treaba dis-de-dimineață.
Ca de obicei, sub geam aleargă-un cârd
De gâşte cu gât lung; ca de obicei
Cotcodăcesc găinile; obraznici
Vin vrăbioii ciripind şi scurmă
Gunoiul de cu zori şi până-n seară.

Lugăciul creşte mândru în grădină;
Demult miroase-a toamnă pe câmpie,
Demult e frunza galbenă, demult
Zburat-au rândunelele, departe,
Hăt, dincolo de mările bogate.
Isteața gospodină Berta strigă:
„De ce întârzii atât de mult, Luiza?
Se-ntunecă. Acum, nu e ca vara;
Pământu-i umed şi e frig, iar ceața
Te-nvăluie din cap până-n picioare
De ce să hoinăreşti? Nenorocire-i
Cu fata asta nu şi-l mai alungă
Din gând pe Hans. Dar numai Domnul ştie
De-i viu sau nu." Dar Fanni nu gândeşte
La fel, stând la gherghef într-un ungher.
La şaisprezece ani, tânjeşte după
Prietenu-ideal – şi, fără voie,
Rosteşte-ncetişor, trădându-şi gândul:
„Şi eu, şi eu l-aş fi iubit aşa."

Tabloul XVII

Miroase-a toamnă, a pustiu,
Dar ziua asta-i minunată:
Pe cerul limpede, argintiu
Lumina soarelui – curată.
Pe-un drum de poştă vine-acum
Un biet drumeț, întors din drum
De prin străini, cu traista-n spate.
Sălbatic, trist e-acest pribeag,
Încovoiat ca un moşneag.
În el, din Hans nu-i nici jumate.
Se uită cu ochi trişti, pustii
La holdele de pe ogoare,

La dealurile cenuşii.
Ca într-o veselă uitare,
Îi dă târcoale-un vis ciudat,
Dar sufletul i-e-mpovărat
De alte gânduri – şi-l goneşte,
Căci linişte doar jinduieşte.

Drum lung a străbătut pe jos.
Îi bate pieptul, dureros;
II doare sufletul, îl roade;
Nu de odihnă-acum îi arde.

Ce gânduri sunt acestea, oare?
Îl miră această frământare:
Cum soarta fostu-i-a calvar;
De sine însuşi râde-amar,
Că visul l-a făcut să creadă
În lumea hâdă, că-a putut
S-admire mintea lui neroadă
Un licăr van, şi că a vrut,
Neşovăind, să-mbrăţişeze
Pe oamenii aceştia – şi
Vrăjit, să se mai minuneze
De ale lor ticăloşii.
Sunt reci ca piatra-n cimitire,
Mai josnici decât viermii sunt;
Doar la câştig şi la mărire
Li-e gândul pe acest pământ.
Ei râd de cel cu suflet darnic,
Batjocoresc însufleţirea
Şi orice sinceră simţire;
E rece-avântul lor făţarnic
Şi trist îndemnul la trezire.
O, de-ar pătrunde fiecare
Vorbirea lor adormitoare!
Suflarea lor ce otrăvită-i!
Şi pieptul lor ce fals palpită!

Viclean li-e gândul! Găunoasă
Li-e vorba pururea mieroasă!

Multe-adevăruri a aflat
Sărmanul călător, dar oare
E-acum mai fericit, mai tare
I-e sufletul îndurerat?
A fost atras ca de o stea
De glorie – dar l-amăgeşte
Parfumul ei. Amară, rea
E-otrava ei, care sclipeşte.

E pe sfârşite ziua. Lungă
Se-ntinde-n zare-a serii dungă.
Iar norii albi, strălucitori,
Au marginile înroşite.
Amurgul pune roşii flori
Pe frunzele îngălbenite.
Pribeagul vede înainte
Icoana plaiului natal
Şi-atunci, o lacrimă fierbinte
Îi străluceşte-n ochiul pal.
Şi joaca lui nevinovată
Şi gândurile de-altădată,
Îl năpădesc, iar amintirea
Nici nu-l mai lasă să respire.
Se-ntreabă: „Ce-o fi însemnând?...”
Ca un copil firav, plângând.

Dumă

E-o clipă binecuvântată
Când, cunoscându-se pe el,
Ştiindu-şi forţele, deodată

Alesului, i se arată
Cel mai înalt al vieții țel;
Când nu visările deşarte
Şi-al slavei foc amăgitor
Îl turbură şi zi şi noapte
Cu-al lumii zgomotoase dor,
Ci-l stăpâneşte-un singur gând,
Cutezător, care-l învață
Să facă fapte mari, căutând
Doar binele, frumosu-n viață.
El pentru ele se jertfeşte.
Zadarnic gloata-l huiduieşte.
El, printre-aceste moaşte vii,
E tare – şi-l blagosloveşte
Chiar lumea care va veni.

Dar când, întărâtat de-un vis
Râvneşti o soartă luminoasă
Şi n-ai voință – şi te-apasă
Să stai în furnicar închis –
Nu e mai bine să trăieşti
În linişte, în sânul firii,
Cu-ai tăi doar să te mulțumeşti,
Străin de zbuciumu-omenirii?

Tabloul XVIII

Ies toate stelele deodată –
Şi cu privirea blândă, cată
Spre lumea ce se hodineşte;
Veghează-al omului somn lin;
Pe buni – cu pace-i dăruieşte,
Pe răi – cu-al hulei crunt venin.
de ce acelor ce-s mâhniți

Nu le trimiteți împăcare?
Voi, pentru cei nenorociți,
Sunteți prilej de încântare:
Privirea tristă odihnindu-şi
În cer, vă cheamă, desluşindu-şi
În ei a patimilor ceartă –
Spre voi durerile îşi poartă.
Ca-ntotdeauna, visătoare,
Luiza nu s-a dezbrăcat,
Căci nu-i e somn. Stă gânditoare,
Privind la cerul înstelat.
Acelaşi îi e gândul, chinul…
Deodată, s-a înduioşat
Şi-ncepe-un cântec minunat.
Răsună vesel clavecinul.

Printre copacii din grădină,
La umbra vechiului grilaj
Şi ascultând foşnirea lină
A frunzelor ce cad în tină,
Stă Hans, cu suflet pătimaş.
Ce a simțit el, ascultând
Acele sunete şi glasul
Ce nu le-a ascultat de când
În lumea largă l-a dus pasul,
Şi ce-a simțit el, auzind
Înflăcăratul cânt pe care
L-a scris cu patimă, arzând
De-o flacără mistuitoare?
Răsună cântul în grădină
Şi îşi revarsă vraja lină:

Te chem, te chem mereu la mine
Surâsul tău m-a fermecat.
De-o veşnicie stau cu tine,
Privirile-mi de tine-s pline,
N-am să mă satur niciodat'

Când cânți şi tainica-ți cântare
Vibrează-n aerul pustiu,
Te-ngână – izvorul argintiu
Şi se revarsă-n ceruri, viu,
Un cântec de privighetoare.

O, vino iarăşi la văpaia
Acestei patimi minunate,
Îşi stinge inima-mi bătaia
În linişte, dar pălălaia
Cuprinde inima-ți ce bate.

Sunt tristă fără tine, eu –
Şi să te uit, nu am putere.
Doar pentru tine, dragul meu,
Mă rog mereu lui Dumnezeu
Şi somnul – zi de zi – îmi piere.

Ea vede-n preajma ei, deodată,
Văpaia unor ochi, curată.
Şi-aude – aproape, suspinând
Pe cineva. Şi tremurând,
Priveşte fata, temătoare...
„Hans!...”

Cine va-nțelege oare
Tot harul ăstei întâlniri?
Şi glasul tainic din priviri?
Şi-a simțurilor încântare?
O, cine va putea descrie
Ăst val al sufletelor, când,
El arde pieptul şi-l sfâşie?
Buimac tu însuți, tremurând,
Nu cauți gânduri, nici cuvinte –
Şi-n bucuria ce te prinde,
Te contopeşti, ca un răsunet,

Cu armoniosul, clarul sunet.

Desmeticindu-se, Hans cată
În ochii ei – şi-şi spune-n gând:
„Destul! Sunt vise! Niciodată
Să nu mă mai trezesc, visând.
Ea e la fel. Cât m-a iubit,
Cu inima-i copilărească!
Tristețea – fruntea i-a umbrit
Şi rumeneala i-a pierit.
N-a pregetat să se jertfească,
Iar eu, nebun, zburam spre zări
Să caut alte întristări...”
Ca un coşmar s-au desfăcut
Din suflet chinurile-amare –
Şi Hans se simte renăscut.
Acum, furtuna a tăcut
Şi lumea-i iar strălucitoare.
La fel şi-oțelul: străluceşte
Mai viu, când omul îl căleşte.

Petrec mesenii, tot ciocnind
Paharele ce scânteiază.
Petrec bătrânii flecărind,
În timp ce tinerii dansează.
Răsună muzica de zor,
De duduie pereții casei.
Străluce tinda, primitor,
Şi tinere țărănci voioase
Vin la cei doi îndrăgostiți
Cu daruri: viorele-albastre
Şi trandafiri îmbobociți –
Şi-şi spun, punându-le în glastre
„Să înflorească-n fericire,
Ca aste viorele, mirii –
Şi să se-aprindă de iubire
Inima lor, ca trandafirii.”

Vrăjit şi plin de bucurie
E tânărul, nerăbdător,
Şi ochii-i strălucesc de dor.
Şi, fără prefăcătorie,
Zvârlind cătuşele de ieri,
El gustă a inimii plăceri,
Înşelătoare vise, vouă
El n-o să vă mai fie sclav,
Căci viața i se pare nouă.
Dar ce-i cu el? E iarăşi grav.
(O, omul, cum să-l înțelegi?)
Luându-şi bun rămas pe veci,
De visurile lui deşarte
Ca de-un prieten se desparte.
La fel aşteaptă şi şcoiarul
Să treacă vieții noi – hotarul.
Învățătura-i pe sfârşite
Şi, plin de gânduri fericite,
Nutreşte visuri, temerarul:
Se simte liber, fericit,
De sine însuşi mulțumit,
Dar despărțindu-se de-ai săi,
De cei cu care a-nvățat,
S-a bucurat şi a zburdat,
Se tot gândeşte şi oftează
Şi, negrăit de întristat,
Fără să vrea, el lăcrămează.

Epilog

În paşnică singurătate,
În colțuri tainice, pustii,
În locuri sfinte, neumblate,

S-or naşte visurile toate
Câte în suflet vor mai fi.
Stârni-vor oare vijelie,
Prilejui-vor turburare
În mintea unui tânăr, vie,
În inima unei fecioare?
Fără să vreau, înduioşat,
îmi cânt cântarea liniştită,
Neînțeles de turburat, îmi cânt
Germania iubită.
O, țară-a culmilor gândirii
Şi arătărilor divine!
Ce plin mi-e sufletul de tine!
Un mare Geniu-al omenirii –
Divinul Goethe-ți stă de strajă
Şi-alungă negura mâhnirii
Cu-a cântecelor sale vrajă.

Poemul *„Hans Küchelgarten”* a fost publicat de Gogol la Petersburg în 1829 sub pseudonimul V. Alov şi purtând indicația „scris în 1827”. Această primă operă tipărită a scriitorului, în bună parte lipsită de maturitate, a fost primită de la început cu recenzii nefavorabile ceea ce l-a determinat pe Gogol să retragă din librării exemplarele rămase, pe care le-a distrus, şi să nu mai includă poemul în niciuna dintre edițiile operelor sale.

Cu toată lipsa lui de maturitate artistică, poemul *„Hans Küchelgarten”* prezintă un deosebit interes ca mărturie a primei etape de formare a lui Gogol ca scriitor şi de precizare a concepțiilor sale. E neîndoielnic că cea mai mare parte a poemului a fost scrisă la Nejin, curând după terminarea liceului şi înainte de venirea lui Gogol la Petersburg. Gogol scria versuri încă de pe vremea când era în liceu, aşa că data de 1827, pusă chiar de el, arată după toate probabilitățile epoca în care a început să scrie poemul. În acest poem-idilă din tinerețe şi-a găsit expresia starea de nemulțumire specific romantică, pricinuită de viața înconjurătoare pe care Gogol o arată adesea în scrisorile din acea perioadă. „Se vor împlini oare înaltele mele aspirații?” – scria Gogol prietenilor săi. Această temă romantică, această năzuință spre „aspirații

înalte” constituie conținutul poemului scris în tonul senin elegiac de idilă. Până şi numele eroului – Hans Küchelgarten – aminteşte de numele poetului decembrist Küchelbecker, şi subliniază încă vag, dar nu întâmplător, dragostea de libertate a autorului.

Poemul lui Gogol este influențat în multe privințe de idilele şi baladele lui Jucovschi. Lipsa de maturitate a poemului explică aprecierile nefavorabile cu care a fost primit de critica contemporană, ceea ce l-a făcut pe Gogol să-şi distrugă această primă încercare literară.

Două capitole din povestirea malorusă „Mistreţul fioros”

I
Învățătorul

Sosirea unei noi mărimi pe blagoslovitele meleaguri de pe malurile Goltvei a făcut mai mult tărăboi decât zvonul care se răspândise cu doi ani în urmă cu privire la sporirea numărului recruților şi chiar mai mult decât creşterea neaşteptată a prețului sării, aduse din Crâm de către stepovicii[120] ucrainieni. La crâşmă, pe ulițe, la povarnă, nu se vorbea decât de învățătorul nou venit în sat. Politicieni ageri, îmbrăcați cu mantale cenuşii sau cu svitce, pufăind din lulea cu un aer cât se poate de nepăsător, încercau să cumpănească înrâurirea pe care putea s-o aibă o mărime ca asta, căreia s-ar fi zis că soarta îi hărăzise din leagăn înaltele cinuri, depăşind capetele tuturor mirenilor, lăfăindu-se în odăile boiereşti şi prânzind la aceeaşi masă cu stăpâna a vreo cincizeci de suflete de om. Gura lumii spunea că cinul învățătoresc ar fi prea puțin pentru unul ca dânsul şi că, fără îndoială, trecerea lui avea să se vădească şi în trebile gospodăriei, şi chiar de pe acum un lucru era sigur şi anume, că corvezile cu căruța, împărțirea unturii, a făinii şi celelalte, de dânsul şi nu de vericine va să atârne. Unii, pe atotştiutorii făcând, dădeau a înțelege că până şi vechilului are să i se mai taie nasul. Unul singur, morarul Solopi Ciubco, se fălea că lui nu-i pasă de mărimi şi că pune rămăşag pe cuşma lui cea nouă din pielcele brumării de Reşetilov, că învățătorul

nu e în stare să oprească troica din mers, nici să urnească din loc piatra morii înțepenită. Dar mersul lui țanțoş, strălucita-i izbândă asupra psaltului, glasul lui de bas bubuitor care muia inimile tuturor enoriaşilor, erau vii încă în amintirea obştească, aşa că părerea bună despre el se întărea din ce în ce. Şi dacă întru cinstirea musafirului printre fruntaşii satului nicio gâlceavă nu s-a iscat, în schimb, drăguțele lor neveste n-au rămas cu mâinile în sân. Înzestrate fiecare cu câte o limbă lungă şi ascuțită care, potrivit căilor necunoscute ale sorții le umblă în gură de patru ori mai repede ca la bărbați, îşi dădeau drumul în voie, unele în sprijinul învățătorului, altele împotrivă-i.

Întortocheatele şi paşnicele ulițe ale satului Mandrîc răsunau de turuiala şi tărăboiul împănat cu țipete şi sudălmi. Şi cum preacinstitele localnice aveau vrednicul de laudă obicei de a-şi sprijini vorba cu fapta, cât mi ți-i ziulica de mare şi la tot pasul, te loveai de cumetre ținându-se lipcă una de alta, aşa cum se agață norocul de cel fericit sau cum se ține zgârcitul de buzunarul de la spate când străbate vreun fundac, al cărui felinar îşi cerne lumina ce trage să moară pe zidurile îngălbenite ale târgului adormit. Şi vai de acela care cerca să le despartă: zburau cioburile şi scufiile în capul lui ca grindina, şi se găsea ades câte o cumătră mânioasă care, în culmea furiei, să-şi bată omul ei în locul altuia.

În vremea asta pedagogul nostru începuse să se simtă bine în casa Annei Ivanovna. Era din tagma acelor seminarişti care se tem să nu li se întunece cumva mintea de prea multă învățătură, şi cu care seminarul din X îndestulează panii mai scăpătați din Malorusia ca dascăli de casă pentru o sută de ruble pe an simbrie. De altfel, cine ştie unde ar fi ajuns Ivan Osipovici, care învățase până şi teologia, dacă zvăpăiații lui de colegi nu şi-ar fi râs fără încetare de mustățile şi de barba lui țepoasă. Pe an ce trecea, mulți părăseau seminarul şi alții, tot mai tineri, le luau locul, aşa că, în cele din

urmă, tihnă tot nu găsea: ba-i aruncau scaieți în barbă şi-n mustăți, ba-i atârnau zurgălăi la spate, ba-i turnau nisip în cap, ba-i strecurau siminoc{121} în tabacheră... Lehamite fiindu-i să fie mereu privitorul mut al zburdalnicelor generații care i se perindau pe dinainte şi ținta zeflemelelor acestor nevârstnici, Ivan Osipovici se văzu silit să părăsească seminarul, tocmindu-se într-o familie ca dascăl la copii.

Schimbarea asta a însemnat o vrednică de pomenit răspântie în viața lui Ivan Osipovici. Zeflemelelor şi batjocurilor de altădată, le luase locul acum cuviința, dragostea şi căldura cu care era întâmpinat. Şi cum să nu-l întâmpine cu cuviință când sărbătorile se purta în gheroc, şi încă albastru deschis? Luați aminte: gheroc albastru deschis – asta nu-i glumă! Socot de a mea datorie să aduc la cunoştința cititorului că îndeobşte un surtuc (nu mai vorbesc când e şi albastru), numai cenuşiu închis să nu fie, stârneşte în satele de pe blagoslovitele maluri ale Goltvei o vâlvă de pomină. Oriunde s-ar ivi cineva cu asemenea gheroc, căciulile de pe capetele cele mai îndărătnice zboară pe loc în mâini şi oameni în toată firea, cu fețele arse de soare, şi cei cu mustața neagră, şi cei cu ea căruntă, îi fac adânci hiritisanii{122}. De stăm şi socotim, nu erau în tot satul decât trei gheroace{123}, punând şi halatul de pânză al psaltului la socoteală. Dar întocmai ca vajnicul bostan care stă țanțoş şi umflat punând în umbră pe toți ceilalți vecini ai săi dintr-o întinsă harbuzărie, taman aşa întuneca gherocul prietenului nostru pe confrații săi. Dar ceea ce făcea gherocul mai cilibiu erau nişte nasturi mari de os, la care holba ochii droaia de copii de pe uliță. Nu fără de plăcere auzea sclivisitul nostru învățător al tineretului mamele arătând copiilor de țâță nasturii aceştia, pe când țâncii îşi întindeau mânuțele gângurind: „gigea, gigea”. La masă ți-era mai mare dragul să vezi cu câtă cuvioşie şi smerenie, cu un şervet cât un cearşaf la gât, liturghisea cinstitul dascăl toată

slujba îndestulării şi hrana cea de toate zilele. Nici vorbă, nici mişcare de prisos la el. Era cu trup şi duh în farfurie. După ce o golea astfel ca niciuna dintre sculele mâncatului, cum sunt cuţitul şi furculiţa, să nu-şi mai găsească întrebuinţare, îşi tăia o felie de pâine, îşi înfigea furculiţa într-însa şi o mai rotea odată, până ce ieşea farfuria ca din fabrică. Dar toate acestea, s-ar putea spune, erau numai merite doveditoare că Ivan Osipovici cunoaşte obiceiurile subţiri ale protipendadei... dar la mare păcat ar cădea cititorul dacă ar înţelege din astea că la atât se mărgineau darurile sale. Cinstitul dascăl avea cunoştinţe care, faţă de ale omului de rând, erau de-a-dreptul fără hotar. Pe unele nu le arăta, ca de pildă prepararea unui leac împotriva muşcăturii de câine turbat şi vopsirea în cel mai. frumos roşu, fără alt nimic decât coajă de stejar şi votcă de cea mai tare. Afară de asta ştia să facă cu mâna lui vax bun şi cerneală prima, şi mai ştia, pe deasupra, să taie oameni de hârtie pentru nepoţelul Annei Ivanovna. În serile de iarnă făcea gheme, ba şi torcea.

Cu asemenea daruri, nu e de mirare că ajunsese să nu te poţi lipsi de el în casă şi că toată slujnicăraia nu mai putea după dânsul, măcar că faţa-i semăna, şi la formă, şi la culoare, cu o garafa, că gura-i largă, ale cărei încercări îndrăzneţe de a zâmbi abia de le puteau stăvili urechile clăpăuge, i se schimonosea în fiecare clipă, şi că ochii lui erau de un verde crud aşa cum, după a mea ştiinţă, niciunul dintre eroii romanelor trecute în letopiseţ nu fusese înzestrat. Se poate însă ca femeile să vadă mai bine ca noi. Dar cine să le priceapă? Orice s-ar zice, dar până şi bătrâna stăpână a casei era foarte mulţumită de priceperea învăţătorului în ale gospodăriei, în iscusinţa lui de a face rachiu de şofran şi rubarbă de *„herba rabarbarum”*, în îndemânarea lui de a descâlci ghemele şi, mai presus de toate, pentru marea lui ştiinţă de a trăi în lumea mare. Chelăriţei îi plăcea

mai ales fercheşul lui gheroc şi felul lui de a se îmbrăca. De altfel, ea băgase de seamă că dascălul, fie când binevoia să tacă, fie când binevoia să mănânce, era plin de gingăşii. Pe nepoţelul Annei Ivanovna îl încântau cel mai mult cocoşii şi oamenii lui de hârtie. Până şi Brovco, dulăul miţos, cum îl vedea ieşind din cerdac dădea voios din coadă şi da fuga să-l întâmpine, iar dacă dascălul nemaiţinând seama de hegemoniconul{124} stepenei{125} sale binevoia să se aşeze sub măreţul fruntar, Brovco îl săruta pe gură fără sfială. Numai cei doi nepoţi mai mari şi băieţii din casă pe care-i învăţa: Az-anghel, arhanghel, Buche-biserică, binecuvântare, buna-vestire, se temeau de aprigele nuiele ale fiorosului pedagog.

În scurtul răstimp de când se afla la Anna Ivanovna, Ivan Osipovici reuşise şi el la rându-i să-i observe pe ceilalţi şi să-şi alcătuiască în minte, ca într-o oglindă concavă, imaginea micşorată a lumii înconjurătoare. Cea dintâi fiinţă asupra căreia şi-a oprit smerita lui atenţie, a fost – aţi ghicit desigur cine – însăşi stăpâna moşiei. În faţa ei, vătămată de nemilosul penel cu care timpul, din vechimi pierdute-n neguri, zugrăveşte neamul omenesc cu podoabe pe care de când lumea le numim zbârcituri, în capotul ei cafeniu închis, în scufiţa (a cărei croială se pierdea în noianul întâmplărilor care au făcut faima celui de al optusprezecelea veac), în jacheţica tot cafenie, în botinele ei fără tocuri, ochii lui Ivan Osipovici au descoperit acel răstimp care nu-i decât o slabă repetare a zilelor trecute, o tălmăcire palidă şi rece a plăsmuirii unui poet înflăcărat în care clocotesc patimi veşnice, acel răstimp în care, în făptura omenească, prezent, trecut şi viitor se contopesc laolaltă în amintire şi când cei fără de cruţare şaizeci de ani împrăştie frigul în vinele în care cândva zvâcnea sânge fierbinte, când termometrul vieţii coboară la punctul de îngheţ. De altfel, grijile neîncetate, râvna de a trebălui mereu îi însufleţeau oarecum viaţa stinsă din trăsăturile feţei, iar vârtoşenia şi sănătatea ei erau o chezăşie

sigură că o va mai duce aşa pe puțin treizeci de ani. Toată vremea, de la ceasurile cinci dimineața şi până la şase seara, când se liniştea, treburile se țineau lanț. Până la şapte cerceta îndeaproape toate aşezările gospodăreşti ale moşiei, de la cuhne până la beciuri şi cămări, rămânându-i timp să-i tragă şi vechilului un perdaf şi să dea şi de mâncare găinilor şi gâştelor casei, pentru care foarte grijulie era. Până la prânz, care nu avea loc niciodată după douăsprezece, mai dădea o raită pe la brutărie, unde cocea singură pâinea, şi un soi de covrigi cu miere şi ouă, al căror miros răscolea nespus pedagogul, iubitor a tot ce hrăneşte omul, fie sufleteşte, fie trupeşte. Iar între prânz şi seara, nu are gospodina destule de făcut? Să vopsească lâna, să măsoare pânzeturile, să pună castraveți la murat, să facă dulceață, să mai îndulcească vişinatele. Câte meşteşuguri, câte tocmeli gospodăreşti, câte taine nu intrau în joc! Ochiului pătrunzător al pedagogului nostru nu-i putea scăpa că nici Annei Ivanovna de cele deşertăciuni nu-i era silă şi de aceea îşi luase obicei să se întreacă în laude – asta bineînțeles pe cât îi îngăduia sfiala lui din născare – față de neîntrecuta ei măiestrie şi pricepere în ale gospodăriei şi, după cum îşi dădu seama mai târziu, obiceiul acesta prielnic i-a fost. Vrednica de cinste bătrână nu se pomenea să puie la cămară vişinatele şi dulcețurile până ce Ivan Osipovici nu le gusta mai înainte încredințând-o că-s fără seamăn. Toți ceilalți rămâneau în umbră față de acest soare, după cum toate acareturile din curte păreau să se închine înaintea mândreței conacului cu frontonul lui negrăit de frumos. Numai un ochi ager ar fi putut oblici ce-i aseamănă şi ce-i deosebeşte şi atunci în fața lui s-ar fi desfăşurat, ca într-un muşuroi de furnici, o veşnică mişcare, o zăpăceală şi un huiet care nu mai contenea. După câte am văzut, pedagogul nostru ştia să le intre tuturora în voie şi, ca un mare vrăjitor, pe toți îi fermeca.

Neînțeleasă a rămas numai prietenia lui cu bucătarul. Să fi fost marea prețuire pe care Ivan Osipovici fără voia lui o da acestui meşteşug, sau alta să fi fost pricina, e peste putințele noastre s-o lămurim. Ajunge să spunem că n-au trebuit mai mult de două zile ca în satul Mandrîc să renască un Orest şi un Pilade al vremurilor noi. Dar mai de neînțeles încă era puterea pe care o căpătase bucătarul asupra pedagogului nostru; om modest din fire şi ruşinos foarte, neluând în gură nimic alt decât rachiu de leac cu salvie şi herba rabarbarum, se târa totuşi fără voie pe urma bucătarului prin toate crâşmele şi toate fundacurile. Lui Ivan Osipovici îi plăcea nespus dezmierdata aşezare a locului unde se statornicise. A cercetat în pripă bucătăria, şurile, hambarele, grajdurile şi cămările, acareturi care încercuiau neregulat curtea întinsă a conacului, oprindu-se cu o plăcere deosebită în grădina cu pomi deşi, unde giganticii băştinaşi, înfăşurați în mantii de un verde întunecat, moțăiau sub povara unor vise minunate, sau se trezeau deodată din visare, despicând cu ramurile lor, ca nişte aripi de moară, văzduhul zbuciumat, pe când murmure nedesluşite le străbăteau frunzişul şi mişcările line şi pline de măreție ale întregii lor făpturi aminteau actorii antici, evocând sub aripa Melpomenei mărețele umbre ale dispăruților. Dar ochii învățătorului nostru îşi căutau ținta lor şi mângâiau pe sălăşluitorii mai puțin falnici ai grădinii, încărcați însă cu merele şi perele care se revarsă peste îmbelşugata Ucraină. de la ele, privirile îi lunecau la cuhne, dincolo de care se întindeau straturi nesfârşite de mazăre, varză şi cartofi, într-un cuvânt, de toată sumedenia de zarzavat, care intră în mâncărurile gătite în bucătăriile de țară. Ivan Osipovici intrase cu deosebită plăcere în odaia curată şi frumos văruită, care-i fusese hărăzită. Totul era în ordine. Pe fereastră se vedea heleşteul şi depărtările sângerii învăluite în neguri.

Am mai avut prilejul să amintim în treacăt trecerea de

care se bucura învățătorul nostru la mândrele din Mandrîc. Ochii lor plecați, şoaptele, temenelele adânci, toate dovedeau că fiecare din ele vedea în cucerirea lui o faptă măreață. De altfel nu strică să reamintim cinstitului cititor că Ivan Osipovici purta gheroc albastru din postav de fabrică, cu nasturi negri de os, mari cât un pitac, aşa că nu e de mirare că lua asupră-şi ocheadele zvăpăiatelor sprâncenate. Dar, spre fericirea sau nefericirea lui, simțământul aşa de bine cunoscut sărmanei omeniri, şi care încă din negura vremurilor i-a adus neîncetat cumplite chinuri, sumedenii, de învățătorul nostru nu se lipea. În această privință Ivan Osipovici era un adevărat stoic, şi cu toate că n-ajunsese încă la o concepție filosofică proprie, ştia el bine că niciunul dintre filosofi, de la Seneca şi Socrate până la lectorul seminarului X, nu puneau niciun preț pe capricioasa jumătate a neamului omenesc. Ergo: dragoste nu există. Aceste precepte care, până la urmă deveniseră pentru el norme, erau de nezdruncinat, în totul de nezdruncinat. *Homo proponit, deus disponit*{126} – spunea adesea lectorul seminarului X, numărând loviturile cu linia pe care le împărțea ascultătorilor leneşi. De aceea, în capitolul următor, vom fi şi noi martorii unei mici întâmplări hărăzite să zdruncine din temelii filosofia învățătorului nostru şi să-i învăluiască într-un nor de nedumerire mintea care urmase până atunci, fără să se abată, calea marilor lui dascăli şi care pulsa regulat în capul lui de forma unei garăfi.

II
Izbânda soliei

(Cu toate că inima bucătarului fusese când nici gândea, rănită la vederea Caterinei scăldându-se la

malul iazului, se hotărî totuşi să-şi țină făgăduiala făcută învățătorului, de a fi prepusul şi capuchehaia[127] *pătimii lui. Pătruns de această hotărâre, se îndreaptă spre casa cazacului Harca Potâlițî).*

După ce isprăvi să se dichisească, Onisco păşi pragul cu sfială, dar şi cu o ascunsă plăcere. Zădărât mereu de ispitele satanei (ceea ce a mărturisit el însuşi mai târziu) lui Onisco i se arătau întruna înaintea ochilor picioruşele zvelte ale vecinei. „Ehei, de n-ar fi învățătorul!... şi-a spus el de câteva ori. — Şi ce s-ar fi întâmplat, mă rog, dacă s-ar fi îndrăgostit ceva mai târziu?...” – Şi, dus pe gânduri, Onisco călca încet pe pajiştea întinsă pe care se aşternea drumul lui. Lătrături pe diferite glasuri despicară norul de gânduri care-l învăluia şi ca un stol de rațe sălbatice gândurile i se împrăştiară speriate. Privind înainte-i văzu că nu mai avea unde merge. În fața lui se afla poarta prin care se vedea ca printr-o perdea toată averea mişcătoare a cazacului. Deodată, o pestelcă albastră şi o panglică de culoarea flăcării îi luă văzul. Inima începu să-i bată... şi frumoasa cu părul bălai, gonind cu o nuieluşă câinele sâcâitor, îi deschise poarta.

Curtea pătrată a lui Harco, aşezată la poalele unui colnic povârnit spre iaz, era împrejmuită cu gard de nuiele. Cum deschideai poarta, dădeai cu ochii de casa bine văruită, cu ferestre de felurite mărimi, cu uşă de stejar înnegrită de vreme, cu prispă de lut joasă şi, după cum e obiceiul în Malorusia, plină de rufe şi de tot felul de străchini: câte o oală invalidă care, cu toate rănile şi vătămăturile nu era încă pusă în retragere şi în care, drept răsplată pentru râvna cu care slujise, se turnau acum lăturile. De o parte şi de alta a izbei erau staule şi hambare cu acoperişurile zbârlite. După izbă era şura, iar mai sus hulubăria, peste care pluteau nori şi hulubi. Spre iaz, ca un şal turcesc frumos înflorat, se întindea grădina de zarzavat a cazacului. Curtea era plină de

căpițe de paie.

Caterina era oarecum mirată de venirea lui Onisco. Cum era încredințată că venise pentru taică-său, deschise poarta pe jumătate şi-i spuse cu oarecare sfială:

— Tătuca nu-i acasă şi nu cred să vină până diseară.

— Fie-i sughițul uşor. Prost aş fi să mănânc fiertură de post, când am sub nas colțunaşi cu smântână.

Frumoasa cu părul bălai se opri nedumerită, nepricepând ce vor să spună cele auzite. Zâmbetul care i se ivi pe față la auzul acestor vorbe arăta că aştepta ca Onisco s-o lămurească.

Bucătarul îşi dădu şi el seama că nu vorbise limpede şi că, pe deasupra, pomenise de taică-său cam cu necuviință şi urmă:

— Ce să am eu cu taică-tău când văd o fată atât de frumoasă?

— Aha, aşa ți-e vorba! răspunse Caterina roşind. Pofteşte înăuntru! Şi, luând-o înainte, porni spre izbă.

În Malorusia fetele sunt mult mai slobode decât pe aiurea, de aceea nu trebuie să ne mire că frumoasa a primit musafirul fără voia lui taică-său.

— Pe jos ai venit aici, Onisco? îl întrebă ea aşezându-se pe prispă, lângă uşa izbei, şi căutând să pară cât mai spăşită, cu toate că un zâmbet şiret o dădea de gol, făcând-o să-şi arate fără voie şiragul dinților frumoşi.

— Adicăte cum pe jos? „Ce dracu! Să fi ştiind ea ce s-a întâmplat ieri?” îşi spuse bucătarul. Cred şi eu că pe jos, frumoasa mea! Ce naiba! Era numaidecât să pun şeaua pe murgul boieresc, numai ca să trec dintr-o curte în alta?

— Da-parcă de la bucătărie la hambare e mai mult?

Aici fata nu se mai putu stăpâni şi începu să râdă.

„Şireată fată! Nici diavolul n-o întrece!” îşi spunea în sine bucătarul, dând dracului în veliglas învățătorul, fără să mai gândească la dragostea şi prietenia lor.

— Jur, mândro, că m-aş învoi să mi se ardă o tingire

plină de caraşi cu hribi proaspăt muraţi, numai să te mai văd odată râzând aşa!

Spunând aceasta bucătarul nu mai putu răbda să n-o strângă în braţe.

— Vezi, asta nu-mi place! strigă Caterina roşind toată şi îmbufnându-se. Onisco, dacă mai începi odată, îţi arunc cu oala asta-n cap!

Aceste spuse, feţişoara supărată i se însenină puţin, iar zâmbetul care i se ivi pe buze spunea lămurit: „Nici vorbă că n-aş avea inima asta!”

— Haide, haide, că doar nu ţi-am făcut nimica! De-atâta te superi? Mare nenorocire să îmbrăţişezi o fată frumoasă!

— Uite, Onisco, iaca nu mă mai supăr, a spus ea, aşezându-se ceva mai la o parte şi înveselindu-se din nou. Parcă pomeniseşi adineaori de învăţător?

Faţa bucătarului luă o înfăţişare jalnică şi i se lungi de-o şchioapă.

— Învăţătorul… adică Ivan Osipovici… Ptiu, drace! Parcă-s băut. În loc să dau drumul cuvintelor, le înghit. Învăţătorul… Iaca ce vreau să-ţi spun, sufleţelule: lui Ivan Osipovici i s-au aprins călcâiele după tine în aşa hal… că n-am cuvinte să-ţi spun. Îţi duce toată vremea dorul şi-i trist, nevoie mare, întocmai ca răposata iapă sură, pe care cucoana a cumpărat-o de la un jidov, şi care a crăpat de răpciugă. Ce era să fac? Mi-a fost milă de bietul om şi am venit şi eu într-un noroc să pun o vorbă bună.

— Bună meserie ţi-ai ales, îi taie vorba Caterina, un pic înciudată. Ce-i eşti? Cumătru, rudă? Te-aş sfătui să strângi la tine în bucătărie pe toţi coate-goale din împrejurimi, iar tu să te duci în lume, să ceri de pomană pe sub ferestre pentru ei.

— Asta aşa-i. Da’ ştiu eu bine că-ţi place, şi încă cum, că i s-a năzărit învăţătorului să-i cazi cu tronc…

— Îmi place? Ian ascultă, Onisco: dacă o spui ca să-ţi baţi joc de mine, n-ai făcut nicio scofală. Ruşine să-ţi fie

că trăncăneşti pe socoteala unei biete fete. De ți-i a crede aşa, află că eşti cel mai prost din tot satul. Slavă Domnului, că oarbă nu-s; slavă Domnului că-s încă-n toate mințile… Da’ tu n-ai spus-o degeaba. Ştiu eu de ce-ai spus-o. Ai crezut pesemne că… Nu, nu eşti om bun.

Spunând asta, Caterina îşi şterse cu mâneca înflorată a cămăşii o lacrimă care luci o clipă, rostogolindu-se apoi pe obrăjorul îmbujorat, cum cade steaua pe cerul încins al amurgului.

„Lua-i-ar dracu’ pe toți învățătorii din lume!” îşi spunea Onisco, uitându-se la obrazul aprins al Caterinei, pe care zâmbetul, ivindu-se iar, se război o bună bucată de vreme cu încruntarea, învingând-o în cele din urmă.

— Să mă trăsnească pe loc, – strigă el, nemaiputându-şi stăpâni turburarea şi cuprinzându-i cu o mână mijlocul dolofan, – dacă nu mă bucur ca Brovco, bătrânul nostru dulău, când îi aduc ligheanul cu lături, la gândul că nu-l iubeşti pe Ivan Osipovici.

— Ți-ai şi găsit de ce să te bucuri! Şi-ai să te bucuri şi mai mult când ți-oi spune că mai toate fetele de la noi din sat spun la fel.

— Nu, Caterină, nu spune asta. Fetelor li-e drag învățătorul. Treceam mai deunăzi cu dânsul prin sat şi de după toate gardurile îşi scoteau fetele capul după el, ca broaştele din tău. Numai ce te uitai în dreapta şi fata se şi ascunsese, pe când în stânga se şi ivise alta. Ducă-se dracului cu învățător cu tot. Aş da o ladă de votcă din cea mai bună, ca să aflu de la tine, Caterină, dacă ți-s drag cât de cât.

— Nu ştiu de mi-i fi tu drag, da’ ştiu că pentru nimica în lume n-aş lua un bețiv. Cui să-i placă să trăiască cu un om care bea? Mare pacoste pe neamul unde nimereşte unul. Nu-i chip să le calci în colibă: în casă, sărăcie lucie; copiii plâng de foame… Nu vreau nici în ruptul capului! Să mă ferească Dumnezeu de una ca

asta! Mă cutremur numai când mă gândesc.

Frumoasa Caterina se uită țintă la el. Cu capul în jos ca un osândit, sta bucătarul plecat asupra trecutului său. Gândurile întunecate, rodul tainicei remuşcări care i se zugrăveau pe față, arătau bine că nu-i tocmai vesel la sufletul lui. I se părea mereu că privirea pătrunzătoare a Caterinei îl arde până în adâncul măruntaielor, scoțându-i la iveală toată viața lui de chiolhanuri, care i se perindau dinaintea ochilor într-un şir nesfârşit.

„Vorbind drept, ce mare lucru de capul meu? Cui i-ar plăcea să stea cu mine? Degeaba zădăresc eu fata. Cărui om cumsecade i-am făcut eu un bine? M-am ținut numai de chefuri. Dar înveselitu-mi-am cel puțin sufletul chefuind? Mă îmbătăm ca un porc şi tot ca un porc mă trezeam, dacă nu se întâmpla să mă trezească altcineva şi mai rău. Nu. Dă-o năpustului{128} de treabă… Am dus o viață de câine!”

Frumoasa Caterina păru să-i ghicească gândurile şi deaceea îi puse pe umăr brațul smead, spunându-i în şoaptă:

— Aşa-i, Onisco, că n-ai să mai bei?

— N-am să mai beau, sufletelule! O dau dracului de băutură. Sunt gata să fac orice pentru tine.

Fata îl privea înduioşată, pe când bucătarul, încântat, se repezi la ea şi o strânse în brațe, acoperind-o cu o grindină de sărutări cum demult nu mai răsunaseră în liniştea grădinii de zarzavat a lui Harco.

Dar nu începuseră bine sărutările îndrăgostiților, când un glas puternic şi bubuitor, mai spăimântător ca tunetul însuşi, le sparse urechile. Ridicând ochii, bucătarul o zări pe Simoniha, care sta la gard, şi groaza îl cuprinse.

— Halal de voi, frumos vă şade, copii! N-am ce zice! La noi în sat nu ştie nimeni cum se sărută flăcăii cu fetele când nu-i tata acasă. Ehei, mieluță din Mandrîc! Şi să mai spuie cineva acuma că nu-i adevărată zicala:

Focul de sub spuză nu se vede. Bine, copii! Vasăzică de asta vă țineți!

Frumoasei Caterina îi dădură lacrimile şi, vrând-nevrând, trebui să intre în casă, ştiind că altfel n-avea cum să scape de gura otrăvită a crâşmăriței.

— Puşchea pe limbă, hoaşcă! făcu bucătarul. Da-ce-i treaba ta?

— Asta-i bună! Ce-i treaba mea? răspunse neobosita crâşmăriță. Flăcăii sar gardurile în grădinile oamenilor, fetele ademenesc flăcăii şi auzi: nu-i treaba mea! Binevoiesc să se hârjonească, să se sărute... şi nu-i treaba mea! Ai auzit, Cârpo? strigă ea întorcându-se repede către un mujic care tocmai trecea pe acolo, îndemnându-şi agale de dinapoi vaca cu bățul. Ai auzit? Ia stai puțin! Uite ce s-a întâmplat: Fata lui Harco...

— Piei, satană! strigă, scuipând înlături bucătarul care îşi pierduse cu totul răbdarea. Curat diavol cu chip de babă. Aşteaptă tu, babornița, că am eu ac de cojocul tău!

Şi, punând piciorul în gard, cât ai zice valeu, bucătarul era de ceea parte, în grădina boierească.

Când a ajuns în bucătărie şi a început să pregătească cina, era cam târziu. Evdoha şi-a dat seama că bucătarul e zăpăcit rău. Cu gândul aiurea cum era, a turnat de câteva ori oțet în fiertura cu smântână şi şi-a pus chiar căciula-n tingire s-o prăjească, luând-o, de bună-seamă, drept găină. La masă, Anna Ivanovna nu mai înțelegea ce se întâmplase cu caşa, peste măsură de acră, nici cu sosul, să nu-l pui în gură de sărat. Numai din considerație pentru prânzul din aceeaşi zi nu şi-a ieşit din sărite. Altădată eroului nostru nu i s-ar fi trecut cu vederea una ca asta aşa de uşor.

— Nu, domnule învățător! îşi spuse Onisco tare, întinzându-se pe laița de lemn şi punându-şi gherocul sub cap. Ai s-o vezi pe Caterina, când ai să-ți vezi ceafa! Şi, întorcându-şi capul, cum fac de-obicei gâştele, se lăsă pradă gândurilor până ce îl fură somnul.

Fragmentele din povestirea lui Gogol *„Mistrețul fioros”* au fost tipărite în „Literaturnaia gazeta”, 1831, (Nr. 1 şi 17) sub titlurile: pentru capitolul 1 *„Învățătorul”* iar pentru al 2-lea *„Izbânda soliei”* (primul semnat P. Glecic, iar cel de al doilea nesemnat). După planul din însemnările lui Gogol, care s-au păstrat, el avea de gând să includă primul fragment în „Arabescuri”, însă în textul apărut nu-l găsim nici n-a mai fost retipărit în timpul vieții scriitorului. Ideea acestei povestiri trebuie situată în anul 1830, epocă la care Gogol lucra la *„Serile în cătunul de lângă Dicanca”.* Ocupat de *„Seri”,* Gogol a renunțat probabil la gândul de a scrie o povestire din viața de toate zilele, apropiată prin maniera ei realistă de Ivan Feodorovici Şponca, şi a lăsat-o neterminată. Multe motive şi scene din viață cuprinse în această povestire le regăsim în diferite episoade şi figuri ale *„Serilor”,* mai cu seamă în povestirea *„În noaptea de Ajun”.* (Declarația de dragoste a lui Onisco făcută Caterinei, care se aseamănă cu cea făcută de fierarul Vacula, Oxanei) şi în *„Iarmarocul de la Sorocințî”* (figura Hivrei şi a feciorului de popă amintesc prin multe trăsături figurile Simonihăi şi a seminaristului).

Hatmanul

(1) (CÂTEVA CAPITOLE DINTR-O POVESTIRE NEISPRĂVITĂ)

(Capitolul 1)

Era prin Aprilie 1645, timp când în Malorusia întreaga fire seamănă cu ziua întâi a facerii. Copacii şi stepa, treziți din amorțeala iernii, se acoperiseră de verde crud. Era în noaptea învierii. Ziua trecuse; noaptea fragedă acoperea demult pământul, iar văzduhul, de o feciorelnică prospețime, purtând cu el suflarea primăverii, adia mai puternic. Prin horbota{129} rară a frunzelor de vişin, clipeau ferestrele luminate ale bisericii de lemn din satul Comişna. Bătrâna biserică, roasă de vreme şi năpădită de muşchi, se primenise parcă. În jurul ei roiau ca albinele cazacii din toate cătunele ținutului dar abia a zecea parte din ei încăpuse în biserică. Era zăpuşeală dar în toate se simțea sărbătoarea. Autorul roagă cititorul să-şi zugrăvească în închipuire acest tablou din al XVII-lea veac. Fețele trase, pline de bărbăție, cu trăsăturile aspre şi capetele rase, mustățile care le coborau până în piept, umerii lați, puterea atletică, pistolul şi sabia pe care le aveau mai fiecare înfipte în brâu, ne arată cam în ce leat se adunaseră cazacii. Era ciudată această mare de capete, care mai că nu se mişca. Priveliştea ei te smerea. Toți cei adunați acolo erau numai suflete viteze şi dârze, dar şi dârzenia, şi vitejia, amuțiseră. Lumina policandrului

căzând peste capetele lor le adâncea şi mai mult trăsăturile fețelor. S-ar fi zis că un mare meşter izbutise să insufle viață şi mişcare în neclintirea acestui tablou. Celor ce se rugau li se alăturase pe nesimțite un nou venit. Era un om aproape cu un cap mai înalt ca toți ceilalți, cu înfățişarea puternică şi cutezătoare, şi în a cărei întreagă făptură se vădea o uşoară nepăsare. Fața îi era liniştită şi, în acelaşi timp, atât de grăitoare, încât ai fi dorit, privindu-l, să-l auzi vorbind ca să-i vezi fața schimbându-se şi prinzând viață. Tocmai în vreme ce toți începeau unul după altul să-şi întoarcă capetele către el, mulțimea se îndreptă spre ieşire, pentru a înconjura cu alai biserica, şi făptura lui neobişnuită se pierdu în mulțimea care cobora treptele bisericii; chiar la scara pridvorului câțiva dăbilari[130] jidovi ai vistieriei leşeşti se ciorovăiau între ei, însemnând cu tibişir cozonacii aduşi de creştini spre sfințire. Trebuia să vezi cum se încrâncenau fețele cazacilor care ieşeau din biserică! Ucazul ocârmuirii în această privință era cunoscut demult; norodul a murmurat, dar în fața silniciei n-a avut încotro şi s-a plecat. Cei care s-au pus împotrivă au fost doborâți. Toți păreau împăcați cu soarta, ştiind mai dinainte la ce să se aştepte, dar în fața faptului împlinit s-au minunat ca de-o noutate. Aşişderea şi făcătorul de rele care măcar că ştie că va să-l certe cu moarte îşi urmează traiul gândind la daraverile lui, dar la citirea osândei se năruie tot. Cazacii se schimbau la față, apoi duceau fără voie mâna la jungher sau pistol. Dar alaiul se isprăvi şi toți intrară iar în biserică, liniştiți şi cântând „Christos a înviat din morți!” În timpul acesta se luminase de-a binelea. La trosnetul pistoalelor şi muschetelor, pereții de lemn ai bisericii se cutremurau. Toți erau veseli; unii visând cozonacul, fetele sărutându-se cu cazacii, cazacii cu gândul la băutură. Deodată o larmă asurzitoare, venind de-afară, îi făcu pe toți să iasă din biserică. În fața bisericii dărăpănate se adunase o grămadă de lume, din

mijlocul căreia se auzeau țipetele şi sudălmile jidovilor. Trei jidovi luaseră unui cazac bicisnic, cu capul nins, cozonacul, ouăle şi mielul, pentru care, spuneau ei, nu plătise bir. Dar doi cazaci, care stăteau lângă bătrân, îi luaseră apărarea şi acestora li se alăturară şi alții până ce, în sfârşit, puzderia de lume adunată era gata să sugrume jidovii, dacă din întâmplare omul cel înalt şi lat în spete, a cărui față uimise atâta pe cei din biserică, nu i-ar fi oprit cu privirea lui pătrunzătoare. „Ce v-a apucat, flăcăi, de v-ați ieşit din minți ca proştii? Se vede că n-aveți cât de cât frica lui Dumnezeu. Oamenii stau în biserică şi se roagă iar voi faceți aici, dracu' mai ştie ce. Hai, întoarceți-vă la locurile voastre!" Ascultători ca oile, oamenii se răspândiră toți pe la locurile lor, întrebându-se: ce-o mai fi şi cu nepoftitul ăsta? De unde mai ieşise? Cu ce drept se amesteca în treaba lor, fără să-l roage nimeni? Şi de ce voia numaidecât să-l asculte toți? Toate acestea le gândeau numai, fără a îndrăzni să le rostească. Privirea şi glasul necunoscutului păreau fermecate, atât de poruncitoare erau. Un singur jidov mai rămăsese locului. În urma neaşteptatului sprijin, revenindu-şi din spaima ce l-a fost cuprins, încercă din nou să se lege de bătrân. Acelaşi om îl înhăță de guler cu mâna lui puternică şi atât de tare, încât bietul urmaş al neamului lui Israel se ghemui şi căzu în genunchi. „Tu ce mai vrei, clăpăugule? Nu-ți ajunge că ți-a rămas capul pe umeri? Piei de-aicea, jidov nelegiuit, că-ți smulg perciunii!" Îl împinse şi jidovul se lăți la pământ ca broasca, săltă apoi şi o luă la fugă. Peste un scurt răstimp, se întoarse întovărăşit de căpetenia ulanilor polonezi. Era un leah cu chip cam nătâng şi trufaş, cum sunt îndeobşte zbirii ocârmuirii. „Ce va să zică asta?... Cum vine asta?... Nepricopsiților, teremte-te!... de ce v-ați încăierat, robi afurisiți? Ce te-ndeşi unde nu-ți fierbe oala, drac chelbos? Spune! de ce v-ați încăierat? Rupe-v-ar câinii în bucăți!..." Paznicul rânduielii n-ar fi avut cui vorbi, nici asupra cui să-şi verse potopul de învățături

împănate cu ocări, dacă jidovul nu l-ar fi dus înaintea bătrânului cazac, al cărui păr, răvăşit de vânt, sticlea ca neaua. „Ce-ți dă prin gând, rob nătâng? de ce te-ai luat la harță? Ştii tu, nepricopsitule, ce-i un jidov? Ştii tu că barba popii nu face cât tălpile lui?… Apuca-te-ar dracu' de buric în scăldătoare! Mai frumoasă-i tichia lui, decât credința voastră de robi…" Ajuns aici, ulanul îşi înfipse mâna în părul bătrânului şi-i smulse un smoc de argint.

Bătrânul cazac slobozi un geamăt surd.

— Mai dă în mine! Eu sunt vinovat că am ajuns să-mi pierd şirul anilor. Acum o sută de ani şi mai bine, când eram flăcău, tată-meu mă trăgea de moț. Am ajuns să fiu iar bătut. Pesemne că mi s-au întors tinerețile… Numai că azi nu mai sunt cum eram, nu mai am putere nici mâna s-o ridic. Loveşte-mă!…

Spunând acestea bătrânul, care avea o sută douăzeci de ani, îşi plecă capul alb peste mâinile încrucişate pe toiag şi rămase locului, în neclintire, ca zugrăvit. Vorbele lui îți rupeau inima. O seamă şi-au dus mâna la sabie şi pistol, dar vederea atâtor mustăcioşi ulani călări, cum şi cele câteva vorbe pe care le rostise necunoscutul, îi făcură să-şi ia iarăşi chipurile smerite de oameni care se roagă şi să-şi facă cruce.

— Ce tot îndrugi, mujic nătâng? Să-mi mânjesc eu mâinile cu tine, nepricopsitule? Intra-ți-ar diavolul cel chelbos şi împielițat în strachina cu fiertură! Herşco! Ia-i cozonacul! Lasă-l să intre în câşlegi c-un posmag de ovăz. Ai văzut procletul{131}? spuse paznicul dreptății, apropiindu-se de cârdul de fete şi ciupind-o pe una de mână. Ce-i ciorovăiala asta? Ehei, straşnică fată! Ați văzut ce-a ieşit?… Halal de tine, Parasca! Halal de tine, Pidorca! Ai văzut nătângul de mujic?… Rupe-l-ar câinii!… E-he-hei! Da-i rotofeie bine!…

Pesemne că păstrătorul rânduielii îşi îngăduise o necuviință, căci una dintre fete prinse a țipa ca-n gură de şarpe. În timpul acesta, cozonacii au fost sfințiți, slujba sfârşită şi mulți dintre oameni s-au răspândit pe

la casele lor. Câțiva au rămas şi s-au strâns roată în jurul cazacului, care atrăsese atât de mult luarea aminte a mulțimii adunate şi se apropiase în vremea asta de cel ce îndeplinea slujba de alguacil{132}.

— Straşnică mustață ai, pane! îi spuse cazacul venind aproape de tot de leah.

— Adevăr grăieşti! Tu, robule, n-ai să ai niciodată mustață ca a mea! i-a răspuns, răsucindu-şi-o cu mâna.

— Da, straşnică! Numai că nu încolo trebuie să ți-o răsuceşti, ci încoace! Iaca încotro! Şi zdravănul cazac i-o răsuci aşa de bine, încât a rămas în mână cu jumătate din ea.

Bătrânul muieratic gemu, apoi urlă de durere. Fața i se făcu ca sfecla fiartă.

— Hâcuiți-l! Hâcuiți nemernicul! răcni el dar, simțindu-se în mâna zdrahonului de cazac şi văzând fețele batjocoritoare ale gloatei, netrebnicul măscărici îşi pierdu cumpătul, rotindu-şi ochii după ostaşii lui.

— Şi nu ți-a fost ruşine, pane, să loveşti un bătrân? De şi-ar fi bătut joc cineva de bătrânul tău tată, tot aşa, în văzul lumii, cum ți-ai bătut joc de cel mai bătrân dintre noi, ce-ai fi făcut? Ți-ar fi plăcut să înduri una ca asta? Hai, cară-te de aici, pane! De nu erai în slujba regelui, nu plecai teafăr.

Slobozit, leahul o luă la sănătoasa. După plecarea lui, norodul se risipi şi el. În vremea asta, cazacul *(două cuvinte indescifrabile)* îşi dezlegă calul legat de gardul bisericii şi, când să încalece, fu oprit de un oştean de statură mijlocie, cu părul cărunt, care nu-l slăbise o clipă din ochi şi-l privea acum țintă, cum priveşte un câine la cel ce mănâncă pită.

— Parcă te-aş cunoaşte, prea cinstite!

— Se prea poate.

— Zău că te cunosc. N-aş putea spune bine de unde anume, dar zău că te cunosc. N-ăi fi cumva Ostranița, n-ăi fi Omelcenco?

— S-ar putea şi asta.

— Păi vezi! Stăm în biserică şi-mi spuneam: uite, cel de colo e Ostranița. Ehei, Ostranița! Da' poate că nu-i. Poate să nu fie Ostranița. Ba da, Ostranița-i. Ehei, ți se năzare! Păi cum să nu fie Ostranița? El e, şi pace! Cum ți-am auzit glasul, m-am şi dumirit. Vorbeşti cu vorbe înțelepte întocmai ca şi răposatul dumitale tată,

— Fie-i sughițul uşor pe ceea lume!

Ostranița se uită cu luare aminte la oştean şi fața lui i se păru cunoscută. Obrazul mic şi lungăreț era brăzdat. Din pricina nasului coroiat părea strâmb şi cu trăsăturile înțepenite, în schimb ochii cenuşii şi mici luceau destul de viu de sub desişul sprâncenelor arcuite, care i-ar fi dat o înfățişare aspră, dacă buzele, vădind bunătatea şi veselia, n-ar fi luminat-o. Sub mantaua trasă pe mâneci, i se vedea un cojoc de oaie, cu toate că nu era frig şi ziua se vestea călduroasă.

— Nu-mi vine să cred că te văd. Dar, să nu-ți fie cu supărare, prea cinstite, tare aş vrea să ştiu ce s-a întâmplat cu oamenii care s-au dus cu dumneata. Ce-i cu Digteai? Cu Cuzubia? V-ați întors împreună? Au rămas acolo? Sau poate că le ciugulesc undeva corbii ciolanele căzăceşti?

— Digteai al tău şade în țeapă la sultanul turcesc, iar Cuzubia se plimbă cu peştii în fundul Sivaşului şi în loc de gorilcă bea apă băhlită{133}... Dar... Ei, las-că mai vorbim noi despre asta! Şi eu te-am recunoscut. Să trăieşti, bătrâne Pudco! Christos a înviat!

— Adevărat a înviat! răspunse Pudco, îmbrățişându-l. Parcă anume n-am ouă roşii cu mine! Voia nevastă-mea să-mi dea, dar m-am temut să le iau. E atâta lume aici, că le-ar fi făcut chisăliță. Da, prea cinstite, parcă-mi spunea inima...

— Vasăzică, neguțătoreşti, ca şi înainte, cu tot felul de nimicuri?

— N-am alta ce face. Trebuie să neguțătoresc. Slavă Domnului că am vândut tutunul. Anul trecut, tatăl meu a cumpărat o jumătate de car de cremene, plumbi, iarbă

de puşcă şi pucioasă, într-un cuvânt tot ce-i de trebuinţă pentru sărăcia asta. Pe drum, a întâlnit un jidov care l-a rugat: „Du-mă, omule, la iarmarocul din Hîiachivsc şi ţi-oi da trei ruble”. Tată-meu l-a crezut om cumsecade şi l-a luat, dar procletul de jidov l-a înşelat! Zău că l-a înşelat! Măcar să-i fi dat, ticălosul de chelbos, o cinzeacă de gorilcă. Ştii că leşii erau cât pe ce să-mi ia toate vitele? Şi iapa mi-au luat-o pe deasupra! Acum cu atâta cal am rămas, cu Gnedco, spuse el, încălecându-şi murgul, când îl văzu şi pe Ostraniţa întorcând calul ca să plece.

— Ehei, prea cinstite! Şi acuma dacă mi-ar spune cineva: „Ei, bătrâne, haidem la război să-i batem pe leşi!” aş vinde tot, mi-aş lăsa nevasta şi copiii şi aş porni-o în haiducie.

Spunând acestea, Pudco se îndreptă în şea şi se luă după Ostraniţa, care îşi înfipse mai tare pintenii în cal.

— Ia spune, prea cinstite pane sotnic, zise el ajungându-l. Dar poate că acum nu mai eşti sotnic, ci altceva de seamă, în altă roată? Ce zici, mă rog, de vremurile în care am ajuns, ca până şi lăcaşurile Domnului să fie luate de jidovime în otcup{134}? Cum de poate răbda creştinul ca gorilca să se afle în mâna duşmanilor creştinătăţii? Iar acum au luat şi lăcaşurile Domnului! Aici, prea cinstite, trebuie s-o luăm la dreapta, pentru că nu se poate trece lângă stăvilar. Am uitat că mai erai aici când l-au aruncat în sus. Oamenii spuneau că a sărit până-n cer, ca o făclie. Doamne, Dumnezeule! Tare mult norod a mai pierit! După dumneata înseamnă că şi Digteai stă acuma-n ţeapă? Şi că Cuzubia s-a înecat? Puternici şi cutezători mai erau! Când te gândeşti câţi cazaci s-au prăpădit! Auzi dumneata cum trag flăcăii cu muschetele de se cutremură pământul? Iată că trecem pe lângă maidanul unde se veseleşte norodul. Dacă te duci la curtea dumitale, merg şi eu cu dumneata. Mai bine ies din post cu cozonac sfinţit la dumneata, decât acasă la mine cu

muierile. Nevastă-mea şi fata n-au decât să rămână şi singure. Dar să ştii, prea cinstite, că s-a întâmplat ceva, de vreme ce toți s-au strâns grămadă, lăsând la o parte petrecerea.

Şi, ce-i drept, pe maidanul care se vedea dincolo de colibe se strânsese lumea buluc. Lăsaseră la o parte scrânciobul, trasul la țintă şi jocurile. Uitându-se mai bine, Ostranița îşi dădu numaidecât seama de pricină: spânzurat de picioare, atârna de o prăjină, jidovul pe care de-abia îl scăpase din mâinile norodului furios. La aceeaşi spânzurătoare îl târau acum oamenii pe viteazul cu mustața ruptă. Văzând acestea, Ostranița se îngrozi.

— Trebuie să ne grăbim, zise el, dând pinteni calului. Norodul habar n-are de ceea ce face. Proştii de ei! Tot în capul lor are să se spargă! Cazaci, cavaleri şi norod: opriți-vă! Aşa fac cazacii? a zis cu glas puternic.

— Ce vă uitați la el? se auziră glasuri din tineret. E a doua oară când vrea să ne scoată prada din mână.

— Ascultă, cine nu şi-a pierdut încă mințile…

— Adevărat grăieşte, au spus câțiva mai potoliți.

— Sunteți încă tineri. Să vă spun eu cum fac cazacii. Când se întâmplă ca unul să se măsoare cu trei, înseamnă că-i un cazac viteaz. Dacă luptă cu zece e încă şi mai bine. Când luptă doi deopotrivă, mare scofală nu-i. Dar când sar trei pe unul, aceia numai cazaci nu-s, ci mai degrabă muieri… îmi vine să scuip, ca să nu sudui, acuma, de sfintele sărbători. Cum vreți voi, fraților, să dați buzna peste un om fără apărare, ca şi cum ar fi cine ştie ce puternică cetate? Vă mai întreb, fraților, urmă Ostranița, văzând că e ascultat, cum să le zic acestora?…

— Da' cum să-i zicem noi lui? spuseră mai mulți cu jumătate gură. Oare s-a pomenit vorbă mai de ocară ca muiere sau ceea ce i-a fost ruşine dumisale să spună? Asta n-o ştim nici noi.

— Ehei, pane, n-ai brodit-o cum trebuie, prinseră glas câțiva flăcăi. Cum aşa? Trebuie să lăsăm toți nemernicii

să ne calce-n picioare?

— Tot proşti sunteți. Se vede că nici nu v-a crescut bine mustața,

— Urmă Ostranița. La aceste vorbe, mulți începură să-şi răsucească mustățile, spre a-i dovedi lui Ostranița că se înşală. — Ascultați să vă spun o poveste. Era odată un ucenic la învățătură la un dascăl. Greu îi mai venea ucenicului să învețe slova Domnului. Era el, ce-i drept, cam nered de feleşagul{135} lui, dar poate că-l mai ajuta şi lenea. Dascălul l-a dojenit cdată cu reteveiul de două, de trei ori. „Da' urât mai atinge afurisitul de retevei!" şi-a zis ucenicul. Şi, luând o secure, l-a făcut mici fărâme. „Stai, că-ți arăt eu", a spus dascălul şi-şi dură o bâtă cât o oişte şi atâta i-a mângâiat cu ea coastele, că şi azi îl dor. Vă întreb, a cui era vina? A bâtei?

— Nu, nu! strigă mulțimea, dar aicea vina-i a regelui...

Bucurându-se că izbutise până la urmă să liniştească norodul şi să-l scape pe şleahtic, Ostranița ieşi din sat şi dădu pinteni calului. Apoi îl auzi pe Pudco gonind din urmă. Îi era greu să simtă om lângă dânsul. Năvala gândurilor adunate în el îl mânau spre visare. Aerul proaspăt şi liniştit al primăverii şi copacii în veşmântul lor gingaş îl aduseseră în acea stare sufletească când, în fața firii încântătoare, orice tovarăş e o povară. Ca să se descotorosească de Pudco, Ostranița născoci un şiretlic, trimițându-l înainte să-l aştepte în cătun pe când el, sub cuvânt că mai avea să treacă pe la un pan oarecare, o coti din drum.

Se vede că pe Pudco nu-l prea supăra această îndreptare, sau poate că se prefăcea numai, dar fapt e că nu-şi lăsă obiceiul lui cel mai drag, şi anume să vorbească. Numai că, în loc să-i vorbească lui Ostranița, tot ce avea de spus îi spunea lui Gnedco... „Luminat cap! Tu, Gnedco, nu-l cunoşti încă. Pe vremea când toți cavalerii noştri s-au ridicat împotriva leşilor, el a fost

acela care i-a hăcuit cum se cuvine. I-ar fi trecut ei chiper pe la nas, dacă n-o ştergea la vreme la Zaporojie. Aşa-i că urât se mai bălăbănea jidovul în spânzurătoare? Rău făceau de i-ar fi pus panului juvățul de gât. I-o fi lipsind lui o doagă, nu zic, dar ce să-i faci? Îi pus de rege! Poate că ai să mă-ntrebi atunci, de ce l-au spânzurat pe jidov? Că doar şi el tot de rege-i pus? Hm!… Prost mai eşti, Gnedco! Păi el îi duşmanul lui Christos, Domnul nostru cel sfânt." Cât ai clipi, îşi plezni cu biciuşca necuvântătorul ascultător (calul) care, legănat de palavrele stăpânului, îşi ciulise urechile şi trecuse la pas. Cătunul nu-i departe, dar ar fi oricum mai bine să ajungem mai repede, căci trebuia să fim demult acolo şi vreau să apuc şi eu să mă înfrupt cu cozonac sfințit. Înțeleg ce vrei să-mi spui: că ție nu-ți trebuie cozonac, ci ovăz. Atunci mai rabdă un pic. Are panul un ovăz de pomină şi ți-oi da şi eu grâu din belşug, iar (pe mine) m-or cinsti cu basamac. Chiar voiam să te-ntreb, Gnedco, ce-ți place mai mult, grâul sau ovăzul? Taci? Uite, aşa ai să taci tu în vecii vecilor, căci Dumnezeu i-a rânduit (să vorbească) numai omului, şi unei păsărici…"

Spunând asta, îşi biciui calul care începuse iarăşi să ciulească urechile şi din pas nu ieşea… Dar în loc să ascultăm voroava călătorilor noştri din şea şi de sub ea, să ne întoarcem la Ostranița, pe care calul îl ducea demult pe un drumeag de țară.

(Capitolul 2)

Îndată ce nu-şi mai văzu tovarăşul, cavalerul nostru îşi lăsă calul la pas. După soare, era la amiază. Ziua era limpede ca un suflet fără de prihană. În răstimpuri câțiva nouraşi care pluteau în înalt făceau albastrul

ceresc să pară mai viu. Razele soarelui te încălzeau plăcut. Vânt nu era, dar o dulce şi răcoroasă adiere îţi mângâia obrazul. Păsărelele ciripeau, luându-şi zborul peste câmpiile de curând arate, pe când tinerele semănături care izbucneau biruitoare, păreau o pădure de ace vii. Drumul intra într-o văgăună strâmtă şi râpoasă cu pereţi de lut. Se vedea că drumul era vechi, căci de o parte şi de alta a prăpastiei crescuseră tufe de alun, iar pe culme se ridicau de îmbe părţile, ca nişte suliţe, plopi înalţi. În răchitişul care se lăţise pe alocuri printre aceşti copaci găseai câte un stejar gros, care atingea suta, acoperit de iniţă{136} şi iederă, desfăcându-şi măreţ (coama?) deasupra tuturor şi părând şi mai înalt faţă de tufele podişului pe care se ridicase. Ici, colo, merii pădureţi îşi întindeau crengile schiloade cu frunziş des, arcuindu-le în boltă de ceea parte a văgăunii şi prefirându-şi pe capul drumeţului florile de argint trandafiriu. Printre copaci, la tot pasul, dădeai de râpe pline de flori primăvăratice, întâile şi cele mai plăpânde. Pe aiurea, copacii se înghesuiau atât de mult încât, cu tot frunzişul tânăr încă, întunericul era adânc, dar când o rază de soare îl răzbătea deodată, câte un ram tânăr scăpăra verde. Erau copaci de soiuri a căror mulţime te uimea. Frunzişul plopului tremurător fremăta până-n cer; arţarul îşi întindea frunzele ca nişte lăbuţe verzi, frasinul cu foi înguste îţi lua văzul, iar prunul sălbatic şi cornul, împrejmuind totul cu un zid de ghimpi parcă, ascundeau tulpinile cu coroane bogate şi rămurele şi numai mesteacănul de miază noapte îşi scotea arar din (huceag{137}?) câte un petic de scoarţă orbitor de alb, ca braţul de fată frumoasă. Drumeagul începu să se lărgească ieşind în sfârşit într-un câmp deschis, înrămat de munţi şi de păduri albăstrind în depărtare; printre ele strălucea cu scânteieri de argint firul curmat al unui râu; în vale se întindeau cătune. Ajuns aici, călătorul se opri, descălecă şi, fie de oboseală, fie că voia să-şi adune gândurile îşi trecu de câteva ori mâna peste frunte. A

rămas aşa, multă vreme. În sfârşit, păru să ia o hotărâre, încălecă şi, fără să se mai oprească, o luă întins spre povârnişul unde albăstreau livezile. Pe măsură ce se apropia, colibele răzleţe păreau tot mai albe. În mijlocul cătunului, lângă iezer, se afla un bordei tupilat după vişini şi pruni. Cu acoperişul de stuf, pe care crescuse pe alocuri iarba, cu cârpelile proaspete care se cunoşteau după lut, cu coşul alb cu acoperitoarea lui chinezească neagră, era foarte arătos. În acea clipă, razele apusului, căzând pe argintul gingaş cu străluciri trandafirii al copacilor în floare, îl împurpură. Călăreţul descălecă, prinse calul de dârlogi, şi o luă de-a-lungul stăvilarului, căutând să meargă cât mai furiş. Iezerul{138} se umpluse de raţe care se bălăceau în apă; pe stăvilar, o fetiţă de vreo şapte ani mâna din urmă un cârd de gâşte.

— Acasă-i panul? întrebă călătorul.

— Acasă, răspunse fetiţa, căscând gura ca năucă.

— Dar pani?

— Şi ea-i acasă.

— Şi pani cea tânără? Cuvântul acesta călătorul l-a spus mai încet şi cu oarecare sfială.

— Da, şi pani cea tânără-i acasă.

— Eşti deşteaptă, fetiţo. Am să-ţi dau turtă dulce. Şi dac-ai să faci ceea ce ţi-oi spune, am să-ţi mai dau o turtă şi un zlot pe deasupra.

— Dă-mi! a spus fetiţa cu încredere, întinzând mâna.

— Ţi-oi da, dar du-te mai întâi la pani cea tânără şi spune-i să vină puţin afară. Spune-i că o aşteaptă o babă. Auzi tu? Ei, aşa ai să-i spui?

— Am să-i spun.

— Şi cum ai să-i spui?

— Nu ştiu.

Cavalerul a râs şi i-a spus din nou acelaşi lucru. Încredinţându-se până la urmă că fetiţa a înţeles tot ce trebuia să spună, îi dădu drumul şi se aşeză sub o salcie să aştepte.

După câteva clipe numai, printre copaci sclipi o cămaşă albă, şi o fată cam de optsprezece ani coborî spre stăvilar. O catrinţă de mătase şi un şorţ de caşmir îi înfăşurau bine trupul, ale cărui rotunjimi păreau dăltuite. Desăvârşita ei alcătuire se arătă întreagă. Mânecile largi, cusute cu arnici{139} roşu şi numai găurele, coborau de la umărul care, dezgolit, se întrezărea ca un măr de-abia dat în pârg, pe când sub cămaşă, zvâcneau sânii tineri şi pietroşi. Coborând spre stăvilar, fata îşi înălţă capul până atunci plecat; ochii şi sprâncenele negre fulgerară. Capul şi faţa nu erau după tipic, şi nu se apropiau deloc de canoanele de frumuseţe eline. Nimic, nici măcar o linie nu aminteau de ele. În faţa-i deosebită, un pic smeadă, era ceva care te minima de cum o vedeai. Te cucerea dintr-o privire, încântându-ţi sufletul şi tăindu-ţi suflarea.

— De unde vii, om bun? îl întrebă ea pe cazac, de cum îl zări.

— De la Zaporojie, pani. Am trecut pe aici în urma rugăminţii unui pan, unul Ostraniţa, dacă Luminăţia Ta îl ştie.

Fata se înroşi toată.

— L-ai văzut chiar?

— L-am văzut. Ascultă…

— Nu, spune-mi drept! Mai spune-mi odată: l-ai văzut?

— L-am văzut.

— Jură!

— Jur!

— Ei, acum te cred, zise ea, liniştindu-se puţin. Dar unde l-ai văzut? Nu cumva m-a uitat?

— Să te uit pe tine, Ganocica, inimioara mea, nestemata mea, hulubaşul meu! Oare mi-aş putea dori să fiu călcat sub picioarele cailor tătăreşti?…

Spunând acestea, cazacul o luă de mâini, aşezând-o lângă el, într-atât de uluită, că ba roşea, ba pălea, dar o vorbă nu scotea.

— Cum de te-ai încumetat să vii? îl întrebă ea în şoaptă.

— Au să te prindă. Aici, n-a uitat încă nimeni de tine. Leşii n-au părăsit Ucraina.

— Nu te teme, hulubaşule! Nu-s singur şi n-au să mă prindă. Se găsesc de-ai noştri să mă sprijine. Dar ascultă, Galia: mă iubeşti?

— Te iubesc, i-a răspuns lăsându-şi obrazul aprins pe pieptul lui.

— Dacă mă iubeşti, ascultă ce-ți spun: hai să fugim. Să mergem în Polonia la rege. Sunt încredințat că are să-mi dea pământ. De nu, mergem sau în Haliciu, sau chiar la sultan. Şi el mi-ar da pământ. Atunci n-o să ne mai despărțim şi vom trăi ca la noi acasă şi poate şi mai bine. Aur destul am, ce purta am, şi postav şi mantale şi tot ce-ți doreşte inima.

— Nu, nu, cazace, a răspuns tânăra pani, clătinând din cap cu fața întunecată de jale. Nu te urmez. Poți să ai şi aur, şi postav, şi damascuri. Măcar că te iubesc mai mult ca orice pe lume, cu tine nu plec. Cum mi-aş putea eu părăsi bătrâna mamă sărmana? Cine să vadă de ea? „Vedeți, oameni buni, are să spună, cum s-a dus fata mea şi m-a lăsat!” şi lacrimi i se rostogoliră pe obraji.

— N-o s-o lăsăm mult singură, spuse Ostranița. Stăm numai un an la Perecop sau în Zaporojie, până ce-mi scot carte de la rege şi de la stăpânire şi apoi ne întoarcem iarăşi aici. Atunci nici taică-tău n-o să mai aibă ce spune.

Cu aceeaşi întristare şi plângând mereu, Galia făcea din cap: nu!

— I-om purta atunci amândoi de grijă. Am şi eu o mamă şi încă mult mai bătrână şi nu stau cu ea. Când mi-o veni sorocul să mă-nsor, m-oi schimba şi eu.

— Nu, nu vorbi aşa. Tu eşti cazac, cu tine-i altceva. Dacă ai un cal, o şea cu tot tacâmul şi stepa, ți-ajunge. De eram şi eu cazac, îmi aprindeam luleaua, încălecam

şi (făcu o mişcare plină de farmec cu mâna) nici capul nu mă durea. Dar ce să fac? Sunt cazacă. Nu-i pot cere lui Dumnezeu să mă schimbe… Aş fi părăsit-o poate pe maică-mea, chiar aşa singură cum se află, dacă ar fi rămas în seama unor oameni cumsecade. Dar tu ştii cum e taică-meu. Are s-o omoare în bătaie. Viața sărmanei mele măicuțe e mai amară ca pelinul. Întruna-mi spune: „Cum văd eu, peste puțin o să-mi puneți cruce la căpătâi, căci mereu visez că mă mărit şi că mă îmbrac în haină scumpă, dar plină de pete negre".

— Dacă ți-e atât de milă de maică-ta, e că nu mă iubeşti pe mine, răspunse Ostranița, întorcându-şi capul într-o parte.

— Să nu te iubesc eu pe tine? Ia te uită: mă-ncolăcesc în jurul tău ca hameiul pe stejar, spuse ea cuprinzându-i gâtul cu brațele.

— Nu pot trăi fără tine.

— Poate că în locu-mi iubeşti pe altul cu pinteni şi ceaprazuri[140] aurite? Mai ştii?… N-o fi cumva vreun leah?

— Taras! Taras! Cum poți spune asta? Fie-ți milă de mine! Puțin am plâns eu după tine? de ce mă dojeneşti întruna? zise ea cu lacrimi în ochi, gata să cadă în genunchi.

— Of! Aşa-i neamul vostru! urmă Ostranița pe acelaşi glas.

— Vouă, când vi se năzare, urlați mai ceva ca zece lupoaice, când aveți chef de plâns dați drumul lacrimilor şiroaie să umpli vedre, dar când îi vorba să treci la fapte…

— Ei, dar ce-ai vrea tu? Spune-mi, ce trebuie să fac?

— Mergi cu mine sau ba?

— Merg, merg!

— Atunci, ridică-te! Nu mai plânge! Scoală-te, Galocica, hulubaşul meu, spuse el luând-o în brațe şi acoperind-o cu sărutări. Acum eşti a mea. Acum ştiu că nimeni nu mi te va lua. Nu mai plânge!… Dacă-i aşa, mă

învoiesc să rămâi cu mama ta până va trece năpasta. Ce face taică-tău?

— Dormea în livadă, sub un păr. Aud că-i aduce calul. S-o fi trezit, pesemne. Rămâi cu bine! Te sfătuiesc să pleci mai repede şi să nu i te arăţi acum în cale. Tare-i mâniat pe tine.

Spunând asta, Ganna sări în picioare şi fugi spre casă…

Ostraniţa încălecă fără grabă, îşi îndemnă calul, întorcându-şi de câteva ori capul îndărăt, ca şi cum (ar fi vrut) să vadă dacă n-a uitat ceva şi, abia într-un târziu, aproape de miezul nopţii, ajunse la el în cătun.

(Capitolul 3)

Cerul era înstelat dar mantia nopţii atât de neagră, încât călăreţul, apropiindu-se de cătunul lui, de abia putea ghici bordeiele. Altădată, călătorul nostru s-ar fi mâniat, desigur, pe întunericul care îl împiedica să vadă bordeiele, livezile, grădinile de zarzavat şi câmpiile cunoscute. Acum însă era atât de stăpânit de gândul celor ce i se întâmplaseră ziua, că nici nu luase în seamă, nici nu simţise şi nici măcar nu văzuse câinii care se înecau zăpăind în jurul calului şi săreau aşa de sus înainte-i, de parcă voiau să-l apuce de bot. Întocmai aşa e şi omul care, trezit pe neaşteptate din somn, deschide o clipă ochii, pentru a-i reînchide îndată: buimac de somn încă, îşi trage alene halatul, dar mişcarea înşală numai pe cel care l-a trezit, făcându-l să creadă că-i gata să se scoale, pe când el e cufundat încă în vis şi amorţeală. Obrajii îi ard, iar faţa-i trădează o năvală de năluciri, pe când dimineaţa de afară e proaspătă şi razele soarelui sunt vii şi înviorătoare, ca şipotul de munte. Simţind grajdul de-acasă, calul iuţi

pasul. Doar ramurile prietenoase ale vişinilor, care se întindeau peste gard, îngustând şi mai mult ulița strâmtă şi lovind călărețul în față, îl sileau să le apuce cu mâna şi să le dea la o parte. Mişcările astea erau făcute însă pe negândite. Abia când calul se opri dinaintea porții, îşi veni în fire călărețul. „Cine-i acolo?...” În sfârşit, i-au deschis poarta. Ostranița intră în curte şi, spre marea lui uimire, era cât pe ce să dea peste trei ulani care dormeau înfăşurați în mondirele lor. Asta-i risipi gândurile toate. Ostranița se pierdea în tot felul de prepusuri cu privire la ulanii Ieşi din curtea lui. Să şi fi aflat oare că sosise? Şi cine le-o fi spus? Şi dacă au aflat-o cum de-au avut timpul să şi repeadă această iscoadă? Şi unde erau zaporojenii care trebuiau să fi venit încă de dimineață la curtea lui? Toate acestea îi măriră nedumerirea şi-l făcură să nu mai ştie ce-i cu dânsul: să se întoarcă fără să mai zăbovească, sau să încerce să afle ce-i cu socoteala asta? Cel care i-a deschis poarta îi atinse pe neaşteptate brațul. Întâia lui mişcare a fost să pună mâna pe sabie, văzând însă că e un zaporojean, lăsă mâna jos. „Să mergem în casă, prea cinstite. Nu-i locul potrivit să stăm de vorbă şi, afară de asta, îs mult prea mulți aici”. Cu opaițul în mână, în tindă îi ieşi înainte chelăreasa, care-i fusese eroului nostru dădacă. II măsură din cap până-n picioare şi începu să bombăne:

— Care dracu’ v-a adus încoace? Toată vremea mă tot speriați. Credeam că a venit panul nostru. Ce vă mai trebuie acuma? N-ați băut destulă gorilcă azi?

— Babă şuie! Uită-te mai bine: e chiar panul dumitale.

Gorpina se apucă iarăşi să-l măsoare din cap până-n picioare până ce, într-un sfârşit, strigă;

— Tu eşti, hulubaşul meu! Tu eşti, maică, tu eşti, puiul meu de şoim! Da-cum te-ai mai schimbat! Cum ți s-a mai pârlit fața! Şi ce barbă ți-a crescut! îmi vine a crede că nici căpşorul nu ți l-ai lăut, şi nici cămaşă să te

primeneşti nu ți-a dat nimeni.

Spunând acestea, Gorpina se porni pe-un bocet cu hohote, urlând aşa de tare, încât lătratul câinilor care se mai potolise se înteți iar.

— Bătrână tehuie! i-a zis zaporojeanul, făcând un pas înapoi şi scuipând-o drept între ochi. Ce urli de pomană? Ai să trezeşti toată lumea.

— Ajunge, Gorpina, i-o tăie Ostranița. Iaca, priveşte-mă. Ei, te-ai uitat destul?

— M-am uitat destul, sufletelul mamei. Da-cum să mă satur să te văd? Când erai mic, te purtam în brațe, apoi, câtă vreme ai crescut, nu te slăbeam din ochi. Dumnezeule! Şi-acuma, iacătă, te văd iarăşi! Of, of, of!

Şi bătrâna se puse iarăşi pe plâns.

— Ascultă, Gorpina, făcu Ostranița care oblicise că chelăreasa se aghezmuise de sărbători cu un cinstit stacan de votcă, mai bine mi-ai aduce ceva de mâncare, şi pân-atunci, pune-mi dinainte nişte cozonac sfințit că eu, păcătosul de mine, n-am mâncat nimic toată ziulica şi cozonac nici n-am gustat măcar.

— Sărăcuțul de tine! Vai de capul meu! Să nu fi gustat măcar cozonac! Tare-s amărâtă! Oof – of!

Lacrimi îi şiroiau puhoi şi cu obrazul în palmă era gata s-o ia de la început, de nu zărea în față-i zaporojeanul cu mâna ridicată.

— Maria Ta, îngăduie să liniştesc cu bâta babornița asta. Liftă neruşinată! Ce i-o fi venit lui Dumnezeu să vă zidească? Ori s-a grăbit foarte, ori Dumnezeu ştie ce a fost atunci cu el…

În vremea asta, Ostranița intrase în casă, îşi scosese mantaua şi se trântise jos, pe lăicer. Drumul, foamea şi întâlnirile îl obosiseră într-atâta, încât s-a lungit aproape în nesimțire, fără să mai ție seama de nimic. Ci, de-a noastră datorie este să înfățişăm cititorului casa care se cere pomenită, rădicată fiind de însuşi bunicul lui Ostranița. E un lucru vrednic de luat în seamă într-un olat în care clădiri vechi aproape nu mai erau, în

care neînțelegerile, veşnicele neînțelegeri pustiau fără milă şi ruinau tot ceea ce oamenii laolaltă viețuitori şi iubitori de muncă dovedeau să clădească. Odaia lungă şi joasă, aşa cum se clădea în acel veac, era încăpătoare. Trainică, neavând nimic în ea, se vedea că cel care o durase era bine încredințat că viața ei vremelnică este, dar, mai cu propteli, mai cu cârpeli, şubrezenia asta a înfruntat totuşi aproape cincizeci de ani. Şi pe dinăuntru, şi pe dinafară, văruiala pereților subțiri şi lipiți cu lut era orbitor de albă, că-ți lua văzul când o priveai. Podeaua lipită tot cu lut era aşa de curat măturată, că te puteai culca pe jos fără teamă că ți-ai putea murdări straiele. Cam o pătrime din odaie o lua soba uriaşă din colțul de lângă uşă. Partea dinspre fereastră a sobei era acoperită cu faianță albă, pe care erau zugrăvite cu albastru chipuri pidosnice{141}, aducând cu cçl omenesc, numai că ochii şi buzele le erau galbene. Celelalte părți erau din faianță verde nezugrăvită. Ferestrele rotunde nu erau mari; geamurile parcă aburite lăsau să treacă lumina, dar nu puteai vedea prin ele ce se petrece în curte. În perete era atârnat portretul bunicului lui Ostranița, care luptase cu vestitul Bathori. Zugrăveala îl arăta în mărime aproape naturală, cu cămaşă de zale şi o pereche (de pistoale) la brâu. Picioarele de la genunchi în jos nu i se vedeau. Culorile se întunecaseră, aşa că numai cu greu îi desluşeai fața aspră, căreia mila şi blândețea păreau a-i fi cu desăvârşire străine. Deasupra uşii atârna un tablou mic, în ulei, înfățişând un zaporojean huzurind fără grijă în preajma unei balercuțe de votcă, purtând această inscripție: „Cazacul poate să n-aibă pe el cămaşă, dar e om deschis". ceea ce se vede în tablou mai poate fi şi astăzi văzut în Malorusia. Drept în fața uşii atârnau icoane împodobite cu crenguțe de călin{142} şi flori verzi, iar sub icoane, pe o scândură lungă de lemn, erau zugrăvite întâmplări din sfânta scriptură. Aici îl vedeai pe Avraam țintind cu pistolul în Isaac, pe

sfântul Damian tras în țeapă şi alte asemenea. Ceva mai încolo atârnau câteva săbii turceşti, o puşcă şi mai multe pistoale de toate mărimile. Sub icoane, e masă acoperită cu pânză curată, cusută pe margini cu arnici roşu şi fir de argint înnegrit, şi lângă masă, două scaune din cele care se strâng, cam nelalocul lor acolo. Asta era toată mobila odăii…

Abia într-un târziu văzu Ostranița pe masă nişte blide de lemn cu ouă, unt şi friptură de miel. Primul lucru pe care-l făcu a fost să se apropie de masă pentru a-şi astâmpăra foamea care începea să-l sâcâie din ce în ce mai mult. Tocmai în clipa aceea intră bătrâna lui chelăreasă, cu cozonac, smântână şi brânză… „Iaca, domnişorul meu, că am isprăvit-o şi cu postul. Ți-am adus smântână”, spuse ea. Tare foame trebuie să-i mai fie bietului copil! Numai de nu s-ar îneca, sărăcuțul de el! Şi eu care m-am frământat, am robotit, am alergat ca să-i fac, drăguțului de el!… Iaca, mi-a ajutat Dumnezeu să te văd iar. Of! of-of!…

Dar tocmai când era gata s-o ia de la început, zaporojeanul Pudco care, pe când îşi astâmpăra foamea, începuse să moțăie lângă cavalerul lui, îşi ținti privirea asupră-i, zicând:

— Haide, haide! încearcă numai să plângi!…

Asta îi tăie Gorpinti gustul de plâns…

— Mănâncă, mănâncă, dragul meu! Să-ți fie de bine! Mănâncă! N-am să te stingheresc, hulubaşul meu. Dar vezi că nu ne-am spus decât odată Christos a înviat. Hai să ne mai spunem odată, inimioara mea. Să ne mai sărutăm odată!…

— Asta mai lipsea! făcu Pudco pe jumătate adormit şi, în loc de bâtă, o apucă de-un picior. Şterge-o, băbătia dracului!

— Pleacă, Gorpina. Ajunge! zise Ostranița, ridicându-se. Altminteri nu mai țin seamă că eşti bătrână şi că m-ai dădăcit, şi odată dau jos bâta din cui. O vezi?

Ştiind de frica glasului poruncitor al panului ei,

Gorpina s-a supus de olac[143].

— Ei, Pudco, unde-i Taras? Ce face? Cum de nu-l văd?

— Păi, ce să facă? Asta-i ştiut: doarme pe undeva.

— Atunci hai şi ne-om culca şi noi. Dar nu în odaie, unde te înăbuşi ci afară, pe pământ, sub cerul liber.

Zaporojeanul îşi puse mantaua şi ieşi din casă pe urma lui Ostraniţa, care era cât pe ce să cadă, împiedicându-se de un trup care zăcea lângă prag. Trupul n-a răspuns lui Ostraniţa dar s-a întors şi s-a învelit în cojoc. Ostraniţa îl recunoscu-pe Curnic, care din partea băuturii nu se lăsase mai prejos de ceilalţi, ceea ce se vădea de altfel din spusele lui, care nu se mai potriveau cu ceea ce spusese când intrase în casă. Până şi felul lui de a vorbi era altul. I se amestecau în vorbire o sumedenie de vorbe de mirare şi de râs în gura lui, învederând că zaporojenii au avut mare înrâurire asupră-i. „Ehei, grozavă călărime au zaporojenii! Tara-ta-ta, tara-ta-ta, tarata-ta! Haide! Hop-hop-hop! Ihai! Grozavă călărime au zaporojenii! Tara-ta-ta, tara-ta-ta! Hop-hop-hop! Grozavă călărime! Ia spune-mi, dragul meu, ce fel de călărime ai? A mea-i zaporojeană. De unde vii, omule? Şi de ce-ai venit, mă rog? Nu pot, pentru că toată călărimea mea-i zaporojeană. Tara-ta-ta, tara-ta-ta, tara-ta-ta! Hop-hop-hop!” şi aşa mai departe. Ostraniţa încercă să se apropie de hatmanul pe care i-l arătase Pudco şi care zăcea cu capul pe-o balercă, îl auzi însă vorbind în bobote. Îşi dădu seama că toţi chefuiseră cu temei şi se hotărî să-i lase în pace, alăturându-se celorlalţi. Sforăitul lor făcea o cântare ca aceea. Peste puţin toţi dormeau.

(Capitolul 4)

Lui Ostranița i-a fost totuşi multă vreme cu neputință să adoarmă. Degeaba se sucea pe o parte şi pe alta: somnul fugea de el şi gândurile veneau nepoftite şi i se cuibăreau în cap. Aşa dar, degeaba venise. Atâtea pregătiri şi atâtea griji au fost, prin urmare, zadarnice. Fata nu voia să vină cu el. Vasăzică asta era dragostea ei fierbinte şi fără de margini. Îi era jale de maică-sa şi pentru maică-sa era gata să-şi uite dragostea... Mai era ea în stare să iubească cu adevărat, când el, de față fiind, se mai putea gândi la altceva, la taică-său sau la maică-sa? Nu. Fireşte că nu! Acolo unde-i dragoste adevărată, o dragoste ca lumea, nu mai poate fi vorba nici de frate, nici de părinte. „Nu, aş vrea să mă iubească numai pe mine, iar dacă nu, pe nimeni! îşi spuse el. Sărută-mă, strânge-mă în brațe! Văpaia răsuflării tale să-mi cuprindă obrajii! Vreau să te strâng la pieptul meu şi să-ți simt sânii zvâcnind... Şi în vremea asta, să se mai poată gândi la altceva!... Cât de anapoda e făcută femeia! Cum te face să turbi! Te aprinzi tot, îți arde inima, te înăbuşi, te apucă neliniştea şi eşti gata să-ți dai sufletul. Iar ea poate că nici nu bănuieşte ce se petrece în tine. Priveşte nepăsătoare, ca şi cum nimica nu s-ar fi întâmplat şi nici gândeşte la chinurile pe care le pricinuieşte". Între timp, luna, plutind pe necuprinsul minunat al cerului albastru, şi aerul proaspăt al nopții de primăvară îi domoliră o clipă gândurile. Apoi, şi le-a revărsat într-un lung monolog, din care (cititorilor) li se va dezvălui, poate, o latură din firea eroului. „Şi dacă stăm şi judecăm, cum să-şi părăsească ea pe biata maică-sa, care a răsfățat-o şi pe care acum ea o răsfață neavând altceva pe lume decât pe fata ei? Ea plecată, nimic nu-i mai rămâne. E singura ei bucurie, hrană, viață şi apărare împotriva bărbatului ei. Nu, ea are dreptate! Afurisită mi-a fost soarta!... Pe tată-meu nu l-am apucat. A fost ucis în război înainte de a mă naşte. Mamei nu i-am văzut decât trupul învinețit şi sfârtecat. Lumea spune că se înecase. Au

scos-o moartă şi din măruntaiele ei m-au scos pe mine fără simţire şi fără viaţă. Cum mi-au scăpat viaţa, nu ştiu nici eu. Cine m-a scăpat? Şi de ce m-a scăpat? Mai bine mă prăpădeam şi nu mai trăiam! De grijă mi-au purtat străinii. Eram încă mic şi neştiutor când dădeam iureş de-a-valma cu zaporojenii. Apoi am mai păţit una: am fost prins de Tătari. Nu se cuvine ca unul de-ai noştri să trăiască printre ei, să bea lapte de iapă şi să mănânce carne de cal. Eram totuşi voios şi-mi spuneam: ei, am să răzbat odată şi eu la libertate! Şi iată-mă întors în ţara mea, orfan de amândoi părinţii. N-am întâlnit niciun cunoscut, niciun câine care să mă fi ştiut de pe vremea când eram copil. Pe nimeni, – cu desăvârşire pe nimeni! Mi se umpluse bucuria de jale, dar tot bucurie era. Eram şi trist şi vesel în acelaşi timp. Mă durea în suflet să văd cum îşi băteau joc papistaşii de norodul pravoslavnic şi, totodată, mă simţeam şi voios. Stai tu, leahule, să vezi cum are să te calce în picioarele cailor călărimea noastră slobodă! Ei, şi? M-am lăudat degeaba. A fost destul să văd o fată frumoasă, ca să uit de toate şi să le las năpustului. Of! Ochii negri, ochii negri!

A vrut Dumnezeu, se vede, să-i pedepsească pe oameni pentru fărădelegile lor şi v-a trimis pe voi. Frăţia noastră se nevoia[144] să se răzbune de batjocura adusă pravilei creştineşti şi de silniciile pe care le îndură norodul. Fără să râvnesc ceva, aproape fără voie, am pus mâna pe sabie. Dar am purces la drum într-un ceas rău. Ce-o fi făcând acum în Polonia hatmanul crăiesc, seimul[145] şi polcovnicii? Păcat de mine c-am ajuns să zac pe cuptor. Se puteau încă îndrepta lucrurile; de-l loveam atunci prins la strâmtoare, pierderile duşmanului ar fi fost cu mult mai mari. Când l-au văzut pe tatăl Galcăi trecând de partea duşmanului, toţi zaporojenii au fugit. Voi purtaţi vina tuturor relelor, voi, sprâncene negre! Şi iată-mă iarăşi aici, venit cu-n pâlc de tovarăşi. Dar nu dreptatea, nu răzbunarea şi setea de

a-mi răscumpăra faima prin putere şi sânge m-au adus aici, ci tot voi, voi, sprâncene negre! Ciudată mai e dragostea! La nimic nu mai gândeşti, nimic nu mai doreşti pe lumea asta decât să stai mereu lângă ea sorbind-o din ochi, strângând-o mai de aproape, obraz lângă obraz, s-o tot priveşti. Doamne, cât de frumoasă era azi când râdea! Parc-o văd uitându-se la mine. Inimioara mea! Galia, Galinocica, Galocica, Galiunea, sufleţelul meu, mititica mea! Ce-i fi făcând tu acuma? Poate că stai culcată şi te gândeşti la mine! Nu, nu pot, n-am inimă să te las. Nu te las pentru nimic în lume... Dar ce să fac?... îmi arde capul, dar de ştiut ce să fac, tot nu ştiu! Am să mă duc la rege şi am să-l înduplec pe Ivan Ostraniţa să capete pentru mine iertarea regească şi să-mi facă rost de-o carte a stăpânirii. Şi atunci, atunci... Dumnezeu ştie ce-o mai fi atunci! Dar tot o să fie mai bine, pentru că am să pot sta lângă ea". Aşa gândea Ostraniţa, vorbindu-şi aproape cu glas tare. O şi îmbrăţişa în gând pe Galia lui şi se vedea cu ea în aceeaşi odaie, gospodărind în raiul lor pământesc... Dar clipa de faţă se strecură iarăşi în acest fericit viitor; eroul nostru începu iar să dea din mâini şi mantaua îi căzu de pe umeri. II chinuia gândul cum să-i spună atamanului zaporojean că se lăsase de ceea ce pusese la cale şi că, prin urmare, nu mai avea nevoie de ajutorul lui.

(Capitolul 5)

Când s-a trezit Ostraniţa, curtea era plină de lume: mustăţi, baibarace[146], podoabe de cap femeieşti de serasir[147], văluri albe, rochii albastre – că te-ai fi crezut într-o dugheană de jucării, semănând c-un taler cu salată orientală sau, mai degrabă, cu o pestriţă basma

turcească. El trebuia să se îmbrățişeze cu toată omenirea asta, să primească o groază de ouă, scoase din căciuli şi basmale, precum şi rațe, gâşte şi alte plocoane aduse după obicei de săteni stăpânului lor care, la rându-i, era dator să le mulțumească, ospătându-i. Plocoanelor primite şi ouălor strânse grămadă, alcătuind ca o piramidă de ghiulele puse pe meterezul unei cetăți, stăpânul a scos împotrivă-le două poloboace de gorilcă, ca s-ajungă. Sătenii se pregătiră de mare iureş. Oamenii îşi netezeau mustățile, aşteptând să se măsoare cu mult iubitul vrăjmaş. În vremea asta, o bună parte din mulțime năvălise la mesele care gemeau sub blidele cu friptură de miel şi purcel cu hrean, iar cealaltă la gorilca care curgea în valuri amețitoare, de teamă să nu supere cumva hatmanul, care primea oaspeții, cu biciuşca-n mână. Cu ea atingea pe unul dintre supuşi, care sta smerit, scărpinându-se doar din vreme în vreme şi silindu-se să-şi înăbuşe gemetele la fiecare lovitură. Hatmanul îi vorbea cu atâta prietenie, că fără biciuşca din mână ai fi zis că-şi mângâie feciorul.

— Na, drăgălaşule, să înveți a cinsti pe cei mai bătrâni ca tine. Na, iubitule, mai ține una! Şi mai poftim! Vezi numai, drăgălaşule, să nu mai faci aşa. Asta cum îți pare? A fost bună? Mărturiseşte c-a fost bună. Dacă ți-a plăcut, mai na una. Bună biciuşcă, sfântă! Ei, ce zici de asta? Bine că s-au găsit meşteri s-o împletească cu-atâta iscusință. Da-ce țopăi? Eşti vesel, se vede? Ştiam eu c-ai să te-nveseleşti! De aceea te şi blagoslovesc aşa…

În clipa asta hatmanul, văzând că tânărul răufăcător, cu toată silința lui de a sta locului era gata să țipe, se opri.

— Ei, acum apropie-te şi te închină, dar închină-te adânc.

Cu ochii plecați şi plini de lacrimi, cel bătut se apropie închinându-se.

— Ei, spune, prea cinstite: „Mulțumesc, hatmane,

pentru învățătură”.

— Mulțumesc, hatmane, pentru învățătură.

— Acum, haide, pleacă! Arde-i friptură de miel şi gorilcă!

— Christos a înviat, hatmane! Da’ noi nu ne-am sărutat încă.

— Adevărat a înviat! răspunse hatmanul.

— N-ai cumva niscaiva tutun de prisos în pungă, că tare-aş mai trage o lulea!

Spunând acestea (Ostranița) îşi puse în dinți luleaua pe care şi-o scosese din buzunar.

— Cum să nu! Asta-i o îndeletnicire pentru vremi potrivnice.

— Voiam să-ți spun ceva, a zis Ostranița, cu oarecare sfială.

— Hm, făcu hatmanul, scăpărând cu amnarul.

— Nu-mi prea merg treburile.

— Nu-ți merg treburile? spuse hatmanul, aprinzându-şi luleaua,

— Atuncea-i prost.

— Tare mă-ndoiesc c-om scoate ceva de aici.

— N-avem ce scoate de aici? Asta-i prost!

— O să ne-ntoarcem cu mâna goală.

— Hm!

— Ei, ce spui de asta? întrebă Ostranița, mirat de-un răspuns atât de neaşteptat.

— Dacă trebuie să ne-ntoarcem, ne-om întoarce.

Nepăsarea hatmanului îi dădu curaj.

— Eu nu pot pleca cu voi. Trebuie să mai zăbovesc puțin la Yarşava.

— Hm, făcu hatmanul.

— Poate că te-ai supărat pe mine că v-am dus cu vorba şi v-am înşelat, dar mă jur că şi eu am fost înşelat.

De-abia sfârşi vorba că se auzi muzica şi odată cu ea tropăitul dănțuitorilor. Cu luleaua în dinți, hatmanul se aruncă în grămada lor, îşi făcu loc în jur, bătând un

răstimp pământul în loc, după care se lăsă pe vine şi prinse a juca, aruncându-şi picioarele înainte.

(Capitolul 6)

— Ce gânduri o fi având nerodul ăsta de Ostraniţa? îşi spunea bătrânul Pudco. Ia, un ţânc! Şi mai râvneşte să se înrudească cu mine, păcătosul de el. Mai întoarce-te la maică-ta, să te mai poarte în pântec! Şi s-a mai încumetat, nătângul, să spună una ca asta! zise el, smuncind cu mâna, parcă l-ar fi tras pe cineva de păr. Eşti încă tânăr, cazace! Deabia-ţi mijeşte mustaţa! – Bătrânul Cuzubia nu putea suferi să vadă vreun tânăr în rând cu cei mai bătrâni. – Trebuia să ştii că de la cel ce şi-a pus în gând să se răzbune pe tine, îndurare să nu aştepţi. Mai de crezare este să se facă soarele albastru şi să plouă cu raci în loc de apă, decât să uit eu ce-a fost. Nu uit, nici mort. Nu vreau! Nu vreau să uit! Nevastă, ei, nevastă!

Cu acest strigăt îşi încheia el de obicei vorba când era supărat şi Dumnezeu s-o fi păzit pe nevastă-sa să nu i se înfăţişeze în aceeaşi clipă! La aceste vorbe sosi, abia mişcându-şi picioarele sau, mai bine zis, târându-le, o făptură numai piele şi oase de te mirai că mai trăieşte. La început, înfăţişarea ei nu (te uimea). Dar dacă te uitai mai bine la jalnica rămăşiţă de om, adevărată întruchipare a suferinţei, o nemărginită jale te cuprindea. Închipuiţi-vă o faţă lungă, plină toată de zbârcituri şi aproape neînsufleţită; nişte ochi negri ca tăciunele, pe vremuri numai văpaie, vifor şi patimă, privind azi fără de viaţă; buze palide ca de moartă, dar care fuseseră cândva proaspete ca roşeaţa mărului în pârg. Cine ar fi zis că aceste trăsături, azi veştede, au fost odată îndrăcit de fermecătoare, şi că mişcarea

sprâncenelor, odinioară mândre şi semeţe, dăruiau o fericire cum nu se afla pe pământ. Ce-a fost s-a dus, a trecut pe nesimţite, pe faţă nu-i mai citeai decât o răbdare plină de lehamite şi o nemărginită supunere.

(II) Banduristul însângerat

CAPITOL DINTR-UN ROMAN

Într-o noapte, pe la începutul primăverii anului 1543, pacea micului orăşel Lucom a fost tulburată de o ceată de ostaşi crăieşti, în trecere. Luna, intrată în cel din urmă pătrar, îşi contura cornul strălucitor printre nourii care se buluceau mereu în juru-i, luminând în răstimpuri văgăuna în care se tupilase orăşelul. Spre mirarea celor câţiva localnici, care apucaseră să se trezească, ceata, a cărei ivire nu mai ajungea pe acele vremi să vestească neorânduieli şi jafuri, venea într-o linişte spăimântătoare. Se vedea limpede că toată luarea-aminte a ostaşilor era pironită asupra unui prizonier care se târa printre ei, în cea mai ciudată îmbrăcăminte din câte va fi scornit prigoana de când e. Prinsul era cetluit de la cap la picioare între sâneţe, ca să nu poată mişca se vede, şi legat cu spatele de-un afet. Calul abia de se putea urni sub povara lui. Nenorocitul s-ar fi prăvălit demult, fără de un odgon gros care-l înţepenea în şea. Dacă o rază de lună i-ar fi luminat faţa măcar o clipă, s-ar fi putut oglindi în broboanele de sudoare amestecate cu sânge, care i se rostogoleau pe obraz. Dar luna nu-i putea vedea faţa ferecată sub obrăzarul cu zăbrele de fier. Locuitori dornici să vadă, priveau cu gurile căscate şi se îndemnau din când în când să se mai apropie de

prizonier; dar pumnul ridicat şi sabia însoţitorilor erau de-ajuns să le-arate calea întoarsă pe la casele lor dărăpănate, strângându-şi mai bine pe ei cojoacele tătăreşti aruncate pe umeri şi dârdâind în răceala nopţii.

Ceata lăsă în urmă orăşelul şi se apropia de o mănăstire singuratică. Această clădire de la marginea orăşelului, aşezată pe un colnic, era alcătuită din două părţi, în totul nepotrivite. Partea de jos a bisericii era clădită din piatră iar zidurile, numai crăpături, erau arse, afumate de praf de puşcă, înnegrite, înverzite, pline de urzici, hamei şi clopoţei sălbatici şi purtau pe ele urmele însângerate ale letopiseţului de suferinţe al ţării întregi. Partea de sus era toată de lemn şi avea cinci cupole, numai întortochieli, după moda arhitecturii bizantine din epoca decadenţei, sluţită pe deasupra de barbaria imitatorilor. Scândurile noi şi galbene, printre cele vechi şi înnegrite, împestriţau lăcaşul, arătând că fusese de curând reparat de poporanii de Dumnezeu temători. Lumina palidă pogorând din cornul lunii se strecura printre merii înfrunziţi, care acopereau cu desişul crengilor o parte a clădirii, căzând pe poarta joasă şi pe brâul ştirbit de pe deasupra, smălţuit cu floricele galbene, crescute la voia întâmplării. Floricelele luciră o clipă pe acest brâu viu, ca nişte luminiţe sau o inscripţie de aur. Un oştean din ceată, cu mustăţi cum nu s-au mai văzut, mai lungi de-un cot şi care, după apucături şi privirea obraznică şi poruncitoare, părea să fie comandantul cetei, lovi cu patul sâneţii în uşă. Şubredele ziduri răsunară şi sunetul, asemeni geamătului unui om care trage să moară, se pierdu tânguitor în aer. Se aşternu din nou tăcerea. De sub stufoasele mustăţi ale comandantului curgeau sudălmi în toate graiurile: „Terem-te-te, popime afurisită! Sculaţi-vă, că de unde nu, vă trezesc eu cum ştiu!” Zicând acestea o împuşcătură de pistol bubui. Plumbul străbătu poarta, izbind într-una dintre ferestrele

bisericii al cărei geam sări în țăndări. Se stârni zăpăceală în chiliile lipite de biserică, se aprinseră lumini, se auzi zăngănit de chei; poarta se deschise scârțâind şi patru călugări, cu stareţul în frunte, se arătară palizi şi cu crucile în mână.

— Pieriți, necuraților! răzvrătiților! îngăimă stareţul cu glasul stins. În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, piei, satană!

— Nu mai lătra, spurcăciune! tună comandantul într-o limbă despre care nimeni în lume n-ar fi putut spune ce era anume, din atâtea graiuri felurite era alcătuită. Minți, trântore, când spui că suntem diavoli. Nu suntem diavoli, ci oşteni crăieşti.

— Ce fel de oameni îți fi, nu ştiu. Dar de ce tulburați sfânta biserică pravoslavnică? grăi stareţul.

— Îți curăț eu, câine, ochii acuşi cu praf de puşcă! Dă-ne cheile de la beciurile mânăstirii!

— Da' ce nevoie aveți de cheile beciurilor noastre?

— N-am a-ți da socoteală, popă tânt. De ai cumva chef să-ți încerci glasul de bas, stai de vorbă cu calul meu. N-are decât să-ți răspundă de sub…

— Frate Cassiane, adă-le cheile antichriştilor ăstora, gemu stareţul, întorcându-se către unul dintre călugări. Martor mi-e sfântul Dumnezeu că nu am vin. Nu că n-am un butoi, dar nici măcar o balercuță, şi nimica din ce v-ar putea face trebuință.

— Asta nu mă priveşte. Băieții vor să bea. Eu una îți spun, popă nătâng. Dacă nu-mi pui caii la grajd şi nu le dai fân şi grăunțe, am să-i pun eu singur în biserică şi ție ți-oi da o cizmă în bot.

Fără să scoată o vorbă, stareţul îşi ridică ochii spălăciți care păreau că nu mai țin demult de lumea asta, nicio patimă nemaioglindind, şi întâlni ochii plini de mânie ai papistaşului, privindu-l țintă. Îşi întoarse privirea către prizonierul cu fața acoperită de obrăzarul zăbrelit. Cum îl văzu, păru să iasă din nepăsarea pe care o avea pentru toate câte nu erau cele bisericeşti.

— De ce l-ați prins? Pedepseşte-i, Doamne, cu puterea sfintei tale treimi! Pesemne că-i iar vreun mucenic care pătimeşte pentru credința lui în Christos.

Prinsul scoase un geamăt slab.

Călugărul aduse cheile şi, la lumina somnoroasă a unui opaiț, toată hoarda se îndreptă spre o hrubă de după biserică. Cum începură să coboare sub bolțile înfiorătoare, o umezeală ca de mormânt îi învălui. Comandantul cetei păşea tăcut, şi lumina tremurătoare a opaițului, înconjurată de un inel încețoşat, îi arunca pe față un reflex palid, în timp ce umbra mustăților uriaşe se ridica, acoperindu-i pe toți cu două umbre lungi. Numai contururile, grosolan rotunjite ale feței, erau luminate clar, vădindu-i înfățişarea împietrită şi dovedind că tot ceea ce va fi fost blândețe pierise şi încremenise în sufletul lui şi că pentru el viață şi moarte una sunt, cele mai mari plăceri ale lui – tutunul şi votca fiind, iar raiul, acolo unde toate se prăvălesc zăngănind sub pumnul lui ațâțat de băutură. Toate semințiile de la hotare se amestecaseră în el. Sârb din născare, dezrădăcinase năvalnic dintr-însul în beții şi jafuri ungureşti tot ce fusese omenie; după strai şi, oarecum, după grai, era leah, după setea lui de aur jidov, după risipă – cazac, iar după nepăsarea lui de stâncă – diavol. Părea toată vremea liniştit; doar din când în când suduia cu glas tare pe sub mustăți, mai ales când podeaua zgrunțuroasă a hrubei, tot mai rea cu cât cobora, îl făcea să se împiedice. Se uita cu multă luare-aminte la hrubele în ruină, săpate în pereți, pe vremuri chilii şi singurele adăposturi într-o țară unde nu trecea an să nu bântuie peste stepă şi ogoare pârjolul, şi unde nimeni nu-şi durase clădiri şi palate temeinice, ştiind cât era de şubred vacul lor. În sfârşit, se ivi o uşă pe care crescuse muşchiul şi putregaiul, în fața căreia erau prăvălite grinzi grele şi pietroaie. Comandantul se opri înaintea uşii şi o cercetă cu luare aminte de sus şi până jos. „Ia vedeți!” spuse el, arătând uşa cu sprânceana

care parcă stârnise vânt. Câțiva din oamenii lui s-au pus pe treabă şi, cu multă trudă, au dat grinzile la o parte. Apoi au dat uşa înlături. Doamne! groaznică vizuină* li s-a înfățişat în fața ochilor! înainte de a se încumeta să intre, s-au privit în tăcere. Toate hrubele din măruntaiele pământului au ceva groaznic, ce aminteşte mormântul. În ele domneşte, înțepenită în măreția ei, moartea care îşi întinde ciolanele sub înfloritoarele oraşe şi sub toată lumea în veselie trăitoare. Dar când măruntaiele pământului, duhnind a moarte, sunt pe deasupra locuite de făpturile iadului, şi mai groaznice sunt, şi la vederea lor fiorii te apucă. Izul de mucegai era aşa de tare, încât la toți li se tăiase răsuflarea. Un broscoi uriaş se opri în nemişcare, bulbucându-şi ochii fioroşi la cei care-i tulburaseră singurătatea. Peştera era pătrată şi nu mai avea altă ieşire. Fâşii groase de păienjeniş atârnau în zdrențe largi din bolta de lut care ținea loc de tavan. Pământul, care se năruise din boltă, zăcea grămezi pe jos. Pe una dintre ele se aflau oseminte omeneşti. Şopârle țâşnind ca fulgerele treceau cu repeziciune peste oase. O bufniță sau un liliac ar fi părut aici o podoabă.

— Şi de ce, mă rog, n-ar fi şi ăsta un adăpost? Straşnic adăpost! urlă comandantul. Terem-te-te! Strănuta-ți-ar împieliţatul în păsat! Ai să dormi bine aici, câine! Întinde-te jos şi pune-ți pernă broscoiul sub cap, sau culcă-l alături, în loc de nevastă la noapte!

La aceste vorbe, unuia dintre oşteni îi veni să râdă, dar râsul lui răsună atât de înfricoşător şi de înăbuşit sub bolțile jilave, încât cel care râsese s-a speriat şi el. Prizonierul, pân-atunci nemişcat, se pomeni împins în mijlocul peşterii şi auzi în urmă-i numai uşa scârțâind şi căderea surdă a grinzilor; lumina pieri şi peştera se cufundă în beznă.

Nenorocitul tresări. I se păru că peste el căzuse capacul unui sicriu. Grinzile prăvălite la intrare îi aminteau loviturile de lopată când bulgării de pământ

cad cu zgomot pe tot ce-a mai rămas dintr-o viaţă de om. Auzi ca prin vis mulţimea, rece ca şi mormântul, spunând: „A fost, dar nu mai este”.

După prima impresie de groază, prizonierul rămase locului uluit, într-o totală sleire a puterilor, ca orice om care, după o mare lovitură nu se mai gândeşte la ea, fixându-şi atenţia asupra cine ştie cărui lucru de nimic, pe care îl cercetează cu de-amănuntul. E în altă lume şi nicio simţire omenească nu-l mai încearcă. Priveşte fără să vadă, suferă fără să simtă şi trăieşte în afară de fire. ceea ce l-a izbit mai întâi a fost întunericul din jur. Trecând peste groază şi peste gândul că fusese îngropat de viu, se căzni din răsputeri să pătrundă întunecimea. În faţă-i se desfăşura o lume ciudată şi cu desăvârşire nouă. Searbăd ecou al zilei, unde luminoase i se iviră în faţa ochilor, prin întuneric, alcătuind felurite arabescuri şi culori. Pentru ochi, întuneric desăvârşit nu există. Oricum i-ai închide, au să-ţi apară imagini şi culori pe care le-ai mai văzut cândva. Aceste arătări multicolore luau înfăţişarea, când a unui şal pestriţ, când a unei marmure cu vine, când, în sfârşit, acea înfăţişare care ne uimeşte prin ciudăţenia ei, atunci când privim la microscop o părticică dintr-o aripioară sau dintr-un picioruş de insectă. Din când în când, prin faţa ochilor întemniţatului se isca câte un chenar drept de fereastră, care, vai! nu exista în temniţa lui. În cadrul negru al ferestrei licărea fantastic albastrul cerului, prefăcut repede în cafeniu, ca să piară apoi de tot, schimbat în negru punctat cu galben, albastru sau cu o culoare nedesluşită. Viziunile acestea au dispărut treptat şi întemniţatul începu să simtă altceva. O senzaţie, la început vagă, dar care se lămuri cu încetul: simţi pe mână o răceală şi, fără să vrea, atinse cu degetele ceva lunecos. Dintr-odată îi fulgeră prin minte că era broscoiul… scoase un ţipăt, revenind în aceeaşi clipă la realitate. Gândul îi pătrunse deodată toată grozăvia ei. Şi asta, peste istovirea lui şi aerul închis al temniţei.

Căzu într-un lung leşin.

În acest timp ceata de oaste crăiască se aşeză în chiliile mănăstirii ca la ea acasă, trimiţând călugării să curețe grajdurile, şi se puse pe chef de bucurie că prinsese în sfârşit pe cel de care aveau nevoie.

— Am prins câinele! făcu mustăciosul comandant. Mult aş da să ştiu cum de sunt aşa de iuţi de picior aceşti feciori de căţea. Haideţi, băieţi, să-l întrebăm, strănuta-i-ar împieliţatul în păsat, cu cine a mai fost!

Pedestraşii coborâră în peşteră unde găsiră întemniţatul în nesimţire.

— Dă-i ceva să miroasă!

Unul dintre ei turnă pe dată, în mâna în care prizonierul îşi sprijinea capul, praf de puşcă şi-i dădu foc. După ce strănută, prinsul îşi ridică capul ca trezit dintr-un somn zbuciumat.

— Daţi cu parul în el! Ia spune tu, terem-te-te, feciorașul mamei, cu cine te-ai înhăitat ca să jefuieşti? Lua-o-ar doisprezece draci pe mă-ta! Unde ţi-s tovarăşii?

Prinsul tăcea.

— Pe cine întreb eu, câine?… Scoateţi-i grătarul din cap! Smulgeţi-i mantaua! Nu-ţi mai ascunde mutra, trântore! Las-că ţi-o cunosc eu bine!

Pedestraşii se puseră pe treabă: îi rupseră mantaua neagră de postav ales, îi smulseră obrăzarul din cap… şi în faţa ochilor lor străluciră două cozi negre care îi căzură pe piept, albeaţa fermecătoare a feţei palide ca de marmoră, catifeaua sprâncenelor, buzele fără de viaţă şi sânii feciorelnici, despuiaţi şi goi, palpitând ruşinaţi.

Comandantul cetei de crăiască oaste înmărmuri de uimire şi ceata de oşteni, la fel.

— Muiere să fie? îşi întrebă el în sfârşit oştenii.

— Muiere! răspunseră câţiva.

— Dar cum se poate să fie muiere? Că doar noi am prins un cazac.

Cei de faţă ridicară din umeri.

— Trebuie s-o punem la cazne. Cum de-ai cutezat tu,

muiere neroadă?... dar-ar dracu'n tine!... Ia spune, unde-i câinele acela, unde-i Ostrjanița?

Mai mult moartă decât vie, femeia nu scoase o vorbă.

— Lasă că te facem noi să vorbeşti. Strănuta-ți-ar împielițatul în păsat! Frângeți-i mâinile!

Doi pedestraşi îi apucară brațele, cu a căror albeață doar horbota de spumă a valurilor se putea asemui. Un țipăt, care îți sfâşia inima îi scăpă, când au strâns-o ostaşii în mâinile lor vânjoase.

— Ei, acuma ai să vorbeşti, muierea dracului?

— Vorbesc, gemu victima.

— Lăsați-o! Spune, unde-i feciorul cela de cățea, lua-i-ar o sută de draci pe mă-sa.

— Doamne! grăi ea încet, împreunându-şi mâinile. Cât sunt de slabe femeile! de ce nu pot răbda durerea?

— Asta nu mă priveşte. Eu vreau să ştiu unde-i el?

Buzele nenorocitei se mişcară şi păreau gata să îngăime ceva când, deodată, o întâmplare cu deosebire ciudată întrerupse încordarea lor. Din fundul peşterii se auzi destul de lămurit un glas rugător: „Nu spune, Ganulecica! Nu spune, Galiunocica!” Aceste vorbe fuseseră rostite c-un glas scăzut, dar nemaipomenit de sălbatic şi de pătrunzător. Nici de bătrân, nici de copil nu era glasul, ci între ele. Timbrul lui nu avea nimic omenesc; auzindu-l oamenii şi-au simțit părul ridicându-li-se în vârful capului de groază şi fiorii i-au cuprins. Numai când trage să moară poate auzi omul asemenea groaznic şi lugubru glas.

Cel care punea întrebările tresări şi-şi făcu fără să vrea cruce, catolic socotindu-se. După o clipă numai, totul îi păru o nălucire. Pedestraşii cotrobăiră prin toate ungherele, dar n-au găsit decât şopârle şi broaşte.

— Vorbeşte! porunci iarăşi neînduplecatul tartor, fără să mai suduie.

Femeia tăcea.

— Ia dați-i drumul! şi comandantul făcu ostaşilor un semn din sprânceana lui groasă.

Călăii o apucară iar de brațe.

Şi mâinile acelea ca de zăpadă, pentru care sute de cavaleri ar fi fost gata să-şi frângă săbiile, acele mâini minunate care ar fi făcut un om fericit de le-ar fi sărutat măcar odată, trebuiau să îndure acum chinurile iadului. Puțini ochi ar fi în stare să îndure priveliştea groaznică, când unul dintre călăi îi răsuci cu o cruzime sălbatică două degete, ca şi cum ar fi fost de mănuşă. Pârâitul oaselor nu fusese tare, dar părea că-l auziseră până şi pereții temniței. O inimă în care încă n-au amuțit simțămintele, n-ar fi avut tăria să-l audă. Groaznic este să auzi horcăitul unui om schingiuit. Când însă în omul acela întâmpini forță şi-o învingi, e mai uşor să-l asculți şi să rămâi nepăsător. Dar la geamătul unei ființe plăpânde şi fără apărare, nu-i inimă pe lume, chiar cuprinsă de mânie şi răzbunare fiind, să nu simtă mila muşcând-o ca un şarpe veninos.

Femeia n-a crâcnit. O clipă numai, fața i se schimonosi, vădind chinul pe care-l îndura, şi buzele-i tresăriră.

— Vorbeşte! Că de nu, îți mai arăt eu, spurcăciune netrebnică!...

— Urlă comandantul, căruia numai un păhărel de votcă greu dobândită i-ar fi putut face adânca plăcere pe care o simțea în fața schingiuirii unei făpturi gingaşe.

Dar în clipa când rosti aceste cuvinte, se auzi iarăşi, şi tot aşa de răspicat, acela glas înfricoşător, mai spunând odată, şi la fel de tânguitor: „Nu vorbi, Ganulecica!”

De data aceasta, frica îi intrase în oase.

Toți se întoarseră spre partea de unde venea misteriosul glas, şi ce le văzură ochii?...

Groaza îi țintui locului. Nu s-a văzut nicicând mai groaznică arătare!... Era... privelişte mai hâdă şi mai fioroasă nu poate fi. Era... cine nu s-ar fi cutremurat din creştet până-n tălpi? Era spăimântător! Făptură omenească era... dar jupuită de piele. Pielea îi fusese

despuiată toată de pe trup şi peste tot nu se vedea decât sângele închegat, pe sub care se întindea, albastră, rețeaua vinelor... Din vine picura sânge. O bandură, prinsă cu o curea cu. pete ruginii pe ea, îi atârna de umăr. În fața însângerată sticleau ochi fioroşi...

Groaza celor de față era de nedescris. Toți se prefăcuseră în stane de piatră şi pe chipuri li se vădeau semnele groazei. Ca o minune însă vedenia care luase puterile celor tari, i-o redase celui slab. Tânăra femeie se încrâncenă şi, încordându-şi sufleteasca putere, se târî încet spre uşă, înfundându-se în gârliciul de pământ, al cărui aer mucegăit, în comparație cu cel al temniței, i se păru paradisiac.

(III) Capitol dintr-un roman istoric

În vremea asta, trimisul nostru trecea hotarul care desparte azi ținuturile Piriatin şi Luben. Pe atunci nu se aflau în Ucraina drumuri mari, însă fiecare ştia câte un şleah, care după părerea lui, era calea cea mai scurtă. Asemenea drumuri ocoleau ades şesul, şerpuind printre viroage, cățărându-se pe povârnişuri, trecând peste coclauri şi numai urmele uşoare şi inegale de potcoavă arătau pârtia înşelătoare. Era destul să porneşti la drum, ca să te obişnuieşti să mâi noaptea unde apuci. Pentru călătorul care nu cunoştea locurile, greutatea de căpetenie însă era că la intervale de douăzeci şi cinci sau cel mult cincizeci bătăi de puşcă trebuia să iscodească localnicii ale căror lămuriri asupra drumului se băteau ades cap în cap.

Călărețul lăsase demult dârlogii în voie, îşi plecase capul în piept şi se cufundase în gânduri; arar numai, când tovarăşul lui credincios, calul sprinten, dând peste muşuroaie şi cioate se poticnea, firul gândurilor i se

curma o clipă, pentru a se aduna din nou în mersul lui firesc. Era întâia oară când i se încredințase o asemenea însărcinare; pornise la iscoadă, Dumnezeu ştie unde, în stepa pustie a Ucrainei. Cine să fie acest Glecic?… Ce nevoie o fi având Cazimir de căpetenia de poteră care îşi zicea polcovnic al polcului Mirgorod?… Nu aflase nimic acătării cu privire la firea lui şi nici asupra legăturilor pe care le avea şi cu cine anume le avea… de ce i se spusese să fie cât se poate de prevăzător când avea să ajungă să stea de vorbă cu dânsul?… La ce era nevoie să facă o cale atât de lungă, numai ca să-i aducă veşti cu privire la întâmplările care tulburau Varşava? Şi ce folos putea aduce un aliat atât de îndepărtat?… Îi era ciudă pe sine cum de nu iscodise toate acestea de la Brighitta. Fără îndoială că ea trebuia să ştie câte ceva despre temeiul acestei solii ciudate.

Încet-încet soarele îşi lua rămas bun de la pământ. Norii, în desfătătoare alcătuiri, nimbați de flăcări, pluteau prin văzduh, destrămându-se şi schimbându-se clipă de clipă. Mohorât, amurgul îşi întețea umbra vânătă, închizând puțin câte puțin obloanele ferestruicilor care luminau lumea largă. După o lungă călătorie prin stepă, călărețul nostru intră în pădure. Despuiați de toamna necruțătoare, copacii, printre care lamina amurgului răzbea împuținată, tremurau în răcoarea serii. Frunzele îngălbenite zăceau risipite peste tot, ca nişte resturi de mâncare şi cioburi de ulcele sparte în urma unui chef, şi numai foşnetul lor, străbătând pădurea, vestea trecerea călărețului nostru. Printre vârfurile dezgolite ale copacilor, se vedea cerul întunecat. Vântul aspru, purces de pe câmp, îşi purta tânguitoarele-i gemete prin hățiş[148]. Călătorul căzu pe gânduri şovăitor şi, neştiind ce să facă, îşi opri calul, drumul dispărând cu desăvârşire şi neavând în față decât pădure şi necunoscut. Un glas puternic, strigând „hăis! şi cea!” îi izbi deodată auzul. Un car greu încărcat scârțâi şi, de după copaci, se ivi o pereche de boi.

Trebuie să te pui în locul unui călător ca să-ți poți închipui bucuria unei asemenea întâlniri. În vremea asta, luna îşi croia calea pe cer. Lumina ei argintie se împletea cu umbra copacilor şi cădea pe pământ ca printre zăbrele, luminând o bună bucată de loc, şi Lapcinschi zări înaintea lui un sătean mai în vârstă şi voinic încă. Mustățile cărunte, răsucite în jos, odihneau cu mândrie pe fața oacheşă, cu obrajii ieşiți, umbrind-o şi dându-i oarecare nevinovăție şi un soi de asiatică nepăsare. Sprâncenele negre erau argintate de fire albe. Ochii mici şi căprui scăpărau foc, luminând când viclean, când nevinovat. Pe cap avea o căciulă căzăcească, cu fundul albastru. Purta un cojoc scurt, încins cu cingătoare în culori vii; cojocul îl apăra de frig, ca un scut de nepătruns; pe deasupra lui mai avea şi o manta de dărvală din aba sură, din acelea pe care le poartă şi azi mujicii maloruşi. Din brâu îi ieşea un pistol şi o sabie tătărască încovoiată, arme pe care în timpurile tulburi de pe atunci, orice cazac, oştean sau sătean, socotea de cuviință să le aibă întotdeauna la îndemână.

— Doamne ajută! spuse săteanul, oprind boii şi descoperindu-şi capul ras cu moț de păr în creştet, ca toți sătenii în fața oştenilor. Trebuie să arătăm aici că, pentru a se feri de proastă întâmpinare din partea locuitorilor, care nu sufereau nici numele de Lleah, Lapcinschi fusese silit să-şi schimbe mândrele straie cu acelea ale unui desiatnic cazac. La acest salut, călărețul nostru răspunse dând uşor din cap.

— Nu ştii cumva, măi fârtate, dacă-i departe de aici drumul Romodanului?

— Nu ți-aş putea-o spune aşa deodată, prea cinstite. Lasă-mă să mă gândesc. – Şi începu să socotească ceea ce se putea vedea după felul în care îşi îndoia degetele. – Până la drumul Romodanului? Cum să-ți spun eu domniei tale?... Nu-i chiar aşa de aproape. Trebuie să ştii: cazacii noştri s-au cam speriat. Cineva a dat sfară că toată şleahta are de gând să ne calce aici la noi, la

Sula. Oamenii s-au apucat, ca proştii, să strice podurile, aşa că domnia ta, prea cinstite pane, o să trebuiască să faci ocoluri mari. Zic aşa fiindcă o mai spun şi alții… Da' poate să fie şi un drum mai scurt; numai să ştii, domnia ta, că acum îi toamnă şi e cam departe, da-când stai să te gândeşti, parcă nu-i cine ştie ce. Dacă drumurile ar fi însemnate cu stâlpi, aşa cum ăi fi întâlnit dumneata, prea cinstite, pe drumurile din Țara leşească, dac-ai fost cumva pe acolo, s-ar schimba treaba.

Cititorul nu trebuie să se mire de contrazicerile care împestrițează monologul săteanului nostru. Maloruşilor le place ca, în afară de lucrurile pe care în adevăr nu le cunosc, să pună la îndoială şi pe cele pe care le ştiu… Malorusul nu spune nici azi nimic la întâmplare, întoarce spusele de zece ori şi, câteodată, îşi încurcă înadins ascultătorul, care află în felul acesta că până la locul cutare nu-i mult, da-i departe.

— Spune-mi atunci, măcar, pe unde s-o iau acum? îl rugă călătorul, ațintindu-şi privirea iscoditoare asupra săteanului.

Omul nostru îl măsură binişor din cap până în picioare.

— Domnia ta, prea cinstite, ai vrea poate să pleci chiar acum într-acolo?

— Şi de ce n-aş pleca chiar acum?

— Doamne fereşte! Păi acuma, chiar unul de-ai noştri ar sta la cumpănă dacă să plece. Ştii, prea milostive pan, ajunge să mergi cam cât îi trebuie unui mujic vrednic să bată o jumătate de claie de grâu, ca să-mi auzi lătrând câinii în ogradă. Tot e mai bine să înnoptezi într-un bordei cald. Mâine, te-i duce cu Dumnezeu!

Călătorul, care atâta aştepta, primi bucuros.

— Da' încotro mergi, prea milostive pane? întrebă pe drum săteanul nostru pe viitorul lui oaspete.

— Mă duc departe. De cealaltă parte a Vorsclei, la Glecic, polcovnicul din Mirgorod. Nu cumva l-ai fi ştiind şi tu, fârtate?

— Cine nu cunoaşte cotarla aceea bătrână? Dar din ce locuri te aduce vântul?

— Dintr-o staniță mare de lângă Lohvița.

— Cum se face, prea cinstite, că noi nu ştim că lângă Lohvița s-ar afla o staniță? şi îşi împlântă privirea sfredelitoare în ochii călătorului, vrând parcă să-i străpungă sufletul. Şi nici că-i de mirare! De unde să ştie un mujic toate tocmelile oştirii? Până acum, în fundacul nostru n-au pătruns asemenea veşti.

Solul nostru pricepu repede că nu-i bine să te joci cu vorbele nici față de un sătean de rând şi, luându-şi seama, urmă:

— Adicăte, să vezi, măi fârtate. Sigur de tot nu ți-oi putea spune. Eu unul n-am fost în staniță. Dar m-am întâlnit lângă Lohvița cu Şleaico, sotnicul zaporojean care, aflând că vin prin meleagurile acestea, mi-a dat carte către polcovnicul din Mirgorod. Dar gonind calul ca un turbat, n-am prea înțeles bine de tot ce mi-a spus. Nu mult înainte de asta mă întorsesem din Varşava... Vezi, se prea poate să fi avut de ce să nu se încreadă în mine... adicăte... el... cred că mă înțelegi.

— Ce spui, prea cinstite? Crezi oare că pricepe mujicul voroava panilor? Zău că nu! Cum să pricepem? Păi nouă şi mintea ni-i altfel croită decât a lor. De ce, dracu' ştie, dar capul nostru mai mult a căpățână de varză aduce, decât a cap de om.

„Ehei, mare mehenghi îmi eşti!” îşi spuse Lapcinschi, hotărându-se să puie strajă gurii sale.

Lapcinschi îşi ținea calul la pas, potrivindu-i călcătura sprintenă cu mersul leneş al boilor greoi, în fața cărora păşea săteanul plin de țâfnă şi de nepăsare, învârtind bâțul şi pufnind din luleaua lui scurtă. Nori de fum îi învăluiau fața oacheşă, luminată în răstimpuri de câte o scânteiere, ca fața unui strigoi ivit din nepătrunsele neguri ale mlaştinilor şi semănând scânteile unui foc fantastic. Lapcinschi nu-l slăbea din ochi, ca să se încredințeze că era în adevăr un om

vrednic de încredere. Dar săteanul risipea orice îndoială în ce-l priveşte şi nu-i dădea oaspetelui niciun răgaz de gândire.

— Ai auzit vreodată, prea cinstite, de o minunăție ca asta? întrebă el, fără să-şi scoată luleaua din gură. Vezi, domnia ta, pinul acela negru, hăt colo în zare, înaintea noastră?

Şi, spre marea lui mirare, călătorul văzu înaintea lui un pin. Cum de o fi ajuns pinul aici, când aproape în toată partea asta a Malorusiei, pe o depărtare de o sută de verste în lung şi-n lat, privirea lui nu întâlnise niciunul dintre aceşti băştinaşi ai Nordului? îşi ațintí fără voie privirile asupră-i. Părea că numai el singur mai viețuia în mijlocul pădurii desfrunzite. Dar viață e asta oare? E ca şi cum printre schelete ai da de o mumie neatinsă de vreme, păstrând trăsăturile şi minunata formă a omului. Doamne! Dar sub ce înfățişare? O nebiruită şi neînțeleasă tristețe şi groază îți năpădesc sufletul în fața acestei jalnice înşelăciuni, care prin deşarte meşteşuguri cată să dea neființei o închipuire de viață.

— Dar minunea cea mare nu-i asta că vezi pinul. Să ți-o spun eu, minunea. Să tot fie vreo cincizeci de ani de atunci. Pe aceste locuri trăia, în palatul lui, un pan mare. De-o fi fost voievod, sotnic sau numai pan, asta n-aş putea spune. Ştiu numai că era leah şi că nu era de credința noastră. Trăia aşa cum trăiesc toți spurcații aceştia de pani leşi. În casa lui, din zori şi până seara, numai bețíi şi cântec, că de departe se înspăimânta creştinul pravoslavnic auzind chiotele de care huia pădurea. Flăcăii de la curtea lui dădeau mereu buzna prin gospodăriile bieților oameni şi-i prădau. Dar asta nu-i tot... de la o vreme au început să fure şi să jefuiască bisericile Domnului, făcând nişte isprăvi... aibă-i duşmanii în paza lor!... Mai bine tac. Să te iei cu dânşii la harță nu era chip, prea cinstite, că avea panul ca la o sută cincizeci de năimiți, fiecare cu secure, flintă

şi tot tacâmul. Şi iacătă că un diacon – cum îl chema şi din ce parohie era, asta, prea cinstite, am uitat – şi-a pus în gând să-i calce la ei în pădure. De n-ar fi noapte şi de n-ar acoperi frunzele tot, ţi-aş arăta dărâmăturile acestui bârlog diavolesc. Tocmai atunci – aşa a fost, se vede, voia Domnului – se brodise o afurisită de sărbătoare de-a lor. Diaconul se avântă deodată, fie ce-o fi, spunând: „Doamne, ajută!" şi, cu toată puterea împinse poarta proptită de mulţimea celor îngrămădiţi în curte. Chinvalele şi bandurele zăngăneau vuind, ca la nuntă, iar panii beţi şi slugărimea jucau cracoviacul de rupeau pământul. Cum dădură cu ochii de diacon, într-un glas strigară: „Ce cată popa aici?" Şi panul a zis: „Turnaţi-i popii votcă, măi flăcăi! Las-să joace cracoviacul cu noi, ca buni creştini ce ne aflăm, şi mai îndemnaţi-l cu ceatlăul". Diaconul, peste care pesemne pogorâse sfântul duh, începu să arate nelegiuiţilor păcatele vieţii lor nelegiuite şi caznele care îi aşteaptă pe ceea lume, şi cum vor dănţui ei în iad, dar nu de bunăvoie, ci zoriţi de furcile încinse ale dracilor. „Aha! Ne mai ţii şi predici? Măi, băieţi, ia săltaţi-l pe popă în strană şi vedeţi de-i puneţi o legătoare la gât, nu cumva să răcească!" Râzând şi chiuind neomeneşte, slugile urcară nenorocitul de diacon chiar în pinul acela pe lângă care trece drumul nostru. Îmi îngădui să-ţi spun, prea cinstite, că tocmai aici s-a întâmplat minunea. Pinul acela se afla chiar dinaintea palatelor şi, parcă anume, chiar în faţa ferestrelor odăii panului. Veni şi noaptea, împrăştiindu-i pe toţi cineşi la locul lor: pe unii pe laiţe, pe alţii dedesubt. Panului nostru i se păru că picură peste el ceva rece. „Ei, drăcie! îşi zise panul. De unde picură?" Se sculă din pat şi ce-i văzură ochii? Ramurile ţepoase ale pinului răzbeau prin perete şi se lungeau întruna ca nişte fiinţe vii, până ce ajungeau la pan. Panul nostru îşi făcu cruce, poate pentru întâia oară de când era el, când văzu picurând din crăci sânge omenesc, la început rece cum e gheaţa, apoi fierbinte, că

nici nu-l putea suferi. Uitându-se pe geam, panul simți că i se taie picioarele. Pinul se învinețise ca un mort şi-şi scutura înspăimântat barba neagră şi zbârlită. La început, crezuse că nu-s decât aburii vinului; dar în noaptea următoare s-a întâmplat aidoma şi slugărimea toată într-un glas mărturisea că auzise în pădure prohodul atât de fioros rostit, că pe toți fiori de gheață i-au trecut şi părul din creştet măciucă se făcuse. Câte n-au încercat: au îngropat cu cinste trupul diaconului şi s-au gândit să taie pinul; dar securea nu prindea în lemn. La fiecare lovitură se ştirbea toporul, iar copacul gemea ca un prunc nebotezat. În cele din urmă au hotărât să părăsească locul blestemat. În fiecare zi slujitorii se adunau toți, puneau şeile pe cai, îşi luau tot ce aveau şi plecau, înainte de a începe sâcâiala dracilor. Umblau în neştire până însera. Li se părea că cine ştie unde au ajuns! Dar când se opreau să înnopteze, îşi dădeau seama că se află în locuri cunoscute: aceeaşi pădure neumblată, aceleaşi palate; iar pinul blestemat îşi întindea crăcile ca nişte brațe, apuca panul şi picura sânge asupră-i pe când barba neagră şi zbârlită i se scutura tot aşa de îngrozitoare la vedere… – Aici, povestitorul îşi întoarse fulgerător asupra ascultătorului ochii lui de foc, lucind şi mai viu în puterea nopții, urmărind cu oarecare plăcere cum i se zugrăvea pe față povestirea lui. Şi, ce-i drept, călătorul nostru, înfricoşat, se uita cu grijă în juru-i. Tocmai atunci ajunseră în dreptul pinului. Lumina argintie a lunii se revărsa peste crengi şi. umbrele lor prelungi, frângându-se în copacii din jur, se aşterneau pe pământ ca o scară fără de capăt. Vântul mişca alene fruntea pinului şi când călătorul înaintând îşi întorcea capul i se păru că un duh rău, cu înfățişare sălbatică şi măreață, îl urmărea tiptil, scuturându-şi cu tristețe barba întunecată şi întinzându-şi brațele de un verde-închis, ca şi cum ar fi vrut să-l înhațe.

— Şi ce s-a întâmplat mai departe? zise el către

povestitor care amuţise, căutând să-şi învingă sfiala ce l-a fost cuprins.

— Ce s-a întâmplat? Greu i-a mai venit panului! A dat drumul tuturor slujitorilor şi s-a sihăstrit. Şi până n-a făcut cincizeci şi două de parastase pentru odihna sufletului diaconului, minunea n-a luat sfârşit. Unde a plecat apoi schivnicul, nimeni nu ştia. În fiecare an, timp de trei zile înainte de sfântul Ivan Cupala, picură zi şi noapte rouă din pin. Lumea zice că prin pădure ar rătăci un suflet pierdut.

Soacră-mea spunea, acum vreo patru ani când mai era cu mintea întreagă, că ar fi întâlnit în pădure diavolul cu acelaşi jupan roşu pe care-l purtase pe vremuri şi răposatul pan... Hăis, hăis, cea! Uite, prea cinstite, c-am şi ajuns!

Lapcinschi văzu într-adevăr înaintea lui o poartă scundă cu scândurile bătute rar şi de-a-curmezişul, aşa cum sunt şi-n ziua de azi toate porţile pe la casele tuturor sătenilor maloruşi. Lătratul câinilor umplea pădurea, pe când o femeie bătrână cu caţaveică pe umeri ieşi să deschidă poarta. Călătorul nostru văzu o curte mică, împrejmuită de gard de şovar{149}, câteva şoproane şi grajduri acoperite tot cu stuf şi o casă ca toate casele maloruse. În curte o grămadă de stupi, dintre care mulţi în copaci ce-şi aplecau crengile iscoditoare în curte, ca şi cum priveliştea măruntei vieţi bucolice din sânul ei ar fi fost vrednică de luare-aminte şi ademenitoare. În spatele curţii mai era o clădire, dar cum se întunecase, nu se vedea ce anume era. După toate, îţi puteai da seama că gospodăria era a unui cazac cuprins. Pe vremea aceea nu găseai la orişicine asemenea bogăţie. Până şi-a descărcat stăpânul carul, Lapcinschi a avut răgaz să cerceteze interiorul locuinţei. Toate erau cum sunt şi azi la oamenii de rând din Malorusia: în peretele din faţa uşii – câteva ferestre şi sub ele o masă, nelipsita pâine de secară şi sarea, doveditoare că stăpânii sunt totdeauna bucuroşi de

oaspeți. De jur împrejurul odăii, de-a lungul pereților, laițe de tei, şi mai largi şi mai înguste. Lângă uşă, un cuptor mare, jos cu o gură închisă cu rețea de zăbrele dese, de după care priveau găini, gâşte, curci şi iepuri de casă. Fiecare dintre aceşti necuvântători locatari grăia pe limba lui, țipând, cotcodăcind, gâgâind şi vădind astfel că nu era chiar cea din urmă dintre făpturi. Pe podea, un băiețel de vreo patru ani bătea cu o floarea soarelui într-o oală răsturnată, în vreme ce altul, cu vreun an mai vârstnic, strângea de gât motanul, cântând un cântec pe care, tot auzindu-l de la maică-sa, îl învățase pentru vecii vecilor. În fața unui sipet mare, ferecat cu fier, şedea o fetiță de vreo unsprezece ani, în brațe cu un copil de țâță, care plângea cât îl ținea gura, cu toate că fetița, voind să-l mai liniştească, zăngănea dintr-un lacăt cât toate zilele, amenințând țâncul cu oaspele care intrase. De perete atârnau o seceră, o sabie, o sâneață cu oțelele scoase şi puse de o parte pe o poliță – pesemne ca să fie date la dres – o secure, un pistol turcesc şi o altă sâneață, o coasă fără coadă şi o nagaică cu coada scurtă, arme care, din cele mai vechi timpuri, s-au duşmănit mereu şi pe care omul, neînțelegător, le sileşte să se împace cu toate nepotrivirile firii lor.

— Te rog să nu-ți fie cu supărare, prea cinstite, că te-am lăsat sa aştepți puțin, – spuse stăpânul care intrase. — Atâta m-a amețit blestematul acela de iarmaroc, că şi acu- mi-e capul tehui. Noroc că nu mi-e baba acasă, că altfel îl vedeam eu pe dracu'! Nu-i acasă decât soacră-mea şi cu mine.

În aceeaşi clipă, intră în odaie bătrâna care deschisese. poarta. Călătorul se simți cuprins de tristețe, privind-o. Avea în față parcă o pradă a mormântului, în care firea puternică mai ținea dinadins viața, ca să arate omului toată nimicnicia unui trai îndelungat, spre care jinduiesc cu atâta lăcomie toate năzuințele lui. O nepăsare, soră cu moartea, se

răspândise pe trăsăturile feței ei zbârcite. Nici cea mai mică sclipire de viață în ochii ei tulburi. Din când în când numai, își oprea privirea asupra oaspelui fără ca asta s-o scoată din deplina ei nepăsare. Nu se uitau la nimic. Totul le apărea tulbure, ca aceluia care nu s-a trezit încă bine din vis. În timp ce Lapcinschi frământa aceste gânduri, bătrâna se urcă pe cuptor, locul ei obişnuit. Acolo era lumea ei, tot atât de necuprinsă şi de plină de omenire ca şi cea adevărată. Stăpânul începu să le vorbească copiilor:

— Măi, Fedot, spuse el băiețelului cu floarea soarelui în mână, ridicându-l cu o mână până în tavan. De unde ai luat tu o floare aşa de mare? Păi, cu una ca asta mai că poți omorî un om! Şi tu ce faci acolo, Cârpo? Vrei să gâtui motanul? Ehei, de-ai şti ce acadele ți-am adus! Hai, vino-ncoa', căpcăunule. Ce stai cu gura căscată? Uite, ca să vezi, prea cinstite. De o sută de ori i-am spus că eu i-s tată, şi el nici acuma nu crede... Copil netrebnic! Iar tu, plângărețule, mult ai să mai urli? Ia dați-mi un băț, să-i arăt eu! Adă-l încoace, Marusia! Acuşi îl arunc pe fereastră, să-l mănânce lupii, ori leşii.

— Da-ştiu că ai fost miluit cu odrasle, nu şagă, zise oaspetele nostru către stăpân.

— Ce să-i faci, prea milostive pan? De toți am şapte. Doi s-au şi însurat pe meleaguri străine şi numai dracu' ştie ce zestre or fi luat de la neveste: poate câte un stânjen de pământ pe care nu creşte decât pelinul şi buruiana. Fedot, de ce nu mulțumeşti panului? Domnia sa îți dă turtă dulce şi tu stai ca prostul. Te rog, pane, nu-l săruta. Toată fața i-i mânjită cu cenuşă. Mult am mai avut de furcă cu dânsul. Cum a auzit că plec la iarmaroc a şi început: „Ia-mă şi pe mine, tătucă!" „Păi ce să fac cu tine acolo? Au să te calce în picioare!" „Ia-mă, ia-mă! N-au să mă calce!" „Sunt acolo o mulțime de țigani şi au să te fure. Nici urma nu-ți rămâne!" „Ia-mă şi pace!" Ce să-i faci? Şi s-a pus pe un plâns... Doamne fereşte cea mai plâns. Abia de l-am putut potoli,

făgăduind să-i aduc un cal de turtă dulce, cu capul de aur. Ei, Marusia, n-are niciun rost s-o aşteptăm pe maică-ta! Hai, dă-ne de mâncare. Pesemne că bătrâna a şi adormit. La cine spuneai, prea cinstite, că mergi? — urmă el, aşezându-se la masă şi întorcându-se deodată către oaspe. — Acuma la bătrâneţe mi-e capul ca o găleată spartă: ori câtă apă ai vărsa într-ânsa, tot goală rămâne. Cât de cu tâlc o fi ce mi se spune, eu tot uit.

— Cum aşa, fârtate? Nu ţi-am spus că mă duc la Glecic? — răspunse oaspetele mirat puţin de stăpânul acesta cam ciudat de uituc.

— La polcovnicul din Mirgorod? Atuncea nu mai ai mult de mers. Înaintea domniei tale, prea milostive pan, nu stă altul, ci chiar el, în carne şi oase.

Dacă în clipa aceea lui Lapcinschi i-ar fi vâjâit un glonte pe la ureche, nu s-ar fi minunat mai mult. Să-l ia cineva aşa, pe neaşteptate, când toate gândurile îi erau cine ştie unde… când… Nu, era cu neputinţă! Se vede că nu auzise bine. Şi ochii i se pironiră asupra gazdei, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze de neadevărul celor ce auzise.

(IV) (Trebuie să-l văd pe polcovnic)

1

— Trebuie să-l văd pe polcovnic. Am o treabă cu dânsul, spuse un băietan care să tot fi avut şaptesprezece ani.

— Ai nevoie de polcovnic? îl întrebă leneş cazacul de strajă din faţa unei stavce[150] mari, uitându-se în palmă şi alegând cu neîncredere fire de tutun tăiate gros, plantă pe care lumea nouă, de curând descoperită, a reuşit s-o împrăştie cu o atât de uimitoare iuţeală în

toate colțurile pământului. Luleaua o ținea demult în dinți.

— Şi ce nevoie ai, mă rog, de polcovnic? şi, spunând asta, se uită la cel cu jalba. Era un băietan de vreo şaisprezece ani, în pragul tinereții. Trăsăturile feței, aproape bărbăteşti, învederau că fusese crescut la soare şi în aer liber. Purta contâş de pânză colorată şi şalvari.
– Nu stă, el, polcovnicul, de vorbă cu tine, spuse (cazacul măsurându-l) cu oarecare dispreț *(cuvânt indescifrabil)* şi aruncându-şi pe umăr mâneca roşie cusută cu fir de aur.

— Şi de ce n-ar sta de vorbă cu mine?

— Da-cine să stea de vorbă cu tine? Până mai ieri sugeai țâță! Barem să fi avut şi tu contâş de postav şi o sâneață, atuncea era altceva... Trebuie să fii fecior de popă sau ucenic. Cunoşti scula asta? îl întrebă (cazacul) arătându-i cu mândrie şi mulțumire de sine luleaua.

— Ăi fi crezând...

Văzând însă că-i pierise cazacului glasul, că-şi plecase ochii în pământ şi-şi scosese cuşma pe care o purtase până atunci pe o ureche, tânărul oştean se opri. Pe lângă ei trecură doi bărbați vârstnici. Unul, cu manta scurtă şi mânecile cusute cu firide aur, cu pistoale la brâu damaschinate, iar celălalt cu caftan brodat şi cu o călimară de argint atârnată de cingătoare. Amândoi intraseră în stavca. Tremurând ca varga şi palid la față, tânărul se strecură pe urmă-le şi intră cu ei în stavca.

Când văzu pe cei doi cu caftane bogate intrând înaintea lui, ploconindu-se adânc şi plecându-şi cu smerenie ochii în jos, cu acea supunere oarbă care se amestecă atât de ciudat cu vestita lipsă de rânduială a armiei căzăceşti, tânărul, cuprins de frică, se ploconi şi el până la pământ. Polcovnicul şedea pe covorul de pe jos. Arăta cam de vreo cincizeci de ani. Părul începuse a-i încărunți şi mustățile sure îi atârnau mărețe. Un semn lung şi vânăt rămas de la o rană, începând de la frunte, îi brăzda fața de bronz. Pe fața aceasta oglindind

nezdruncinata încredere în sine a cazacului, nimic deosebit. Privindu-l bine, vedeai îndată că avea mână de fier şi că ştia să poruncească. *(Cuvânt indescifrabil).* Purta şalvari albaştri şi largi, cusuți cu fir de argint. Mantaua zăcea pe covor. Câteva pistoale şi sânețe şedeau alături, iar prin colțurile stavcei atârnau frâie. Într-un ungher – un sac cu paie. Când au intrat pisarul şi esaulul, polcovnicul îşi meremetisea singur şeaua.

— Bună ziua, pan şi tovarăşi buni şi credincioşi. Iacătă care-i porunca mea: nu vă răzlețiți prea departe cu caii la păscut, căci prin stepă foieşte tătărimea. Duceți-vă ceva mai încolo, alegeți locurile unde-i iarba mai înaltă şi nu vă scoateți nici cuşmele. Vedeți să nu tragă cazacii în dropii şi-n gâşte pe drum, risipind zadarnic iarba de puşcă. De când s-a făcut cazacul aşa de mare mâncător de carne? Posmagi şi apă, asta-i hrana căzăcească! Iar dumneata, iubite cumetre, şi dumneata, cinstite prietene, (la care cuvinte se întoarse către pisar) strigați-i numaidecât pe toți şi însemnați-i pe cei de față. Vedeți numai să fiți cu ochii-n patru, ca toate să fie cum se cuvine, căci drept să vă spun, am văzut ieri un cazac legănându-se (cam) prea tare (în) şa. Am vrut să-l *(cuvânt indescifrabil)* dar mi-a părut rău de încărcătură. Aveam în pistol iarbă de cea bună…

2

— Am nevoie de polcovnic! Vreau să-l văd chiar pe dânsul!

— Ai nevoie de polcovnic? spuse cazacul de strajă mai în batjocură, mai în dispreț şi, în timp ce-şi scutura mânecile roşii şi largi, cusute cu fir de aur, se uita țintă la băietanul cu contăş lung de culoare închisă. Aşteaptă oleacă.

— M-am săturat să tot aştept. Aştept cam demult şi-s obosit.

— Mai aşteaptă oleacă.

— Da-până când să tot aştept?

— Până ce-ai să mai creşti, răspunse cu nepăsare cazacul, curăţindu-şi înainte luleaua.

— Unchiule, mă rog ţie ca la un tată şi la o mamă, dă-mi drumul la polcovnic!

— Ce dracu' ai nevoie de dânsul? Panul polcovnic nu catadicseşte el să vorbească cu unul ca tine.

— Dacă n-o vrea, m-o alunga. Dă-mi numai drumul înăuntru.

— Acuma nu se poate. Panul polcovnic doarme.

— Minte, nu dorm, se auzi un glas din stavca.

Cazacul se săltă de la locul lui. Flăcăiaşul tresări. Faţa îi păli, iar inima începu să-i bată atât de tare, încât oricine i-ar fi putut auzi bătăile.

— Hai du-te! Ce stai aşa?

Dar tânărul, care îşi pierduse cumpătul, abia de-şi putea aduna gândurile. În vremea asta treceau spre stavca esaulul şi pisarul de polc. Bucurându-se de acest prilej, îşi luă inima în dinţi şi intră în urma lor.

Gogol a început să scrie *„Hatmanul”* prin anii 1831–1832 pe când lucra la cea de a doua parte a *„Serilor în cătunul de lângă Dicanca”.* Unul dintre capitolele romanului, şi anume acela purtând titlul: *„Banduristul însângerat. Capitol dintr-un roman”,* datată 1832, trebuia să apară în „Biblioteca de lectură” însă a fost interzis de cenzură. Începutul acestui capitol a fost publicat sub titlul de *„Prizonierul. Fragment dintr-un roman istoric”* (cu data schimbată în 1830) în partea a doua a *„Arabescurilor”*. Sfârşitul, interzis de cenzură, a fost publicat pentru prima oară în 1917 după o corectură făcută de autor, care s-a păstrat. Un alt capitol cu titlul *„Capitol dintr-un roman istoric”* a fost publicat în *„Florile Nordului”*, 1831, sub semnătura „0000” şi apoi retipărit (cu data de 1830) în *„Arabescuri”* cu următoarea observaţie a autorului: *„Din romanul „Hatmanul”.* Prima parte după ce fusese scrisă a fost arsă, fiindcă nu i-a plăcut autorului, iar două capitole, care au apărut în periodice, sunt cuprinse în această culegere.

Afară de aceste capitole, s-au mai păstrat în

manuscris câteva fragmente ale romanului „Hatmanul” care însă nu permit să restabilim pe de-a întregul ideea autorului, ele fiind poate numai nişte însemnări prealabile. Mai cu seamă rămâne nelămurită legătura pe care ar avea-o cu ideea *„Hatmanului”* fragmentele *„Capitol dintr-un roman istoric”* şi *„Trebuie să-l văd pe polcovnic”*, care pesemne nu sunt decât nişte schițe pregătitoare.

În concepția lui Gogol, romanul „Hatmanul” trebuia să redea imaginea Ucrainei de pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Eroul principal este polcovnicul Stepan Ostranița din Nejin, figură istorică, despre care Gogol a cules date, probabil, din „Istoria Ruşilor” a lui Conisschi. Cele câteva capitole ale acestui român istoric din trecutul Ucrainei şi al luptei ei pentru independența națională, pe care începuse să-l scrie Gogol, constituie prima experiență de care el se va folosi mai târziu, atunci când va scrie „Taras Bulba”, unde sunt dezvoltate multe dintre figurile schițate numai în „Hatmanul”.

Textele fragmentelor istorice publicate în volumul de față au fost tipărite după textul Operelor complete ale lui Gogol, publicate sub îngrijirea Academiei de Ştiințe a U. R. S. S. (vol. III, 1938) în ordinea stabilită în această ediție.

N. STEPANOV

{1} *Scârțac* – cântăreț la vioară, lăutar. (n.k.)

{2} *Ciotcă* – buluc, grămadă, uniți: *„Dacă matca se pune pe-o creangă de copac, toate albinele se aşază ciotcă pe lângă ea”*. (I. Creangă).

{3} *Dohot* – ulei de mesteacăn de uns cizmele şi osiile căruțelor: *„A scos un ulcior cu dohot de mesteacăn”. (I. Creangă)*

{4} *Tiuliuliuc*, adv. – cu buzele umflate, mofluz.

{5} *Voroavă* – vorbă, convorbire, discuție: *„După voroava ce au avut Şerban-Vodă cu Cantemir-Vodă”. (I. Neculce)*

{6} *Olat* – ținut, întindere de pământ în jurul unei aşezări omeneşti: *„Vânduşi sate şi olate, plătişi şi biru' jumătate!”* (Zicală).

{7} *Cilibiu* – frumos, distins, elegant, fin, grațios, drăgălaş.

{8} *Oblu (fem. oablă*) – neted, şes, drept: câmpie oablă, linie oablă.

{9} *Anțărț* – acum doi ani.

{10} Malorusia – vechea denumire rusească a Ucrainei (Malorusia = *Rusia mică;* aşa cum Bielorusia = *Rusia albă)*. (n.k.)

{11} *Ciumaci* – cărăuşi care întrețineau schimbul de mărfuri între Ucraina şi Crimeea. (N. trad.)

{12} *Plahtă* – rochie de postav sau de mătase, cu un brâu lat. (N. trad.).

{13} *Svitcă* – haină țărănească de postav, lungă, cu mâneci. (N. trad.)

{14} *Hoaşcă* – baborniță, badahârcă, babahuie, cotoroanță: *„Popii şi hoaştele scornіră sute de sărbători pe an”. (Jipescu, Opincaru, Buc. 1881).*

{15} *Jidov* – traducerea cuvântului rusesc *jid,* întrebuințat în mod curent în Rusia, îndeosebi în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Spre sfârşitul veacului, naționaliştii-şovini i-au dat o nuanță peiorativă. (N. red. rom.)

{16} *A sporovăi* – a trăncăni, a îndruga vrute şi nevrute, palavre.

{17} *Dimerlie* – măsură pentru cereale, jumătate de baniță.

{18} *A băsni* – a spune basne, a povesti; a spune verzi şi uscate, a scorni braşoave.

{19} *Asesor* – ajutor al unui judecător. (n.k.)

{20} *Hulpav* – lacom peste măsură: *„Cerbul, ajungând la izvor, odată şi începu a bea hulpav la apă rece”. (I. Creangă)*

{21} *Pisar* – funcționar însărcinat cu copierea sau redactarea unor acte, documente etc. şi care adesea avea şi alte sarcini administrative; logofăt (n.k.)

{22} *A oblici* – a adulmeca, a simți, a bănui, a ghici, a înțelege: *„Vasilie-Vodă oblicise pentru acel turc că îi este neprieten”. (I.*

Neculce)

{23} *Badahârcă* – vezi hoaşcă.

{24} *Ţâbulea* – în limba ucraineană înseamnă ceapă. (N. trad.)

{25} *Cimotie* – rudă, neam (mai ales prin alianţă): a fi cimotie cu cineva: *„Pe vremea mitropolitului Iacob care era oleacă de cimotie cu noi". (I. Creangă)*

{26} *Coţcar* – înşelător, şmecher, pungaş, escroc.

{27} *Gopac* – joc ucrainian. (N. trad.)

{28} *Ivan Cupala* – sărbătoare religioasă a naşterii sfântului Ion Botezătorul. Se prăznuieşte la 24 iunie. (N. trad.)

{29} *zaporojeni* – cazaci din regiunea Zaporoje, în centrul Ucrainei. (n.k.)

{30} *leah (plural – leşi)* – polonez. (n.k.)

{31} *Plean* – pradă de război: *„Şi au făcut mare robie şi plean". (Miron Costin)*

{32} *A se acolisi* – a se agăţa, a râvni la, a se lega de cineva sau de ceva cu gând rău, a sta de capul cuiva: *„Ce se acoliseşte Radul-Vodă de acel sărac?" (Miron Costin)*

{33} *A se ispiti* – a încerca, a se îndemna, a se simţi tentat: *„În acea vreme, mulţi s-au ispitit să-l împingă cu pungile". (I. Canta)*

{34} *Ipochimen* – individ, tip, pramatie.

{35} *Vericine* – oricine.

{36} *A se încârdoşa* – a se pune în cârd cu cineva, a se încârdui, a se înhăita, a face cârdăşie: *„Se încârdoşează cu vreun zmintit". (Ispirescu)*

{37} *Bezrodnâi* – fără de familie. (N. trad.)

{38} *Vântoasă* – vânt puternic, vârtej: *„Părintele Manoil... năvăli pe uşa crâşmei cu capul înainte, zvârlit ca de-o vântoasă". (M. Sadoveanu)*

{39} *Ciatlău* – bâtă groasă, ciomag.

{40} *Cilihoaie* – pasăre de pradă mare şi urâtă. Momâie, sperietoare de păsări. Fiinţă urâtă.

{41} *A hiritisi* – a felicita: *„Să trimită sol ca să hiritisească pe Suleiman de împărăţie". (Ienăchiţă Văcărescu).*

{42} *A solomoni* – a face farmece, a vrăji, a descânta: *„Nu se poate apropia nimenea de cerb când este solomonit şi niciun fel de armă nu-l prinde". (I. Creangă)*

{43} *Safian* – piele de marochin.

{44} *Zarpă* – ţesătură de mătase cusută cu argint şi aur, serasir, brocart: *„Fie în zarpale de aur, tot rămâne taur". (Anton Pann)*

{45} La noi când se întâmplă ca omul să se sperie de ceva, i se scoate frica din oase, căutând să se afle pricina spaimei. Torni în apă plumb topit sau ceară topită, şi din forma pe care o iau, cauţi să afli ce anume l-a înspăimântat. Spaima îi trece şi omul se tămăduie. Leacul aducător de somn pentru cei ce sufăr de greaţă şi de dureri de burtă este următorul: aprinzi o bucată de câlţi de cânepă, o arunci într-o cană cu apă pe care o răstorni cu fundul în sus într-un lighean pus pe burta bolnavului. După ce descânţi bolnavul, îi dai o lingură din apa din lighean. (N. aut.)

{46} *Ceambur* – incursiune, năvală.

{47} *Hagialâc* – călătorie la locurile sfinte pe care o făceau turcii la Meca iar creştinii la Ierusalim.

{48} *Milosârdnic* – milos.

{49} *Chinovie* – mânăstire sau schit unde călugării trăiesc în comun.

{50} *Bârsoiet* – zburlit, burzuluit: mustaţă, coadă *bârzoiată: „Vulpea cu coada bârzoiată spre bârlogul ei cum putea mai iute se ducea”. (D. Cantemir)*

{51} *Bandură* – instrument muzical asemănător chitarei. (N. trad.)

{52} *A zavistui* – a invidia, a pizmui.

{53} *A umbla lela* – a vagabonda, a bate drumurile, a umbla haimana, fără rost.

{54} *Zurbă* – gâlceavă, scandal.

{55} *Sotnic* – căpitan, şef de escadron căzăcesc.

{56} *Buh* – renume, faimă. *„Mi se dusese buhu' despre pozna ce făcusem.” (I. Creangă)*

{57} *Pronomion* – privilegiu.

{58} *Pocroave* – sărbătoare întru cinstirea vălului Maicii Domnului, la data de 1 Octombrie.

{59} *Vac* – existenţa: cât îi vacul…

{60} *Chelar* – deţinătorul cheilor de la pivniţă şi cămări. Econom, intendent.

{61} *Puşcă de cetate* – tun de asediu.

{62} *A năboi* – a inunda, a potopi: „Căci năboise apa în toate părţile”. (I. Creangă)

{63} *Porucic* – locotenent.

{64} *Veleat* – dată (cronologică): *„Doar niscai veleaturi a anilor de s-ar fi greşit”. (I. Neculce)*

{65} *Viscriac* – scânteietorul; de la cuvântul ucrainian *viscra* – scânteie. (N. trad.)

{66} *Motuzocica* – sforicică, (cuvânt ucrainian) (N. trad.)

{67} *Golopuțec* – buric-gol. (cuvânt compus în limba ucrainiană) (N. trad.)

{68} *A avea stuchit la furcă* – a avea ușurință la vorbă, a avea chef de vorbă.

{69} *Chisnovat* – poznaș, năstrușnic.

{70} *Buhnă* – bufniță: *„Îmi pare că-s o ruină pe care-o buhnă țipă". (Alecsandri)*

{71} *Daradaică* – trăsură hodorogită.

{72} *Daira* – instrument muzical oriental, asemănător cu o tobă cu zurgălăi.

{73} *Condac* – cântare bisericească scurtă, care se cântă după tropar și în care se slăvește același sfânt care a fost lăudat în tropar: *„Condacu umple sacu și troparu hambaru". (I. Creangă)*

{74} *Ciociorvă* – vătrai: *„Moșneagul a rămas pleșuv și spetit de mult ce-l netezise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu ciociorva dacă-i copt mălaiul". (I. Creangă).*

{75} A colinda înseamnă la noi a cânta pe sub ferestre, în ajunul Crăciunului, cântece numite colinde. Gospodina, gospodarul sau oricine rămâne acasă, îi aruncă colindătorului întotdeauna în traistă un cârnat, pâine sau o para, fiecare ce poate. Se spune că ar fi fost cândva un oarecare Coliada, slab de minte, care era luat drept Dumnezeu și se pare că de la el s-ar trage colindele. Dar cine știe? Nu ni se cade nouă, simpli muritori, să vorbim despre aceasta. Anul trecut, părintele Osip a oprit să se colinde pe la casele oamenilor, spunând că poporul ar face astfel pe placul satanei. Dar dacă e să judecăm drept, în colinde nici nu se pomenește de Coliada. Deobicci se cântă despre Christos; iar la urmă se urează sănătate gospodinei, gospodarului, copiilor și întregii case.
Nota prisăcarului

{76} *Neamț* este numit la noi orice străin: fie el francez, german sau suedez – tot *neamț* i se spune. (N. aut.)

{77} *Cutea* – grâu fiert – mâncare tradițională a rușilor în noaptea de Ajun. (N. trad.)

{78} *Grivnă* — monedă de zece copeici. (N. trad.)

{79} *Cobeneac* – un fel de impermeabil din postav, care are la spate o glugă tot din postav numită vidlogă. (N. trad.)

{80} *Mustață de aur* – galon de fir aplicat în cruce. (N. trad.)

{81} *Oseledeț* –o șuviță lungă de păr pe cap, care se trece după ureche. (N. trad.)

{82} *Hrișcă* – plantă cerealieră căreia i se mai zice și grâu negru.

{83} *Zdelcă* – ciornă de contract, chitanță, poliță.

{84} Cazacii zaporojeni vorbeau limba ucrainiană. (N. trad.)

{85} E vorba de Potiomehin – favoritul împărătesei Ecatrina a II-a, care a ținut un timp în mână, conducerea Rusiei. (N. trad.)

{86} Adică să-i oblige să presteze un serviciu militar regulat. (N. trad.)

{87} „Brigadierul" – comedie de D. I. Fonvizin, celebrul scriitor rus din secolul al XVIII-lea. (N. trad.)

{88} „Kievscaia starina" – Kievul de altădată. (N. trad.)

{89} *A plodi* – a naşte, a zămisli: *„V-ați plodit ca lăcustele". (V. Alecsandri)*

{90} *A prinde limbă* – a afla: *„Îi porunci a lua limbă unde este Mihai". (N. Bălcescu)*

{91} *Nepristan* – continuu, neîncetat, permanent; imediat: *„Cu înaltă poruncă să-l aducă nepristan la Craiova". (I. L. Caragiale)*

{92} *Şip* – sticlă, flacon, sticluță.

{93} *Cealma* – turban. *Cadiul îngălbenea, / Cealmaua pe ochi punea. (Poezie populară).*

{94} *Tacâm* – harnaşament: *„Calul să mi-l gătesc, cu tacâmul cel domnesc". (Zicală).*

{95} *Comând* – ospățul pentru pomenirea morților (pomană).

{96} *Badana* – bidinea: *„Cu nişte târşoage de barbe cât badanalele de mari" (I. Creangă).*

{97} *Tău* – lac, iaz.

{98} *Ţiclău* – pisc de munte.

{99} *Copcă* – gaură făcută în gheață: *„Pescarul lacom sparse pe râu atâtea copce câte coşuri avea". (Delavrancea)*

{100} *Ocină* – moşie.

{101} *Picurând* – moțăind, ațipind, pirotind, picotind.

{102} *Volnic* – liber, slobod: *„Volnică ca pasărea văzduhului". (N. Bălcescu).*

{103} *Prepus* – bănuială.

{104} *Tacla, taclale* – palavre, taifas: *„Ne spuneam la taclale până se făcea ziuă".* (I. Creangă)

{105} *Deepriciastie* – participiu (în limba rusă). (N. trad.)

{106} *Scit* – ştie. În limba latină. (N. trad.)

{107} *Borhot* – drojdie

{108} *Nadişancă* – trăsurică, brişcă.

{109} *Picuş* – băutură.

{110} *Cațap* — poreclă şovină dată Ruşilor de către naționaliştii ucrainieni. (N. trad.)

{111} *Zăblău* – țol, lăicer, preş.

{112} *Polog* – iarbă cosită cât apucă de două-trei ori coasa.

{113} *Zapis* – act.

{114} *A sfeterisi* – a fura, a şterpeli, a-şi însuşi pe furiş bunul altuia.

{115} *Ieruncă* – găinuşă de munte.

{116} *Trapaşcă* – lopățică din rețea de sârmă pentru omorât muştele.

{117} *Cin* – rang: *„Nici lacom de avere, nici de cinuri". (I. Creangă)*

{118} *„Sîn otecestva"* – Fiul patriei. (N. trad.)

{119} *Ije* - i; *naş* - *n*; *pocoi* - *p* – litere ale alfabetului slavon. (N. trad.)

{120} *Stepovici* — locuitori din stepă. (N. trad.)

{121} *Siminoc* – numele popular al imortelei: *„Am cules din cale funebru siminoc"; (V. Alecsandri).*

{122} *Heretisanii* – plecăciuni.

{123} *Gheroc* – surtuc, redingotă.

{124} *Ighemonicon* – rang, demnitate, cuviință.

{125} *Stepenă* – treaptă, rang: *„La mai mare stepenă mă voi sui". (D. Cantemir)*

{126} Omul îşi pune în gând, iar Dumnezeu hotărăşte. (În limba latină) (N. trad.)

{127} *Capuchehaia* – reprezentant sau delegat diplomatic.

{128} *Năpust* – duh necurat, diavol: *„Lasă-l năpustului". (Zicală)*

{129} *Horbotă* – dantelă.

{130} *Dăbilar* – perceptor, încasator de biruri.

{131} *Proclet* – blestemat.

{132} *Alguacil* (citeşte alguasil) – în spaniolă, de obicei jandarm sau judecător. (N. trad.)

{133} *Apă bâhlită* – stătută şi rău mirositoare: *„Apa era bâhlită şi ne-am fi putut îmbolnăvi". (I. Creangă)*

{134} *Otcup* – arendarea salinelor, vămilor etc. *„Otcupele se vindeau la mezat de marele vistier". (Ion Ghica)*

{135} *Feleşag* – natură, fire, temperament, fel de a fi.

{136} *Iniță* – plantă parazitară a inului (torței).

{137} *Huceag* – desiş, pădurice deasă: *În mijloc de codru des / Toate păsările ies / Din huceag de aluniş / La voiosul luminiş. (M. Eminescu)*

{138} *Iezer* – lac.

{139} *Arnici* – ață de bumbac de culori diverse, dar mai ales roşie, cu care se înfloresc cămăşile țărăneşti; înfloriturile înseşi.

{140} *Ceapraz* – ciucure de fir, de mătase, de lână sau de bumbac, fireturi (plural).

{141} *Pidosnic* – ciudat, sucit: *„Am văzut-o că este pidosnică şi voieşte cu orice preț să se adăpe de la unul şi acelaşi izvor”. (I. Creangă)*

{142} *Călin* – arbust cu flori albe şi bobițe roşii. Creşte la loc umed, în pădure.

{143} *De olac* – repede, iute, grabnic; întins.

{144} *A se nevoi* – a-şi da osteneala, a se strădui.

{145} *Seim* – parlamentul leşesc (polonez).

{146} *Baibarac* – haină din postav ales pe care o poartă unele țărănci. (N. trad.)

{147} *Serasir* – zarpa, brocart.

{148} *Hățiş* – desiş, tufăriş: *„Prin scorburi şi prin hățişuri”. (Ispirescu).*

{149} *Şovar* – trestie subțire, stuf.

{150} *Stavca* – cartier general, comandament. (N. trad.)